

ELS PRELIMINARS DE L'ESCOLA CATALANA

**La lluita per la
recatalanització de
l'ensenyament: dels primers
tempteigs de bilingüisme escolar
a la creació de
l'Associació Protectora de
l'Ensenyança Catalana
(1869-1902)**

**Programa de doctorat
Innovació en l'avaluació de les intervencions educatives**

**Treball de recerca presentat a la
Facultat de Ciències de l'Educació de la UdG**

Autor: David Pujol i Fabrellas

Director: Dr. Salomó Marquès i Sureda

"Entre todas las lenguas, la que ab mes
perfecció deuen saber los Minyons es
la lengua propia de sa Patria".

Baldiri Reixac
Instruccions per la ensenyança de minyons(1749). Tom I

A.-INTRODUCCIÓ.....	1
B.-LES BECEROLES DE LA RECATALANITZACIÓ ESCOLAR(1869-1886).....	7
B.1.-En els inicis del catalanisme.....	7
B.2.-La tímida i lenta incorporació del català a l'escola.....	10
B.3.-El moviment excursionista.....	13
B.4.-Francesc Flos i Calcat i el Col·legi del Masnou(1878-1887)....	14
B.5.-El Primer Congrés Catalanista(1880): Ramon Arabia defensa l'educació dels infants en llengua catalana.....	17
B.6.-Valentí Almirall escriu "Una qüestió important".....	19
B.7.-El Segon Congrés Catalanista(1883) denuncià les dificultats d'ensenyar en un idioma no-propi.....	21
B.8.-Publicació d'<i>Aforística catalana</i> i <i>Eloqüència catalana</i>.....	23
B.9.-El Memorial de Greuges(1885).....	25
C.-L'IMPULS TEÒRIC I LES PRIMERES CONCRECIONS PRÀCTIQUES(1886-1898).....	29
C.1.-La publicació de <i>Las escuelas catalanas</i> de Francesc Flos i <i>Lo Catalanisme</i> de Valentí Almirall.....	29
C.2.-L'aportació de Josep Narcís Roca.....	39
C.3.-Joan Mañé i Flaquer: "Tots els mestres han de treballar sobre fusta catalana".....	40
C.4.-Francesc Flos i Calcat amplia el seu programa a <i>La ensenyansa en las escuelas catalanas</i> (1887).....	42
C.5.-<i>El Patronat de la ensenyansa catalana</i> de 1887.....	45
C.6.-Agustí Rius i el <i>Tratado de educación escolar</i>.....	50
C.7.-El Missatge a la Reina Regent(1888): "Que l'ensenyança a Catalunya sia donada en llengua catalana".....	52
C.8.-Comunicació de la Lliga de Catalunya a les Juntes d'Instrucció Pública.....	53
C.9.-El <i>Congreso Nacional Pedagógico</i> de 1888: "La ciència pedagògica reclama que als nens se'ls eduqui en la llengua que coneixen".....	54
C.10.-Bartomeu Sala publicà la <i>Gramática catalana</i>.....	65
C.11.-L'escola catalana de la Colònia Güell(1891).....	67
C.12.-La Unió Catalanista i les Bases de Manresa.....	74
C.13.-Antoni Bori i Fontestà i <i>Lo Trovador Catalá</i>(1892).....	79
C.14.-Sebastià Farnés i <i>La reivindicació del llenguatge en</i>	

<i>l'ensenyança</i>	
<i>primària</i>	81
C.15.-Josep Torras i Bages i <i>La tradició catalana</i> (1892).....	84
C.16.-L'Assemblea de Reus(1893).....	86
C.17.-Els catecismes de doctrina catalanista.....	88
C.18.-El discurs d'Àngel Guimerà a l'Ateneu.....	91
C.19.-Primera petició parlamentària de normalització	
d'idiomes no castellans a l'escola(1896).....	92
C.20.-Francesc Flos i Calcat i la <i>Geografia de Catalunya</i> per	
a escolars, excursionistes i comerciants.....	95
C.21.-L'Assemblea de la Unió Catalanista a Girona.....	96
C.22.-El <i>Patronat de la ensenyansa catalana</i> de 1897.....	97
C.23.-El <i>Promptuari de la Escripura Catalana</i> i <i>El Primer</i>	
<i>Llibre dels noys</i>	99

D.-L'AGRUPACIÓ PROTECTORA DE LA ENSENYANSA

CATALANA(1898-1902)	103
D.1.-Els preparatius.....	103
D.2.-La constitució de l'entitat.....	105
D.3.-Els socis.....	107
D.4.-Les activitats realitzades.....	108
D.5.-Suport als centres d'ensenyament.....	110
D.6.-Publicació d'obres didàctiques.....	113
D.7.-Els concursos i certàmens.....	116
D.8.-Organització d'aplecs i festivals.....	117
D.9.-Els cursos.....	117
D.10.-Col·laboració i/o participació en actes i iniciatives	
d'altres entitats afins.....	119
D.11.-D'Agrupació a Associació.....	122

E.-ELS PRIMERS ANYS DEL COL·LEGI DE SANT

JORDI(1898-1902)	125
E.1.-La inauguració.....	125
E.2.-Descripció de l'escola.....	128
E.3.-Primera vetllada infantil.....	132
E.4.-El Museu Escolar.....	133
E.5.-Els primers exàmens públics.....	135
E.6.-El segon any de funcionament.....	137
E.7.-L'empenta del curs 1900-1901.....	138

E.8.-Del carrer Sant Honorat al de Santa Anna.....	143
F.-RESUM I CONCLUSIONS.....	145
F.1.-De la relació entre l'excursionisme i l'escola catalana.....	145
F.2.-Catalanització versus renovació pedagògica.....	146
F.3.-Del llarg camí per aconseguir una entitat protectora.....	147
F.4.-Sobre les primeres escoles catalanes.....	148
F.5.-Reflexió final.....	149
G.-BIBLIOGRAFIA.....	151
G.1.-Llibres.....	151
G.2.-Articles.....	159
G.3.-Tesis.....	161
H.-ANNEXOS.....	163
H.1.-Reglaments i estatuts de les entitats defensores del català com a llengua escolar.....	163
H.1.1.-Manifest del Centre Escolar Catalanista i Estatuts del Patronat de l'Ensenyança Catalana(1887).....	163
H.1.2.-Reglament de l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana(1899).....	177
H.1.3.-Reglament de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana(1902).....	180
H.2.-Documents inèdits.....	185
H.2.1.-Efemérides principals, y otras notas.....	185
H.2.2.-Rahonaments pedagògichs pera que la ensenyança en nostra terra sia donada en llengua catalana y perjudicis que causa'l donarla en llengua forastera(Conferencia pública donada en la Universitat lo dia 16 d'Abril de 1899).....	189
H.2.3.-Mèrits pedagògics que té l'honor d'acreditar en Francisco Flos i Calcat, fundador i director del primer col·legi català amb el títol de Col·legi de Sant Jordi(1920).....	214

H.3.-Opuscles, articles i capítols de llibres.....	217
H.3.1.-Una qüestió important, de Valentí	
Almirall(1882).....	218
H.3.2.-L'ensenyansa y estudi del catalá, de Josep	
Narcís Roca(1885).....	220
H.3.3.-Diversos articles sobre ensenyança catalana,	
de Francesc Flos i Calcat(1886).....	224
H.3.4.-Una altra vergassada del centralisme,	
de Francesc Flos i Calcat.....	246
H.3.5.-Las escuelas catalanas en l'organisió	
<i>de la causa regional</i> , de Josep Narcís Roca(1887).....	251
H.3.6.-La ensenyansa en las escuelas catalanas,	
de Francesc Flos i Calcat(1887).....	253
H.3.7.-Crònica de la cinquena sessió del Congrés	
Pedagògic de 1888, per Santiago Arnal.....	264
H.3.8.-La lengua oficial en las provincias no	
<i>castellanas</i> , del llibre d'Agustí Rius <i>Tratado de educación</i>	
<i>escolar</i> (1888).....	270
H.3.9.-La ensenyansa catalana, de Lluís Duran i	
Ventosa(1897).....	275

A.-INTRODUCCIÓ

S'ha dit sovint que el 1898 és una de les dates claus en la revifalla de l'ensenyament en català. No hi ha dubte que ho és, ja que la creació, per part de Francesc Flos i Calcat, del Col·legi de Sant Jordi i, tres mesos més tard, de l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana (convertida en Associació el 1902), marca una fita molt clara en la història de la llengua a l'escola i és un bon argument per donar un caràcter simbòlic a aquesta data.

D'aquí a dos anys, doncs, el 1998, celebrarem el centenari de la creació d'aquestes dues institucions. Podem considerar el Col·legi de Sant Jordi com un dels primers centres escolars íntegrament catalans dels nostres temps, malgrat algunes experiències anteriors -com l'escola que Flos i Calcat tenia al Masnou o l'escola de la Colònia Güell, a Santa Coloma de Cervelló. Per altra banda, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana és una de les entitats que, indiscutiblement, va ajudar més a la catalanització i renovació escolar, al llarg de tot el primer terç del segle XX.

És evident que aquestes dues realitats -Col·legi de Sant Jordi i Associació Protectora- no sortiren del no-res. Hi havia hagut, tal com expliquem en aquest treball, trenta anys de maduració lenta però continuada. Durant l'últim terç del segle XIX s'havia anat preparant el terreny: s'havien llançat idees i iniciatives -sovint aparentment frustrades, però que van donar fruit més tard-, s'havien organitzat congressos, havien sortit llibres on s'anava insistint en la necessitat de tenir una escola arrelada al país... En definitiva, havien estat trenta anys llargs de lluita per aconseguir que finalment, el mes d'octubre de 1898, es pogués hissar la bandera catalana al balcó d'un col·legi, al carrer de Sant Honorat de Barcelona.

L'exemple de Francesc Flos i Calcat es va anar estenent a poc a poc, a mesura que va anar entrant el segle XX, tal com ell havia pregonat. De mica en

mica la *Protectora* -com era popularment coneguda- va anar agafant empena, principalment a partir de l'elecció de Manuel Folguera i Duran com a president. Els temps també van ser cada vegada més propicis per a l'escola catalana, sobretot amb l'arribada del Noucentisme.

Aquest treball de recerca, que s'acaba amb la creació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, està plantejat com a introducció de la tesi doctoral que estic realitzant, que pretén aprofundir en el coneixement de la *Protectora*, per tal d'analitzar la seva incidència en la catalanització i renovació de l'ensenyament a Catalunya. En aquest sentit he de dir que el treball que estic preparant complementarà la tesi doctoral de Lluís Gonçaga Duran i Solà, *Catalanisme i Societat Civil: L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana(1930-1936)*, que va ser recentment presentada a la Universitat de Barcelona, i que constitueix el millor estudi de la *Protectora* fet fins ara.

He orientat aquesta recerca de manera lineal, seguint el fil cronològic dels esdeveniments, per tal de palesar que la idea de catalanitzar l'ensenyament anava fent forat dia a dia, any rera any. Hi he inclòs força cites textuais, amb la intenció de fer parlar els protagonistes, a través dels documents que varen generar directament o indirecta.

Fins el moment present, si deixem de banda l'aportació feta per Alexandre Galí a la *Història de les institucions...* i d'altres estudis més puntuals, una de les persones que més ha treballat el tema del català a l'escola, a través de la història, ha estat Jordi Monés i Pujol-Busquets, autor del llibre *La llengua a l'escola(1714-1939)*. El meu treball d'investigació amplia, amb documentació inèdita -o molt poc treballada fins ara-, una part del treball de l'historiador badaloní.

El present estudi té cinc parts ben diferenciades. En la primera part, titulada *Les beceroles de la recatalanització escolar*, analitzo les primeres aportacions que, de manera encara molt tímida, es van anar fent des de diferents

fòrums congressuals, publicacions (llibres de text, articles que tractaven el tema del català a l'escola...), etc... des de l'any 1869 (data d'aparició de *El auxiliar del maestro catalán* de Salvador Genís) fins el 1886 (quan va publicar-se la memòria *Las escuelas catalanas* de Francesc Flos i Calcat). També faig un petit apunt sobre l'escola que Francesc Flos i Calcat va fundar al Masnou, el centre on sembla que es van fer les primeres experiències d'ensenyament en català.

La segona part abraça des de l'any 1886 fins el 1898, any de la fundació del Col·legi de Sant Jordi i de l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Sota l'epígraf *L'impuls teòric i les primeres concrecions pràctiques* analitzo les aportacions teòriques de Valentí Almirall, Joan Mañé i Flaquer, Agustí Rius, Sebastià Farnés, Josep Torras i Bages i Francesc Flos i Calcat, entre d'altres. També estudio a fons les intervencions que, sobre aquest tema, es feren en el *Congreso Nacional Pedagógico* de 1888, i faig incidència en el Patronat de l'Ensenyança Catalana de 1887, el primer precedent clar de la futura Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. He de destacar -perquè no ha estat pràcticament estudiada- el capítol sobre l'escola catalana de la Colònia Güell, fundada el 1891, ja que fou una de les primeres institucions educatives del nostre país que va fer l'ensenyament en català, tant a nivell de llengua com de continguts. També detallo breument molts dels llibres de text catalans que anaven apareixent en aquesta època.

El tercer apartat està dedicat a estudiar l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana, des de la seva fundació a finals de l'any 1898 fins que es reconvertí en Associació el 1902. Analitzo els preparatius i la constitució de l'entitat, els socis, les activitats realitzades, la transformació en Associació, etcètera.

L'apartat quart refà sumàriament la història dels quatre primers cursos del Col·legi de Sant Jordi, des de l'any de la seva creació, el 1898, fins el 1902, límit cronològic que ens havíem imposat per aquest treball. La ressenya s'ha fet a

partir de la documentació, en part inèdita, que ha estat gentilment posada a la meva disposició pel nét de Francesc Flos i Calcat.

Tanquen el treball les conclusions i la bibliografia. Al final hi he afegit un apartat d'annexos amb documents inèdits i d'altres de difícil localització, agrupats temàticament. El criteri d'edició d'aquests textos antics -així com també els que apareixen al llarg de tot el treball- ha estat el de reproduir fidelment l'original de l'autor. No he regularitzat, en cap cas, l'ortografia i he respectat els arcaïsmes i els castellanismes. De fet, aplegar tots aquests documents formava part dels objectius inicials d'aquest treball. Són reproduccions fidels de textos que provenen d'alguns dels arxius i biblioteques que he freqüentat per a fer aquesta recerca: l'Institut Municipal d'Història de Barcelona -ca l'Ardiaca-(hemeroteca i biblioteca), l'Arxiu Nacional de Catalunya(sobretot el fons Alexandre Galí), l'Arxiu Històric de Sabadell(hemeroteca i memòries de Manuel Folguera i Duran), l'Hemeroteca Municipal de Granollers *Josep Móra*, la Biblioteca de Catalunya, el Fons Antic de la Facultat d'Educació de la UdG, l'Arxiu Jordi Verrié i l'Arxiu Jordi Flos.

En aquest sentit, voldria expressar el meu agraïment sincer a Jordi Verrié i a Jordi Flos, que m'han obert les portes dels seus arxius privats, molt importants tots dos per a la història de la pedagogia catalana. Al primer Jordi li haig de dir que, si no l'hagués conegut, ara ja fa uns quants anys, mai m'hauria embolicat en aquests viarany i, per tant, li'n dono públicament les gràcies. D'altra banda, l'ajuda que m'ha ofert per a poder realitzar aquest treball ha estat molt valuosa. Amb el segon Jordi ens coneixem de fa més poc temps, però li agraeixo totes les atencions que ha tingut amb mi des del primer dia, d'una confiança que m'afalaga. Fa temps que malda per donar a conèixer la figura del seu avi, Francesc Flos i Calcat, i reivindicar-ne el seu caràcter de precursor de l'escola catalana. Actualment està fent gestions per fer que se celebri adequadament el centenari del Col·legi de Sant Jordi. Fent servir una expressió

del llenguatge mariner -que ell coneix tan bé-, espero sincerament que aquest treball li recordi, sobretot pel fet que tracta una temàtica que ell estima, l'aroma d'un cafè de popa.

També voldria agrair a la meva companya Montserrat la correcció lingüística d'aquest original, tasca que ha realitzat amb una gran paciència i sol·licitud.

Aquest treball ha estat dirigit pel doctor Salomó Marquès i Sureda, catedràtic d'Història de la Pedagogia Catalana a la Universitat de Girona, que és la persona que em va introduir, ja fa uns quants anys, en la Història de l'Educació, i em va fer adonar de la importància de conèixer el nostre passat pedagògic. Faig constar la meva gratitud cap a ell, per molts motius -entre ells l'amistat que em té-, però sobretot per la seva manera de guiar les meves recerques: si li demano ajuda és el primer a córrer; si no el necessito em deixa treballar sense fiscalitzar-me sobrerament.

Aquest estudi, que com ja he dit ha estat plantejat com a introducció de la tesi doctoral que estic preparant, s'ha realitzat gràcies a la concessió d'un ajut per a la realització de tesis doctorals de la Fundació Jaume Bofill. Aprofito l'avinentesa per agrair públicament aquesta ajuda.

B.-LES BECEROLES DE LA RECATALANITZACIÓ ESCOLAR(1869-1886).

B.1.-En els inicis del catalanisme.

La majoria d'historiadors catalans acostumen a situar les primeres manifestacions del catalanisme polític contemporani¹ en els anys del Sexenni Democràtic(1868-1874). Malgrat la política anticatalana duta a terme pels monarques borbònics des de la seva arribada al poder, la consciència nacional catalana havia romàs viva de manera més o menys conscient. Amb la Revolució de Setembre(1868) no només va sortir el catalanisme a la superfície, sinó que va ser possible debatre'n els plantejaments teòrics sense haver de recórrer a l'opuscle clandestí ni a la premsa estrangera. Sobre aquesta qüestió, Josep M. Ollé ha deixat escrit que, de fet, malgrat la pèrdua de la sobirania, a principis del segle XVIII, mai es va assolir del tot l'objectiu d'anihilar la nació catalana i substituir-la pel nou estat-nació: "La llengua catalana continuà essent l'idioma més utilitzat per la majoria dels habitants del Principat, el qual, com els altres territoris sense estat, manifestava oralment una part substancial de la seva cultura. Però, a mesura que el nou estat-nació es va consolidar, el castellà anà ocupant espais en tots els sectors; entre ells en un de tan significatiu com l'ensenyament. D'aquesta manera, el bilingüisme es va estendre per totes les classes socials, amb molta més incidència entre les capes altes que en les baixes"².

¹No és l'objectiu d'aquest treball entrar en el debat teòric que hi ha entaulat sobre el concepte de catalanisme ni sobre la seva cronologia històrica. Ens limitem a definir el catalanisme(o nacionalisme català) com un fenomen de reivindicació nacional de llarga durada, que no sempre s'ha manifestat explícitament, i que propugna el reconeixement de Catalunya com a entitat diferenciada de l'Estat Espanyol. En els inicis s'expressava per la via sentimental, després per la cultural i, més tard, per la político-ideològica. A començament del segle XX era, com a resultat d'una interacció de valors culturals i polítics, una ideologia clarament consolidada. El catalanisme s'ha expressat de maneres diferents, en doctrines polítiques socialment plurals, i ha aspirat, al llarg dels anys, a diferents graus d'autogovern.

²OLLÉ I ROMEU, Josep M.(Dir.): *Homes del catalanisme*, Barcelona, 1995, pàg. 10.

Malgrat la resistència a l'absorció cultural i lingüística, durant els anys posteriors a la derrota catalana en la guerra de Successió el procés de castellanització avançà gradualment. Citem només la Reial Cèdula de Carles III del 23 de juny de 1768 com un dels documents de més transcendència pel que fa a la prohibició taxativa d'utilitzar l'idioma català en l'ensenyament de les primeres lletres³. De totes maneres, els diferents governs de la monarquia espanyola foren incapaçs de tirar endavant una estructura escolar adaptada a les necessitats d'un estat modern, i això dificultà aquesta política d'unificació lingüística i cultural que perseguïen.

Gràcies al substrat del fet nacional català que s'havia mantingut fins aleshores⁴, malgrat la conjuntura totalment desfavorable, durant el període revolucionari(1868-1874), tal com insinuàvem en començar, s'observaren alguns canvis que possibilitaren l'aflorament de corrents fins aleshores més o menys amagats i sovint fins i tot perseguits. Certament, aquell fou un període clau en la configuració de les primeres estratègies polítiques destinades a afavorir el redreçament nacional. Un dels teoritzadors més documentats i lúcids d'aquesta

³Pel que fa a l'ensenyament, el punt VII d'aquesta Cèdula signada a Aranjuez, deia: "Finalmente mando, que la enseñanza de primeras Letras, Latinidad y Retórica se haga en lengua castellana generalmente, donde quiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias y Justicias respectivas, recomendándose tambien por el mi consejo á los Diocesanos, Universidades, y Superiores Regulares para su exácta observancia, y diligencia en extender el idioma general de la Nacion para su mayor armonía, y enlace reciproco"(extret de FERRER, Francesc: *La persecució política de la llengua catalana*, Barcelona, 1986, pàg. 37).

⁴Per veure aquella resistència que dificultava la imposició opressiva del castellà dins les escoles és interessant el llibre *La resistència escolar catalana en llibres(1716-1939)* de Rosa Mut i Teresa Martí. També és molt útil el llibre de Jordi Verrié *Continuïtat pedagògica catalana durant els segles XVIII i XIX*. Aquesta resistència sovint no es podia exterioritzar, però hi era: "No hi havia, segurament,(...) un corrent amb una voluntat catalanitzadora clara, però no hem d'oblidar mai la situació social, política i cultural que feia inviable l'exteriorització de segons quines formulacions. En aquest sentit, us podria recordar el testimoni d'alguns alumnes d'Ot Fonoll, els quals, després de la seva mort, ja a finals de segle, explicaven que el seu mestre, a les aules de l'Escola Normal de Barcelona, els havia ensenyat sempre a estimar la pròpia llengua, tendència que s'endevina en els seus escrits però que no queda, ni molt menys, totalment reflectida"(MONÉS, Jordi: *La llengua a l'escola(1714-1939)*, pàg. 79).

època va ser Josep Narcís Roca i Ferreras, el primer(1871) a estudiar els fets nacionals en relació amb l'internacionalisme⁵.

Durant aquests anys s'iniciaren uns temps de gran agitació social i política, presidits per l'hegemonia del republicanisme a Catalunya i per la irrupció d'un nou moviment obrer. Els industrials tèxtils, per evitar la competència dels productes anglesos, es van manifestar partidaris de mesures proteccionistes. La irrupció del Romanticisme alemany arreu d'Europa va contribuir a la formació de la Renaixença catalana, gràcies a la qual la llengua i la cultura pròpies van començar a recuperar el paper social que havien perdut. Tothom està d'acord que la Renaixença va tenir un paper molt important en la preparació de l'ambient on va néixer el nacionalisme català i, malgrat que caldria acabar-ho de confirmar, la Renaixença literària i la recatalanització educativa semblen dues qüestions indestriables. Per altra banda, amb la restauració dels Jocs Florals -que havia tingut lloc el 1859- la literatura catalana renaixent va obtenir una plataforma d'audiència pública.

El Sexenni, pel fet de posar l'accent en la societat -més que no pas en l'estat- va despertar energies socials reprimides i va propiciar el naixement d'associacions altruistes i institucions diverses: "Cal afegir-hi, a més, l'aparició d'una societat que es dota d'un gran entramat d'associacions voluntàries. Des d'un moment determinat Catalunya és el país de l'associacionisme. En neixen de totes menes: de lliurepensadors, d'excursionistes, d'amants del bolet, d'estudiosos de l'art religiós. Hi ha una associació voluntària científico-cultural-política que és la manifestació d'un fenomen important: l'existència d'una societat que es mou, en bona part, en funció de la recuperació. És un tema crucial de Catalunya: l'existència d'innombrables persones que han volgut recuperar el passat, recuperant el coneixement del propi país. I és extraordinària, ja fa més d'un segle, l'aparició de quantitat d'institucions catalanes de tota mena. A poc a poc,

⁵CUCURULL, Félix: *El fet nacional a través de la història*, Barcelona, 1980, pàg. 108.

modestament.(...) Al voltant del catalanisme es crea una societat civil, una societat que no té estat i que busca una recuperació per la via d'aquesta autoidentificació amb les institucions pròpies"⁶.

Aquest catalanisme que començava a donar senyals de vida va tenir una de les seves primeres expressions en l'entitat La Jove Catalunya(1870-1875), que tingué com a aglutinant la qüestió de la llengua⁷.

B.2.-La tímida i lenta incorporació del català a l'escola.

A nivell escolar hem de remarcar com una fita important la publicació, l'any 1869, de l'obra de Salvador Genís i Bech *El auxiliar del maestro catalán en la enseñanza de la lengua castellana*, que va obrir la porta, encara que fos molt tímidament, a la introducció del català escrit a l'escola. L'any 1915, en el pròleg d'un altre llibre seu titulat *Hores escolars*, el mateix autor explicava el que havia pretès en publicar *El auxiliar del maestro catalán...: "Fa prop de mig segle - 1869- que's publicà el meu primer llibre bilingüe per a l'ensenyança del castellà a les escoles primàries de Catalunya, obrint, a l'ensem, la porta d'aquestes a la nostra llengua nadiua, fins aleshores proscrita, o al menys, oblidada, en les tasques educatives. (...) Molt novell encara en la carrera, vaig comprendre que'l principal entrebanc que'ls Mestres catalans trobàvem per a obtenir a les classes avenços proporcionats als nostres esforços i al nostre desig, era la llengua forastera, completament desconeguda dels alumnes, en que se'ns obligava a*

⁶TERMES. Josep: El catalanisme, motor de transformació a la Catalunya contemporània, dins *Les Bases de Manresa(1892-1992). Cent anys de catalanisme*, Barcelona. 1993, pàgs. 14-15.

⁷Nascuda a l'ombra de la Renaixença i dels Jocs Florals, en foren fundadors, entre d'altres. Àngel Guimerà, Pere Aldavert i Francesc Matheu. Aldavert fou un dels defensors, el 1892, de la base quinzena de les Bases de Manresa, que feia referència a l'ensenyament. Els socis de *La Jove Catalunya*, tots ells molt joves, constituïren la segona generació de la Renaixença i pertangueren a diverses opcions polítiques. Van promoure la recuperació d'alguns símbols que actualment representen el nostre poble.

educar-los i instruir-los"⁸. De fet, abans que ell, hi havia hagut alguns treballs en aquesta línia. El 1857, Lluís Bordas havia publicat un llibre escolar amb una intenció semblant⁹, i el 1862, Ot Fonoll havia donat a conèixer un mètode per ensenyar castellà a Catalunya¹⁰.

En aquesta època, concretament el 1857, va entrar en vigor la Llei d'Instrucció Pública de 9 de setembre (coneguda com a *Llei Moyano*), que no feia cap referència a la llengua d'escolarització, ja que la Cèdula de 1768 havia deixat molt clar que el castellà era l'única llengua d'escolarització i de cultura¹¹. Sobre aquesta qüestió, Josep González-Agàpito diu: "La imposició del castellà com

⁸Salvador Genís (1841-1919) ha estat biografat per Lluís M. Mestre en el seu llibre *L'aportació gironina al desenvolupament de la pedagogia catalana*, Girona, 1981, pàgs. 66-72. Jordi Verrié li ha dedicat un capítol del seu llibre *Continuïtat pedagògica...*, pàgs. 74-78. També Llorenç Jou i Olió n'ha parlat en el seu *Calendari Pedagògic (1910-1915)*, pàgs. 94-95. Tots tres autors coincideixen a assenyalar que Genís era un gran defensor de l'ensenyament en la llengua del país i que ho manifestava de l'única manera que podia: amb les pràctiques bilingües. Joan Solà, en canvi, ha posat en dubte aquesta opinió, ja que creu que en Genís el català se subordina totalment al castellà i no pas a l'inrevés: "Així, per exemple, tot un Genís, a la primera edició (de l'obra que després serà la segona part) d'*El auxiliar...* (1869), diu "Hemos prescindido del rigorismo ortográfico en algunas palabras catalanas para evitar que los niños vicien con la costumbre de ellas la ortografía castellana" (pàg. IV) i escriu amb b haver i els imperfects, amb c quant, etc. Caldria veure fins a quin punt hi ha aquí una actitud comparable a la d'autors obertament castellanitzadors" (SOLÀ, Joan: *L'Ensenyament del castellà a Catalunya al segle XIX*, a *Actes de les Jenes. Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*, volum 2, pàg. 181). Convindria estudiar monogràficament la figura de Salvador Genís per aclarir aquesta qüestió però, pels seus textos posteriors, aquest mestre va ser un defensor convençut de l'ensenyament en la llengua del país. Potser en els inicis té raó Solà, però intueixo una evolució cap a posicions més clarament catalanitzadores.

El seu llibre *El auxiliar del maestro catalán...* va ser aprovat com a llibre de text el 26 de febrer de 1906, trenta-set anys després de publicar-se la primera edició.

⁹És el llibre titulat *Colección de temas para ejercitarse en la traducción del catalán al castellano, y practicar las reglas de la Gramática Castellana*, Barcelona, 1857. En el pròleg diu que el nen català només aprèn, fins a certa edat, a parlar com el papagai, malgrat que el mestre es desvia per ensenyar-lo, "pero como edifica sobre arena, su trabajo es en extremo penoso: ha de enseñar á los niños la gramática de una lengua, que para ellos no es la materna, y le falta un punto de comparación" (pàg. V).

¹⁰Es tracta del *Método práctico para la enseñanza de la lengua castellana en Cataluña*, Libreria La Preceptora, Barcelona, 1862. A les advertències preliminars diu: "(...) donde es mas estéril la enseñanza de la Gramática es en Cataluña, por hablarse en ella un idioma diferente del castellano, en cuya lengua estan escritas las obras de texto y hace el maestro las explicaciones á los niños". No hem d'oblidar que aquest tipus d'obres pretenien fer servir el català com a plataforma per estudiar més bé el castellà: "Se echará de ménos el rigor ortográfico en las voces catalanas; pero se ha tenido presente para eso que lo que pretende enseñarse con estas lecciones es el castellano y no el catalán". No obstant això, és un primer pas.

¹¹Només l'article quart d'aquesta llei parla dels llibres de text i diu que regiran en totes les escoles del regne els que assenyalarà el Reial Consell d'Instrucció Pública.

llengua escolar exclusiva fou obra de Carles III al 1768. Malgrat això, principalment al medi rural i entre les classes populars, l'escola fou catalana durant tot el segle XVIII.(...) La pressió castellanitzadora a partir de 1857 és cada cop més forta. La reorganització de la inspecció contribuirà en gran mesura a donar compliment a la voluntat de colonització cultural i a esporuguir els mestres"¹²

El 1870 Ramon Torelló va publicar el *Método racional para aprender sin gran esfuerzo el idioma castellano en las escuelas de Cataluña* i, dos anys més tard, el 1872, va aparèixer la *Guía del instructor catalán ó Método teórico-práctico de gramática castellana, para uso de las escuelas de Cataluña*, de Marià Brosa i Arnó¹³. A la introducció del llibre l'autor diu que l'ha escrita "(...) á fin de que los niños, á la vez que aprendan el idioma nacional, se perfeccionen en su lengua nativa, por desgracia en la actualidad tan descuidada"¹⁴. L'obra es divideix en dues parts: una primera de prosòdia i ortografia i una segona de sintaxi. Cada lliçó abraça, en general, quatre classes d'exercicis: lexicografia, conjugació, traducció i anàlisi, i gramàtica.

Tal com ha assenyalat Jordi Llorens, "L'ensenyament del català sempre ocupà un lloc preferent en el programa catalanista. En aquest sentit, ja en els anys del Sexenni floriren iniciatives tendents a facilitar l'ensenyament de la llengua i la història de Catalunya en centres no oficials. Una experiència pionera fou la del Cercle Republicà de Terrassa, el qual l'any 1871 establí una càtedra de català, el responsable de la qual era el jove dirigent federal Josep M. Vallès i

¹²GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep: El Congrés Pedagògic. La reivindicació de la llengua en el marc de l'Exposició, a L'Exposició del 88 i el Nacionalisme Català. Barcelona, 1988, pàgs. 100-101.

¹³El *Diccionari Biogràfic Albertí* diu d'ell: "Pedagog n. a Sant Andreu de Palomar(Barcelona) en 1831 i m. en 1881. Excel·lí com a mestre de primer ensenyament. animat d'idees renovadores. Publicà diverses obres didàctiques. Dirigi la *Revista Andresense*. Escriví un notable *Manual completo de hilatura de algodón*(1876)".

¹⁴BROSA I ARNÓ, Marià: *Guía del instructor catalán...* Barcelona. 1872, pág. VI.

Ribot, i que tingué, pel que sembla, la respectable xifra d'un centenar d'alumnes¹⁵.

D'altra banda, el 1874 es publicà l'únic treball per a la normalització de la llengua que creà una certa base i que va fer autoritat: el *Proyecto de ortografia catalana con un estudio de sus fundamentos filológicos*, editat per l'Acadèmia de Bones Lletres i redactat per Balari i Juvany¹⁶.

B.3.-El moviment excursionista.

En aquests moments començà a prendre forma el moviment excursionista, de tal manera que l'any 1876 va néixer a Barcelona l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, "ab lo fi d'investigar tot quan meresca la preferent atenció baix los conceptes científich, literari y artístich en nostra benvolguda terra"¹⁷. Un dels principals impulsors d'aquesta entitat va ser Josep Fiter i Inglès, el primer president. Fiter era el més jove de tots els components de la nova entitat -encara no tenia vint anys quan fundà l'associació- i estudiava Filosofia i Lletres, Peritatge Mercantil i diverses llengües. A quinze anys ja havia fundat el setmanari *La Bandera Catalana*, el qual fou substituït el 1876 per *La Rondalla*. Segons Josep Iglésies, "A la vegada que una formació universitària, podem atribuir a Fiter una mentalitat romàntica i flouresca i la seva juvenil precocitat originà fregaments amb els altres onze components de la Societat X [precedent immediat de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques], la

¹⁵LLORENS I VILA, Jordi: *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*. Barcelona, 1992, pàg. 175.

¹⁶Pompeu Fabra tingué un gran respecte per aquest estudi.

¹⁷Reglament de l'Agrupació Catalanista d'Excursions Científiques reproduït en la nadala de la Fundació Carulla-Font de l'any 1975, titulada *L'excursionisme a Catalunya(1876-1976)*, Barcelona, pàg. 20.

majoria dels quals vorejaven els vint-i-quatre anys i alguns els sobrepassaven lleugerament¹⁸.

Malgrat el que pugui semblar, tot això té molt d'interès per a nosaltres ja que, vint-i-dos anys més tard, en el tombant de segle, retrobarem Josep Fiter com a primer president de l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

Dos anys més tard, el 1878, van haver-hi discrepàncies a la junta de govern de l'entitat excursionista, i aquest fet originà la creació d'un grup paral·lel: l'Associació d'Excursions Catalana. Fiter va ser-ne elegit president però, en no acceptar, ocupà el càrrec Ramon Arabia, un altre defensor de l'ensenyança catalana. Retrobarem aquest tema en d'altres moments d'aquest treball, sempre per demostrar la simbiosi existent entre escola catalana i excursionisme.

B.4.-Francesc Flos i Calcat i el Col·legi del Masnou(1878-1887).

En aquesta mateixa època, Francesc Flos i Calcat -que en aquest moment tot just tenia una vintena d'anys i acabava d'estrenar el títol de mestre- va dirigir una escola al Masnou, on sembla que va començar a fer les primeres experiències d'ensenyament renovador i en català.

Tenim molt poques dades d'aquesta escola i, les que posseïm, les tenim gràcies a una memòria manuscrita del mateix Flos i Calcat, titulada *Efemérides principals y otras notas*. En aquest escrit ens explica que a primers d'octubre de 1875 fou sol·licitat per a fer classes de dibuix i cal·ligrafia en un col·legi del Masnou(anomenat *Colegio del Comercio*). Sembla que va ser a partir d'aquest contacte amb el món escolar que se li despertà la seva vocació d'ensenyant: "Molt aviat adquirí[parla en tercera persona] relacions entre'ls masnouhencchs y aquestas feren de que als tres anys ó sia l'any 78 adquirís un Colegi pe'l seu compte y direcció. Cursá tot seguit los dos anys reglamentaris y la

¹⁸IGLÉSIES, Josep: Presència de l'Excursionisme dins la Cultura Catalana, dins *L'excursionisme a Catalunya(1876-1976)*, Barcelona, 1975, pàg. 21.

revàlida pera obtenir lo títol de Mestre lo que conseguí ab bonas notas"¹⁹. El títol de mestre l'aconseguí el mes de setembre de l'any 1882, quan tenia vint-i-sis anys²⁰.

El mateix Flos i Calcat, en una conferència pública -la primera que es pronuncià en català a la Universitat de Barcelona-, va explicar com, fent classe en aquesta escola, veié la importància d'ensenyar nens i nenes en català: "En una escola composta de vuitanta alumnos, férem nostra explicació de moral en castellà com feyam tots los dias(avuy, Deu nos en guard). Al comensar aquesta, sia per lo rigorisme y per la disciplina escolar que teniam establerta, los noys permaneixian quietos y en apariencia atents; mes, al cap de poca estona, ja ho sabiam, lo cansament y la impaciencia havia d'apoderarse del esperit dels deixebles, tenint sols sa pensa en l'hora desitjada pera sortir d'aquell amohino de paraulas y mes paraulas qu'enfarfegacan sos cervells sense pendrehi sentada cap de las benéficas ideas que eran exposadas; noys hi havian que, atesa sa actitud quieta y reposada, sa vista semblava demostrar que estava en son verdader estat no sols d'atenció sí que també de comprensió, y no obstant, al fer la probatura,

¹⁹Arxiu Jordi Flos. *Efemérides principals, y otras notas*(Manuscrit inèdit on Francesc Flos i Calcat narra la seva vida. Reproduïm el text sencer a l'apartat d'annexos).

²⁰Alexandre Galí és injust quan diu, a *Història de les institucions...* que "La preparació tècnica d'en Flos des del punt de vista pedagògic, pel que es trasllueix en les seves publicacions, era molt migrada. No la hi podia donar la seva carrera de mestre feta de segur a salt de mata, ni ell es devia preocupar massa de millorar-la, per tal com la flama del patriotisme li donava un salconduit suficient per a actuar amb eficàcia. El fet sol d'haver superat l'embriex del castellà, del món verbal sense contingut que era l'únic que podia oferir de nou relativament a l'escola feta en aquesta llengua, saltava al món formiguejant de realitats i apetències de la vida catalana d'aquell temps, la qual cosa era suficient per a oferir al públic l'espectacle confortant d'una escola renovadora"(Llibre II Ensenyament primari, I part, pàg. 25).

També és força superficial la descripció que en fa Pere Vergés: "... el senyor Flos i Calcat, un home baix i grassó que aplicava una pedagogia molt seva i em penso que un xic pintoresca"(SALADRIGAS, Robert: *L'Escola del Mar i la Renovació Pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés*, pàg. 69). Al llarg d'aquest treball hem apuntat algunes dades que demostren que Flos no només era un renovador en l'aspecte de la llengua, sinó que va tenir algunes intuïcions d'autèntic pedagog -sobretot si sabem fer un esforç de contextualització i ens sabem situar a la seva època. A Flos l'hem de saber posar al costat d'altres mestres regeneracionistes del segle XIX(Agustí Rius, Gregori Artizà, Antoni Balmunya, Antoni Bori, etcètera), que lluitaren per a millorar l'ensenyament seguint "el ressò vibrat del poderós crit de Joaquín Costa, aixecant la bandera de la renovació escolar com instrument essencial de la "regeneració", en paraules de Josep Pallach. Era pintoresc intentar aixecar la qualitat de l'ensenyament de l'època, a partir d'allò que sabien i dels mitjans que posseïen?

gran fou la nostra desilusió; puig que al preguntarloshi sobre'l punt que s'explicava, mudejaren per complert, descobrintse, donchs, lo aparent y ficticia d'aquella atenció que nosaltres suposavam. En virtut d'això, torsàrem de camí, y soptadament emprenguerem la resolució de comensar altra volta la explicació pero en clar catalá. Fora menester veureho pera fersen verdader cárrech del efecte que aquest cambi operá en tots los noys sense escepció; com si una corrent eléctrica s'hagués apoderat de tots ells permanexeren molt diferents de sa habitual ó anterior actitut; allavors sí que brillava en sos ulls una vera satisfacció y un goig inexplicable(...)"²¹.

Flos i Calcat va habilitar el seu col·legi en el local on hi havia hagut l'antic "Colegio del Comercio", que havia estat propietat de Joan Ribera. El 1886, un any abans de tancar-lo, encara duia el nom de l'antic propietari²². Les causes del tancament les explica el mateix Flos: "L'estat sempre decadent de la marina mercant afectá de una manera visible la població del Masnou de manera que'n l'any 1887 se contavan per centenars los individus que emigraren á América en busca de millor sort, deduintse que'l cens baixá considerablement. Aixó feu que moltas familias reduhian també sos gastos portant sos noys á la escola pública que per módica é insignificant retribució los admetia. No tardá, doncs, en coneixers en lo Col·legi que era titulat del Comers, títol que era degut á son antecessor D. Joan Ribera y Prat, un bon número de baixas.

"Aquesta circumstancia motivá'l que anunciés son traspás quedant dit Col·legi en Juliol de 1887 propietat de D. Francisco Masfarner que l'adquirí per

²¹*Rahonaments pedagógichs pera que la ensenyansa en nostra terra sia donada en llengua catalana y perjudicis que causa'l donarla en llengua forastera*(Conferència pública donada en la Universitat lo dia 16 d'abril de 1899). Arxiu Jordi Flos. Hem reproduït el text íntegre d'aquesta conferència -la primera que es doná en catalá a la Universitat de Barcelona- en l'aparat d'annexos.

²²A l'Arxiu Jordi Flos es conserva un rebut d'aquesta escola datat l'1 d'abril de 1886. El rebut, sorprenentment redactat íntegrament en castellà, ens informa que a l'escola hi havia "Enseñanza de párvulos, elemental y superior" i "Lecciones especiales aplicadas al comercio". També sabem que els alumnes pagaven quatre pessetes al mes.

la quantitat de cinch centas pessetas sense'ls mobles y demás material, preu igual que quan ell[Flos i Calcat] lo comprá al sobre dit Joan Ribera"²³.

Durant els deu anys d'existència el col·legi va tenir, segons un llistat del mateix Flos i Calcat, cent vint-i-quatre alumnes²⁴.

B.5.-El primer Congrés Catalanista(1880): Ramon Arabia defensa l'educació dels infants en llengua catalana.

El 1880 marca una altra fita important en la història del catalanisme, ja que és l'any de la celebració del Primer Congrés Catalanista, que va tenir lloc els mesos d'octubre i novembre d'aquest any. La iniciativa va venir dels federals, de la persona de Valentí Almirall, que en aquell moment era l'exponent més destacat del federalisme a Catalunya i que va ser el forjador del primer catalanisme polític i el primer teoritzador de les aspiracions catalanes a l'autonomia. El 1879, quan encara militava en el republicanisme federal, va fundar el primer diari en llengua catalana, el *Diari Català*, i el 1880 va convocar el Primer Congrés Catalanista, intentant de formar un front interclassista català, en el qual poguessin col·laborar republicans i monàrquics, catòlics i lliure pensadors.

En aquest congrés s'hi van inscriure periodistes, escriptors, artistes, polítics, advocats, científics... i excursionistes. Tornem a trobar-hi Josep Fiter, juntament amb els altres iniciadors d'aquest moviment, presència que demostra, una vegada més, l'intima relació existent entre l'excursionisme i el catalanisme. Com ja hem vist anteriorment, també els orígens remots de l'escola catalana van lligats al moviment excursionista, com ajuda a corroborar el fet que el president de l'Associació d'Excursions Catalana, Ramon Arabia i Solanas²⁵, en la desena

²³Arxiu Jordi Flos. *Efemérides principals, y otras notas*.

²⁴Arxiu Jordi Flos. *Aplec d'antics alumnes que foren del Col·legi del Masnou desde 1876 a 1887, que dirigi En Francisco Flos i Calcat*(segueix la llista dels 124 alumnes). La primera data és equivocada: Francesc Flos va comprar el Col·legi el 1878.

sessió d'aquest Primer Congrés (que va tenir lloc el 8 de novembre) parlés de la necessitat de preocupar-se per l'educació dels infants en català, per tal d'evitar les dificultats pedagògiques que comportava l'ensenyament en una llengua estrangera. Pel que sembla, era la primera vegada que es parlava d'aquest tema en un fòrum congressual d'aquesta mena. La simbiosi entre moviment excursionista i reivindicació d'una escola catalana l'hem vist anteriorment en el cas de Josep Fiter i també es donà en el cas de Flos i Calcat, que va ser precisament en aquesta època quan va ingressar com a soci de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques²⁶.

El Congrés va prendre tres acords principals: nomenar una comissió que vetllés per la conservació del Dret Civil Català -que estava amenaçat pel poder espanyol-, crear una Acadèmia de la llengua catalana i fundar una entitat que fos la llar del catalanisme. Aquesta entitat va ser el Centre Català.

²⁵Ramon Arabia i Solanas (Mataró, 1850-Barcelona, 1902) estudià Filosofia i Lletres i obtingué, també, el títol d'intendent jurat dels idiomes francès, italià, anglès i alemany. També dominava el portuguès i el llatí. Va col·laborar a *La Il·lustració catalana*, *La Renaixença*, *Diari Català*, *L'Avenç*, *La España regional*, a més de les publicacions de les associacions excursionistes, i va escriure diversos llibres i un apèndix a *Lo llamp y'ls temporals*, de Cels Gomis. Formà part de la Societat X, únic antecedent mínimament organitzat de l'excursionisme, i s'incorporà a l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques tot just constituïda. Fou un dels socis dissidents que fundaren l'Agrupació d'Excursions Catalana. Diu, sobre ell, Joan-Lluís Marfany: "però que excursionistes com Ramon Arabia i Solanas -i aquest ho era de debò- fossin els primerissims a fer formulacions nacionalistes, (...) força abans que no esdevinguessin corrents ja és indicatiu de la importància de l'excursionisme en la formació de la ideologia catalanista" (*La cultura del catalanisme*, pàg. 301).

El 1883 Ramon Arabia va escriure un article a *L'Avens* denunciant que no s'ensenyés als infants la llengua i la història del país: "(...) la mania unitària que ha informat les lleis actuals evita a posta que es doni importància a les històries particulars de les regions que, independents un dia, integren avui la nació espanyola, i dit està per lo tant que lo menos que se'ns ensenya als catalans és la història de Catalunya, és a dir la que més nos convindria conèixer. Ab la llengua passa lo mateix: l'única que no estudiem és la que parlem sempre, i potser per això no en parlem bé cap(...)" (Citat per Jordi Monés a *La llengua a l'escola (1714-1939)*, pàg. 89).

Per ampliar dades de Ramon Arabia cal consultar l'obra de Carles Albesa *Ramon Arabia (1850-1902)*, Barcelona, 1995.

²⁶A l'Arxiu privat de Jordi Flos es conserva un document al respecte: el seu full d'admissió com a soci de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (amb el número 435 i amb la data incompleta: 30-11-188?). Sabem que, el 1889, Flos va donar una conferència a la seu d'aquesta entitat sobre l'ensenyament de la geografia de Catalunya a les escoles.

Els estatuts d'aquesta nova entitat, acabats de redactar el 15 de gener de 1882, en el seu article tercer diuen que "L'objecte de la Societat es unir y lligar á tots los que be vulgan á Catalunya; fomentar y defensar tots los interessos morals y materials de la mateixa"²⁷. Per realitzar aquest objectiu, el Centre Català podia utilitzar diversos mitjans: discussions, sessions públiques, ensenyança, publicacions, creació de sucursals, enllaç i fusió amb d'altres societats, reunir i estimular persones a fer coses útils per al país, dirigir-se a les autoritats i al govern en demanda de millora i, finalment, "podrà fer lo Centre tot alló que puga contribuir al progrés y prosperitat de Catalunya(article 14)"²⁸. Encara que sigui en aquest nivell de declaració de principis, hem de destacar el fet que aparegui la paraula *ensenyança* en els seus estatuts.

B.6.- Valentí Almirall escriu "Una qüestió important".

Aquest mateix any 1882 Valentí Almirall va escriure un article, titulat "Una qüestió important", que és un dels primers textos d'aquest període que parla de la necessitat d'escolaritzar els infants en llengua catalana. Val la pena transcriure'n alguns fragments: "El catalanisme ha arribat a un punt de vida que li permet exhibir-la en manifestacions de tota mena, per lo qual creiem que ha arribat ja l'hora de plantejar una de les qüestions més transcendents pera l pervindre de la nostra terra: hem de parlar ja d'introduir el catalanisme en les escoles.(...)"

"Estem segurs de no equivocar-nos: el noranta per cent dels catalans que saben llegir, sols entenen a mitjes lo que llegeixen en llengua que no usen, i el cinquanta per cent lo menos no entenen ni lo suficient pera formar-se carrec del sentit d'un llibre, per poc que son istil sigui elevat i se separi del llenguatge

²⁷ *Estatuts del Centre Català, Barcelona, 1885, pàg. 3.*

²⁸ *Ibidem, pàg. 5.*

corrent. Molts i molts són els que no arriben a enterar-se exactament dels successos del dia am tot i llegir les gacetilles dels diaris.(...)

"Què ha de succeir, doncs, als catalans, que a l'arribar a estudi hem d'oblidar la llengua del breçol i de la mare, i que al sortir d'estudi hem de tornar a la llengua de casa? Ha de succeir irremisiblement que no arribem a fer-nos llengua propia, perquè ni hem adquirit las idees en castellà, ni hem metodisat ni completat el català.(...)

"No tenint llengua propia, ens trobem en males condicions pera tota mena d'estudis, i les nostres facultats intellectuals arriben a ressentir-sen, i pera tenir llengua propia no hi ha més que dos camins: adoptar per complet la castellana, fent de manera que desde l breçol no n sentim d'altra, o conservar la catalana, introduint-la en les escoles, metodisant-la i completant-la en elles.

"Al nostre entendre, dels dos camins sols un es acceptable, perquè ja hem dit que som refractaris al castellà, i, encara que no ho fossim, no deuriem renegar del català, perquè mai ha renegat de sa propia llengua cap poble que s'estimi"²⁹.

Alexandre Gali considerà que aquest article va ser un dels primers textos que tractaren el tema de la llengua escolar d'una manera tan completa i aprofundida: "Hem assistit a grans preses de consciència en el transcurs d'una cinquantena d'anys; intuïcions singulars, salts en el buit d'infinita transcendència per al redreçament de Catalunya; la intuïció del moment polític excepcional per a Catalunya que va tenir Prat de la Riba; la intuïció del valor i contingut del català de Barcelona per a la concreció d'una llengua literària; totes dues intuïcions genials van prendre vida en el poble català i li han estat d'una eficàcia inaudita; però, la intuïció genial de l'Almirall dels efectes dissoïvents de la personalitat

²⁹ALMIRALL, Valentí: Una qüestió important, dins *Articles literaris publicats en "L'Avenç"*, 1882-1890, Barcelona. 1904, pàgs. 7-11.

dels catalans que produeix l'ensenyament en llengua forastera encara és l'hora que la gent catalana l'hagi de comprendre"³⁰.

B.7.-El Segon Congrés Catalanista(1883) denuncià les dificultats d'ensenyar en un idioma no-propí.

El 1883 es va celebrar el Segon Congrés Catalanista, convocat pels homes del Centre Català, per tal de discutir i de votar el programa del catalanisme, amb el qual pretenien fer néixer una política genuïnament catalana, d'expressió i d'estil. En un dels debats previs que es van fer per tal de preparar aquest congrés -concretament el debat celebrat el 25 de novembre de 1882- Rossend Arús i Arderiu³¹ va defensar el tema "¿És just y convenient que com aspiració del catalanisme se procuri que la llengua catalana sigui declarada oficial espanyola, al costat y al nivell de las demás que's parlen á la nació?"³² i va denunciar que "no es comprendria en cap nació que no fos la nostra, que hi hagi un poble obligat a parlar i escriure en llengua que no és la seva" i en va culpar principalment els mateixos catalans³³.

Tres dies després del debat previ, el dimarts 28 de novembre, va agafar la paraula el periodista de *La Renaixença* Sebastià Farnés³⁴, per afirmar

³⁰GALÍ, Alexandre: *Història de les institucions...* Llibre I, pàg. 110.

³¹Rossend Arús i Arderiu(Barcelona, 1845-1891) fou escriptor i filantrop. Escriví en castellà i en català per a la premsa i el teatre. Va ser secretari del Consell general del Centre Català, des de darreries del 1882, i vice-president el 1884. També va fer de secretari del Primer Congrés Catalanista(1880) i president de la comissió organitzadora del segon(1883). Fou membre de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. Gran Mestre de la Gran Lògia Simbòlica Catalana, havia iniciat en la maçoneria diversos amics i coneguts. Una il·lustració seva publicada el 26 de gener de 1899 a *L'Esquella de la Torratxa* diu d'ell: "Celebrat autor dramàtic, / humorista de bon tó, / mestre per varios conceptes / y filántrop de debó".

³² Butlletí del Centre Català, Barcelona, 12 de juny de 1883. Núm. 4, pàg. 42.

³³ILLA I MUNNÉ, Maria Carme: *El Segon Congrés Catalanista. Un congrés inacabat(1883-1983)*, Barcelona, 1983, pàg. 25.

³⁴Sebastià Farnés i Badó(Sant Feliu de Codines, 1854-Barcelona, 1934), advocat i periodista, va ser un dels promotors de la taquigrafia a Catalunya, i també un folklorista remarcable. Element destacat del Centre Català i de la Lliga de Catalunya, va contribuir a la creació de la Unió Catalanista. Va ser vocal

que "pera'l catalanisme no era qüestió de fondo sinó de forma lo que's sotmetia al exámen de la secció de Lletres, pero que ab tot tenia prou importancia baix lo punt de vista de la ensenyansa, perque en cas d'obtenirse que'l catalá fos declarat oficial s'elevaria lo nivell intel·lectual de Catalunya. Examiná l'estat actual de la ensenyansa primaria sumament defectuosa, y demostrá que'ls noys olvidan dintre de la familia y en los tallers lo que aprenen en las escuelas, per la rahó de que en los primers sols senten parlar en catalá y en las segonas se'ls ensenya rutinariament en una llengua que no entenen prou bé, perturbantlos la inteligencia y fentlos perdre un temps que podrian aprofitar per adquirir coneixements de més interés.(...)"³⁵.

Després va parlar el mestre Ignasi Ferrer i Carrió -un altre dirigent del moviment excursionista-, que es va referir també a l'ensenyament en català. Basant-se en la seva experiència pedagògica, va denunciar les dificultats que comportava l'ensenyament en un idioma que no era el dels infants, com a conseqüència de la prohibició d'usar el català, prohibició que es feia impossible, "perquè els mestres són los primers en no observar-la"³⁶. Així és com ho explica el Butlletí del Centre Català: "Parlá lo Sr. Ferrer y Carrió fent distinció entre la llengua oficial de la nació davant d'altras nacions y la llengua oficial de cada una de las regions espanyolas davant de las demás que forman la nació, reconeixent en la primera acepció com á oficial la castellana; pero dihent que en lo segon sentit es altrament injust que'l catalá no sic considerat com altra de las llenguas espanyolas. Feu ressaltar, com a professor de noys, que la práctica aconsella que la ensenyansa primaria sia absolutament catalana, perque los mateixos mestres

de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i va col·laborar, també, a *Revista de Catalunya*, *La Il·lustració Catalana*, *Calendari del Pagès*, *L'Art del Pagès* i *La España Regional*.

³⁵Butlletí del Centre Català, Barcelona, 12 de juny de 1883. Núm. 4, pàg. 43.

³⁶Ibidem, pàg. 28.

troban moltes dificultats en fer-se entendre de sos deixebles.(...)"³⁷. Aquí veiem, una vegada més, que una cosa era la legislació en contra de la llengua catalana i una altra de ben diferent la realitat escolar.

Fins ara hem parlat de les sessions preparatòries del Congrés, que van tenir lloc a finals del 1882. El Congrés pròpiament dit es va celebrar més de sis mesos més tard, del qual ens interessa destacar especialment la intervenció d'Ignasi Ferrer i Carrió a la quarta sessió, que va tenir lloc el dia 25 de juny de 1883. Aquest mestre va fer una proposició, molt interessant, sobre l'ensenyament de la història de Catalunya i de la literatura catalana als instituts i a les universitats dels països que constituïen l'antiga Corona d'Aragó. En concret, es tractava d'una addició a la base tercera del Programa del Catalanisme, que afirmava que els catalanistes aspiraven "A que la llengua catalana sigui declarada oficial espanyola a l'igual i al nivell que les demés que es parlen en la nació"³⁸.

Com és sabut, aquest congrés va restar inacabat i les dissensions entre els organitzadors van fer que no se'n publicés la crònica, a diferència del que havia passat amb el Primer Congrés, el 1880. Per tant, no sabem què s'hauria aprovat, referent a l'ús de la llengua catalana a l'escola, si s'haguessin redactat aquestes conclusions.

B.8.-Publicació d'*Aforística catalana* i *Eloqüència catalana*.

Malgrat l'evident castellanització de l'ensenyament d'aquesta època, alguns mestres de les escoles -tant públiques com privades- conscients de la importància de fer l'ensenyament en una llengua entenedora pels infants, temptejaren solucions que solien ser discretes -sovint a partir de pràctiques bilingües o de lectures d'autors reconeguts, etcètera-, una mica al marge del

³⁷*Butlletí del Centre Català*, Barcelona, 12 de juny de 1883. Núm. 4, pàg. 43.

³⁸*Butlletí del Centre Català*, Barcelona, 12 de juny de 1883. Núm. 4, pàg. 37-38. Reproduït per M. Carme Illa i Munné a *El Segon Congrés Catalanista. Un congrés inacabat(1883-1983)*, pàg. 77.

sistema. Jordi Verrié diu, sobre aquesta qüestió: "Les relatives infraccions - èticament ben justificables- es manifestaven sovint en pacients pràctiques bilingües que, si bé retardaven notablement l'aprenentatge, permetien en canvi que els deixebles poguessin anar aprenent alguna cosa. Sobretot en les més allunyades escoles rurals on, si per una banda el problema de la incomprensió dels deixebles s'agreujava, per l'altra la inspecció i el control del sistema perdien freqüència o incidència"³⁹.

En aquest sentit, i a part dels llibres esmentats de Salvador Genís i de Marià Brossa, hem de parlar de dues obres més que també tenim constància que foren utilitzades a l'escola. El primer, titulat *Aforística catalana, ó sia colecció de refranys populars catalans*, de Francesc Llagostera i Sala⁴⁰, no és pròpiament un llibre de text, però sabem que va ser d'utilitat al mestre Flos i Calcat en les seves experiències escolars. L'edició que hem trobat entre els seus papers⁴¹ està manipulada per tal de fer-la útil a l'escola. Flos va numerar els més de mil refranys i els prop de cinquanta modismes i es va construir un índex que li facilités la recerca de frases fetes a partir de la paraula principal que hi apareixia. Coneixent la manca de llibres escolars en català, no seria d'estranyar que altres mestres també haguessin utilitzat el llibre de Francesc Llagostera.

Un any després, el 1884, va aparèixer la primera edició del llibre de Francesc Fayos i Antony *Eloqüència catalana. Fragments escullits en prosa y vers dels mes distingits autors catalans, valencians y mallorquins pera exercitar als noys d'estudi en los diferents tons de lectura*, considerada com la primera antologia escolar catalana. És interessant de destacar la idea global de Països

³⁹VERRIÉ, Jordi: *Continuïtat pedagògica...* pàgs. 75-76.

⁴⁰Francesc Llagostera (Barcelona, 1831-1885) era metge i va ser autor de diverses obres de la seva especialitat.

⁴¹Arxiu Jordi Flos.

Catalans⁴² que tenia aquest autor, el qual, només de començar el llibre, feia la següent advertència: "Al coleccionar la present obreta havém posat un cuidado especial en que hi figurin treballs escrits en los diferents sistemas ortográfichs que observan los autors catalans, valencians y mallorquins, á fi de que los noys y noyas d'estudi, tingan coneixement del modo d'escriurer de tots los nostres més distingits poetas y escriptors"⁴³. El pròleg, escrit per Manel Milà, estava dirigit "als noys y noyas d'estudi": "A tots vosaltres vos causarà un plaher veritable y mes fondo de lo que alguns imaginan, lo llegir aquest llibret escrit en nostra materna llengua, de la que bé es pot dir la llengua de nostras entranyas.(...)

"Als que vos fassan memoria de las ventatjas que porta lo olvidarla, digauli que á estas ventatjas preferiu retenir un sentiment en un recó de vostres pits, y si en aquest sentiment algú hi volgués veure perills y discordias d'una disminució del amor á la patria comuna, podeu respóndreli que eran ben be catalans molts dels que ensangrentaren las ayguas de Lepant y dels que cassaren las áligas francesas; y podeu repetir un aforisme ja usat al tractar de un dels millors catalans y més ardents espanyols que may hi hagut. "No pot estimar sa nació, qui no estima sa provincia"⁴⁴.

B.9.-El Memorial de Greuges(1885).

L'any 1885 el Centre Català formulà una protesta davant el rei Alfons XII i li va presentar -a través d'una nodrida comissió d'intel·lectuals- la *Memoria en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña*, més coneguda com a Memorial de Greuges. En destaquem aquest fragment: "Ya que por incidencia

⁴²L'historiador Fèlix Cucurull ens fa saber que, el 1876, Benvingut Oliver va utilitzar, sembla que per primera vegada, el terme Països Catalans. El 1881, Alfred Morel-Fatio la utilitzà en francès (*les pays catalans*). Al Principat, Josep Narcís Roca i Ferreras la va fer servir per primer cop el 1886 (CUCURULL, Fèlix: *El fet nacional a través de la història*, pàgs 13-14).

⁴³FAYOS, Francesc: *Eloqüencia catalana*, Barcelona, 1900, pàg. 2.

⁴⁴Ibidem, pàgs. 3-4.

hemos hablado de los idiomas que en España se usan, ¿qué otra prueba se necesita de la diversidad de razas o grupos en su pueblo, que la tenacidad con que tales idiomas se conservan? Ni la constancia, ni el afán de predominio del grupo castellano han logrado supeditarnos completamente en este punto. Nada importa que el catalán haya sido desterrado de las escuelas, con gran perjuicio de la instrucción popular en nuestras comarcas, nada que en las oficinas y tribunales deban usar el castellano hasta los que, por no comprenderlo perfectamente, corren el peligro de quedar perjudicados ó indefensos; nada que en la contratación deba el interesado fiarse de una traducción de palabra, que se presta al error y aún al engaño. No sólo seguimos hablando catalán, sino que en los últimos años se ha verificado el renacimiento literario de nuestra lengua, habiendo tomado tal vuelo, que hoy cuenta ya nuestra joven literatura obras de empeño en casi todos los ramos"⁴⁵.

Marià Maspons i Lebrós(1840-1885), advocat i diputat a Corts, fou l'encarregat de fer el parlament davant del rei, en el moment de lliurar-li oficialment el Memorial. Entre moltes altres coses, va dir: "No podemos usar nuestra lengua más que en nuestros hogares y en conversaciones familiares: desterrada de las escuelas, lo ha sido más tarde de la contratación pública y también de los tribunales(...)"⁴⁶.

Alfons XII respongué amb paraules d'afecte i simpatia, tot i que el govern de Madrid, presidit per Cánovas del Castillo, de seguida va reaccionar-hi en contra. Però, tal com diu Ferran Soldevila, "havent mort [el rei] poc després(25 de novembre 1885) les seves paraules resten com a testimoni de la

⁴⁵GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.: *Federalisme i autonomia a Catalunya(1868-1938)*, Barcelona, 1974, pàg. 498.

⁴⁶CAMPS I ARBOIX, Joaquim de: *El Memorial de Greuges*, Barcelona, 1968, pàg. 31.

seva actitud intel·ligent i comprensiva envers Catalunya i com la repulsa de tota una política econòmica funesta, propugnada pels seus governs"⁴⁷.

Jordi Llorens⁴⁸ explica que l'increment de les forces catalanistes fou extraordinari des d'aquest any 1885: es van fundar diversos agrupaments comarcals i aparegueren noves publicacions. La catalanitat anava quallant. Només com a anècdota expliquem que va ser l'11 de setembre d'aquest any 1885 quan, per primera vegada, se celebrà a Santa Maria del Mar una missa en sufragi de les ànimes dels màrtirs de les llibertats catalanes. Hi assistiren prohoms de tots els colors, fins i tot anticlericals com Rossend Arús que, si fem memòria, ja l'hem trobat defensant la llengua catalana en el Segon Congrés Catalanista⁴⁹.

Per altra banda, després de l'èxit -relatiu- del Memorial de Greuges, algunes personalitats conservadores ingressaren en el Centre Català. D'entre elles ens interessa destacar el nom d'Eusebi Güell, ja que uns anys més tard va ser l'impulsor principal d'una de les primeres escoles catalanes dels temps moderns que es coneixen (l'escola de la Colònia Güell, a Santa Coloma de Cervelló), anterior fins i tot a l'emblemàtic Col·legi de Sant Jordi, escoles -totes dues- de les quals parlarem més endavant.

⁴⁷SOLDEVILA, Ferran: *Història de Catalunya*, volum III, Barcelona, 1962, pàgs. 1390-1391.

⁴⁸LLORENS, Jordi: *La Unió Catalanista(1891-1904)*, Barcelona, 1991, pàg. 10.

⁴⁹FOLGUERA I DURAN, Manucl: D'on ve i on va la Renaixença Catalana, dins *La Revista*, gener-juny, 1933, pàg. 75.

C.- L'IMPULS TEÒRIC I LES PRIMERES CONCRECIÓNS PRÀCTIQUES(1886-1898).

C.1.-La publicació de *Las escuelas catalanas* de Francesc Flos i *Lo Catalanisme* de Valentí Almirall.

En la línia del que estem explicant, el 1886 tenen lloc tres fets destacats: la publicació de l'obra doctrinal de Valentí Almirall *Lo catalanisme*; la creació, al si del Centre Català, del Centre Escolar Catalanista, i la publicació del llibre *Las escuelas catalanas* de Francesc Flos i Calcat⁵⁰. Vegem, amb detall, cada una d'aquestes iniciatives, encara que aprofundirem més en la tercera per la significació que va tenir en el camp de l'ensenyament.

Pel que fa a *Lo catalanisme*, l'obra cabdal d'Almirall, que duu el subtítol *Motius que'l llegendiman, fonaments científics y solucions pràcticas*, cal dir que va ser la primera exposició sistemàtica de les idees catalanistes. L'autor hi va ampliar les idees expressades en el Memorial de Greuges i hi va formular la síntesi doctrinal del seu pensament, enquadrat dins un regionalisme regeneracionista, que pretenia abraçar Catalunya i l'estat espanyol dins uns paràmetres progressistes i laics: "Almirall hi escatia els motius que el legitimaven, els fonaments científics i les solucions pràctiques. Pròfug del federalisme, centrava tota la qüestió en el particularisme, com a fórmula superadora de posicions espirituals antagòniques i clau que asseguraria la llibertat de l'home i dels pobles. Però la part més important del llibre era la destinada a examinar la realitat social, política i intel·lectual del moment a Espanya. Partint de la base del decadiment del caràcter de Castella i Catalunya, cercava la regeneració de l'estat i del país en l'única força autèntica que el rodejava. Per a Almirall el catalanisme era un instrument d'acció que comportava, malgrat totes

⁵⁰Malgrat que ell signava Francisco, en aquest treball sempre hi apareix amb el nom catalanitzat.

les vexacions que sofria Catalunya, l'únic remei a la salvació col·lectiva d'Espanya"⁵¹.

Hem de considerar *Lo catalanisme*, doncs, com el primer text de doctrina catalanista moderna que ha esdevingut una de les obres importants d'aquest pensament polític. Amb *Lo catalanisme* se superà la fase més cultural d'aquesta ideologia i s'incidí en la necessitat d'intervenir fent política catalana per tal de transformar l'organització de l'estat espanyol. Pel que fa a la llengua de l'ensenyament, Almirall escrigué: "Lo signe de l'esclau era tenir que parlar la llengua de l'amo, i nosaltres portem aquest estigma al damunt. La nostra llengua mai s'ha mort, puix encara que l'hagin durant llarg temps olvidada los savis i gent de lletres, l'ha conservada el poble viva en son tracte, parlant-la sempre. Això no obstant, en tot lo oficial hem d'emplear-ne una altra. En la llengua dels vencedors se'ns mana, se'ns judica, se'ns ensenya. Fins quan l'autoritat, lo jutge o el mestre són fills de la terra, no poden exercir llurs funcions sinó empleant lo castellà. La imposició del llenguatge és un record constant de la nostra subjecció"⁵². I unes planes més endavant, parlant de les "imposicions en la instrucció i educació", va dir que era "tirànic" que no s'ensenyés el dret català a la universitat, "Mes tal absurdo no es veu exclusivament en l'ensenyança del dret, sinó en totes les demés, començant per la que se dona en les escoles de criatures. Lo mestre té d'explicar en castellà encara que els deixebles no l'entenguin, i els nostres fills han de perdre los anys de la vida millors per al desenrotllo de les potències intel·lectuals. No hi fa res que el mestre sigui català, puix la llei que mana l'obliga a tenir que fer l'esforç de parlar una llengua que no li és natural, al sol efecte de fer-se intel·ligible: quan si no se l'obligués a fer-lo, lo que ell explicaria amb facilitat, seria clarament entés per sos oients, amb grans ventatges per a uns i

⁵¹VICENS I VIVES, Jaume i LLORENS, Montserrat: *Industrials i polítics(segle XIX)*, Barcelona, 1961, pàgs. 292-293.

⁵²ALMIRALL, Valenti: *Lo catalanisme*, Barcelona, 1979, pàgs. 82.

altres. La vanitosa petulància dels nostres dominadors s'ofendria de que la seva llengua hagués de ser ensenyada als nostres fills com una altra qualsevol de les forasteres, i suposen que tenim l'obligació de conèixer-la abans i tot d'haver-la après.

"I encara no para en això l'esperit d'imposició de la raça dominant en lo referent a escoles. No li basta que la instrucció es dongui en castellà, sinó que l'educació ha de ser també castellana. Les oracions han de recitar-se en llengua forastera, i els jocs i entreteniments han de ser per als nostres nois tan exòtics com les oracions. Res hi fa que aquestes no els puguin sortir mai del cor, puix han de xerrotejar com los lloros, ni que aquells no els puguin donar l'expansió que tant necessita la infància. Han tingut la desdita de nàixer en un país sèpeditat, i han de sentir-ne los efectes des dels primers anys de la vida. Així estaran ja acostumats al jou a l'arribar a hòmens!"⁵³.

A part de la publicació de *Lo catalanisme*, el mateix any 1886 es va fundar una entitat creada al si del Centre Català: el Centre Escolar Catalanista. Joan-Lluís Marfany, en el seu llibre *La cultura del catalanisme*, considera la fundació d'aquest centre, el 21 d'octubre de 1886, com la primera data crucial en la història del nacionalisme català⁵⁴. De fet, alguns dels seus membres -Enric Prat de la Riba, Francesc Cambó, Josep Puig i Cadafalch, Narcís Verdager i Callís, Pere Muntanyola, etcètera- esdevingueren futurs dirigents del catalanisme, durant el primer terç del segle XX. N'hi ha un que ens interessa especialment de destacar perquè fou l'ànima de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (A.P.E.C.) durant molt de temps: Manuel Folguera i Duran. En aquest moment només tenia 19 anys.

⁵³Ibidem. pàg. 86.

⁵⁴MARFANY, Joan-Lluís: *La cultura del catalanisme*, pàg. 23.

El tercer fet que volem destacar d'aquest any 1886 és la publicació d'una memòria de Francesc Flos i Calcat titulada *Las escuelas catalanas, consideradas com á base principal i necessaria pera la propagació de la causa regional*⁵⁵, que fou premiada en un certamen del *Centre Catalanista Provençalench* i que gaudí d'un ampli ressò en els ambients catalanistes de l'època.

En el pròleg, Flos deixa ben clar què entén ell per escola catalana: "Debém consignar que per escuelas catalanas se compendrian aquellas que además de tenir adoptada oficialmente la lengua catalana, fos son programa l'instrument d'avens de nostras letras y de l'esperit patri"⁵⁶. A continuació la Memòria es divideix en tres parts: la influència de les escoles catalanes dins del catalanisme, les escoles catalanes considerades pedagògicament i, en tercer lloc, l'organització d'aquestes escoles.

En la primera part hi ha un paràgraf on es fa ben patent la fe que tenia l'autor en l'escola, com a primer graó per a catalanitzar la societat: "(...) convé sobre tot que l'instrucció comunicada principalment per medi de las escuelas, regeneri l'idea del catalanisme, fent que sia extensiva, general y aplicada: extensiva porque's adopti en todas las poblaciones del Principat, general porque abrassi todas aquellas materias que tendeixin á engrandir lo saber de cada húa, y aplicada, pera que sia basada academicament en las doctrinas puras del catalanisme.

"Tinguem present que en tots els països y en todas las edats l'instrucció ha sigut sempre lo principal móvil per ahont s'ha guiat la roda del progrés, fent á son pas la cultura, riqueza y felicidad dels pobles"⁵⁷.

⁵⁵FLOS I CALCAT, Francesc: *Las escuelas catalanas*, Barcelona, 1886 (Edició facsimil de 1980).

⁵⁶Ibidem, pág. 6.

⁵⁷Ibidem, pág. 10.

A mena de resum d'aquesta primera part, conclou: "(...) l'únic medi rigorós y per essencia natural que avuy sia posible consisteix en la creació de las escolas catalanas.(...) L'establiment d'ellas seria la pedra fonamental del catalanisme veritable; ellas traurian lo brot de més ufana del arbre del renaixement; ab sa elevada missió, instruïrian per de prompte á una nova generació que's convertiria en planté de gran válua per l'esdevenidor. No cal dir lo molt agradable que seria per los partidaris de la idea regionalista veure sortir de las esmentadas escolas á la joventut instruida y disposada á manifestar en tots sentits son amor envers sa patria!(...)

"Bé podém assegurar la certesa de quant deixem exposat, si la escola es lo temple de las bonas costums; es lo foc enlluernador d'ahont irradiá la llum vivificadora del saber humá, y en una paraula, es la base sòlida en que descansa la elevació dels grans homes, que més s'han distingit en patriotisme, en saber ó en virtut"⁵⁸.

En la segona part d'aquesta obra -intertitulada *Las escolas catalanas consideradas pedagógicamente*- Flos comença dient que mai ha volgut ser un reformador de la ciència pedagògica, "ciència que han fet brillar per ample camp las notables figuras de Locke, Rousseau, Pestalozzi [i] Bassedow", tots ells destacats representants de l'escola activa, que tingueren una gran influència en el moviment de renovació pedagògic posterior. És fals que Flos no pretengui renovar la pedagogia. Ho diu, però en realitat no és cert. Potser conscientment no s'ho havia plantejat i tenia més present la introducció del català que la renovació, però, en definitiva, la seva idea de catalanització portava implícita també una transformació de la realitat escolar del moment⁵⁹. Fixem-nos en aquestes

⁵⁸Ibidem, pàg. 10-11.

⁵⁹A més, la catalanització de l'escola activava la renovació dels mètodes i de l'ensenyament en general. El fet l'explica Alexandre Galí amb aquestes paraules: "(...) el castellà, amb tot el que ell conté i representa, sufoca i asfixia el nostre esperit. La millor manera de matar-nos o almenys d'abatir-nos que puguin tenir els castellans, és enviar-nos com amb les màquines extintores d'incendis els gasos de la seva llengua. En canvi, un sol filet de català ens oxigena i ens revifa, tant si es tracta d'infants com

paraules: "(...) las quals [es refereix a les escoles] atés lo carácter especial de que vindrian revestides, y regidas baix los métodos que la ciencia pedagógica reclama, poden produhir no sols un nou y positiu avens de nostras lletras, si que també, per rahons que més endavant demostrarem, *obtindrian los deixebles que hi concorreguessen major abundancia d'ideas, més exactes coneixements, y per fi, al sortir d'ellas se inspirarian sempre en lo sant amor á la patria*"⁶⁰. Aquestes frases contenen, d'una manera tàcita, una idea de renovació escolar, que va més lluny del simple canvi d'idioma.

En el fons, ell mateix va demostrar, uns anys més tard, quan tingué ocasió de posar en pràctica les seves idees al Col·legi de Sant Jordi, que no només pretenia fer una escola catalana, sinó que volia fer una escola de qualitat, activa i renovadora⁶¹. Però això ja tindrem ocasió de veure-ho profusament més endavant. De moment el que ens interessa és continuar en la Memòria del mestre Flos, que és dels primers a defensar, per escrit i de manera raonada, la idea de fundar escoles catalanes.

Francesc Flos i Calcat va ser, com ja ha estat dit, un home avançat al seu temps. Quan, després d'explicar la necessitat d'aquest tipus d'escoles, parla

d'homes fets. Intentem d'organitzar les nostres coses en castellà i neixen encarcerades i estèrils, o totalment mortes, i només d'aplicar-hi el baló d'oxigen de la llengua catalana la vida revé amb tot el que ella comporta."(GALÍ, Alexandre: *Història de les institucions...*, Llibre II. 3a. part, pàg. 62)

⁶⁰Ibidem, pàg. 7 (La cursiva és meua).

⁶¹Aquestes paraules les hem d'entendre en el context de l'època. No podem oblidar que l'escola, en aquells anys, era "una mena de magatzem de criatures de sis a dotze anys, la memòria dels[sic] quals s'exercitava a recitar o cantar coses més o menys útils, al mateix temps que sense gaire convicció. hom els ensenyava a llegir, a escriure, a comptar... i poca cosa més", segons ens explica Claudi Ametlla en les seves *Memòries polítiques, 1890-1917*, pàg. 78. D'altra banda, la crítica del que era l'ensenyament secundari a l'Espanya del segle XIX, la va fer l'any 1881 el director del "Diario de Barcelona", Joan Maffé i Flaquer: "Así como la instrucción primaria puede ser útil a todo el mundo, es para nosotros dudable que la segunda enseñanza, tal como se entiende y se aplica en España, pueda ser útil a nadie. Efectivamente parece imposible que tantos ministros, tantos Directores de Instrucción Pública, tantos consejeros hayan empleado su talento, su saber y sus vigiliass en montar una máquina tan absolutamente inútil para enseñar cosa alguna, como propia para crear algunos pedantes y aburrir a la juventud haciéndole perder los mejores años de su vida"(Citat per Alexandre Galí a *La ciencia i les institucions científiques. Ensenyament*, a *Un segle de vida catalana*, volum 1er. Edit. Alcides. Barcelona, 1961. pàg. 621).

del seu mètode d'ensenyament diu, entre moltes altres coses que, "per fer adquirir noves idees pera que sian sòlidas, deu ferse treballar la intel·ligència del noy presentantli per graus, formas ben compresas, descendint per aquesta rahó al domini natural respecte del modo que té d'expressarse y no ab llengua desconeguda. Sols així s'enmotllan las facultats intel·lectuals del deixeble ab las impresions que reb diariament de noves idees"⁶². D'aquesta preocupació -fer que els nous continguts tinguin una relació evident amb els coneixements previs, s'adeqüin a les capacitats de l'alumne i, per tant, s'assimilin a l'estructura cognoscitiva- més tard n'hem dit Aprenentatge Significatiu. És una prova més que Flos i Calcat va ser un reformador *avant la lettre*. A més, parlava de "fer agradable la ensenyansa", de que "Lo método ha d'esser sencill y fácil", "que'l mestre estalvihi penosos esforços als deixebles pera no interrompre la marxa de la imaginació", etcètera. Potenciar la imaginació... a finals del segle passat!

En la tercera i última part de la Memòria de Flos i Calcat és on es concreta la seva proposta "d'establir en Catalunya las esmentadas escolas per ésser un benefici que ha de durli la salvació"⁶³. Arribats en aquest punt ens podríem preguntar: per què el mestre del Masnou, en lloc de defensar la catalanització i la renovació de l'escola pública, es mostrà partidari de la creació d'escoles catalanes privades? Més d'un polític catalanista va retreure-li aquest fet, en alguna ocasió. La resposta ens la dona Jordi Llorens en aquest paràgraf: "En diverses ocasions les associacions catalanistes més representatives adreçaren comunicats a les autoritats perquè permetessin l'ensenyament en català a les escoles primàries de tot el domini lingüístic del català. Però l'actitud refractària del Govern espanyol féu que ben aviat sorgís en les files catalanistes la convicció que només podria ensenyar-se el català -a més a més de les iniciatives dels

⁶²FLOS I CALCAT, Francesc: *Las escolas catalanas*, pàg. 13.

⁶³*Ibidem*, pàg. 19.

centres- en escoles catalanes subvencionades per les associacions i els patricis catalanistes, possibilitat que no contravenia el marc legal definit per la Constitució de 1876"⁶⁴.

I sobre això parla Flos en aquesta tercera part del seu opuscle: "De sobras se que hi haurá algú, d'aquells que per sistema troban mal forjat é ilusori lo que inician los catalanistas, que dirán que seguir aytal reforma portaría lo desordre en la marcha que está establerta avuy dia en las escuelas. Si aixís diguessin, los hi tindriam llástima, porque no farian altra cosa que apoyar ells mateixos ab la negació, la desmesurada rutina que's vé seguint"⁶⁵.

Ell veia que la creació d'aquestes escoles havia de tenir un caràcter exemplificador i que havien d'exercir un efecte de taca d'oli: "lo que volem nosaltres es que las nostras [escoles] s'introduheixin encara que sia en petita escala. L'esperit d'imitació que tant domina en lo present sigle ja faria que se'n establissin d'altres, resultant d'això la idea nostra molt mes aplicada"⁶⁶.

Acaba el seu plantejament defensant la creació d'una "associació propagadora de las mateixas"(futura Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana), inspirant-se, com reconeix ell mateix, en una associació fundada a Madrid -diu- el 1840, encarregada de propagar i millorar l'educació del poble. Amb tota probabilitat es tracta de la *Sociedad para progresar y mejorar la*

⁶⁴LLORENS, Jordi: *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, pàg. 176.

⁶⁵FLOS I CALCAT, Francesc: *Las escuelas catalanas*, pàg. 19. Per a fer-nos una radiografia força exacta -i, a la vegada, patètica- de la situació de l'ensenyament públic a finals de segle, a l'Estat Espanyol, és molt interessant el text de Macias Picavea *La educación en España*, dins *El problema nacional. Hechos, causas, remedios*, reproduït a *Historia de la educación en España*. Tom III, Madrid, 1989. Pel que fa a la instrucció primària, diu: "Un setenta por ciento de españoles que no saben leer ni escribir, y otro setenta por ciento del treinta restante, que de la instrucción primaria alcanzada apenas logra otro beneficio útil que los que ninguna recibieron; maestros ignorantes, cuasi mendigos, desprovistos de todo prestigio é influencia social, desconsiderados por la plebe y maltratados por los cacicuelos; una masa de población inferior, que por lo que toca á su cultura, apenas puede ser rectamente clasificada de población civilizada", pàg. 312.

⁶⁶FLOS I CALCAT, Francesc: *Las escuelas catalanas*, pàg. 20.

educación del pueblo creada, en realitat, el 1838⁶⁷ per Pablo Montesino, entitat que s'encarregà de la creació d'escoles de pàrvuls i que va editar el *Manual para los maestros de escuelas de párvulos*, que havia escrit el mateix creador de l'entitat⁶⁸.

També va proposar crear una o més escoles de mestres (Joan Bardina la va crear el 1906), així com una "Acadèmia Catalana" que "comensés nova tasca introduhint aquelles innovacions ó reformes que necessiti la part prosòdica y ortogràfica de la mateixa"⁶⁹. Aquesta "Acadèmia Catalana" que ell reivindicava la va crear el 1907 la Diputació de Barcelona, presidida per Enric Prat de la Riba: l'Institut d'Estudis Catalans. El somni de Flos es continuà complint amb les normes ortogràfiques de 1913, la gramàtica de 1918 i el diccionari de 1932.

Per últim, també fa referència a la conveniència de tenir bons llibres de text en la nostra llengua ja que "los tenim avuy molt escassos, y's comprén; aixís com no es possible la vida d'un sér faltantli la alimentació del ayre, tampoch poden haverhi los tals llibres si no existeixen las escolas catalanas per adoptarlos"⁷⁰. Ell mateix es dedicà, uns anys més tard, a publicar textos escolars de tota mena. També l'Editorial Pedagògica, que depenia de l'Associació

⁶⁷Francesc Flos no encertà la data de creació de la Societat perquè es va confondre: el mateix Montesino va fundar, el 1840, una Societat de Socors Mutus per a mestres. Simplement, Flos va agafar la data de creació d'aquesta segona entitat i la va aplicar a la primera.

⁶⁸Flos i Calcat no cita directament Montesino en aquest opuscle; en canvi sí que ho va fer en pronunciar una conferència pública a la Universitat de Barcelona el 16 d'abril de 1899. Parlant dels autors que l'havien influït cita Montesinos[sic], De-Gerand, Avendaño i Carderera. Joaquín Avendaño (1812-1886) fou director, entre d'altres, de l'Escola Normal de València, i Mariano Carderera (1816-1893) ho va ser de la de Barcelona. Tots dos van insistir a conèixer l'home en les seves diverses dimensions, des de l'educació física, moral i intel·lectual. El 1850 van publicar, conjuntament, un *Curso elemental de Pedagogía*, que fou el manual utilitzat per Flos i Calcat en els seus estudis de magisteri.

⁶⁹FLOS I CALCAT, Francesc: *Las escuelas catalanas*, pàg. 21.

⁷⁰Ibidem, pàg. 21. En aquest punt, l'autor cita els llibres que ell ha utilitzat en els seus experiments (això dels "experiments" són paraules seves: es refereix a l'escola que tenia al Masnou i que va funcionar del 1878 al 1887). Diu, abans d'enumerar-los, que "careixen de las reglas didácticas que'ns precisarian en los llibres adoptius en las escolas purament catalanas". Són: *Eloquencia catalana*, de Francesc Fayos; *El auxiliar del maestro catalán*, de Salvador Genís; *Nuevo Catón*, de Marià Brosa, i el *Catecismo de la doctrina cristiana*, de Costa i Borràs.

Protectora de l'Ensenyança Catalana i que en aquest camp va esdevenir modèlica, portà a terme un dels desitjos expressats per Flos a la Memòria que estem comentant, la qual acaba amb unes paraules que demostren l'interès de l'autor, no només per catalanitzar l'escola, sinó per estendre-la a tota la societat: "De tots modos, al acabar, no serà per demés preguém una y mil voltas á tots aquells que s'interessan pel bé de Catalunya, procurin que lo indicat en nostra humil Memoria ser realitsi aviat, puig de ferho aixís, no sols la llengua catalana y l'esperit patri s'inculcaria en las escolas de primeras lletras, sí que també, á llarchs passos, s'arribaria als Instituts y Universitats, s'introduhiria en las oficinas y despatxos, en las sessions de todas las corporacions, en una paraula, per tot arreu ahont se manifesta la vida de la patria catalana"⁷¹.

Per acabar aquest capítol hem de dir que aquesta Memòria va tenir un ampli ressò, fins i tot a l'estranger. N'és una prova la carta, datada el 5 de setembre de 1886 a Rosario(Argentina), que es conserva a l'Arxiu Jordi Flos, on A. Suñol felicita Flos i Calcat per la seva obra recentment publicada: "(...)Lo poble qu'abdica de sas lleys -diu aquesta carta-, de sas costums y de sa parla ja no es tal poble, es una part d'un altre, es cua de peigell, quan val molt mes ésser cap d'arengada; y nosaltres acabarem per no ésser catalans si tot lo qu'es catalá oblidem y abandonem.

"Per evitarho s'han alsat los bons patriotas, á llurs esforços se deù lo camí recorregut per lo renaixement; pro crech com vostè que tot serà inútil si no reaccionem vigorosa y decididament contra la mala costum d'ensenyar á nostres fills en castellá. Aqueixa costum, que tots mil voltas hem trovat pernicioso, vé valentament á combátrerla vostè ab sa Memoria sobre las Escolas Catalanas, que tant acertadament premiá lo Centre Catalanista Provencalench, y que jo en mon entusiasme, hauria coronada de llorer.(...)"⁷².

⁷¹FLOS I CALCAT, Francesc: *Las escuelas catalanas*, pàg. 23.

⁷²Arxiu Jordi Flos. Correspondència diversa.

C.2.-L'aportació de Josep Narcís Roca.

El dia de Nadal de 1885, Josep Narcís Roca i Ferreras, del qual ja hem parlat anteriorment, va publicar un article a la revista *L'Arch de Sant Martí* on exposava que, malgrat la prohibició d'ensenyar oficialment el català, "no hi ha cap llei, decret, ni ordre que privi als particulars de Catalunya, á las associacions no oficials de Catalunya, fundar y sostenir cátedras de llengua y literatura catalanas"⁷³. Per tant, ell proposava aprofitar totes les possibles esletxes que permetés la llei: "A primeras lletras lo mateix: res priva de que tot ensenyant lo castellá, se vagi ensenyant lo catalá comparant, traduhint per millor intel·ligencia.(...) A las escolas primarias pot comensar ja aquesta preparació. Ateneos, Circols, Casinos, Associacions poden fundar cátedras lliures de gramática, llengua y literatura catalana"⁷⁴.

En motiu de l'aparició del llibret *Las escolas catalanas* de Flos i Calcat, J. Narcís Roca va escriure un altre article a *l'Arch de Sant Martí*, el 24 de juny de 1886, on feia la crítica d'aquest opuscle. Deia, entre altres coses, que l'ensenyament s'havia de començar en la llengua del país i que, amb posterioritat, s'havien d'anar introduint les altres llengües. També afirmava que havien de ser les associacions catalanistes les que fundessin escoles catalanes, ja que "De las Diputacions provincials y dels Ajuntaments, com de las Diputacions á Corts, poch pot esperar lo catalanisme, ni pera la fundació y'l sosteniment de las escolas catalanas.(...) Res podem esperar de qualsevol cosa que dependeixi dels elements oficials"⁷⁵.

⁷³ROCA, Josep Narcís: L'ensenyansa y estudi del catalá, a *Arch de Sant Martí*, núm. 112, any II, 25-12-1885, pàg. 1007.

⁷⁴*Ibidem*, pàg. 1008.

⁷⁵ROCA, Josep Narcís: *Las escolas catalanas en l'organización de la causa regional*, a *Arch de Sant Martí*, 24 de juny de 1886.

C.3.-Joan Mañé i Flaquer: "Tots els mestres han de treballar sobre fusta catalana".

Una de les figures més representatives del catalanisme conservador, juntament amb Manuel Duran i Bas, fou Joan Mañé i Flaquer⁷⁶, que va ser, durant més de quaranta anys, l'ànima del *Diario de Barcelona*. El 1887 publicà *El Regionalismo*, com a rèplica a les invectives anticatalanistes proferides pel poeta castellà Gaspar Núñez de Arce en el discurs inaugural de l'any 1886 a l'*Ateneo de Madrid*. En aquesta obra Mañé i Flaquer recollí el seu pensament, exposat de manera dispersa anteriorment, i expressava la seva teoria del regionalisme històric. Com ha estat assenyalat, el catalanisme de Joan Mañé i Flaquer va ser un regionalisme provincialista, respectuós amb la unitat espanyola, basat en la descentralització i la defensa de les realitats naturals de Catalunya. El seu provincialisme conservador recolzava en l'existència de profundes diferències estructurals entre Catalunya i Espanya, i també en les necessitats que generava la industrialització a Catalunya.

A *El Regionalismo* Mañé i Flaquer feia una defensa del català com a llengua escolar: "¿Cuál es el fin de las escuelas? Instruir á la juventud que á ellas concurre, robustecer su entendimiento, enriquecer su memoria, inculcar á los discípulos la mayor cantidad de conocimientos posible, en el menor tiempo posible y con el menor esfuerzo posible. Ahora bien; si esto se logra con la lengua que es familiar á los discípulos y á los maestros, ¿por qué se ha de emplear otra? ¿por qué se ha de sacrificar el fin á los medios?"⁷⁷. La seva tesi era

⁷⁶Joan Mañé i Flaquer (Torredembarra, 1823-Barcelona, 1901) fou periodista i escriptor. Va ser membre de la milícia nacional i, ja de jove, es distingí per una actitud clarament liberal. Col·laborà en diverses publicacions i, a partir de 1847, va entrar com a redactor al *Diario de Barcelona*. El 1865 va ser nomenat director d'aquest rotatiu, càrrec que va mantenir fins a la seva mort. Transformà el diari en la millor publicació periòdica del seu temps i exercí molta influència política.

⁷⁷MAÑÉ I FLAQUER, Joan: *El Regionalismo*. Barcelona, 1887, pàg. 95.

ensenyar el castellà ajudant-se del català, que estava en la línia del moviment bilingüista iniciat per Lluís Bordas, Salvador Genis, Marià Brosa i d'altres: "Dios me libre -escriu Mañé- de pretender que en las escuelas de Cataluña no se enseñe el castellano, es decir, la lengua oficial; pero no veo el inconveniente que puede haber en que para esto se emplee el catalán, y se hagan notar las diferencias sintáxicas que distinguen un idioma de otro"⁷⁸. Segons Mañé i Flaquer, si es fes això, si "al enseñarse el castellano en las escuelas se hiciera un estudio comparativo de los dos idiomas, (...) de seguro que la lengua oficial sería mejor conocida en Cataluña de lo que es ahora"⁷⁹.

Més endavant, en un altre capítol del seu llibre, titulat "La lengua catalana", exposava un argument a favor d'aquest mateix plantejament: "Quisiera que se hallara V.[es refereix a Núñez de Arce] en una sala de estación de ferrocarril, en algún teatro ó en sitio de Cataluña donde estuviesen reunidos los colegiales internos los días de salida. Allí oiría V. cómo, cumpliendo las instrucciones del director del Colegio, siguen hablando castellano con sus parientes ó tutores, á fin de no perder los días de asueto el dominio de la lengua y la pureza de la pronunciación. Después de una audición de media hora, estoy seguro que huiría V. escapado a Madrid, presentaría un proyecto de ley para que no se permitiera hablar castellano á los catalanes, y propondría á la Academia una función de desagravios á fin de reparar los que en aquella media hora se hicieran á la lengua de Castilla. Y esto se ve ó se oye en los alumnos de los colegios que tienen profesores castellanos lo mismo que en los que los tienen catalanes, pues todos han de trabajar sobre madera catalana"⁸⁰.

⁷⁸Ibidem, pàg. 96.

⁷⁹Ibidem, pàg. 96.

⁸⁰Ibidem, pàg. 120-121.

C.4.-Francesc Flos i Calcat amplia el seu programa a *La ensenyansa en las escuelas catalanas*(1887).

Un any més tard, el 1887, i aquesta vegada sota els auspicis del Centre Escolar Catalanista, Francesc Flos va publicar un altre llibret, titulat *La ensenyansa en las escuelas catalanas*, en el qual continuà aprofundint en la idea de catalanitzar l'escola. Començava amb una crítica a l'escola oficial, "quals antipedagògichs procediments de tothom son prou reconeguts"⁸¹ i reincidia en la tesi defensada en el seu primer treball: "(...) no temém aixecar nostra veu y protestar una y mil vegadas de la ensenyansa que's vé donant en las escuelas de Catalunya, tenint com tenen totas adoptada com à llengua oficial la castellana, llengua que's presenta estranya als deixebles com qualsevol altra, rahó per la qual no pot, ni podrá may la Pedagogia aprobar lo método que en las tals escuelas s'emplea, seguint ab l'ús d'un idioma en regla contraria als fonaments mes llògichs y científichs"⁸². Tot seguit es lamentava del poc ressò que havia tingut la seva primera memòria a la premsa professional i del poc debat que havia generat -com hauria estat el seu desig- i criticava l'apatia dels mestres en aquest punt: "Al publicar la nostra Memoria sobre "Las escuelas catalanas" fou nostre principal móvil excitar no sols al Professorat, si que també als periódichs professionals, pera que, sobre assumpto de tanta importancia s'obris una discussió per medi d'articles que setmanalment podian publicarse á fi d'orientar als mestres que, novicis, entran en la penosa tasca d'ensenyar á la infantesa. A tenir efecte aixó hauria motivat ben segur un Congrés Pedagógich Catalá, en lo qual ab innegable seguridad y molt acertat tacte s'haurian ventilat importantissimas qüestions, tals com las que objectan aquest escrit, deliberant y acordant en conseqüencia, perquè

⁸¹FLOS I CALCAT, Francesc: *La ensenyansa en las escuelas catalanas*, Barcelona, 1887, pàg. 7.

⁸²Ibidem, pàg. 8.

no hi há altra solució, los procediments á que's déu fixar lo método d'ensenyansa en las escuelas de Catalunya"⁸³.

Tret d'algunes excepcions⁸⁴, això no va succeir, i Flos deia en el seu opuscle que "(...) es causa de la sensible aberració per que atravessa la ensenyansa de Catalunya, consistent en usar un método d'instruir, fals á tot serho, y vegis també lo que ocasiona la inactivitat y trista apatia del nostre Professorat respecte d'aquest punt"⁸⁵.

Acabava el seu opuscle amb unes *Bases d'Instrucció pera las escuelas catalanas*, que és un document interessant per a conèixer el pensament de Flos a l'hora d'organitzar, a la pràctica, les escoles catalanes. Reproduïm íntegrament aquestes vuit bases:

"1a. Lo carácter de las escuelas catalanas se distingirà de las demás per lo llenguatge que generalment emplearà'l Professor al fer las explicacions als deixebles y en los llibres que's declarin de text. Aixís, la llengua que podrà anomenarse oficial serà la catalana.

2a. En las escuelas catalanas s'hi donarà la ensenyansa de todas las materias compresas en lo ram d'instrucció primaria y de las que vingan figurant en lo catálech dels colegis mes acreditats.

⁸³Ibidem, pàg. 9.

⁸⁴Segons Flos i Calcat. "El Clamor del Magisterio, periódich setmanal, en un *solt* que sobre aquesta idea publicà, ab motiu d'haver remés un exemplar de nostra Memoria á sa Redacció, feu una crida als seus colegas iniciant un debat, ó mes ben dit, propositio, y fins al present ni ún tant sols s'ha presentat en la lluyta, per nosaltres tan desitjada. Darrerament lo setmanari La Primera Enseñanza, en dos articles deguts al distingit Professor y ferm regionalista D. Pere Alsina y Combas, posa en evidencia nostres propósitos defensant los punts més culminants ab que s'apoyan, é invita després á sos comprofessors á la discussió que's presenta ab camí franch y expedit pera que las opinions contrarias(si realment apoyadas per rahons sólidas n'existeixen), no es fassin esperar: mes, fins al present, ningú encara ha prés cartas en tal assumpto".

⁸⁵FLOS I CALCAT, Francesc: *La ensenyansa en las escuelas catalanas*. Barcelona, 1887, pàg. 10.

3a. Cada escola tindrà pera que hi pugan conorre noys de diferentes edats, classe de pàrvuls, classe elemental y classe superior, donantshi à més lliçons especials com son, dibuix, música, idiomas, etc. etc.

4a. Las explicacions de qualsevol punt d'ensenyansa serán en català, menos en los cassos especials de pràctica que s'usarán pera major aplicació dels alumnos en lo llenguatge ó idioma que s'ensenyi, p.e.; los noys de la classe superior cursarán la Gramàtica castellana en tota sa extensió y tres ó mes dias de la setmana farán exercicis pràctichs, ja orals, ja escrits; y en aquest cas, com es natural, fins se deuría rigurosament ab reciprocitat parlar lo castellá, al igual de lo que's fá en la pràctica d'altras llenguas.

En otras circunstancias se deixará lliure al noy d'expressarse ab lo llenguatge que mes bé li acomodi y en que pugui manifestar ab mellor desisnoltura sos pensaments, producte de sa creixent inteligencia.

5a. Lo procediment que s'empleará en la ensenyansa de pàrvuls consistirà, en fer aprendre primer l'alfabet catalá, confegint després lletras y mes tart paraulas, seguint gradualment fins á llegir oracions y frasses de mes ó menys extensió. Los cartells ó llibres que pera aixó s'emplehin deurá procurarse que sian exposats ab claretat y al mateix temps comprensibles pera'ls noys tots los graus de lectura, à fi d'inspirarlosshi sovint afició y cada vegada major interés. La escriptura, per los punts de contacte que té ab lo que acabém de dir, deu subjectarse á lo mateix.

La ensenyansa de la Aritmética, Historia, Geografia y altres nocions que ténen lloch en tota escola de pàrvuls, seguirán, lo mateix método que's ve adoptant en las escolas modernas.

6a. En la classe elemental, que generalment la compondrán noys de 7 á 10 anys, s'hi donarà la ensenyansa de las materias següents:

Gramàtica catalana, las parts d'anàlisis, prossodia y ortografia.

Aritmética(1a. part)

Geografia é Historia de Catalunya, y
Relligió y Moral,

donantse à mes per medi d'explicacions tots aquells coneixements que
sian útils, com p. e.; Historia Natural, Higiene, etc.

7a. En la classe superior, á la que regularment hi entrarán los noys
desde la edat de 10 anys, s'hi donarán las assignaturas següents:

Gramática catalana(Sintáxis),
Gramática castellana(Text en catalá).
Geometría.
Geografia de Espanya y Universal.
Nocions d'Industria y Comers.
Relligió y Moral.

La lectura y escriptura se donarán diariament en todas las classes, aixis
com la Geografia é Historia de Catalunya se donarán també en la classe superior
com á repás y estenentse en majors nocions que en la classe superior com á repás
y estenentse en majors nocions que en la classe elemental.

8a. Les classes especials se considerarán separadas de la ensenyansa
ordinaria y sols tindrán lloch en horas no ocupadas ab aquesta última⁸⁶.

C.5.-El Patronat de la ensenyansa catalana de 1887.

El llibre de Flos que acabem d'esmentar *-La ensenyansa en las escuelas catalanas-* també ens informa de la creació, el febrer de 1887, d'un Patronat de l'Ensenyança Catalana, vinculat al Centre Escolar Catalanista, que no va arribar mai a fundar cap escola, però que ens interessa de destacar perquè és el primer precedent clar de la futura Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, que

⁸⁶Ibidem, pág. 13-15.

tant de pes tingué, durant el primer tombant del segle XX, en la catalanització i renovació de la nostra escola. Pensem que, entre els signants d'aquesta idea, hi havia Manuel Folguera i Duran, que precisament fou durant molts anys l'ànima de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

Els estatuts d'aquest Patronat ens informen que aquesta entitat havia de tenir "per objecte exclusiu dedicarse á la creació y Foment de Escolas en las quals s'ensenyi á llegir y escriurer correctament la llengua de Catalunya, aixis com també á adquirir per medi d'ella tots los demés coneixements possibles, tant y principalment los que pertanyen á l'Ensenyansa Primaria, com també, quan siga oportú y convenient, los que's refereixen á estudis d'ordre mes avansat"⁸⁷.

Aquests estatuts preveien l'organització del Patronat, de les comissions i seccions, del consell directiu, etcètera... i expressaven clarament la voluntat d'obrir escoles primàries en els diversos pobles de Catalunya, "aixís com també la creació de cátedras superiors y de classes gratuhítas pera obrers, subjectantse sempre á un Reglament Especial que sobre l'organització de la Ensenyansa Catalana deurá posar en vigor"⁸⁸.

Quan foren publicats, els estatuts del Patronat de la Ensenyansa Catalana anaven precedits d'un manifest del Centre Escolar Catalanista, en el qual es defensava l'establiment d'escoles catalanes: "Perque volém que'ls nostres germanets avuy, perque volém que'ls nostres fills demá, pugan donar sos primers passos en la ensenyansa ab lo camí desembrassat d'inútils y abrumadors entrebanchs, es perque venim á solicitar actualment sense recansa y ab la decissió del que defensa una causa justa, la vostre protecció pera l'establiment de las

⁸⁷*Manifest del Centre Escolar Catalanista y estatuts del Patronat de la Ensenyansa Catalana.* Impremta de Víctor Berdés y Feliu. Barcelona, 1887, pág. 9. Reproduïm a l'apartat d'annexos el text sencer d'aquest document.

⁸⁸*Ibidem.* pág. 13.

Escolas Catalanas"⁸⁹. Unes ratlles més avall destacava els avantatges que reportaria als alumnes una ensenyansa en la llengua del país: "(...) los fills vostres que aprenguin en las Escuelas Catalanas podrán assimilarse desde un principi todas aquellas ideas esenciales que se'ls hi han d'ofedir sense cap transformació al adquiririlas y mes endavant al mateix temps que s'apoderin dels útils coneixements que avuy en las Escuelas Oficiales son de ley y costum, podrán fer gala de saber com deu saberlas un bon catalá la Geografía é Historia de Catalunya y la lectura y escritura de la llengua del país"⁹⁰. I es deixava ben clar que en aquestes escoles no es rebutjaria -al contrari- el coneixement d'altres llengües: "En las nostras Escuelas, en las quals com á llenguatge oficial se declara lo de la terra, no rebutjém lo llenguatge castellá porque'l reconeixém útil y bell, com tampoch rebutjaríam lo francés, inglés, etc., si no'ls consideressim impropis de ser compresos en la Ensenyansa Primaria"⁹¹.

Francesc Flos i Calcat, en un escrit publicat, amb tota probabilitat, a *La Renaixensa*⁹², donava notícia de la creació d'aquest Patronat: "(...)una important Corporació de Barcelona, lo *Centre Escolar Catalanista*, qual programa y objecte de la mateixa es precisament lo de propagar en primer lloch que la ensenyansa, tant en la Universitat com en los Instituts y escoles d'instrucció primaria de Catalunya, sia donada en la llengua propia de la nostra terra, te entre altres treballs portats á cap, la idea de crear un *Patronat de la ensenyansa catalana*; en prova d'això que te en son poder los estatuts que han de regir á tant benéfica Associació, impresos y aprobats per lo Govern Civil de la provincia, puig que'ls informa favorablement del tot la Junta provincial.

⁸⁹*Manifest del Centre Escolar Catalanista y Estatuts del Patronat de la Ensenyansa Catalana*, Barcelona, 1887, pág. 4.

⁹⁰*Ibidem*, pàgs. 4-5.

⁹¹*Ibidem*, pág. 5.

⁹²L'article no porta data i forma part del fons de l'Arxiu Jordi Flos.

"Dit Patronat, al qual s'hi troban ja inscrites bon número de personas respectables, ja per sa desembrassada posició las unas ó ja per sos mérits literarus y científichs las altres, es de creurer, y cuydado que no volém pecar d'optimistas, que ha de proporcionar ventatjas profitosas pera'l fi proposat ab protecció tant desinteresada en favor del patriotisme y de la filantropía dels que d'un modo tant directe cooperan á la realisació de tant importantíssim projecte"⁹³.

Deixem constància, encara que sigui una llarga llista, dels signants d'aquest manifest: Lluís Claramunt, Eduard Padrós, Jaume Novellas de Molins, Josep Manonville, Emili Barril, Narcís Verdguer Callís, Modest Vidal, Benigne O. Domènech, Adolf Ros, Adolf Damians, Emili Sunyer, Marcel Riu, Joan Freixa, Antoni Bosomba, Manel Folguera Duran, Lluís Planas de Tawerne i Alfons Arús⁹⁴.

La qüestió del Patronat de la Ensenyansa Catalana l'expliquen Josep González i Conrad Vilanou, en la introducció de l'edició facsímil de *Las escuelas catalanas*, amb aquests termes: "Sembla que aquest Patronat no havia fundat encara cap escola quan esclata en el Centre Català una profunda crisi. Almirall, president del Centre, critica l'actitud radical d'alguns joves regionalistes que participaven de tendències separatistes i retrògrades. La resposta de la joventut escolar és immediata i el trencament un fet. Aquesta controvèrsia(...) té conseqüències polítiques, ideològiques i fins i tot pedagògiques. Per els dirigents del Centre Català les associacions catalanistes escolars no devien fundar escoles d'ensenyament primari, sinó al contrari ajudar a la tasca de regeneració del país a partir del doble principi d'Estudi i Pàtria. S'entén per estudi una formació paral·lela a l'ensenyament oficial adreçat especialment als estudiants universitaris. Aquest estudi de caràcter pràctic té llur expressió en l'excursionisme car en el seu

⁹³FLOS I CALCAT, Francesc: *Articles varis sobre Ensenyansa Catalana. Publicats desde l'any 1886 en diferents periòdichs*. Arxiu Jordi Flos.

⁹⁴Ibidem, pàg. 8.

foment els joves hi trobaren el complement dels seus estudis oficials. Sota el títol de Pàtria es pensa formar una èlite que faci política regionalista. Nosaltres hi veiem en aquest enfoc un cert aire de recordança de la Institució Lliure d'Ensenyament.(...) Així l'oferiment de Flos i Calcat restà en l'oblit després de dos anys d'intents isolats"⁹⁵.

Quan l'escola que Flos tenia al Masnou començà a anar malament, abandonà la feina de mestre i passà a exercir de cal·lígraf de l'Ajuntament de Barcelona. Ell mateix ho explicà en un currículum elaborat anys més tard, escrit en tercera persona: "1887. No poguent implantar son ideal patriòtic, deixà la carrera, acceptant el càrrec de CALIGRAF de l'Ajuntament de Barcelona tot esperant temps millors. Així mateix fou nomenat Auxiliar de Belles Arts en la Exposició Universal del 1888"⁹⁶.

Malgrat el ressò dels llibres i, en general, de les idees d'en Flos, si més no en els ambients catalanistes⁹⁷, les seves propostes encara trigaren uns anys a cristal·litzar. El terreny, però, s'anava adobant de mica en mica.

⁹⁵GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep i VILANOÚ, Conrad: Introducció a l'edició facsimil de *Las escuelas catalanas*, de F. Flos, Barcelona, 1980.

⁹⁶"Mèrits pedagògics que té l'honor d'acreditar en Francisco Flos i Calcat, fundador i Director del primer Col·legi Català amb el títol de Col·legi de Sant Jordi". Currículum mecanografiat[1920]. Arxiu Jordi Flos.

⁹⁷Aquest ressò arribà fins a l'Alguer, tal com demostra aquesta carta conservada a l'Arxiu Jordi Flos: "L'Alguer, 30 Abril 1888.

"Lo preuhat dó de llibres de autors catalans fet a aqueixa Biblioteca Comunal, lo gentil pensament que lo ha inspirat á vosté y a tans altres habitants de Catalunya y las afectuosas dedicatorias autografas adressades al Ajuntament y á la població del Alguer, han despertat en tots un sentiment entussiasta de gratitut y de afecte.

"La Junta Municipal per acort pres lo dia vint de Abril corrent avuy solemnement confirmat per lo Consell General ha donat ordre de constituir una secció reservada en la Biblioteca Comunal per la colecció catalana y obrir un album de honor en lo qual á costat dels donadors que contribuïren á formarla, figurin los noms dels autors catalans que ara l'enriqueixen ab las obras de llur ingeni.

"En altre llibre seran copiadas las dedicatorias que acompanyaren lo dó.

"De eixa manera los estudiosos, trobarán de una part medis pera recrearse y educarse ab las obras dels ingenis de la Mare patria y de conservar y millorar la dolsa parla comuna; y per altra part obriran lo cor pera revifar en ell l'afecte de eixa estimada germanor que ni la distancia, ni'ls fets polítics, ni'l curs del temps, han pogut apagar entre nos altres y que las novas relacions desitjadas y goijosament acullidas, aferriran are per sempre.

"Lo Sindich,

"Rafel Cosu y Gincell".

C.6.-Agustí Rius i el *Tratado de educación escolar*.

Durant aquests anys cada vegada anava agafant més força la inquietud pels problemes que plantejava l'ensenyament del castellà a Catalunya i, a partir d'aquesta preocupació tècnica, el català anava penetrant lentament a les aules. Dins del grup de persones que proposava una certa utilització del català a l'escola hem de citar el sabadellenc Agustí Rius i Borrell⁹⁸, entusiasta propagador, mitjançant articles i conferències, de l'obra de Baldiri Reixac⁹⁹.

El 1888 aquest autor va publicar un *Tratado de educación escolar*, subtitulat *Obra escrita para los maestros y para los padres que desean conocer los principios y las prácticas de la educación*. Agustí Rius dedicà un capítol d'aquest llibre, que va ser autoritzat per reial ordre com a obra de text a les escoles normals, a parlar de *La lengua oficial en las provincias no castellanas*, en el qual defensava clarament l'opció bilingüe a l'escola. Començava dient que "no tiene explicación que siendo una ley pedagógicamente de las más rudimentarias el dirigirse á los niños con palabras y frases vulgares para que nos entiendan, se admita que se les puede hablar é instruir en una lengua que no conocen"¹⁰⁰. I explicava els perjudicis que, segons ell, ocasionava aquest sistema: "1º. Los niños pasan mucho tiempo en la Escuela sin entender al Maestro, de modo que muchos salen de ella antes de aprender el castellano. Tiempo perdido para la instrucción.

⁹⁸Sobre Agustí Rius és interessant l'article de Benito del Rincón Igca Rius i Borrell: experiència i seny respecte del problema del bilingüisme a *Actes de les Senes. Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Barcelona, 1984, volum II, pàgs. 193-200. També conté moltes dades sobre Agustí Rius i el pòrtic de F. de P. Xercavins del llibre *Sabadell. Monografia*, escrit precisament pel mateix Rius i publicat el 1928. Alexandre Galí (*Història de les institucions...*, Llibre II, Ensenyament Primari, 1a. part, pàg. 232) diu d'ell: "Joan Delclòs, que n'havia estat deixeble, ens havia dit que era un dels mestres i pedagogs més complets del seu temps".

⁹⁹Per ampliar aquesta qüestió consulteu el pròleg, signat per Salomó Marquès, de les *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, (toms I i II) de Baldiri Reixac. Eumo Editorial/Diputació de Barcelona. Vic, 1992, pàg. XL.

¹⁰⁰RIUS, Agustí: *Tratado de educación escolar*. Barcelona, 1888, pàg. 146.

2º . Los niños no pueden entender las palabras y las frases que leen en los libros, porque ven nombrar las cosas, las cualidades y las acciones muy diferentemente que ellos lo hacen. Dificultad de la lectura racional y de conocer lo que decoran.
3º. Cuando llegan á entender al Maestro y á los libros, viene la dificultad de expresión; aunque comprendan una cosa no la explican, en castellano porque se les traba la lengua por falta de palabras y de construcción, y en catalán por falta de hábito. Dudas, vacilaciones y necesidad de decorar las definiciones y las explicaciones en perjuicio de la enseñanza educativa¹⁰¹.

En resum, deia que s'havien d'instruir els infants en la seva llengua materna i recordava que la idea de fomentar més d'una llengua dins d'un mateix estat no era cap cosa nova: "(...) á cada uno se le ha de enseñar en la lengua que sabe, y no en otra; porque es muy distinto enseñar una lengua extraña, que enseñar *en* una lengua extraña: así lo entienden en el imperio de Austria, en cuyas Escuelas tienen entrada libre todos los idiomas del país, el alemán, el magiar y el italiano, como el flamenco y el francés en el reino de Bélgica, y el francés, el italiano y el alemán en los cantones de Suiza, según las necesidades de cada localidad"¹⁰². Jordi Monés diu que aquesta afirmació, "malgrat que no s'ajustava a la realitat, ja que alguns dels Estats mencionats eren clarament discriminatoris envers altres llengües, resultava allisonadora per al cas de la monarquia espanyola, on no hi havia cap mena d'obertura lingüística"¹⁰³.

¹⁰¹Ibidem, pág. 148-149.

¹⁰²Ibidem, pág. 147.

¹⁰³MONÉS, Jordi: *La llengua a l'escola(1714- 1939)*, pág. 91.

C.7.- El Missatge a la Reina Regent(1888): "Que l'ensenyança a Catalunya sia donada en llengua catalana".

Mentrestant, els esdeveniments polítics es precipitaren: en les eleccions del 1887 per a renovar la junta directiva del Centre Català, Almirall va derrotar la candidatura més conservadora. Els derrotats(un 40 % dels socis) es van escindir del Centre Català, juntament amb els joves del Centre Escolar Catalanista. Aquests escindits van fundar la Lliga de Catalunya, els estatuts de la qual foren presentats al Govern Civil el 23 de setembre de 1887. En la sessió inaugural de la Lliga -que tingué lloc de 5 de novembre del mateix any- Pau Sans llegí un discurs en el qual esbossava els objectius de l'entitat i, pel que fa al tema de la llengua catalana, en reivindicava la seva oficialitat.

Un dels documents més destacats d'aquest grup conservador fou el *Missatge a S.M. Dª Maria Cristina d'Habsburg-Lorena, Reina regent d'Espanya, comtessa de Barcelona(1888)*, redactat per Àngel Guimerà, el qual és ben clar a l'hora de demanar l'oficialitat del català i un ensenyament en la mateixa llengua. En el fragment següent el ponent del Missatge es queixa que els jutges i els mestres no siguin del país: "(...) I allà [a Madrid] se fa la tria dels homes que han d'administrar justícia en los Tribunals de Catalunya i de quins han d'ésser los que han d'ensenyar en nostres aules, per més que uns i altres sovint ni entenguen la llengua ni res d'aquells ab quins han de tractar i alguns desconeguen nostres lleis venerades, o coneixen-les los hi sien odioses, i altres vinguen a ensenyar a nostre jovent històries incomplertes i parcials, a on s'amaguen los fets més gloriosos dels nostres passats i en les quals, si es retrau l'estada de vostres progenitors a Espanya, és només per a ofendre's a ells perquè vingueren i ens prometeren baix jurament vetllar per les lleis de la terra, i a nosaltres perquè creguérem en llurs paraules i per a defensar-les donàrem vides e hisendes"¹⁰⁴. Una mica més

¹⁰⁴GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.: *Federalisme i autonomia a Catalunya(1868-1939)*, pàg. 520.

endavant, en aquest altre paràgraf, es reivindica "Que la llengua catalana sia la llengua oficial a Catalunya per a totes les manifestacions de la vida d'aquest poble: Que l'ensenyança a Catalunya sia donada en llengua catalana:(...) Que els càrrecs de la nació catalana los nombrin los catalans mateixos, procurant que recaiguin en catalans los càrrecs polítics, los judicials, los administratius i los d'ensenyança"¹⁰⁵.

C.8.-Comunicació de la Lliga de Catalunya a les Juntes d'Instrucció Pública.

En un punt d'aquest treball -quan parlàvem de l'obra de Flos i Calcat *Las escuelas catalanas*- hem dit que, en diverses ocasions, les associacions catalanistes adreçaren comunicats a l'administració educativa perquè permetessin l'ensenyament en català a les escoles. Un exemple d'això el tenim amb la *Comunicació que la Lliga de Catalunya ha dirigit á las Juntas provincials d'instrucció pública de Barcelona, Tarragona, Girona y Lleyda*, signada a Barcelona el 4 de maig de 1888.

Reproduïm-ne alguns fragments: "Guiada la *Lliga de Catalunya* per lo desitj de secundar las elevadas miras que realisa aqueixa benemérita corporació, per las lleys de son règimen, creu cumplir un deber sagrat reclamant la atenció de la mateixa respecte á la necessitat de procurar que la ensenyansa en las escuelas de primeras letras comensi y's faci en lo nostre idioma natural"¹⁰⁶.

Es defensava d'aquesta manera contra els que opinaven que això s'oposava a la unitat d'Espanya: "Repetím que la *Lliga de Catalunya* no tracta de promoure la postergació de la llengua castellana en las escuelas de Catalunya, de

¹⁰⁵Ibidem, pàg. 524.

¹⁰⁶Comunicació que la Lliga de Catalunya ha dirigit á las Juntas provincials d'instrucció pública de Barcelona, Tarragona, Girona y Lleyda, a *L'Arch de Sant Martí*, núm. 336, 13 de maig de 1888. pàg. 436.

Mallorca y de Valencia, sinó sols de vindicar á la catalana, -que es la que parlan per amor de naturalesa'ls noys concorrents á aquella- de la exclusió injustificable, sistemática y contraproduhent y que's veu precisada á soportar ab perjudici de sa dignitat, desventatje dels alumnos y menyspreu de sos drets"¹⁰⁷.

Peticions d'aquesta mena no van tenir cap resultat visible -a part d'anar introduint a poc a poc una nova consciència- i aviat es va constatar que la catalanització de l'escola -si volia ser efectiva- havia de passar per la creació de centres privats.

C.9.-El Congreso Nacional Pedagógico de 1888: "La ciència pedagògica reclama que als nens se'ls eduqui en la llengua que coneixen".

Un dels grans esdeveniments d'aquesta època va ser l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, que va donar un gran impuls a aquesta ciutat, el qual es traduí en una reforma urbana i una millora arquitectònica considerables. En el marc d'aquesta exposició, l'*Asociación de maestros públicos de la provincia de Barcelona* va organitzar un *Congreso Nacional Pedagógico*, que va tenir lloc durant vuit dies -del 5 al 12 d'agost d'aquest any 1888- amb l'objectiu general de "dilucidar cuestiones de interés para las Escuelas y llamar la atención de los poderes públicos y de cuantos se interesan por el fomento de la Primera enseñanza sobre aquellos puntos para cuya resolución no basta el buen celo del Magisterio y es necesario el concurso de todos"¹⁰⁸.

La cinquena sessió ordinària del Congrés va tractar sobre la possible introducció a l'escola elemental de la llengua catalana i va plantejar el tema amb aquest títol tan pompós: "En las provincias del Norte y del Este de España, donde no es la nativa la lengua castellana, ¿qué procedimientos deben emplearse para

¹⁰⁷Ibidem, pág. 437.

¹⁰⁸Actes del *Congreso Nacional Pedagógico de 1888*, pág. VI.

enseñarla á los niños?". Sembla que la influència d'Agustí Rius i Borrell -del qual ja hem parlat anteriorment- va ser decisiva a l'hora d'incloure aquesta qüestió en el temari del Congrés¹⁰⁹. També hi va influir el fet que aquest se celebrés a Barcelona i també, no cal dir-ho, el fet que hi havia un terreny preparat pel que feia a l'oficialització de la llengua catalana. A nivell educatiu, feia dinou anys de la publicació de *El auxiliar del maestro catalán*, de Salvador Genís i, per tant, encara que tímidament, havia anat apareixent tot un corrent a favor de la legalització del català com a llengua educativa.

Fos com fos, el cas és que, en aquest congrés -en el qual hi van assistir mestres de tot l'estat i fins i tot alguns de fora- es va plantejar, per primera vegada, el problema de la llengua escolar en les terres de parla no castellana¹¹⁰. Segons Josep González-Agàpito, els participants es limitaren a fer un plantejament estrictament tecnicista: "Aquesta era una posició prou valenta si tenim en compte que el magisteri públic havia estat sempre una de les forces més maltractades, i paradoxalment, més sumises de l'administració espanyola. Els organitzadors es decidiren a incloure la qüestió al congrés perquè el problema de la llengua constituïa una de les traves més greus de l'educació a Catalunya. Aquest tort els organitzadors intentaren adreçar-lo no pas encarant la qüestió política de fons, sinó, com corresponia a la vulnerable situació dels mestres, des d'un punt de vista tècnic. Hom adoptava aquesta posició per tal de no despertar prejudicis i escapar-se a la fàcil desqualificació de "regionalismo"."¹¹¹.

¹⁰⁹ Així ho afirma Jordi Monés a *La llengua a l'escola (1714-1939)*, pàg. 92.

¹¹⁰ Una anàlisi detallada de la llista d'inscrits en aquest congrés -l'listat que està publicat en el llibre d'actes- ens dona les següents xifres: dels 1494 participants, 710(47'5 %) eren de Catalunya, 561(37'5 %) de la resta dels Països Catalans, 91(6%) de la resta de l'Estat Espanyol, i 132(8'8 %) de països de Centramèrica (sobretot de Cuba).

¹¹¹ GONZÁLEZ-AGÁPITO, Josep: *El Congrés Pedagògic. La reivindicació de la llengua en el marc de l'Exposició, a l'Exposició del 88 i el Nacionalisme Català*. Nadala de la Fundació Jaume I. Barcelona, 1988, pàg. 102.

El ponent de la cinquena sessió va ser el mestre de les escoles municipals de Barcelona Ignasi Ferrer i Carrió¹¹², que va desenvolupar un seguit d'argumentacions al voltant de la pregunta genèrica, és a dir: com ensenyar el castellà als infants que no el parlen habitualment? Recordem que cinc anys abans, en el marc dels debats previs al Segon Congrés Catalanista, el mestre Ignasi Ferrer ja hi havia intervingut exigint l'oficialitat del català i denunciant les dificultats que comportava l'ensenyament en un idioma que no era el dels infants.

Per una banda, el seu va ser un discurs una mica temorenc, en el qual dedicava moltes ratlles a explicar que el procediment que defensava no incloïa tendències regionalistes("¿por qué hay que temer que el empezar explicando en lengua nativa ha de crear regionalistas?"¹¹³), ni dificultava el coneixement i l'extensió de la llengua castellana. Per un altre costat, contenia afirmacions valentes -sobretot tenint en compte que es tractava d'un congrés a nivell estatal i, per tant, era difícil arribar al fons de la qüestió- com ara quan deia que el professor havia d'ensenyar en la llengua que parlava l'alumne, quan tractava el castellà de llengua estrangera o quan afirmava clarament que Catalunya era una nació. Transcriurem, per ordre, les diferents conclusions a què arribà, les quals, segons un cronista de les sessions, Santiago Arnal i Ramos, foren exposades "con notable lógica y claridad de conceptos"¹¹⁴: 1) "Para aprender una lengua extraña á la nuestra, es necesario que el profesor sea de la nación á la cual pertenecemos ó que entienda nuestra lengua no siéndolo, y que ambos se expliquen en ella"; 2) "En la enseñanza de una lengua extraña á la nuestra hay que emplear un

¹¹²Alexandre Galí(*Història de les institucions...* Llibre I, pàg. 126) explica que "Ignasi Ferrer i Carrió en la seva *Gramàtica històrica* publicada l'any 1884 es presenta com a professor de la nostra llengua en el Centre Català". El 1897 es publicà una nova edició d'aquesta *Gramàtica de la llengua catalana: segons los principis que informan la gramàtica històrica*(en tres quaderns), segons informa *Lo Catalanista*(31-1-1897).

¹¹³Actes del *Congreso Nacional Pedagógico*, pàg. 143.

¹¹⁴ARNAL RAMOS, Santiago: *Congreso Nacional Pedagógico de Barcelona. Crónica de las sesiones...* Barcelona, 1888, pàg. 38.

procedimiento teórico-práctico-comparativo, y tomar como término de comparación en primer lugar en lengua nativa, y en segundo, cualesquiera otra por profesor y alumno conocida"; 3) "En la enseñanza de una lengua extraña á la nuestra ha de preceder el conocimiento ó estudio de la lengua que hablamos, ó aquella que nos sirve de medio de comunicación ó de inteligencia"; 4) "La lengua castellana, como lengua, es para los vascos, gallegos y catalanes una lengua extraña por ser una lengua distinta, ni más ni menos que el francés lo es respectivamente del castellano y de los otros tres indicados"; 5) "Al párvulo se le ha de explicar en su lengua y ha de enseñársele oralmente el castellano, de modo que al tener que ingresar en la escuela elemental, comprenda ya las explicaciones en castellano"; 6) "Al párvulo se le enseñará á leer en castellano y se procurará que en el libro que de texto le sirva haya algunas páginas en castellano con la correspondencia en lengua nativa"; 7) "En las escuelas elementales los textos serán en castellano: la enseñanza de esta lengua se dará también en texto castellano, pero en comparación con la nativa"; i 8) "La enseñanza de la lengua nativa se simultaneará en lo posible con la de la lengua castellana, esto es, siempre que lo exija la naturaleza particular de la comparación"¹¹⁵.

El segon a parlar va ser el mestre i escriptor badaloní Antoni Bori i Fontestà¹¹⁶, que quatre anys més tard -exactament el 1892- va publicar la primera edició de *Lo trovador català*, que fou un dels grans èxits del mercat editorial català. Bori va començar la seva intervenció afirmant, en contra del que molta gent creia en aquella època, que el català no era cap dialecte: "El idioma castellano, mal llamado nacional porque no es propio de toda la nación, se apropia en calidad de hijos una porción de idiomas menos conocidos si no menos interesantes, y les llama *dialectos* y se impone á ellos. No niego su importancia y

¹¹⁵Actes del Congreso Nacional Pedagógico, pàgs. 139-143.

¹¹⁶Antoni Bori i Fontestà (Badalona, 1863-1912) era mestre i, durant molts anys, exercí a Sant Martí de Provençals. Fundà la publicació *El Magisterio Catalán* i col·laborà a la revista *El Clamor del Magisterio*. Com a escriptor fou un poeta molt premiat.

le admito por el más sonoro y suave de la Península; pero no veo tampoco la necesidad de poscribir absolutamente de las Escuelas los mal llamados *dialectos*, considerados por los filólogos como idiomas regionales más o menos perfeccionados"¹¹⁷. Denuncià que s'obligués el nen, quan arribava a l'escola, a prescindir de la llengua que portava de casa, i es preguntava: "¿Y hemos de desterrar de las Escuelas de Cataluña nuestra lengua castiza, para conseguir adelantos en la enseñanza?

"Esto es en lo que no estamos conformes"¹¹⁸. I proposà, pel que fa a aquest tema, dues fases: "Las clases escolares pudieran dividirse en dos fases. La primera sería el conocimiento más o menos perfecto del idioma regional; la segunda sería la ampliación de este mismo idioma con el estudio del que ha de conocer después precisamente"¹¹⁹.

És interessant de destacar la diferència que establí entre el món rural i l'urbà. En els pobles rurals -deia Bori- el mestre es veia, socialment parlant, privat de fer servir el castellà i, per aquest motiu, els nens sabien expressar-se més bé que els de ciutat.

Per últim, proposà introduir a les escoles de mestres una lliçó setmanal de literatura i d'història de Catalunya, per tal de redimir els mestres "de estas tinieblas en que permanecemos con un esfuerzo muy pequeño"¹²⁰.

Després de Bori i Fontestà va intervenir el mestre de les escoles municipals de Barcelona Rafael Sancho, que juntament amb Castro Legua -tal com veurem en analitzar la seva intervenció-, defensava l'ús exclusiu de la "lengua nacional" a l'escola, ja des del parvulari. Sancho deia que el mestre havia

¹¹⁷Actes del Congreso Nacional Pedagógico, pàg. 145.

¹¹⁸Ibidem, pàg. 145.

¹¹⁹Ibidem, pàg. 146.

¹²⁰Ibidem, pàg. 147.

de fer "uso constante de la lengua castellana y no permitiendo que se hable otra lengua que la española"¹²¹. El seu va ser un discurs que, en el fons, només pretenia defensar que les coses es deixessin com estaven(no podia ser d'altra manera ja que ell considerava que el castellà era "la lengua que más adelante le ha de servir [a l'alumne] para los fines superiores de la vida"¹²²). Propugnava aquest immobilisme perquè "deber nuestro es perfeccionar nuestros procedimientos de lenguaje basados en el idioma español"¹²³ i perquè, d'aquesta manera, tot pogués convergir "en la unidad de esta patria tan amada"¹²⁴. Es mostrava contrari al sistema d'ensenyament del castellà basat en la traducció(lectures bilingües) perquè "Ir al conocimiento de la lengua española por el camino de la traducción, teniendo en nuestras manos la intuición y la comparación y los ejercicios gramaticales, es como ir á nuestras posesiones de la Malasia por el Cabo, teniendo expedito el canal de Suez"¹²⁵.

Només feia una petita concessió: deia que es podia ensenyar literatura "de la región" als alumnes més grans.

Per últim, instava els "maestros de Castilla" assistents al Congrés a votar a favor de les seves tesis, ja que "no podríais ejercer vuestra noble profesión en las regiones donde no fuera la nativa la lengua castellana, por el grave delito de hablar en el rítmico, sonoro idioma de Cervantes, siendo como extranjeros en vuestra misma Patria"¹²⁶.

¹²¹Ibidem, pág. 148.

¹²²Ibidem, pág. 154, contestant una rèplica d'Ignasi Ferrer.

¹²³Ibidem, pág. 150.

¹²⁴Ibidem, pág. 149.

¹²⁵Ibidem, pág. 148.

¹²⁶Ibidem, pág. 150.

El quart a parlar va ser l'advocat i periodista Sebastià Farnés, el qual va publicar, quatre anys més tard -el 1892, ja en parlarem- *La reivindicació del llenguatge a l'escola primària*, un dels primers documents que tractaren el problema de la recatalanització de l'ensenyament des d'un angle globalitzador. Començà la seva intervenció dient que parlava en castellà per deferència als congressistes de fora del nostre àmbit lingüístic, però que entenia que estava renunciant a un seu dret. Tot seguit va dir que el tema proposat en aquesta cinquena sessió tenia difícil resolució, ja que estava mal plantejat: per què -es preguntava- hem d'ensenyar als nens una llengua diferent de la que els és pròpia? "(...) ante todo deberíamos averiguar si esta necesidad existe, ó mejor, si és conveniente, si és útil que á los niños se les enseñe no sólo una lengua estraña, sino en una lengua que no entienden"¹²⁷.

Per ell era inútil voler tractar aquesta qüestió prescindint del context sociopolític, perquè els mestres, en aquest tema, estaven lligats de peus i mans per les lleis centralistes, que proscrivien de l'escola qualsevol altra llengua que no fos la castellana: "¿Quién tiene la culpa de semejante imposición? Por lo que se refiere á nuestra tierra, no la tiene el magisterio catalán, demasiado patriota y bastante ilustrado, ni la tenemos los catalanes, por más injusta que sea la nombradía con que se nos ha honrado, por quien no es nuestro amigo, de díscolos y rebeldes; la imposición no viene ni de apatia de los catalanes ni de falta de amor patrio ni de conocimientos pedagógicos del magisterio catalán. Viene, si, del legislador que ha dado bien débil muestra de su patriotismo y de su ciencia en asuntos referentes á la enseñanza, tan débil, que si le mandáramos comparecer ante este Congreso. ilustrado tribunal pedagógico, y estuviesen en uso todavía ciertas prácticas escolares, le veríamos aquí de rodillas, con las manos enrojecidas por los palmetazos y ostentando en la cabeza las clásicas orejas de

¹²⁷Actes del *Congreso Nacional Pedagógico*, pàg. 151.

cartón, por desaplicado é incorregible en asuntos pedagógicos"¹²⁸. Després d'explicar que el legislador volia, "á toda costa, que en toda la nació no se hable sino una lengua"¹²⁹, deia que era un acte criminal la imposició del castellà als nens de Catalunya i presentava la següent conclusió: en les escoles primàries s'havia d'ensenyar en una sola llengua, i una sola llengua, la materna dels nens. Aquest principi no excloïa, de cap manera, "que el castellano se enseñe en las escuelas superiores, cuando los niños tengan la necesaria aptitud para aprender una lengua extraña"¹³⁰.

Acabada la seva intervenció, -que va provocar l'excitació en alguns congressistes¹³¹- i després d'uns minuts de descans, es va tornar a reprendre la sessió amb el parlament de Josep Franquesa¹³², el qual se situà en la línia del ponent Ignasi Ferrer: "(...) para enseñar á los niños -deia- es necesario hablarles de manera que nos entiendan"¹³³.

Franquesa -que considerava aquest tema de discussió com el més important de tots els del Congrés- criticava la imposició del castellà a Catalunya i citava el pedagog Agustí Rius i el seu *Tratado de educación escolar*. Més endavant afirmava que "á las lenguas se les pone cariño estudiándolas de buen

¹²⁸Ibidem, pàg. 151.

¹²⁹Ibidem, pàg. 152.

¹³⁰Ibidem, pàg. 152.

¹³¹"Este señor con su exagerado regionalismo, produjo alguna excitación entre los congresistas, siendo causa de que pidieran la palabra varios individuos"(ARNAL RAMOS, Santiago: *Congreso Nacional Pedagógico de Barcelona. Crónica de las sesiones...* Barcelona, 1888, pàg. 39)

¹³²Josep Franquesa i Gomis(Barcelona, 1855-1930) va ser catedràtic, escriptor i traductor de textos clàssics. Col·laborà en diverses publicacions. Mestre en Gai Saber, intervingué en el moviment dels Jocs Florals. El 15 de gener de 1903 va ser elegit president de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, en substitució del dimissionari Gil Saltor i Lavall.

¹³³Actes del *Congreso Nacional Pedagógico*, pàg. 155.

grado, por voluntad y esfuerzo propio, no por medio de violentas imposiciones"¹³⁴.

El mestre gallec José Soto de Campos, el següent a parlar, que venia en representació de l'*Asociación de maestros de Caldas de Reyes*, va començar defensant la pràctica de les excursions escolars, per passar després a la matèria lingüística, objecte del debat. En aquest aspecte, la seva tesi conciliadora, expressada en forma de conclusió, era que "En aquellas regiones como Cataluña, Galicia, Vascongadas y demás provincias donde se hable otra lengua además de la oficial, se enseñaran las dos"¹³⁵. Aquest to reconciliador de Soto de Campos hem de suposar que responia al fet que el Congrés s'havia anat enverinant i que, per tant, devia entendre que s'havien de fer propostes que fessin content a tothom.

Precisament el mestre que va intervenir després d'ell, el valencià Castro Legua -que en aquells moments exercia a Madrid-, va començar assenyalant que s'havia trencat l'harmonia que havia imperat fins al moment: "El tema de hoy ha venido á turbar la paz y la tranquilidad del Magisterio aquí reunido; porque en realidad todos los señores que me han precedido en el uso de la palabra se han separado del tema, lo han olvidado, y han venido aquí á discutir cuestiones completamente ajenas de un Congreso de Maestros"¹³⁶. Després d'afirmar que s'havien dit unes coses que, en realitat, ningú havia dit (la qual cosa va provocar protestes i forts rumors), va tractar en diferents ocasions el català com a dialecte i va fer una de les propostes més peculiars i xocants de tot el Congrés: "Todo maestro que no sea castellano y que ejerza en pueblo en que se habla dialecto, deberá prestar tres años de servicios en pueblo castellano, aunque sea en comisión y con reserva del derecho de su escuela"¹³⁷.

¹³⁴Ibidem. pàg. 156.

¹³⁵Ibidem. pàg. 160.

¹³⁶Ibidem. pàg. 162.

¹³⁷Ibidem. pàg. 163.

Per últim, va acabar la seva intervenció explicant els procediments que calia seguir per ensenyar el castellà: ús constant i perfecte d'aquesta llengua per part del mestre, prohibició de l'ús del català, exercicis de traducció d'una llengua a l'altra i exercicis gramaticals "bien ordenados, los cuales serían los de más seguro resultado"¹³⁸.

Les conclusions al tema cinquè del congrés foren les següents: "La madre es la primera maestra. (...) El lenguaje, ese atributo sublime de la humanidad, es el primer fruto de la acción suavísima, lenta y constante de esa obra exclusiva de la madre.(...) En las provincias de España en que no es el idioma castellano el materno, el profesorado debe conocer el de la localidad en que enseña, recibir los alumnos y alumnas con el lenguaje maternal, y darles por mucho tiempo las primeras explicaciones con el mismo lenguaje, á fin de que cobren afecto á la escuela y continúe el profesorado la colosal obra de la madre.(...), los ejercicios de traducción de las partes del cuerpo, de objetos, conjugación de verbos en sus tiempos simples primero, y con complementos después, se puede hablar en lenguaje ó lenguajes que se quieran enseñar"¹³⁹.

En la sessió de clausura, celebrada el 12 d'agost, aquestes conclusions, aprovades per majoria, van quedar resumides en aquests dos punts: "7a. La ciencia pedagógica reclama que á los niños se les instruya en la lengua que conocen. 8a. El mejor procedimiento para enseñar á los niños la lengua castellana, donde no es ésta la nativa, consiste en la práctica y comparación de aquélla con la suya propia"¹⁴⁰.

¹³⁸Ibidem, pág. 163.

¹³⁹Ibidem, pág. 169.

¹⁴⁰Ibidem, pág. 222. Aquestes dues conclusions foren posteriorment molt divulgades. Només com a exemple: Salvador Genís les va reproduir al seu llibre *Hores escolars* i Francesc Flos i Calcat va fer servir la conclusió setena per encapçalat el llibre de signatures a favor de l'escola catalana que inicià el 1897.

Respecte als resultats pràctics d'aquest Congrés, hem de convenir, amb Josep González-Agàpito, que foren minsos: "(...) pel que fa al reconeixement escolar de la nostra llengua, poc aconseguí pràcticament. L'estructura de la Restauració, com és sabut, era poc permeable a les reivindicacions catalanes. I menys ho havia de ser en l'escola que, com ja hem dit, és un dels instruments més importants de reproducció i consolidació de la ideologia dominant, fet que afectava no solament a la qüestió lingüística, sinó que frenava també la penetració de la renovació pedagògica. Així, doncs, passada la primera eufòria, el congrés de l'Exposició del 1888 poc aconseguí en el camp de la normalització del país"¹⁴¹.

Malgrat això, aquest mateix autor també diu que el congrés fou, si no el primer, sí un pas important dins el procés de normalització de l'escola catalana. Procés que comptà amb altres passos notables, com els donats per la Mancomunitat i la Generalitat republicana, sense oblidar els esforços de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

Des de les planes de *La Renaixensa*, Francesc Flos i Calcat va dir que el Congrés havia estat "un pas més" en el difícil camí de la normalització lingüística a les escoles: "ab la votació casi unánim en favor de la adopció del catalá pera la ensenyansa en nostras escolas, inútil es dir que quedá permanent per part del professorat de Catalunya en especial, una viva é ingénua protesta per lo que correspón al modo y forma en que se'ls hi exigeix emplear l'actual método d'ensenyansa, método que si produheix resultats profitosos pera Castilla y altres pobles similars, es anti-pedagógich y una de las imprudencias mes manifestas lo volguer á tota costa, porque aixis deu convenir als que sols poden viurer ab la

¹⁴¹GONZÁLEZ-AGÁPITO, Josep: El Congrés Pedagògic. La reivindicació de la llengua en el marc de l'Exposició, a *L'Exposició del 88 i el Nacionalisme Català*, Nadala de la Fundació Jaume I. Barcelona, 1988, pág. 106.

confusió de la unitat que tant alardejan, imposarlo sens fonament, rahó ni justícia"¹⁴².

C.10.-Bartomeu Sala publicà la *Gramàtica catalana*.

L'any 1889, el mestre de Sant Martí de Provençals Bartomeu Sala i Segalés, que anteriorment havia redactat un treball de pràctica escolar bilingüe, publicà la que, segons Jordi Verrié¹⁴³, sembla ser la primera gramàtica catalana de nivell primari després del desastre de 1714.

En la introducció d'aquest llibret, Sala va fer una crida als mestres perquè propaguessin la llengua catalana entre els seus alumnes: "Després de dedicar la present obreta á la felís memoria del malaguanyat Director de l'Escola Normal de Mestres, y entussiasta propagador de nostra idioma, don Odón Fonoll, á vosaltres, estimats companys, me dirigeixo, pera demanarvos la mercé de propagar en las Escolas l'ensenyansa d'una llengua, que per ser nostra, venim obligats á tráurela de l'injust olvit en que jau, ab la seguretat de que nostres deixebles farán mes progressos ab un llenguatge que ja usan que ab un d'estrany que no poden saber fins al cap de molts anys d'estudi"¹⁴⁴.

Tan bon punt va aparèixer l'obra, Francesc Flos i Calcat li va dedicar un article a la revista *L'Arch de Sant Martí*, titulat "¡Benvingut sí!", on demostrava el seu entusiasme per l'aparició d'aquesta gramàtica. Entre d'altres coses, deia: "(...)se tracta d'obras didácticas á propòsit pera la ensenyansa dels noys que concorren á la escola, de manera que, á poch tardar se podrá comensar á empendrer nova campanya, que per cert son segurs y probats científicament sos

¹⁴²FLOS I CALCAT, Francesc: *Un pas mes*. Article publicat a *La Renaixensa* i conservat a l'Arxiu Jordi Flos. Hem reproduït aquest i d'altres articles a l'apartat d'annexos d'aquest treball.

¹⁴³VERRIÉ, Jordi: *Continuïtat pedagògica...* pàg. 72

¹⁴⁴SALA, Bartomeu: *Gramàtica Catalana*, Tipografia de Fernando Aymerich. Sant Martí de Provençals, 1889.

resultats, consistint en ensenyar á la joventut ab sa llengua propia, la que, com per escarni y befa, se l'ha rebutjat de las nostras escolas, per més que sembli mentida, que hi hagi professors catalans que aixó disposin: disposició degradant y vergonyosa á la vegada, que sols pot donarla qui li faltan molts graus de sentit comú, y desconeix, per lo tant, las principals reglas en que deu basarse tot bon sistema de ensenyansa"¹⁴⁵.

Bartomeu Sala de seguida va agrair, per carta, l'article de Flos a l'*Arch de Sant Martí*, i li explicà, entre d'altres coses, que "Mon humil treball no mereix cap elogi per son mérit, que no'n te, y ho confesso ingenuament, puig mon desitj es que plomas més autoritzadas que la meva escrigan pera'ls noys de las escolas, llibres cataláns ab llenguatge acomodat á sa tendra inteligencia; mes si qui ho pot ferho no ho fa, tal volta per no arriscar un petit capital ó per no coneixer tan de aprop com los Professors la necessitat de sustraure'ns al jou d'una llengua de tanta utilitat en la adolescencia com d'entrebanch en l'infantesa, ¿qui ha de fer una Gramática catalana sino un modest Mestre que no te altra filla mes aymada que dita obreta perque ella es nina bona y falaguera pera dixondir als Mestres que no tenen encara la sort d'obrir sos ulls pera contemplar sa grandesa passada y fer renaixer en los cors dels noys nostra preuhada parla?"¹⁴⁶.

Per tal d'ajudar a contextualitzar aquesta obreta de Bartomeu Sala -i valorar-la com cal- hem de citar una de les gramàtiques castellanes utilitzades habitualment a les escoles en aquella època. Es tracta d'una obra de Francisco Loperena, professor de llengua castellana a la Normal de Girona, de la qual nosaltres n'hem trobat la cinquena edició. A les primeres pàgines es formula als

¹⁴⁵FLOS I CALCAT. Francisco: ¡Benvingut sia! a *L'Arch de Sant Martí*, 31 de març de 1889, núm. 382.

¹⁴⁶Arxiu Jordi Flos. Carta datada l'1 d'abril de 1889.

alumnes la pregunta "*Qué lengua se habla y se escribe en España?*"¹⁴⁷, i la resposta és clara: "*la castellana*".

C.11.-L'escola catalana de la Colònia Güell(1891).

En algun punt d'aquest treball hem dit que parlariem de l'escola catalana de la Colònia Güell(del municipi de Santa Coloma de Cervelló, al Baix Llobregat). Després de l'experiència masnovina de Francesc Flos i Calcat, el 1878 -i a la qual ja ens hem referit-, la segona escola catalana d'aquests temps moderns que hem trobat documentada és la que ara ens ocupa.

El 1840, un empresari nascut a Torredembarra que es deia Joan Güell i Ferrer va posar en marxa una modesta fàbrica de teixits de cotó. La seva capacitat de lluita en el camp comercial va fer que els seus negocis augmentessin espectacularment, fins al punt d'esdevenir un dels empresaris més importants de Catalunya. La seva vida va ser, com ha estat dit, la vida de la indústria catalana del segle XIX¹⁴⁸.

El fill de Joan Güell(i de Francesca Bacigalupi) era Eusebi Güell i Bacigalupi(que ostentava el títol de comte de Güell), el qual, mort el pare, va continuar el negoci de la família¹⁴⁹. Després d'alguns alts i baixos, normals a tota empresa, a partir sobretot del 1884 van venir uns temps de molta eufòria(recordem que era l'època de "la febre d'or") i es va pensar en la possibilitat d'instal·lar la fàbrica als afores de la ciutat. El lloc triat va ser el poble de Santa Coloma de Cervelló, on es podia aprofitar un terreny agrícola propietat de la mateixa família Güell. El març de 1890 es començaren les obres i el 30 de

¹⁴⁷LOPERENA, Francisco: *Nociones de gramática castellana para las escuelas de primera enseñanza*. Tipografía de la Casa Provincial de Caridad. Barcelona, 1889, 5a. ed., pàg. 3.

¹⁴⁸VICENS I VIVES, Jaume et. al.: *Industrials i polítics*. Barcelona, 1961, pàgs. 326-332.

¹⁴⁹OLLÉ I ROMEU, Josep M.(Dir.): *Homes del catalanisme...* Barcelona, 1993, pàgs. 136-137.

març de 1891 es va inaugurar la nova seu de l'empresa, amb les primeres màquines en funcionament.

Al cap d'un cert temps la fàbrica va arribar a tenir mil obrers, cinc-cents dels quals vivien repartits en les cent-cinquanta cases de la colònia, fetes construir per Eusebi Güell. A més hi va fer bastir una església¹⁵⁰, places i espais verds, teatre, casa-bressol, cooperativa de consum... i evidentment -és on volíem arribar- unes escoles ben equipades, "más perfectas de lo que suelen ser las de los pueblos rurales"¹⁵¹. Aquesta voluntat, expressada pel mateix comte Güell, de fer unes escoles modèliques -des del punt de vista higiènic i de construcció acurada-, va ser-hi present des del primer moment¹⁵².

Molts anys més tard(l'any 1935), el mestre d'aquesta escola Josep Franquesa¹⁵³ recordava totes aquestes qüestions en un escrit publicat al periòdic *L'Estel*, de la mateixa Colònia Güell: "Perquè vol que tots els seus obrers siguin rics, vol proporcionar-los aules per a llurs infants i donar-los la millor riquesa que hi ha al món, com és la riquesa de la cultura vertadera. I per això fa bastir un edifici esplèndid per a escola, en aquells temps que les escoles no solament rurals, sinó àdhuc les de les grans urbs, tenien unes aules que eren presons, si no eren cosa pitjor"¹⁵⁴. I feia referència també al tema que aquí ens interessa

¹⁵⁰De l'església només se'n va arribar a construir la cripta, que és una obra d'Antoni Gaudí.

¹⁵¹[GÜELL, Eusebi]: *Breve reseña histórica...*, pàg. 53.

¹⁵²"Resultando pequeños los locales destinados á escuelas se va á proceder á la construcción de uno nuevo, en el cual las salas destinadas á clases diurnas estarán orientadas de suerte que en invierno penetre en ellas el sol el mayor número de horas posible, á fin de que puedan permanecer los niños con las ventanas abiertas y hacer la vida higiénica, hoy tan recomendada por eminencias médicas, del llamado *Gran Aire*. Este sistema ha empezado ya á establecerse en las actuales escuelas, aunque hasta el presente sólo se da alguna clase en estas condiciones"([GÜELL, Eusebi]: *Breve reseña histórica...*, pàg. 60).

¹⁵³No l'hem de confondre amb Josep Franquesa i Gomis, que hem trobat anteriorment. Franquesa i Gomis havia mort el 1930.

¹⁵⁴FRANQUESA, Josep: El primer comte de Güell i l'escola, a *L'Estel. Periòdic Cultural i Catalanista de Publicacio Mensual*, Colònia Güell(Santa Coloma de Cervelló), núm. 26, 21 d'abril de 1935, pàg. 5.

especialment: "No solament és aquesta d'haver bastit un edifici tan escaient per a escola la glòria de N'Eusebi Güell, ans encara, al nostre entendre, la supera l'haver procurat infondre a l'obra escolar pregons caires de catalanitat, precisament en aquelles èpoques que la nostra llengua era bandejada de l'escola"¹⁵⁵. A principis de segle les assignatures que s'hi impartien eren les següents: lectura i declamació, religió i moral, cal·ligrafia, gramàtica castellana, gramàtica catalana, aritmètica i càlcul mercantil, història sagrada i d'Espanya, música(solfeig i piano), dibuix lineal i artístic, francès i nocions d'alemany, nocions de ciències físiques i naturals, nocions d'àlgebra i trigonometria, geometria pràctica, geografia d'Espanya i universal, gimnàstica rítmica del professor Jacques Dalcroze¹⁵⁶ i gimnàstica higiènica pel "sistema Müller"¹⁵⁷. Analitzant els títols de les assignatures veiem que hi apareix la gramàtica de la llengua catalana però, curiosament, pot semblar que no s'hi impartís ni història ni geografia del nostre país. Aquesta llista que hem trobat publicada¹⁵⁸ ens enganya, ja que hi ha proves molt evidents -com veurem d'aquí un moment- que a l'escola es passava el llibre de geografia de Catalunya d'en Flos i Calcat.

¹⁵⁵Ibidem, pàg. 5.

¹⁵⁶Emile Jacques-Dalcroze va ser el creador de la Gimnàstica Rítmica, un mètode actiu d'educació musical que té com a finalitat iniciar l'alumne en el llenguatge musical mitjançant la participació corporal en el ritme musical. Les matèries bàsiques del mètode són la rítmica, el solfeig i la improvisació, que es corresponen a tres principis fonamentals de treball: l'experiència sensorial i motriu, el coneixement intel·lectual i l'educació rítmica i musical.

¹⁵⁷Aquest sistema consisteix en nou exercicis de gimnàstica sense aparells de cap classe; després d'aquests exercicis els alumnes prenen un petit bany i es vessen al cap un pot d'aigua calenta, seguit d'un altre d'aigua freda. S'acaba l'operació amb nou exercicis més de fregaments. El mestre Lluís Artó va explicar aquesta qüestió en el parlament que va fer el dia de l'homenatge a Eusebi Güell(21 de juliol de 1935): "Volgué introduir la gimnàstica del Dtor. Muller titulada "Cinq minutes pour la santé"(D. Eusebi parlava correctament el francès, alemany i altres llengües modernes), i'm cridà per ensenyarme, ell mateix, alguns exercicis higiènics que havia après directament del anomenat i famós Autor. Volia que'ls nois de la Escola de la colònia fossin: forts, ben educats, instruits i fermes creients."(Arxiu Jordi Verrié, text manuscrit inèdit). També Alexandre Galí, a l'escola Vallparadis de Terrassa, practicava la gimnàstica de moviments prenent com a guia els llibres de Muller(GALÍ, Alexandre: *Història de les institucions...*, llibre X, pàg. 173).

¹⁵⁸[GÜELL, Eusebi]: *Breve reseña histórica...*, pàg. 69-70.

Signi el que sigui, hi ha indicis clars que l'escola de la Colònia Güell va intentar -en la mesura del possible, tenint en compte el context de l'època- avançar en la catalanització de l'ensenyament. Un exemple d'això que diem és la dedicatòria que va fer Norbert Font i Sagué al seu llibre per escolars *Història de Catalunya*, publicat l'any 1899: "Al insigne patrici, lo Excelentíssim Sr. D. Eusebi Güell y Bacigalupi, fundador de la primera escola catalana y protector de les lletres patries. N. Font y Sagué"¹⁵⁹.

A Eusebi Güell el trobem a molts dels fòrums de debat del catalanisme(per exemple a les assemblees de Manresa, de Reus, d'Olot, de Terrassa, etcètera.). Va ser soci protector del Centre Excursionista de Catalunya, fou soci fundador de l'Orfeó Català, i va ser un dels contribuents que van fer possible el Memorial de Greuges. També participà en el moviment dels Jocs Florals, intervingué en la defensa del dret català(1889), i cursà l'adhesió al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906.

Una altra prova de la voluntat catalanitzadora i renovadora -a nivell escolar- del comte Güell és el llibre de Josep Pin i Soler *Reglas morales y de bona criansa*, primer número(i únic) d'una Biblioteca Escolar Catalanista que, no sabem perquè, però que no va tenir continuïtat¹⁶⁰. El llibre -dedicat també a Eusebi Güell- havia de ser el primer "d'una sèrie que pensem publicar sobre Higiene, Gramática, Geografía, Historia, Lletres, Arts y oficis, Educació Social, Economía, Agricultura, correspondencia epistolar, etc., tots redactats y concebuts en idioma y esprit catalá, es á dir: sense hipérboles ni frases d'adorno"¹⁶¹. És un

¹⁵⁹FONT I SAGUÉ, Norbert: *Història de Catalunya*. Barcelona, 1899. Dedicatòria en exerci.

¹⁶⁰Antoni Bori i Fontestà atribuï el poc èxit que va aconseguir aquest primer llibre a l'aspecte crematístic: "Las condiciones materiales de la excelente obrita del Sr. Pin la hicieron poco menos que asequible á las posibilidades de los alumnos que frecuentan nuestras escuelas y de ahí su escaso éxito"(*La Defensa del Magisterio*, juliol de 1896. Arxiu Jordi Flos).

¹⁶¹PIN I SOLER, Josep: *Reglas morales y de bona criansa*. Barcelona, 1892, pàg. 7. El projecte concret de publicació -frustrat- era aquest: "Lo llibret sobre *Higiene* contindrà en pocas páginas lo mes indispensable que'ls catalans deuen saber pera viurer sanitosos en la nostra terra, ab los nostres climas y altituts, las nostras ocupacions mes usuals, la nostra vida doméstica.

precedent clar -almenys com a idea- del que va fer força anys després l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, a través de la seva Editorial Pedagògica.

El llibre de Josep Pin i Soler al qual ens estem referint comença dient: "Visitant escolas de minyons, de noyas; parlant á senyors mestres desitjosos d'educar ab perfecció, d'instruhir lo més possible, aturantnos de preferencia en las escolas fundadas per Don Eusebi Güell en la seva colonia industrial de Santa Coloma de Cervelló hem ohit que molts mestres se queixaban de no tenir suvint llibres apropiats á la classe d'infants que en llurs escolas rebian"¹⁶². Aquestes frases, i el fet que el dibuix de la plana 28 reproduueix l'entrada de l'antic col·legi

"La *Gramática* será curteta: una exposició de las teorías mes dignes de ser atesas, explicació del sistema gramatical adoptat per los millors escriptors antichs y moderns, definicions ben claras y força exemples.

"La *Geografía* en sa part descriptiva parlará de la *terra* no solament baix lo punt de vista ethnogràfich, geològich, climatèrich, sino de la *terra* en lo sentit de *patria*, describintne 'ls monuments, las institucions, las bellesas de cada regió, sas costums populars y tradicions.

"Lo còmplement de la geografia catalana será un compendi de la gloriosa *Historia* del nostre poble, tant descuydada en los llibres escolars, tant desdenyada per molts historiadors nacionals, com si no fóssin patrimoni comú las honrosas gestas de tots los passats qu'ensemps han fet l'actual Espanya.

"*Lletres* será un recull de lo millor com fondo y forma publicat per autors catalans en llengua catalana, prosa y vers.

"*Arts y oficis* será un llibret ben planer y casulá sobre las diferents maneres de guanyarse la vida referintnos sempre als medis, organizació del treball, probabilitats de guany, necessitats y aspiracions del obrer á Catalunya.

"*Educació social*: un recull molt extractat pero clar y metòdich de lo que 'ls homens han fet y fan pera regirse en societat, una exposició dels debers que la civilisació imposa, concretantnos tant com la materia ho permeti als medis socials de la nostra terra, referintnos sempre á las necessitats, inclinacions, gustos y tradició del nostre poble.

"Lo tractadet d'*Economia* parlará de lo que' ls mestres en tal novissima ciencia tenen suvint d'empírich, de paradoxal; fent ressortir los principis econòmichs permanents y sobre tot aplicables en relació á las nostras forsas productivas y comercials.

"Lo tractat d'*Agricultura* será un recull de principis generals y la esplicació de la manera millor d'aplicarlos en cada una de las comarcas catalanas ensemps ab la descripció de las eynas y máquinas agrícolas més perfectes, animals de treball y de comers més convenients, etc., etc.

"Lo llibret de *Correspondencia epistolar*: una col·lecció de modelos, de començaments de cartas, de billets amistosos, de lletres comercials, de parentiu, de cortesia.

"En tots los llibrets que publiquem lo llenguatge hi será usual y clar, mes exigintho lo sentit gramatical ó la correcció pendrem lo mot més precis, la forma gramatical més correcte, tenint pero ben compte d'explicar en breus notetas lo significat de las paráulas, lo perquè de las formas que puguin ser dubtosas pels lectors de pochos anys á qui 'ls nostres llibrets se dirigeixen." (*Reglas morales...*, págs. 7-8).

¹⁶²*Ibidem*, pág. 11.

de nois i noies de la colònia, demostren que el llibre va ser fet pensant en aquestes escoles.

Manuel Folguera i Duran, a les seves memòries, també parla d'aquestes escoles, que coneixia molt bé ja que havia estat sotsdirector de la fàbrica de la Colònia Güell: "Crec oportú fer constar, ademés, que la primera Escola Catalana del nostre Renaixement fou la de la Colonia Güell, gratuïta per als fills dels obrers, iniciada l'any 1891. Per això l'"Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana", amb ocasió de la festa inaugural del Monument referit, acordà en homenatge al benemèrit precursor de la catalanització docent, encarregar al dilecte escriptor Carles Soldevila una biografia del mateix per a publicar-la en la sèrie de llibres sobre vides assenyalades que ha vulgaritzat la dita institució entre'ls escolars. La tal biografia fou entregada al seu degut temps a la "Protectora" i es procedia al seu tiratge quan sobrevingué la Guerra Civil"¹⁶³. Més endavant, en aquestes mateixes memòries, torna a insistir sobre el mateix i explica l'homenatge que es va fer a Eusebi Güell el 21 de juliol de 1935(Manuel Folguera equivoca l'any de l'homenatge perquè devia refiar-se de la memòria): "En l'any 1936, per iniciativa de la Comissió Delegada de Santa Coloma de Cervelló, intervingué la "Protectora" de manera activa en la organització de la Solemnitat Inaugural d'un Monument, enlairat en dita Colonia, a la memòria del assenyalat patrici Eusebi Güell i Bacigalupi. Cal fer constar que l'iniciativa de la subscripció per erigir dit Monument partí dels mateixos obrers de la Fàbrica anexas, després de la mort del senyor Güell, que havia estat el fundador i l'ànima d'aquella urbanització.

"L'intervenció activa de la "Protectora" estava justificada pel fet d'haver estat el senyor Eusebi Güell i Bacigalupi el creador(en dita colònia) de la

¹⁶³FOLGUERA I DURAN, Manuel: *Una flama. De la meua vida*, pàg. 258. Memòries conservades a la biblioteca del Monestir de Montserrat. També n'hi ha una còpia a l'Arxiu Històric de Sabadell. Una part important d'aquestes memòries han estat publicades, el 1996, per la delegació de Sabadell del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya. L'edició i l'estudi introductoris han anat a càrrec d'Isidre Carné.

primera Escola Catalana gratuïta per als infants dels obrers en ella residents, l'any 1891, quan tot just s'iniciava tan noble aspiració en el nostre Renaixement"¹⁶⁴.

El juny de 1935, el mestre de la colònia Josep Franquesa -del qual ja hem parlat- aportà noves proves de la catalanitat d'aquell centre escolar: "Sabem que en les nostres escoles s'han donat, des de la seva fundació, un llarg enfilall de llibres catalans, alguns molt rars per cert, i pels quals en posseïm exemplars que, amb molt de gust, estem disposats a mostrar a qui en senti fretura". I aleshores cita alguns dels llibres que s'utilitzaven a l'escola: *Gramàtica catalana* de Bartomeu Sala, *Geografia de Catalunya* de Flos i Calcat¹⁶⁵, *Eloqüència catalana* de Francesc Fayos i *Lo trovador català* d'Antoni Bori.

Franquesa també ens explica que cada any, quan es feien els exàmens de rigor, es regalaven als alumnes llibres catalans: "Com a demostració, el docte amic Antoni Parramon ens ha fet a mans un exemplar luxosament enquadernat, en el lloc del qual hi llegim amb lletres daurades: "Llibre de la Pàtria". A les cobertes hi ha un bell escut català i al primer full hi trobem lletra manuscrita del Sr. Estil·les que diu: "Recort dels exàmens. 1er. de Juliol de 1894"¹⁶⁶.

L'escola de nois de la Colònia Güell va ser creada el 1891¹⁶⁷ i en va ser el primer director l'Emili Estil·les, que acabem de citar, el qual va ser rellevat

¹⁶⁴FOLGUERA I DURAN, Manuel: *Una flama. De la meua vida*, pàg. 855-856 (de l'original mecanografiat).

¹⁶⁵A l'Arxiu Jordi Verrié es conserva el text íntegre (manuscrit) del discurs que va fer un dels mestres de l'escola de la Colònia, Lluís Artó, el dia de l'homenatge a Eusebi Güell (21-7-1935). Hi ha un fragment que també confirma que a l'escola s'utilitzava la *Geografia de Flos i Calcat*: "Una nit que s'hostejava [Eusebi Güell] en la Masia, em feu cridar, puix, desitjant visitar las Escoles del Comte de Parelada amb la sua filla, la senyoreta Mercé; D. Eussebi i jo consultàrem en una geografia de text, que's passava a l'Escola, d'en Flos i Calcat, quines carreteres eran les millors".

¹⁶⁶FRANQUESA, Josep: *L'Estel. Periòdic cultural...* 19 de juny de 1935, núm. 28, pàg. 2. En el número 30 d'aquesta mateixa revista (21 de juliol de 1935), Josep Franquesa explica que, durant la dictadura de Primo de Rivera, Pin i Soler va fer els exàmens en català davant els alumnes.

¹⁶⁷Aquest mateix any 1891 Pompeu Fabra va publicar una de les seves primeres obres: *Ensayo de gramàtica del catalán moderno*.

quatre anys més tard per Lluís Artó, que va estar-hi durant uns vint-i-cinc anys. Després de Lluís Artó hi va treballar un curs Sabí Martorell i un altre any Josep Vallespi. Del 1922 fins al temps de la República el mestre fou Josep Franquesa¹⁶⁸.

L'escola de noies era regentada, en els inicis, per Francesca Truco, que va ser rellevada, el 1894, per Francesca Vila, la qual hi va romandre fins el 1920. Del febrer del 1920 al setembre de 1922 la mestra va ser Montserrat Montells i, a partir d'aquesta època, van tenir cura de les noies les Germanes Carmelites Descalces¹⁶⁹.

C.12.-La Unió Catalanista i les Bases de Manresa.

El 1889, la Lliga de Catalunya i el Centre Escolar Catalanista van promoure una campanya per tot Catalunya contra l'article 15 del projecte de codi civil espanyol -que, de fet, suposava la desaparició del dret civil català. Narcís Verdager i Callís fou l'ànima d'aquest moviment de protesta, que va acabar amb el triomf de les tesis que ell defensava.

Els lligams que amb ocasió d'aquesta campanya s'havien establert entre la Lliga de Catalunya i els nuclis catalanistes comarcals van permetre de crear, el 1891, una confederació de centres catalanistes: la Unió Catalanista. Aquesta entitat no va ser mai un veritable partit polític sinó, simplement, una federació d'entitats i associacions catalanistes de tota mena. L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, creada uns anys més tard, per exemple, va ser una de les moltes associacions adherides a la *Unió*, al costat d'entitats corals, societats excursionistes, esportives, folklòriques, etcètera.

¹⁶⁸Van ser ajudants de l'escola de noies: Abat, Alfons Estil·les, Josep Soriano, Vicenç Rodríguez, Sabí Martorell i Josep Baiget.

¹⁶⁹Sabem que la Carme Solà va ser ajudanta d'aquesta escola de noies.

Una de les primeres decisions importants que va prendre la Unió Catalanista fou la de convocar una assemblea de delegats -entre els quals hi havia la plana major de les lletres catalanes del moment- amb la intenció d'elaborar el programa polític de l'entitat, sota el nom de *Bases per a la Constitució Regional Catalana*. En aquesta assemblea de Manresa, celebrada els dies 25, 26 i 27 de març de 1892, es va aprovar, gairebé íntegre, el projecte de Bases que la comissió redactora havia presentat.

Per anar seguint el fil del tema escolar i lingüístic que aquí ens ocupa, hem de dir que les bases que hi fan referència -algunes de manera indirecta- són la tercera, la quarta, la sisena i, sobretot, la quinzena, que és la més clara. La base tercera diu textualment que "La llengua catalana serà la única que ab carácter oficial podrá usarse á Catalunya y en las relaciones d'aquesta regió ab lo Poder Central"¹⁷⁰, la qual cosa, en cas que s'hagués aplicat a l'ensenyament hagués estat, evidentment, una revolució copernicana. La base quarta diu que "Sols los catalans, ja ho sían de naixensa, ja per virtut de naturalisació, podrán desempenyar á Catalunya cárrechs públics(...)"¹⁷¹ i, per tant, volia dir que els mestres, per poder exercir en territori català, havien d'ésser del país i, en conseqüència, n'havien de conèixer la llengua. De la base sisena, que afirma que Catalunya és l'única sobirana del seu govern interior, se'n dedueix que les competències en matèria d'ensenyament havien de passar del centre a la perifèria. Per últim -de fet hauria de ser la primera, ja que és la més explícita-, la base quinzena diu: "La ensenyansa pública, en sos diferents rams i graus, deurá

¹⁷⁰UNIÓ CATALANISTA: *Bases pera la Constitució Regional Catalana*, edició facsimil inclosa en el llibre de Josep Termes i Agustí Colomines *Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del Catalanisme*, pàgs. 171-185. (De fet, tal com ja ha assenyalat Pere Anguera -*El catalanisme en la historiografia catalana*, dins *Recerques*, núm. 29, Barcelona, 1979, pàg. 65-, en realitat no és una edició facsimil, sinó que es tracta d'una reproducció de la reedició de 1900).

¹⁷¹*Ibidem*.

organizarse d'una manera adequada á las necessitats y carácter de la civilisació de Catalunya.

"La ensenyansa primaria la sostindra'l municipi y en son defecte la comarca; en cada comarca, segons sia son carácter agrícola, industrial, comercial, etc., s'establirán escolas prácticas d'agricultura, d'artes y oficios, de comers, etc. Deurá informar los plans d'ensyança'l principi de dividir y especialisar las carreras, evitant las ensenyansas enciclopédicas"¹⁷².

Per defensar la base quinzena, que va ser aprovada sense esmenes, en la sessió del 27 de març va parlar, en primer lloc, Pere Aldavert¹⁷³-periodista i impressor, delegat del Pla de Barcelona- que només en començar va dir que la instrucció que s'impartia a les escoles públiques i privades només servia per "engorronir" la jovenalla. També criticà els llibres de text, que només servien perquè els nens aprenguessin a ser "bones cotorres": "Y si'ls tals llibres haguessen estat escrits en nostra llengua, altre profit n'hauríem tret"¹⁷⁴. Sobre la llengua va dir: "Quan lo sol surti pera nosaltres ¡que'n te de ser de gros lo daltabaix! Comensant per no deixar entrar cap llibre castellá en las escolas, com no sían los que serveixin pera estudi d'aqueixa llengua, que la ensenyarem com qualsevol altra d'extrangera. y com no sia pera presentar als deixebles los grans modelos de llingüística que'ns ofereix y que farém estudiar igual que'ls grans autors d'altras nacions, de llibres d'aquells no n'hi entrarà ni un á las futuras escolas catalanas"¹⁷⁵. Al costat de l'anàlisi realista que va fer de la situació de

¹⁷²Ibidem.

¹⁷³Pere Aldavert i Martorell(Barcelona. 1850-1932) va ser un gran impulsor del moviment catalanista, sobretot a l'últim terç del segle XIX. La seva tasca més trascendental va portar-la a terme com a principal promotor del quinzinari *La Renaixensa*, convertit en diari el 1881. Fou un dels impulsors de la Lliga de Catalunya.

¹⁷⁴*Bases pera la Constitució Regional Catalana*, 1892, pàgs. 201-202(op. cit).

¹⁷⁵Ibidem, pág. 204.

l'ensenyament i d'algunes afirmacions modernitzadores i renovadores, va formular alguns suggeriments molt poc progressistes i carents de sentit¹⁷⁶.

En segon lloc va parlar el catedràtic i escriptor Josep Franquesa i Gomis, que ja havia participat defensant l'escola catalana al *Congreso Pedagógico* de 1888. També el trobarem més endavant col·laborant en l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Franquesa va repetir, en un altre registre de llenguatge, les consideracions d'Aldavert -en el sentit que l'escola en català seria el remei definitiu dels mals que patia l'ensenyament- i va acusar els mestres poc patriotes de la minsa presència de la nostra llengua en les institucions docents, sobretot "los mestres y directores de colegis particulars que, ben lliures son de usarlo,(...) no sols generalment desatenen als drets de nostra llengua y á la consideració que's mereixen sos alumnos catalans, sinó que parlant sempre un castellá espellifat y plé de taras, degeneració estúpida d'una llengua brillant y digna de ser més ben tractada, no n'han faltat que hagin arribat á prohibir l'us de nostre idioma en son establiment amenassant ab cástichs als que'l parlessin al conversar ab sos companys"¹⁷⁷. Franquesa parlà del retard intel·lectual del nostre país com a conseqüència de no poder ensenyar en català: "Jo atribueixo la pèrdua de gran part de nostre antich caràcter á la supressió del catalá de las escolas, que tanta es l'importancia d'una llengua; per cada tros que d'ella va abdicant un poble, va abdicant un altre tros de sa dignitat. L'introducció d'una llengua forastera en l'escola nos ha dut també, per falta de precissió en las ideas, lo desgavell intelectual de que may fins ara en l'ordre social havia dat exemple Catalunya"¹⁷⁸.

¹⁷⁶Per exemple, en algun punt arriba a dir "Estalvihuís l'estudi del castellá"(pág. 205).

¹⁷⁷*Bases pera la Constitució Regional Catalana*, 1892, pág. 216(op. cit.).

¹⁷⁸*Ibidem*, pág. 214.

La posició del delegat per Mataró Josep Puig i Cadafalch¹⁷⁹, tercer i últim a defensar la base quinzena, va ser molt diferent de la dels seus dos predecessors. Ho explica Alexandre Galí a la seva *Història de les institucions...*: "[Segons Cadafalch] La qüestió del català en l'ensenyament era un aspecte del problema polític de la llengua i, en canvi, en l'ensenyament ell hi veia altres problemes: els de contingut científic, del concepte metodològic, el de la renovació total, en suma, d'esperit, de mètodes, de procediments, d'organització, d'utilitatge... Sortia, doncs, del pla ideal i abstracte i es situava en el pla de la possible realització"¹⁸⁰. Cadafalch va argumentar que la ciència havia de ser "regional" i, per tant, s'havia d'adaptar a cada lloc concret ("Pot estudiar lo mon enter qui'l cregui com una bola llisa y uniforme, mes no qui conti los recons de sas valls y sas montanyas"¹⁸¹). En aquesta línia, acabà dient que calia anar cap a una ciència especialista i barrar la porta a l'enciclopèdica, "mare de les generalisacions polítiques que'ns governan"¹⁸².

Hem de convenir, amb Alexandre Galí, que, des de les Bases de Manresa, el catalanisme va manifestar en el camp de l'ensenyament dues tendències: la més catalanista, que atribuïa a la catalanitat totes les virtuts, i la més científica, que atribuïa tota la força a la reforma científica. Franquesa i Aldavert els inclouríem a la primera; Cadafalch a la segona. En totes dues tendències Galí hi veu un punt d'ingenuïtat, que és fàcil de perdonar si fem l'esforç de situar-nos a la seva època.

¹⁷⁹Josep Puig i Cadafalch (Mataró, 1867-Barcelona, 1956) fou arquitecte i historiador de l'art. Ha estat considerat com una gran personalitat de l'arquitectura modernista. Membre de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i de l'Ateneu Barcelonès, destacà com un gran activista cultural. Formà part del nucli dirigent del Centre Escolar Catalanista i de la Lliga de Catalunya, i el 1917 substituï Prat de la Riba en la presidència de la Mancomunitat de Catalunya.

¹⁸⁰GALÍ, Alexandre: *Història de les institucions...*, Llibre I, pàgs. 113-114.

¹⁸¹*Bases pera la Constitució Regional Catalana*, 1892, pàg. 222 (op. cit).

¹⁸²*Ibidem*, pàg. 223.

C.13.-Antoni Bori i Fontestà i *Lo Trovador Català*(1892).

Hem vist, fins al moment, que a partir de les pràctiques bilingües el català s'havia començat a reintroduir a les escoles. I, paral·lelament a aquest fet, va anar apareixent la consciència que la nostra llengua havia de tenir-hi més presència. Per aquest motiu es començaren a publicar, de manera molt esporàdica, alguns llibres escrits íntegrament en català. Ja hem parlat d'alguns.

Un altre d'aquests llibres escolars, que amb el temps va arribar a ser emblemàtic, fou *Lo trovador català. Llibre de lectura en vers destinat als colegis, de noys y noyas, de Catalunya*, publicat l'any 1892. Diuen, d'aquest llibre, la Rosa Mut i la Teresa Martí: "La manca d'altre tipus de material va quedar més o menys suplida per l'aparició de *Lo trovador català*(1892) d'Antoni Bori i Fontestà. (...) Feia la funció de llibre de lectura i a la vegada servia per a donar a conèixer la història del nostre país. Fou tan gran el seu èxit que se'n van publicar reedicions i més reedicions, la major part sense data. Fins i tot, l'any 1963 es va tornar a editar, és clar que amb una intenció purament sentimental"¹⁸³. Havien passat 71 anys des de la primera edició fins a la darrera.

Hem trobat una carta que Bori adreçà a Flos i Calcat quatre anys més tard de sortir al carrer la primera edició de la seva obra, on el primer felicita el segon per la *Geografia* que està preparant. En aquesta carta es veu l'èxit que va assolir *Lo trovador*: "No os feu, empro, ilusions de que los Mestres os ne fajin bon abast, especialment los que regentan escolas comunals [o sigui, públiques].

"Lo rutinarisme impera encare massa pera rébrer ab entussiasme obras que com la vostra son del tot indispensables. No dupto per aixó de que molts Mestres tindran gust en fullejar la vostra *Geografia*, y... una vegada l'ha hajin

¹⁸³MUT, Rosa i MARTÍ, Teresa: *La resistència escolar catalana en llibres*, pàg. 27. L'edició de 1963 a què fan referència és de l'Editorial Millà, que va incloure el llibre de Bori a la Col·lecció Biblioteca Popular Catalana. Vell i Nou.

vista ¿qui sab! no m'esperava jo la acullida que ha tingut lo meu "Trovador Catalá" y no obstant ¿miréu com s'ha anat extenent que no hi ha poble ni poblet ahont nós llegesca!"¹⁸⁴. En una altra ocasió diu, referent a això mateix: "(...) una obrita que, sino por su mérito logró por su tendencia franquear la puerta de las escuelas públicas que consumen anualmente un número crecidísimo de ejemplares"¹⁸⁵.

A partir de tot això tenim indicis clars per pensar que, els mestres públics, malgrat la pressió a què estaven sotmesos, intentaven introduir, en la mesura del possible, lectures en català a les seves classes¹⁸⁶.

Bori dedicà l'antologia als professors i professores de Catalunya i els deia que, malgrat la ignorància generalitzada pel que feia a la llengua catalana, "Avuy, en la majoria de las escolas de Catalunya se va introduint, paulatinament y com ensenyansa accessoria, la práctica de la lectura en catalá, si bé solzament en las seccions més adelantadas. Á fomentar, donchs, aquesta profitosa tendencia ve destinat aquet llibre"¹⁸⁷. Aquí tenim una altra prova d'això que dèiem fa un moment: que els mestres públics, anant contra corrent, feien el que bonament podien. Encara que sigui difícil de quantificar, no podem negligir aquesta aportació dels mestres *nacionals* a la recatalanització de l'escola¹⁸⁸.

¹⁸⁴Arxiu Jordi Flos. Aquesta carta d'Antoni Bori està datada a Sant Martí de Provençals el 13 de maig de 1896.

¹⁸⁵*La Defensa del Magisterio*, juliol de 1896. Arxiu Jordi Flos.

¹⁸⁶Tenim el testimoni d'Alexandre Galí, que ens explica que ell, quan tenia vuit o nou anys(1894-95) "va assistir a escoles de barri molt modestes on, és cert, no es complia l'exigència exclusiva del castellà i on fins es llegia algun text en català(com per exemple els llibres d'Antoni Bori i Fontestà)(...)".

¹⁸⁷BORI I FONTESTÀ, Antoni: *Lo trovador catalá*, pàg. 3.

¹⁸⁸Per posar només un exemple: en l'inventari que va deixar el conegut mestre d'Espolla Antoni Balmanya, en el moment de jubilar-se, hi havia el llibre de Salvador Genús *El auxiliar del maestro catalán*. Llegir textos en català devia ser una pràctica relativament habitual a les escoles, sobretot a les rurals.

Inicialment el llibre contenia vuitanta poesies de temàtica diversa que tractaven, tal com diu Bori en el pròleg, "d'assumptos simpàtics á las naturals disposicions dels noys y noyas, ensenyántlosi á estimar las virtuts y á aborrrir los vicis(...)"¹⁸⁹. Alguns dels títols d'aquests poemes, perquè es vegi la diversitat temàtica, són: *Catalunya, La missa del gall, Lo llorito, Nadal, Las malas companyías, A matar jueus, Napoleón...* entre molts d'altres. Ben aviat hi va incloure, al final del llibre, algunes narracions en prosa, "per a familiarisar als noys y noyas á n'aquesta lectura"¹⁹⁰.

Són textos carrinclons, de poca qualitat literària -sobretot si ens els mirem amb els ulls d'ara- però que van servir per iniciar en la nostra llengua milers de catalans. Em sembla que, per ser justos, ho hem de valorar d'aquesta manera.

C.14.-Sebastià Farnés i *La reivindicació del llenguatge en l'ensenyança primària.*

Un dels primers documents que tractaren el problema de la recatalanització de l'escola, des d'un angle globalitzador, és el llibre de Sebastià Farnés i Badó *La reivindicació del llenguatge a l'escola primària*(1892) que, en realitat, era un conjunt de nou articles publicats a *La Veu de Catalunya* al llarg de 1891, aplegats després en un volum.

Tal com ens diu Jordi Llorens, estudiós de Farnés i de la seva obra, aquest home polifacètic va ser, al llarg de la seva vida, "un esperit enamorat de Catalunya; aquest sentiment li féu desenvolupar, potser involuntàriament, una notable activitat -fonamentalment entre 1886 i 1893- en el si del catalanisme polític, que es concretaria tant en la seva presència i entusiasta col·laboració en

¹⁸⁹BORI I FONTESTÀ, Antoni: *Lo trovador català*, pàg. 3.

¹⁹⁰Ibidem, pàg. 4.

les primeres grans associacions del catalanisme polític, com en la seva aportació al doctrinarisme catalanista de la fi de segle¹⁹¹.

La reivindicació de la llengua era obsessiva en el pensament de Farnés, igual com la reivindicació d'una escola catalana. Precisament en aquest mateix treball hem analitzat la seva intervenció en el Segon Congrés Catalanista i, també, en el *Congreso Pedagógico Nacional* de 1888, on defensà, enmig de la protesta d'alguns congressistes, la necessitat que l'ensenyament primari es fes en la llengua materna dels infants. Aquests arguments els amplià en els articles que va publicar a *La Veu de Catalunya* i que ara comentarem.

Primer de tot Farnés fixà una de les -segons ell- principals aspiracions del catalanisme: la reivindicació del llenguatge. "Cal afirmar -diu només de començar- la llengua pàtria a tot arreu i en totes les ocasions i actes, a on lo poble parla, a on lo poble dóna mostra de vida.

"I la primera manifestació de la vida d'un poble la trobem en la instrucció i l'educació dels individus que componen aquest poble"¹⁹².

Tal com explica Jordi Llorens, l'escrit de Sebastià Farnés era, en essència, una denúncia del fet que l'escola primària a Catalunya s'havia convertit en un instrument de domini de l'estat per desnaturalitzar el caràcter català; "l'escola no era el complement sinó l'antítesi de la família catalana. Calia convertir l'escola en un element plenament integrat en la societat que l'envoltava, cosa que només podia aconseguir-se introduint l'ensenyament del i en català"¹⁹³.

Farnés enfocà la reivindicació des del punt de vista de la justícia i des del de la conveniència. Des del punt de vista de la justícia, afirmava: "Als catalans los és obligatori pagar lo servei d'ensenyança com los demás serveis de

¹⁹¹LLORENS, Jordi: *Sebastià Farnés. Articles catalanistes(1888-1891)*.

¹⁹²Ibidem, pàg. 84.

¹⁹³Ibidem, pàg. 14.

l'estat; però en rebre el canvi de lo que el poble català tributa, resulta que s'ha pagat amb moneda bona la contribució, i se li torna el servei en moneda falsa"¹⁹⁴. També demanava la reivindicació de l'ensenyança catalana, per dignitat: "(...) l'espectacle que ofereix l'ensenyança a Catalunya és d'aquells que no pot presenciar-lo cap poble digne sense avergonyir-se. Als catalans se'ls tracta molt pitjor que als mateixos estrangers. Mentre subsisteix la prohibició d'ensenyar i fins de parlar lo català en les escoles, s'ensenyen en aquestes mateixes escoles oficials les llengües estrangeres"¹⁹⁵. I des del punt de vista de la conveniència, deia que catalanitzar l'escola no era només un bé per a Catalunya sinó per a tot l'estat espanyol. I utilitzava un argument que crec que pot ser igualment vàlid avui: "Cal que se'ls faci entendre [als que no entenen les reivindicacions catalanes] que és aquesta llei absurda de la *unitat* de la llengua oficial o nacional, la que tendeix a rompre -i cal fixar-s'hi molt- aquesta *unitat* que per desgràcia amb molta raó es diu: *que tanta sangre nos cuesta*"¹⁹⁶.

També parlà -i criticà, potser injustament- de l'ensenyament bilingüe que donaven alguns mestres de bona fe (ja hem apuntat que els orígens de la recatalanització escolar estan molt lligats a aquestes pràctiques bilingües): "Alguns professors catalans, en veure com la llei los fa malgastar lo temps i desitjosos d'aprofitar-lo en lo possible, ensenyen la gramàtica castellana, comparant-la poc o molt amb la catalana que ells com los nois coneixen imperfectament.(...) ¿A qui se li acut ensenyar dues gramàtiques al plegat, comparant-les entre si a nois de sis, set i vuit anys? Lo procediment és digne del pare que s'empenyés en fer invertir a son fill de set anys amb la toga doctoral en

¹⁹⁴Ibidem, pág. 91.

¹⁹⁵Ibidem, pág. 90.

¹⁹⁶Ibidem, pág. 91.

idiomes"¹⁹⁷. Farnés no té en compte que fer això, en aquell moment, ja era un gran pas endavant.

Joan-Lluís Marfany, en la seva obra sobre la cultura del catalanisme, parla de la llengua com a una de les tradicions inventades pels catalanistes, i diu que "se'n parlava sobretot per proclamar senzillament que "la llengua es la gran síntesis de todas las virtudes y tots els defectes d'un poble" i la catalana, en particular, "l'ànima del nostre", i per trobar tot seguit en els seus trets més distintius -i d'acord amb antiquíssims tòpics- el reflex de les essències de la raça"¹⁹⁸. L'escrit de Farnés conté probablement algun dels tòpics a què es refereix Marfany -i també algunes repeticions en el discurs- però hem de reconèixer que aporta molts arguments -i seriosos- per defensar que, a Catalunya, l'ensenyament havia de ser en català. La seva és, doncs, una contribució més en aquesta lluita de recatalanització de l'escola.

Com ens ensenya Jordi Llorens, "Si l'anorreament de l'idioma ha estat una de les causes fonamentals a l'hora d'explicar la decadència i degeneració del caràcter català, la primera reivindicació dels catalanistes ha d'ésser l'ús de la llengua en qualsevol organisme oficial i, en primer lloc, a l'escola. En aquest sentit, cal assenyalar que Farnés és un dels catalanistes que amb més èmfasi defensà (...) la urgent necessitat d'aconseguir, almenys, la plena catalanització de l'ensenyament primari"¹⁹⁹.

C.15.-Josep Torras i Bages i *La tradició catalana*(1892).

El mateix any que Farnés publicà el llibre que esmentàvem fa un moment, Josep Torras i Bages -que va ser nomenat bisbe de Vic set anys més

¹⁹⁷Ibidem, pàg. 101-102.

¹⁹⁸MARFANY, Joan-Lluís: *La cultura del catalanisme*, pàg. 346-347.

¹⁹⁹LLORENS, Jordi: *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, pàg. 188.

tard, el 1899- va treure al carrer la primera edició del seu llibre més emblemàtic. Ens estem referint, és clar, a *La tradició catalana*, l'origen del qual van ser una sèrie d'articles publicats al setmanari *La Veu del Montserrat*, de Vic, entre 1886 i 1888. La publicació d'aquesta obra va aportar un cos doctrinal al corrent *vigatanista*, que considerava que el catalanisme havia de ser catòlic i que el catolicisme havia de ser regionalista.

La tradició catalana també fa referència a la llengua que s'havia d'utilitzar en l'ensenyament. Només per posar un exemple, citem aquest fragment: "Convé parlar molt alt i clar en aquesta matèria: l'ensenyar el coneixement de Déu, això és, el catecisme, als infants en llengua castellana, és un costum detestable, perniciosíssim i destructiu de la fe. Surt aleshores, talment una fe exòtica que la major part de vegades no arrela, una religió estrangera que no sol passar mai de la categoria d'un de tants trivials coneixements que el mestre ensenya als minyons de sa escola, tals com els rudiments de geografia i d'història: un mitjà de lluir-se en dia d'exàmens, per exemple, recitant un bon tros de Catecisme en llengua que es presumeix més polida i senyora, com qui fa dir una *dècima* per acontentar uns quants babaus de moda"²⁰⁰.

Unes planes més endavant, afirmava: "Tal volta l'energia que els catalans han manifestat en la defensa de son dret històric, no la tenen per a emparar la llengua; aquesta és d'un ordre més espiritual, no ateny ni toca tant els interessos de la vida, mes, no obstant, com creiem haver demostrat en capítols anteriors, és un element essencial de la vida regionalista, i per això convé també vigilar a fi que la moderna tirania legal, que s'ha acarnissat en la persecució de les llengües, sia contrarestada. La llei moderna permet abusar de la llengua en tots sentits; l'obscenitat, la calúnnia, la impietat, no troben mordassa, mes una mordassa terrible impedeix al català usar de sa pròpia i honestíssima llengua en

²⁰⁰TORRAS I BAGES, Josep: *La tradició catalana*, pàg. 48.

els actes més solemnes de la vida. L'ensenyament dels minyons ha d'ésser castellana; paga l'estat càtedres per moltes llengües estrangeres, mes no pas cap que serveixi per a cultivar la nostra pròpia llengua"²⁰¹.

Finalment, acabava el capítol citant el rector d'Ollers: "Un antic pedagog català, de vertadera il·lustració, el reverend Baldiri Reixach, rector de Sant Martí d'Ollers, escriví les següents paraules, de noble simplicitat, que d'una manera menys entonada expressen el mateix principi dels catòlics silesians, que desgraciadament no saben comprendre molts fills de la nostra decadent generació: "Entre totes les llengües, la que amb més perfecció deuen saber els minyons és la llengua pròpia de sa patria, perquè el defecte és molt més culpable i feo per un minyó que té estimació..."²⁰².

C.16.-L'Assemblea de Reus(1893).

Després de l'Assemblea de Manresa es va prendre l'acord de discutir, en la propera assemblea de la Unió Catalanista que se celebrés, l'aplicació concreta de les Bases aprovades a Manresa. Aquesta assemblea va tenir lloc a Reus un any després(el 1893) i el tema de deliberació fou l'"Organització y medis pera portar á la práctica las Bases aprobadas en la Asamblea de Manresa".

La primera part de les conclusions aprovades a l'Assemblea es titulava *Medis per conseguir la aplicació parcial de ditas Bases* i constava de set parts: Llengua, Impremta, Dret, Obres públiques, Tibutació, Quintes i Instrucció. En l'apartat dedicat a la llengua es reivindicava l'ús del català com a idioma oficial i, en concret, s'hi deia: "Dirigirse á tots los mestres, aixís d'escolas públicas com privadas pera que l'usin en ellas fentlos notar las ventatjas de la ensenyansa

²⁰¹Ibidem, pág. 91.

²⁰²Ibidem, pág. 92.

comparativa de las lenguas catalana y castellana, de conformidad ab lo acordat en las Asambleas pedagógicas"²⁰³.

També és d'interès transcriure íntegrament l'apartat dedicat a instrucció: "Haventse de procurar que en tots los rams se dongui de conformidad ab la naturalesa y modo de ser de Catalunya,'s proposa que s'acordi:

"Preparar un plan general d'estudis que descansi en la tradició científica del país y las necessitats prácticas de la actual civilisació, partint del principi de la diferenciació de la ensenyansa segons las regions.

"Excitar á tots los centres y societats catalanistas al establiment de cátedras y conferencias d'ensenyansa catalanista, procurant que s'estableixi un patronat d'escolas catalanas.

"Fundar premis anyals pera'ls mestres que més se distingeixin en la ensenyansa de la llengua, historia y literatura de Catalunya"²⁰⁴.

L'encarregat de defensar aquest apartat fou el delegat de Barcelona Antoni Aulèstia i Pijoan, que va reivindicar l'ensenyament en català: "Res dirém referent á las escolas de segona ensenyansa y á las de la primaria, puix essent los estudis d'aquestas com un compendi ó preparació dels universitaris, está clar que la reforma ha de refluir també á aquestas, buscantse en general en los principis de donar coneixements, encara que breus, clars y precisos, de no fatigar la memoria y sí, fer treballar prudencialment la comprensió, y de valerse, com á medi'l més eficás, de la llengua propia catalana, seguint ab aixó los consells de la ciencia, de la rahó y de la dignitat"²⁰⁵.

A Reus també es va proposar fomentar, entre d'altres, l'edició de llibres de text de primera ensenyança en llengua catalana, però aquest projecte,

²⁰³UNIÓ CATALANISTA: *Assembleas Catalanistas(segona) Reus. Deliberacions y Acorts*. Barcelona, 1895, pág. 165.

²⁰⁴*Ibidem*, pág. 165-166.

²⁰⁵*Ibidem*, pág. 62-63.

com d'altres, no va començar a ser una realitat fins que no van començar els cursos del Col·legi de Sant Jordi, el 1898. Concretament, l'apartat relatiu a impremta comprenia aquests quatre apartats: publicacions de primera ensenyança, publicacions de popularització en general, publicacions generals catalanistes i publicacions religioses.

En l'apartat de publicacions de primer ensenyament es va acordar fomentar les següents: "A. Compendi d'Historia de Catalunya.- B. Biografias de personatjes célebres catalans(Jaume I, Fivaller, Clarís, etc).- C. Narracions de fets patriótics(expedicions de catalans y aragonesos á Orient é Italia, conquistas de Mallorca, de Valencia, d'Almeria, de Tortosa, siti de Barcelona, etcétera.). -D. Mapas del desenrotllo territorial de la Nacionalitat catalana en diferents épocas.- E. Y tots aquells llibres de ensenyansa recreatiu que en general se cregui convenients"²⁰⁶.

Per què és important per a nosaltres aquesta assemblea de la capital del Baix Camp? Doncs perquè hi torna a aparèixer, per tercera vegada, -recordem que la primera havia estat set anys abans, el 1886- la idea de Patronat d'Escoles Catalanes. La iniciativa la va presentar el mestre Francesc Flos i Calcat i, malgrat ser admesa pels assistents a l'assemblea, no arribà a cristal·litzar fins uns anys més tard. Però el cas és que la idea s'anava escampant.

C.17.-Els catecismes de doctrina catalanista.

Una de les conclusions de l'Assemblea de Reus, en l'apartat relatiu a "Impremta", va ser el de fomentar la publicació d'"un Compendi en forma de preguntas y respuestas dels principis que integran la doctrina catalanista"²⁰⁷. De

²⁰⁶Ibidem, pàg. 166.

²⁰⁷Citat per LLORENS, Jordi, a *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, pàg. 291.

seguida varen aparèixer editades dues obres d'aquesta mena: el *Compendi de doctrina catalanista* i *Lo regionalisme explicat*.

El *Compendi de doctrina catalanista*, d'Enric Prat de la Riba i Pere Muntanyola, guanyà un concurs convocat el 1894 pel Centre Català de Sabadell i, segons explica Jordi Llorens, es convertí tot seguit en llibre de capçalera de les noves generacions catalanistes. Albert Balcells hi afegeix que, amb l'aparició d'aquest llibret, "es començà a difondre la definició de Catalunya com a nació, encara que s'hi continuava fent servir el mot pàtria, en aquest *catecisme* del qual es van imprimir 100.000 exemplars, i sobre el qual caigué l'ordre de segrest governatiu, alhora que se'n processaven els autors"²⁰⁸. En algun punt d'aquesta obra es feia referència també als efectes perniciosos que tenia pels catalans el fet que no s'hi ensenyés el català²⁰⁹.

No en tinc la certesa absoluta, però tot fa pensar que Flos i Calcat també es va presentar en aquest certamen de Sabadell amb el treball *Desperta ferro del catalanisme* (*Lema: Qui més hi sàpiga que més hi diga*), que, en no sortir guanyador, va restar inèdit en el seu arxiu particular. A la segona plana d'aquest treball manuscrit, que tot ell està escrit en forma de catecisme, hi ha una nota de l'autor adreçada "Al jurat", jurat que podria molt ben ser el del Concurs Regionalista del Centre Català de Sabadell.

Només de començar Flos adreça unes paraules al possible lector, on diu: "Has passat, com suposo, lo temps de la infantesa en una escola ahont lo Mestre atrafegat sempre ab una viciosa rutina, te tancá les portas ab la clau d'un centralisme estúpit, pera que no vinguesses en coneixement de certas ideas que son en lo present, motiu d'afany de tots los que s'interessan per lo benestar y

²⁰⁸BALCELLS, Albert: *Història del nacionalisme català*, pàg. 58.

²⁰⁹PRAT DE LA RIBA, Enric i MUNTANYOLA, Pere: *Compendi de la doctrina catalanista*, pàg. 31.

regeneració de sa patria, ideas, donchs, que tracto de donarte á coneixe de la manera mes clara y concisió possibles"²¹⁰.

Suposem que l'esperit de propagandista que tenia Flos i Calcat el va portar a ampliar i a millorar aquest primer treball²¹¹ i en va redactar un segon, titulat inicialment *Rahonaments del catalanisme, pera sa defensa y propaganda entre la joventut y la classe obrera*, que quan fou publicat, el 1895, es va anomenar *Lo regionalisme esplicat. Compendi clar y concís pera servir de profitosa propaganda popular dels ideals regionalistas*. Aquest treball, en el qual també hi surten algunes referències indirectes a la catalanització de l'escola, va ser guanyador del certamen organitzat per l'Ateneu Terrassenc el dia 2 de juliol de 1894.

El 1895 Francesc Flos va escriure un altre treball d'aquesta mena, titulat *L'amich del jovent. Diálech instructiu-patriótic de propaganda regionalista*, que no s'arribà a publicar mai²¹². D'entre molts d'altres aspectes, parlava de la llengua escolar:

"(...)Y cumpleixen aixís los Mestres en conciencia ab lo sagrat deber que son Ministeri'ls imposa?

"-Molt al contrari: hi faltan obertament, y lo qu'es mes pitjor es que la sentència se l'han fet ellis mateixos.

"-¿De quina manera?

"-Perque reunits un cop en Assamblea general(l'any 1888) acordaren que pera'l millor aprofitament de la instrucció del noy deu ensenyarsel ab la llengua que coneix ó sia la seva propia.

²¹⁰FLOS I CALCAT, Francesc: *Desperta ferro del catalanisme*(manuscrit inèdit). Arxiu Flos.

²¹¹No podem descartar del tot que escrivís aquest treball paral·lelament amb el primer(*Desperta ferro del catalanisme*) i que participés en dos certàmens a la vegada, amb dues obres que, malgrat que contenen alguns punts en comú, són diferents d'estil i d'extensió.

²¹²Arxiu Jordi Flos. El treball havia de tenir dues parts. La segona no s'arribà a redactar.

"-¿Com es, donchs, que no ho practican? si jo mateix coneix que fora molt ventatjós pe'ls noys sentir las explicacions en catalá, ja que s'entendrian del tot bé y sense esforços penosos.

"-L'un te dirá que l'inspector li priva,(ja que generalment l'inspector no parla altra idioma que'l castellá); l'altre que's coneix no vol amohinos pera establir dit sistema y tots, en fi, aprofitantse del ensopiment de la nostra terra.

"-Quin reb d'aquesta rutina, donchs, som nosaltres?

"-Y tal. Figurat que á un noy castellá solament se l'ensenyés en francés privantli per complert lo seu idioma: passaria'l temps sentint paraulas y mes paraules que, ó bé no las entendria ó bé hi donaria falsa interpretació, perdent per tant uns moments d'instrucció que tant li podrian valer pera quan fos home. Donchs aixó mateix se fá als noys catalans ab l'esclusivisme del castellá"²¹³.

C.18.-El discurs d'Àngel Guimerà a l'Ateneu.

En aquestes dates, Àngel Guimerà va ser elegit president de l'Ateneu Barcelonès(que s'havia creat el 1872), que va esdevenir, a partir d'aquell moment -1895-, un centre d'acció catalanista. En el seu discurs de presa de possessió, pronunciat en català, va parlar de la problemàtica lingüística a les escoles, en aquests termes: "Y parlant de la ensenyansa, nos trobem, senyors, ab la estranyesa, renyida ab los estudis pedagògichs moderns, de que en las escolas ahont s'instruheixen los noys en las primeras lletres, ja se'ls hi vol fer saber un sens fi de cosas per medi d'aquella mateixa llengua que en la falda de la seva mare may l'havian sentida. Y no tant sols en la ensenyansa elemental, sinó en la superior, fóra de sentit comú que'ls professors s'expliquessin y preguntessin en sa propia llengua y que'ls deixebles que fossin del nostre país poguessin contestar en ella. En català, senyors, se parlava en las nostras antigas universitats, y la

²¹³FLOS I CALCAT, Francesc: *L'amich del jovent. Diàlech instructiu-patriòtich de propaganda regionalista*, 1a. part, 1895. Text inèdit conservat a l'Arxiu Jordi Flos.

ensenyansa'n sortia afavorida; y també allavors, encara que en major número que al present, acudien á las nostras aulas deixebles vinguts de fóra de Catalunya; que en aquell temps se mirava al bé dels més, y'ls menos ja s'hi acomodavan"²¹⁴.

Miguel de Unamuno -que com sabem va tenir una actuació contradictòria pel que fa a la llengua catalana-, després de llegir el discurs de Guimerà que acabem de citar, va escriure un article titulat *Sobre l'ús de la llengua catalana*, on entre moltes altres coses, deia: "Los catalans que escriuhen en castellá trevallen en empobrirlo, mentres que si escrivissin en sa llengua y en ella los llegissim, trevellarian indirectament en enriquirlo, y no perque'l castellá prengués elements del catalá, sino perque'l coneixement d'aquest idioma capacitaria als castellans que l'apreguessin á descubrir ignorats elements de sa llengua propia (...) En bé y profit de tots devém, donchs, desitjar que'ls catalans, com tots els homens, escriguin en la llengua en que pensan"²¹⁵. Més endavant insistia: "Hi ha que demanar que escrigui cada qual lo que senti en la llengua en que ho sent, en obsequi á la harmonía, al concert de tots, al més propte adveniment d'un verdader llenguatge universal, que té de venir, y en obsequi ademes al foment dels incentius y estimulants de nostre energia traductora"²¹⁶.

C.19.-Primera petició parlamentària de normalització d'idiomes no castellans a l'escola(1896).

El mateix any que la Direcció General de Correus i Telègrafs de l'estat prenia la curiosa decisió de prohibir parlar en català per telèfon(1896), hi va haver també la primera proposta parlamentària d'iniciar -encara que molt

²¹⁴GUIMERÀ, Àngel: *La llengua catalana, discurs presidencial llegit en la sessió pública celebrada en l'Ateneu Barcelonès lo 30 de novembre de 1895*, pág. 38.

²¹⁵L'article d'Unamuno està signat a Salamanca l'abril de 1896 i fou publicat, primer en castellà al *Diario Modelo* de Barcelona, i després en català a *Lo Catalanisme*(31 de gener de 1897, núm. 496).

²¹⁶UNAMUNO, Miguel de: *Sobre l'ús de la llengua catalana*, a *Lo Catalanisme*, núm. 496, 31-1-1897.

tímidament- la normalització dels idiomes no castellans a l'escola. Gràcies al llibre de Francesc Ferrer i Gironès sobre la persecució política del català²¹⁷ sabem que el 14 d'agost de 1896, al Congrés dels Diputats, el diputat per València Manuel Polo y Peyrolón²¹⁸ va formular un prec al ministre de Foment del govern canovista on sol·licitava que els mestres de l'estat que exercien en països on es parlava una llengua diferent del castellà havien de conèixer aquesta llengua per tal de fer-se entendre pels alumnes: "Por eso creo que lo más eficaz sería permitir la lengua regional en la enseñanza de niños y niñas, y exigir a los maestros como condición *sine qua non* el conocimiento del dialecto regional, para conseguir lo cual me parece que basta una Real Orden del Ministerio de Fomento. Esta medida produciría resultados beneficiosos; pero todavía se podría conseguir más, estableciendo en las Escuelas Normales de esas regiones la enseñanza del valenciano en Valencia, del catalán en Barcelona, del vascuence de San Sebastián, Bilbao, Vitoria y Pamplona, etc., de manera que todo maestro conocería a la vez el castellano y la lengua regional, sirviéndose de aquel para enseñar ésta y viceversa"²¹⁹.

Polo y Peyrolón demanava, a més a més, de manera contundent, que, per exercir de mestre en propietat en una escola on hi hagués llengua pròpia, s'exigís als mestres el coneixement d'aquesta llengua; que no s'admetés a oposició els que desconeguessin la llengua del país; i que en les escoles de mestres respectives es creesssin càtedres de gramàtica del que ell anomenava "dialecto regional".

²¹⁷FERRER, Francesc: *La persecució política de la llengua catalana*, Barcelona, 1986.

²¹⁸Segons Francesc Ferrer, Peyrolón era un "home molt religiós(integrista), professor a l'Institut de València de Psicologia, Lògica i Filosofia, escriptor i un dels caps més destacats del partit carlí a València"(pàg. 80, op. cit.).

²¹⁹FERRER, Francesc: *La persecució política de la llengua catalana*, pàg. 80.

El ministre de Foment, Aureliano Linares, que li va contestar la petició, va negar qualsevol possibilitat de solucionar el problema: "Su señoría, en puridad, lo que desea es que se mantenga el estado actual en materia de lenguaje en algunas provincias en que haya un idioma regional, de tal suerte, que este idioma sea tan absoluto y tan predominante, que excluya el idioma patrio, con lo cual S.S. reconoce que hay comarcas de España en que el castellano es tan desconocido como puede serlo el griego, el ruso o el alemán"²²⁰. A la qual cosa Polo y Peyrolón va replicar: "Tampoco ya profeso un regionalismo exagerado, antes creo que estamos de acuerdo el Sr. Ministro y yo en las ideas que profesamos en este punto; pero he dicho que se hace imposible la enseñanza en ciertas regiones particularmente en las Provincias Vascongadas y Cataluña, porque los niños hasta 12 años ignoran el castellano, y si frente a ellos, y para enseñarlos, se colocan maestros que no conocen el dialecto regional, será imposible que puedan aprender nada"²²¹.

Tot i que les pretensions del senyor Polo eren exclusivament tècniques i només pretenien un millorament pedagògic, sense cap altre horitzó polític, i malgrat el seu fracàs evident, no li podem negar el mèrit de ser, en el segle XIX, el primer a plantejar el tema lingüístic amb caire reivindicatiu al Parlament de Madrid. És just, doncs, que el seu nom tingui un lloc en aquest treball.

D'altra banda, i en un altre ordre de coses, tenim notícies d'aquest mateix any 1896 que demostren que la llengua catalana anava recuperant posicions. Només com a exemple direm que, a Manresa, la Corporació Municipal creà una càtedra de Llengua i Literatura Catalana²²² i, a Igualada, el Col·legi del Sagrat Cor va prendre també una altra bona decisió: "Lo Colegi del Sagrat Cor de

²²⁰Ibidem, pàgs. 80-81.

²²¹Ibidem, pàg. 81.

²²²Sabem que el 26 de novembre de 1896 el Centre Escolar Catalanista va felicitar l'alcalde de Manresa per haver pres aquesta decisió. La notícia apareix a *Lo Catalanista*, núm 487, 29 de novembre de 1896.

Igualada ha prés lo bon acort qu'aplaudim, de introduhir en son cuadro d'assignaturas pera'l vinent curs, la ensenyansa de la Gramatica Catalana"²²³.

C.20.-Francesc Flos i Calcat i la *Geografia de Catalunya* per a escolars, excursionistes i comerciants.

El 1896 Francesc Flos i Calcat va publicar una *Geografia de Catalunya*²²⁴, que portava el llarg subtítol de *Ab las definicions propias de las tres parts ab que's divideix la Geografia en general, pera servir de text en las escolas de Catalunya, y ahont se parli la llengua catalana, y útil pera'ls excursionistes, viatjants de comers, etz.* L'obra està dedicada a les persones que el van ajudar a compondre l'obra: Josep Torras i Bages, Francesc de S. Maspons i Labrós, Antoni Aulèstia i Pijoan, Artur Osona i Formentí, Cèsar August Torras, i Domènec Palet i Barba, la majoria d'ells grans excursionistes i coneixedors del país.

Francesc Flos fou el primer mestre català que va utilitzar la geografia com a element educatiu, ensenyant-la de manera pràctica, mitjançant jocs i activitats a l'aire lliure.

En les "Advertencias" preliminars l'autor explica que la publicació d'aquest llibre obeïa a una necessitat molt imperiosa que feia temps que es notava a les escoles: "(...) aixó es, de que'ls noys conegan punt per punt, avants que tot lo d'altres païssos, lo que correspón de plé á son propi terror: la seva patria natural"²²⁵.

I diu que responia a dues raons: "l'escriurela ab la llengua del poble, tenint en compte la conclusió que'n 1888 se votá en lo Congrés Nacional de

²²³*Lo Catalanista*, núm. 476, 13 de setembre de 1896.

²²⁴El diari *Lo Catalanista*, núm. 479, del 4 d'octubre de 1896, anuncià aquest llibre d'en Flos i Calcat, que es venia al preu de 6 rals, "y a l'engrós á 15 pessetes la dotzena".

²²⁵FLOS I CALCAT, Francesc: *Geografia de Catalunya*. Barcelona, 1896, pág. 5.

Mestres, de que als noys es de rigor ensenyarlos en sa llengua materna pera son millor aprofitament y avensos, y la segona, que essent llógich aquell principi de passar de lo conegut á lo desconegut, es molt prudent, donchs, que la ensenyansa de la Geografia comensi en tot lo que possible sia per la *llar payral*, fins á compéndrer ben clar tot lo pertanyent á la comarca y acabar per la regió. Un cop aquí arribat, lo camí será sempre més aplanat pera entrar comparativament en el estudi de las demás regions peninsulars, poguent passar després al coneixement dels Estats més propers al nostre, per anar avansant progressivament fins al de todas las parts del món"²²⁶.

El periòdic *La Costa de Llevant*, quan va fer la crònica de l'aparició del llibre, li criticà el fet que el treball es limités només al Principat i que no inclogués la Catalunya Nord. Flos i Calcat contestà tot seguit dient que "(...) procuraré quan se presenti la ocasió de completar ma obra no sols ab lo que vosté's refereix á la part de la Catalunya de Fransa, com també á la que's mermá per la part de ponent, ó sia la Ribagorsa, fins al Cinca, quan la divisió oficialisca tan absurda com arbitraria que's seu desde Madrid"²²⁷. També digué que el seu treball s'hauria d'ampliar amb un mapa de tots els territoris de parla catalana.

C.21.-L'Assemblea de la Unió Catalanista a Girona.

El diumenge 25 d'abril de 1897 va tenir lloc al Teatre Principal de Girona l'Assemblea General de la Unió Catalanista, que tenia com a tema de deliberació *Declaracions del catalanisme amb motiu de les actuals circumstàncies*, manifest que redactaren els quatre primers presidents de la Unió, Lluís Domènech, Joan Permanyer, Àngel Guimerà i Joaquim Riera. La intenció era fer d'aquesta trobada una important demostració de força del catalanisme i per

²²⁶Ibidem.

²²⁷Carta al director de *La Costa de Llevant*, 23 de juliol de 1896. Arxiu Jordi Flos.

això calia, sobretot, una important presència de delegats, la qual cosa s'aconseguí ja que els participants ratllaren la xifra dels tres-cents.

Pel que fa al tema de la llengua, s'aprovà per unanimitat aquesta declaració: "(...) Volém, en primer lloc, *la llengua catalana ab caràcter oficial*, com diu en son manifest la Junta Permanent²²⁸, y la volem perquè es la nostra, perquè es la que millor s'adapta al nostre temperament y caràcter, y perquè al poble que té llengua propia sols en virtut d'una vexatoria é irritant imposició se li pot exigir que n'usi una altra"²²⁹.

C.22.-El Patronat de la ensenyansa catalana de 1897.

Al llarg d'aquestes pàgines hem vist com la idea de crear un patronat que potenciés i recolzés la creació d'escoles catalanes es va repetint en diferents moments d'aquest final de segle. La primera proposta la va fer Flos i Calcat el 1886. El 1887 es va crear un Patronat que va arribar a tenir estatuts, però que quasi no va actuar. Sis anys més tard, a l'assemblea de la Unió Catalanista de Reus tornà a sortir la idea a la palestra. Per tercera vegada, el 1897, tornem a trobar el Patronat, aquesta vegada en forma de llibre de signatures. En efecte, Francesc Flos i Calcat començà aquest any un "aplech de firmes" amb la intenció que diferents personalitats de tot el ventall social donessin suport a la conclusió setena del *Congreso Nacional Pedagógico* de 1888, que afirmava que la ciència pedagògica reclamava que s'instruís els nois en la llengua que coneixien. El volum -únic testimoni d'aquest Patronat- es titula *Patronat de la Ensenyansa Catalana. Llista General d'Associats* i conté 465 signatures de persones ben diverses. En citarem algunes de representatives bo i afegint-hi l'anotació que va fer Flos a sota de cada nom: Joaquim Rubió i Ors, Dr. en Filosofia i Lletres i

²²⁸Es refereix al document titulat "Al poble català", que es repartí profusament per tot Catalunya i que tingué difusió, traduït al castellà, a fora del nostre àmbit lingüístic.

²²⁹*Lo Catalanista*, núm. 461, 16 de maig de 1897.

Mestre en Gay Saber; Mn. Cinto Verdaguer, Mestre en Gay Saber; Àngel Guimerà, Mestre en Gay Saber i eminent dramaturg; Dr. Morgadas, Bisbe de Vic; Eusebi Güell, Comte de Güell, hisendat i fabricant; Manuel Folguera, enginyer i diputat provincial; Sebastià Farnés, advocat, taquígraf i publicista; Narcís Oller, novel·lista; Josep Pella i Forgas, advocat i historiador; Francesc Carreras i Candi, advocat i regidor; Lluís Millet, director de l'Orfeó Català; Lluís Domènech i Montaner, arquitecte i president de la Unió Catalanista; Josep Torras i Bages, Bisbe de Vic; Enric Prat de la Riba, advocat, publicista i president de la Diputació de Barcelona; Adrià Gual, autor dramàtic; Apel·les Mestres, eminent poeta i dibuixant; Josep Carner, Mestre en Gay Saber; Eugeni d'Ors, genial escriptor; Eladi Homs, pedagog; Albert Bastardas, advocat, alcalde i diputat provincial; Pompeu Fabra, filòleg; Domènech Martí i Julià, metge i president de la Unió Catalanista; Joan Bardina, pedagog; J.M. Folch i Torres, escriptor; entre molts d'altres.

Ignorem l'abast que tingué el Patronat i, sobretot, si fou alguna cosa més que un aplec de signatures. Hem d'imaginar que no va passar de ser una entitat testimonial ja que, quin sentit hagués tingut fundar, un any més tard, com es va fer, l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana, si aquest Patronat hagués funcionat realment?

El que sí sabem segur és que la recollida de signatures s'anà fent durant un bon grapat d'anys, paral·lelament a l'existència de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i s'acabà el 1914, quan Flos oferí l'àlbum a Prat de la Riba. L'última plana d'aquest volum, actualment conservat a la Biblioteca de Catalunya, fa així: "Com a tribut a la Mancomunitat Catalana, En Francisco Flos i Calcat feu ofrena del present Album al Excm. Sr. President de la Diputació D. Enric Prat de la Riva [sic], per a ser arxivat en el Institut d'Estudis Catalans. 26 de maig de 1914"²³⁰.

²³⁰Hi ha una còpia d'aquest àlbum a l'Arxiu Jordi Flos.

C.23.-El *Promptuari de la Escripura Catalana* i el *Primer Llibre dels noys*.

Francesc Flos i Calcat era un treballador incansable que, quan veia que mancava un determinat llibre de text o propagandístic, es proposava de seguida de fer-lo. En aquest treball ja n'hem examinat alguns.

L'any 1898 va afegir dues obres més a la seva llista de publicacions: el *Promptuari de la escriptura catalana. Método teórich y práctic per aprendre d'escriure la llengua catalana, ab infinitat d'exercicis graduats peral dictat, extrets d'obras dels millors escriptors catalans*; i el *Primer Llibre dels noys, compost expressament peral Col·legi de Sant Jordi y per servir de text en totes las Escolas catalanas*.

El *Promptuari* és un llibre de 192 pàgines amb lliçons teòriques, exercicis, reculls de textos, etc. per aprendre a escriure el català. En el pròleg d'aquest llibre explica que, abans que la seva, ja havien sortit altres gramàtiques catalanes: "Desde que s'iniciá'l renaixement de las lletas catalanas, y's cobrá afició per tots los aymants de las glorias de Catalunya, á emplear per escrit son idioma ja en assumptos literaris ó ja en particulars, era molt natural sortís á la llum pública una obreta adequada per instruhir en lo coneixement ortográfich de nostra llengua(...). Algunas, donchs, desde aquella época se n'han publicat"²³¹. Però, segons Flos, aquestes obres anteriors no tenien el caràcter didàctic que ell havia donat a la seva: "(...) per lo que'ns brindá aquella deficiencia á que emprenguessim ab nostra constant observació l'escriure la present obreta, ab la seguritat de que ha de produhir excelents ventatjas, no sols en los noys si que també en aquells bons patricis, que, per la por de cometre faltas ortográficas ab

²³¹FLOS I CALCAT, Francesc: *Promptuari de la escriptura catalana...*, Impremta de Jaume Jepsús Roviralta. Barcelona, 1898, pág. 7.

tot y sa bona voluntat, deixan d'escriure en la llengua propia"²³². Per últim, quan justifica el sistema ortogràfic que ha adaptat en el *Promptuari*, diu que no ha pretès provocar cap pugna: "(...) tots[els sistemes ortogràfics] los creyem prou bons y susceptibles de reforma; mes no pas encare, es á dir, mentres no existeixi una Academia que's proposi'l portar á terme la purificació de nostre idioma en la escriptura, y per aquesta rahó, donchs, procurém entretant anar avant sempre y d'una cosa'n vindrá l'altra"²³³.

Tota la premsa es va fer ressò d'aquesta obra i del seu autor, que van rebre molts elogis²³⁴. Fins i tot la premsa professional de l'època, clarament castellanitzada, en va parlar en positiu²³⁵.

L'altre llibre publicat per Flos i Calcat l'any 1898 va ser el *Primer Llibre dels Noys*, un opuscle de vint-i-quatre planes redactat expressament per als alumnes del Col·legi de Sant Jordi. Aquest llibre de lectura segueix un mètode sintètic de lleureig, que consisteix a partir de l'estudi de les lletres per aprendre a llegir i a escriure. Comença primer a estudiar les lletres per ordre alfabètic, després s'estudien les combinacions sil·làbiques i, finalment, es passa al coneixement de paraules i frases²³⁶. El llibret, estructurat en vuit lliçons, més

²³²Ibidem. pág. 8.

²³³Ibidem.

²³⁴Marià Fortuny, per exemple, a *Lo Teatre Regional*(maig 1898) digué: "La ciencia del erudit li ha donat vida y escalfor. Los coneixements del filòlech li han posat regias. La erudició del professor, li ha amanit ab método y claretat. La trassa del escriptor, hi ha abocat atractiu y fins la ploma del caligrafo hi ha lluhit la pulcritud y elegancia d'un artista".

²³⁵"Creemos que el Sr. Flos y Calcat, dentro de su modesta esfera de propaganda, ha contribuido de modo muy recomendable á difundir los conocimientos de la gramática práctica catalana, mirada con imperdonable desvío por la gran mayoría de los Maestros de Cataluña"(*El Clamor del Magisterio*, 21 de maig de 1898). "Recomendamos á los señores Maestros, principalmente á los de Cataluña, la adquisición de dicha publicación que honra á su ilustrado autor, Sr. Flos y Calcat, digno Maestro de primera enseñanza á quien enviamos nuestra cordial enhorabuena"(*El Monitor de Primera Enseñanza*, 19 de maig de 1898).

²³⁶Altres llibres de l'època que feren servir aquest mètode són: *Primer libro de lectura manuscrita para uso de las escuelas elementales y de párvulos* d'Antoni Balmanya i Ros; *Nuevo Catón ó principios de lectura* de Marià Brosa i Arnó; *Método racional de lectura* de Joan Basté i Serarols, etcètera. Per a més

unes lectures al final, fa servir la lletra romana i utilitza dues tintes (la negra i la vermella). Les lectures del final del llibre tenen un caràcter marcadament moralitzador: hi ha un apartat de consells i un conte titulat "Lo mentider castigat". Tanca el volum un llistat d'oficis explicats.

informació sobre el tema és interessant el treball de Dolça Vert i Ros *L'aprenentatge de la lectura i l'escriptura a Catalunya a través dels llibres de text, 1898-1923* (tesi de llicenciatura inèdita).

D.-L'AGRUPACIÓ PROTECTORA DE LA ENSENYANSA CATALANA²³⁷(1898-1902).

D.1.-Els preparatius.

A finals de l'any 1897 va tenir lloc als locals de la Lliga de Catalunya de Barcelona una reunió, convocada pel president de la Unió Catalanista, Antoni Sanyol, "al objecte d'acordar los medis de fomentar en quan fos possible la ensenyansa catalana"²³⁸. Segons *Lo Catalanista*, assistiren a aquesta reunió, a més a més de moltes altres personalitats, catedràtics d'universitat, mestres, escriptors, i també representants de les següents societats: "Unió Catalanista", "Consistori dels Jochs Florals", "Associació Popular Regionalista", "Catalunya Nova", "Orfeó Catalanista", "Lliga de Catalunya", "Centre Catalá", "Academia de la Verge de Montserrat" y "Sant-Lluis Gonzaga", é *Ilustració Catalana de Música*, del diari *La Renaixensa*, y de las Publicacions de Barcelona, *Lo Regionalista*, *La Veu de Catalunya*, *La Colecció selecta catalana*, *Lo Teatro Regional* y *L'Art del Pagès*²³⁹.

La crònica d'aquesta trobada continua dient que "Regnà en la reunió la major concordia y entussiasme, manifestantse tothom conforme en la conveniencia de la fundació d'una societat, prou independent de las altras entitats catalanistas ab fins essencialment polítich, pera que la seva acció pugui esser ben desembrassada y profitosa, la qual per tots los medis legals cuydi de que la ensenyansa á Catalunya sia ben catalana, tenint tal amplitud d'acció que aixís

²³⁷Sovint hem abreviat el nom d'aquesta entitat utilitzant les sigles AgPEC.

²³⁸*Lo Catalanista*, núm. 504, 12 de novembre de 1897, pàg. 7. Jordi Llorens, a *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, diu que un mes abans hi havia hagut una altra reunió amb l'objectiu de fundar la primera escola catalana. Llorens titula l'apartat on parla d'aquest tema "Agrupació Catalanista de l'Ensenyança Catalana" però, en realitat, no coneixem fins ara cap document que provi l'existència d'una entitat amb aquest nom.

²³⁹*Lo Catalanista*, núm. 504, 12 de novembre de 1897, pàg. 7.

vetlli pera evitar la invasió de mestres catalans de las escolas públicas de la nostra terra, com fomenti la ensenyansa en los establiments oficials i privats de la llengua, de la literatura, de la historia y de la geografia de Catalunya, com afavoreixi la fundació ó fundi per sí mateixa en temps oportú escoles completament catalanas"²⁴⁰.

Una vegada acordada la fundació d'aquesta societat, "la reunió doná un ampli vot de confiansa á D. Antoni Sunyol, pera que en nom de la mateixa designi á las personas que per son entussiasme per la idea y per sas condicions puguin constituhir la comissió organísadora, lo qual oferí fer immediatament lo senyor Sunyol, propositantse que ben aviat quedi aquesta formada á fi de procedir en la forma que per més convenient tinga á la realisació de tant trascendental objecte"²⁴¹.

Lluís Duran es pregunta²⁴², després de saber l'existència d'aquesta reunió donada a conèixer per Jordi Llorens, si el Col·legi de Sant Jordi va ser un producte d'una entitat promotora, o, per altra banda, si l'Agrupació Protectora va néixer fruit de la iniciativa del Col·legi. En realitat les dues entitats van anar molt lligades -tant a nivell de concepte com en el terreny dels fets- però la realitat és que primer va obrir les portes el Col·legi de Sant Jordi i, encara no tres mesos més tard, es va constituir l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Tenim prou elements per aventurar que, sense l'existència d'un col·legi com el de Sant Jordi, l'entitat protectora hauria perdut molt del seu sentit i no hauria pogut

²⁴⁰Ibidem.

²⁴¹Ibidem.

²⁴²DURAN, Lluís Gonzaga: *Catalanisme i societat civil: L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana(1930-1936)*. Tesi de doctorat inèdita. Un resum de la introducció d'aquest treball fou publicat a la revista *El Contemporani*, núm. 6-7(maig-desembre 1995), amb el títol *Els orígens de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana(1899-1929)*.

funcionar. Probablement això és el que havia passat amb tots els intents frustrats de crear una entitat protectora que precediren la fundació de l'AgPEC.

D.2.-La constitució de l'entitat.

El dia 22 de desembre de 1898 es va celebrar una reunió a Barcelona on s'acordà de constituir una entitat que vetllés per l'ensenyança catalana²⁴³. Segons el llibre d'actes d'aquesta entitat, hi assistiren Francesc Flos, Josep Fiter, Enric Ciurana, Josep M. Ballver, Emili Baltasar, Pere Mascaró, Josep M. Roca, Josep Blasi, Josep Mallofré, Leandre Pellicer i Jaume Arquer, "tots ells decidits defensors de las ideas catalanistas, concretadas en los principios establerts en las Bases de la Assamblea de Manresa de 1892, y desitjant prestar tots sos esforços, en particular á la base que's refereix á la ensenyansa que deu tenir la nostra terra"²⁴⁴. Deien explícitament que el patró a seguir era el Col·legi de Sant Jordi,

²⁴³La data d'aquesta fundació s'ha divulgat equivocadament en nombroses ocasions: a la *Història de Catalunya* dirigida per Jaume Sobrequés (volum 10, pàg. 325) es diu que l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana es creà el 1886; al llibre *L'escola nova catalana, 1900-1939* (pàg. LXIII), editat a cura de Josep González-Agàpito, es dona l'any 1889 com a data de creació de l'APEC; Maria Núria Quintana, Anna Trilla i Maria Teresa Segurana, a les II Jornades d'Història de l'Educació en els PPCC van fer una comunicació titulada *Associació Protectora de l'Ensenyanca* (sic) *Catalana* i també situen la fundació de l'entitat l'any 1889; al llibre de Pedro Cuesta Escudero *La escuela en la reestructuración de la sociedad española, 1900-1923* (pàg. 425) s'apunta que aquesta entitat es va crear el 1899; a la Gran Enciclopèdia Catalana, en l'entrada dedicada a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, signada per Josep Parunella, també s'afirma que fou fundada el 1899; a *L'Escola del Mar i la Renovació Pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés* (pàg. 69), de Robert Saladrigas, també s'assenyala el 1899 com a data de creació de l'APEC; també s'equivoca Ramon Navarro en el llibre *L'educació a Catalunya durant la Generalitat, 1931-1939* (pàg. 34), que hi fa constar el 1899; Jordi Monés i Pujol-Busquets a *La llengua a l'escola, 1714-1939* (pàg. 105) també dona la data equivocada de 1899. Alexandre Galí, en la seva *Història de les institucions...* (Llibre I, pàg. 183) equivoca dues vegades la data de fundació: en el títol hi apareix la data 1889 i en el text la canvia pel 1899. Només Jordi Verrié - que conserva en el seu arxiu particular el llibre d'actes de l'entitat - en el llibre *Continuïtat pedagògica catalana durant els segles XVIII i XIX* explica correctament els inicis de l'entitat (però malgrat reproduir íntegrament la primera acta de constitució de l'entitat, datada el 22 de desembre de 1898, situa el naixement de l'AgPEC l'any 1899, suposo perquè faltaven pocs dies per canviar d'any i perquè l'acta número 1 (que en realitat és la segona) està datada el 4 de gener de 1899. La clau dels altres malentesos l'hem de buscar en el fet que Galí es basà en un fullet publicat per la mateixa Associació l'any 1922 (*Breu història de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, Impremta de Joan Sallent, Sabadell, 1922) on apareix la data de manera equivocada, probablement perquè els que el redactaren no van tenir accés al llibre d'actes de l'Agrupació Protectora. A partir d'aquí es va anar extenent l'error.

²⁴⁴Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC.

que s'havia creat feia només uns mesos, i acordaren "constituir una Agrupació protectora de la ensenyansa catalana, adoptant la reglamentació que apropiadament brinda la "Unió Catalanista" y á qual entitat s'adhereix aquesta Agrupació pera coadjuvar als seus fins en general.

"Tot seguit fou acordat també, á proposta del senyor Ciurana, fossen tres no mes los carrecs de la Junta Directiva resultant elegits los següents:

"President: En Josep Fiter y Inglès

"Tresorer: Francisco Figueras

"Secretari: Enrich Ciurana

"També se convingué, y aixis fou acordat que's comensés la llista d'adhesions á la Agrupació y que desde primer d'any nou se procedís al cobro de las quotas voluntarias mensuales, no baixant de una pesseta cada una"²⁴⁵.

Les primeres decisions que va prendre l'Agrupació, resumides a l'acta numerada com a primera -datada el 4 de gener de 1899-, eren de caràcter administratiu i d'ajuda a la futura gestió. Francesc Flos i Calcat s'oferí per a fer gratuïtament de secretari tècnic mentre l'Agrupació no en pogués pagar cap, i Jaume Arquer va fer el mateix oferiment pels treballs d'escrivent²⁴⁶. També s'acordà "formular un articulat pera'l Reglament que ha de regir á la Agrupació y que cada un dels individus de la Junta presentarian per sa part sobre'ls punts mes convenients y útils pera la bona marxa de la Agrupació"²⁴⁷.

L'adreça social de l'Agrupació quedà fixada, des del primer moment, al Col·legi de Sant Jordi i es prengué l'acord de celebrar una reunió setmanal, cada dijous, de sis a vuit del vespre. La primera reunió en solitari dels tres membres de

²⁴⁵Ibidem.

²⁴⁶A partir de l'abril de 1899 Jaume Arquer començà a cobrar 10 pta. mensuals per la seva feina d'escrivent. En aquesta mateixa linia, el 26 de gener de 1899 s'acordà adjudicar el càrrec de cobrador dels rebuts dels associats a Pere Poch i gratificar-la amb un 5 % de les quantitats cobrades.

²⁴⁷Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 1.

la junta directiva va tenir lloc el 12 de gener de 1899 i serví per adoptar, com a emblema de l'Agrupació, el segell dibuixat desinteressadament per Francesc Flos i Calcat²⁴⁸.

D.3.-Els socis.

El reglament de l'AgPEC, en els seus articles 3er. i 4art., assenyalava que podien ingressar com a socis de l'entitat "tots aquells que suscribint la fulla d'adhesió á la mateixa sian admesos per lo Consell Directiu"²⁴⁹, i els classificava en dues tipologies: els socis protectors, "que contribuirán ab una quota anyal inferior á 12 pessetas. Tindrán veu en las discussions, mes no tindrán vot y no podrán esser elegits pera'ls cárrechs del Consell Directiu"²⁵⁰, i els socis numeraris, "que contribuirán als gastos de la Agrupació ab una quota anyal que excedeixi de 12 pessetas, tenint veu y vot en las Juntas generals que's celebrin y'l dret d'esser elegits pera formar part del Consell Directiu y de las Diversas Comissions que's creguin necessarias"²⁵¹. A més, els socis numeraris tenien dret a rebre un exemplar de totes les obres escolars (llibres i quaderns) subvencionades per l'Agrupació.

En aquesta primera etapa el nombre d'associats fou molt reduït i anà creixent molt lentament. Quan l'entitat es transformà en Associació (a primers de l'any 1902) s'hi havien inscrit només cent vint-i-vuit socis, la majoria de la ciutat de Barcelona²⁵². Però, en realitat, la xifra de socis era menor ja que, pel camí, hi

²⁴⁸Francesc Jorba regalà els dos segells de goma de l'Agrupació. Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC. 22 de juny de 1899, acta 24.

²⁴⁹Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC. 23 de març de 1899, acta 11.

²⁵⁰Ibidem.

²⁵¹Ibidem.

²⁵²Quan el soci no era de Barcelona en general s'escrivia, al costat del seu nom, el lloc de procedència. Consten només quatre socis de fora d'aquesta ciutat. En concret, de Manresa, Canet de Mar, Falset i

havia hagut trenta-una baixes. L'any 1899 es tancà amb 109 socis; el 1900 el nombre havia baixat a 95; i a finals del 1901, quan l'Agrupació es convertí en Associació, tenia només 96 associats²⁵³. Com veiem, doncs, l'entitat no va tenir una evolució gaire falaguera. En termes generals, i en l'aspecte dels socis en particular, podem dir que més aviat va anar de baixa.

De les cent vint-i-vuit adhesions que hi havia hagut al llarg dels tres anys de vida de l'Agrupació, dues eren dones i cinc entitats: l'Associació Popular Regionalista, l'Agrupació Excursionista "Los Montanyenchs", Lo Somatent, el Centre Escolar Catalanista i, per últim, la Unió Catalanista.

D'entre els socis de l'Agrupació n'hi havia onze que eren aptes, a criteri del consell directiu (després d'una demanda que havia fet, en aquesta direcció, la Unió Catalanista), per a donar conferències i mitings: Josep M. Roca, Francesc Figueras, Joaquim Riera i Bertran, Josep Fiter, Josep M. Valls i Vicens, Ricard Permanyer, Joaquim Tomasino, Francesc Flos i Calcat, Gil Saltor, Josep Franquesa i Vicent Extrem.

D.4.- Les activitats realitzades.

Com ja es podia intuir quan hem parlat del nombre de socis que tenia l'entitat, l'Agrupació era una entitat molt modesta, amb no gaire capacitat organitzativa i amb uns recursos escassos²⁵⁴. Els membres del consell directiu

Tarragona. No podem assegurar del tot que no n'hi hagués cap més, però el que sí que és evident és que la implantació territorial era pràcticament nul·la. Aquests socis, per comoditat seva, en lloc de pagar quotes mensuals, les pagaven anuals.

²⁵³Recompte elaborat a partir d'un buidatge minuciós de les altes i baixes anotades en el llibre d'actes de l'AgPEC. Arxiu Jordi Verrié.

²⁵⁴Només per posar un exemple il·lustratiu: el 15 de juliol de 1901 (a pocs mesos de convertir-se en Associació) va fer la seva primera adquisició "important" de material inventariable. La junta directiva decidí comprar un armari "senzill, per guardar decentment tota la documentació, llibres, donatius, etc. de la Agrupació" (Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC, 15 de juliol de 1901, acta 62).

estaven carregats d'ideals, d'il·lusió i de ganes d'endegar projectes, però sovint s'havien de tirar enrere per manca de mitjans o de col·laboració²⁵⁵. Aquesta poca capacitat econòmica i organitzativa, que es palesava en fets tan senzills com el que acabem de descriure en l'anterior nota de peu de pàgina, va influir també en un descens del ritme de trobades del consell directiu: el 1899 es feren trenta-nou reunions, el 1900 varen baixar a setze, i el 1901 ja només se'n celebraren dotze. Hem de tenir present que, en aquest començament de segle, i a causa de la problemàtica situació social que es vivia, sovint se susprenien les garanties constitucionals, la qual cosa dificultava el desenvolupament normal de les activitats de l'Agrupació: "No essent possible á la Agrupació lo fer actes exteriors per l'estat anómal de la provincia, s'acorda lo permaneixen mentres durin ditas circunstancias en estat passiu, no sense deixar de procurar l'ingrés de nous socis"²⁵⁶.

Malgrat tot, i tenint sempre presents aquests condicionants que hem explicat, l'Agrupació estava formada per elements de bona fe que es van plantejar treballar en aquestes set direccions:

"a) Adherise y protegir los Centres d'ensenyansa establerts ó que s'estableixin de caracter verament pedagógich-catalá y responguin á las tradicions religiosas y patrióticas de la nostra terra.

"b) Adquirir exemplars ó bé subvencionar la publicació de las obras didácticas escritas en catalá.

²⁵⁵ Vertigència: El 24 de febrer de 1900 (Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 46) s'acordà celebrar un concert a benefici de l'entitat i el 6 de març (acta 47) es fixà el 25 de març com a data de celebració. A l'acta 48, datada el 2 d'abril, hi podem llegir: "En vista de las dificultades presentadas, se dona compte d'haverse aplassat lo projectat concert, acordantse de seguir las gestions". El 24 d'abril (acta 49) es decidí finalment de no celebrar-lo.

²⁵⁶ Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC. 30 de maig de 1900, acta 50.

"c) Obrir concursos pera premiar aixís los avensos que fassin las Escolas Catalanas, com las obras literarias y'ls métodos apropiats á la ensenyansa.

"d) Organisar aplechs y festivals pera evidenciar los progressos de las escolas esmentadas en la part a.

"e) Gestionar los medis que's creguin oportuns pera garantir lo foment de la ensenyansa catalana.

"f) Contribuhir als Certámens de las entitats que responen á la general cultura posin en estudi assumptos relacionats ab los fins de la agrupació.

"g) Coadjuvar als fins generals de la Unió Catalanista á la qual esta adherida la Agrupació"²⁵⁷.

D.5.-Suport als centres d'ensenyament.

L'Agrupació donà un recoizament continuat al Col·legi de Sant Jordi, tal com reflecteixen constantment les actes de l'AgPEC. Feia front a les despeses dels prospectes que anunciaven el col·legi o alguna festa infantil que aquest celebrava, costejava els premis que es repartien periòdicament als anomenats millors alumnes, i, d'altra banda, el consell directiu de l'Agrupació Protectora assistia regularment, i de manera oficial, als exàmens del Col·legi i a tots els seus actes públics.

Un d'aquests actes que tenim documentats és la festa infantil que, amb motiu de la repartició de premis als alumnes d'aquest centre escolar, es va fer el 29 de juny de 1899, a les 4 h de la tarda, al Col·legi de l'Art Major de la Seda. L'Agrupació va pagar els premis i va costejar l'edició dels programes que es van repartir.

²⁵⁷ Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC. 23 de març de 1899, acta 11.

Un altre d'aquests actes fou la festa patronal del Col·legi que es va celebrar el 23 d'abril de 1901, al Teatre Olimpo de Barcelona, en la qual es representà l'obra de Francesc Flos i Calcat "Contra superbia...", adaptació per a infants de l'obra "Soberbia y humildad" de J. Rancés²⁵⁸. Enric Ciurana va assistir a la celebració en representació del consell directiu de l'Agrupació i les seves impressions quedaren recollides en el llibre d'actes de l'entitat: "També dona compte dit Sr.[Ciurana] del èxit de la Festa del Col·legi de Sant Jordi, á la qual no pogueren assistir los Srs. Fiter y Figueras, per malaltia l'un y per ausencia de Barcelona l'altre, manifestant que fou un acte brillantíssim en que foren probats d'un modo evident los extraordinaris esforços del Director per la dificultat dels exercicis que practicaren los alumnes, sortintne'l públich entussiasmat de tan agradable Festa, per lo que la Junta acorda, entre tant, felicitar al Sr. Flos y Calcat per sa propagació en pró de la ensenyansa catalana"²⁵⁹.

Un altre col·legi ajudat per l'Agrupació en aquests inicis va ser el col·legi de noies Mare de Déu de Montserrat. El 27 de juliol de 1899 Aurora Torner i Maria Romeu van demanar, en sengles escrits, que l'Agrupació els ajudés a crear un col·legi català per a noies. Es nomenà un consell tècnic format per Josep Fiter(president), Àngel Lletjós(secretari) i Francesc Flos, Camil Vives i

²⁵⁸FLOS I CALCAT, Francesc: *Contra superbia...Obreta dramática infantil en un acte y en vers*. Estampa "La Catalana" de J. Puigventós. Barcelona, 1901. L'acció de l'obra té lloc en un jardí d'una casa de segona residència, en la qual s'hi apleguen diferents nois de la colònia estiuenca de la població. Això és el que escriu Flos i Calcat en la presentació del llibre: "Tot podria ser que la critica trobés en aquesta obreta algunas deficiencias. Mes, no ha de deixar de veure, també, las moitas dificultats que s'han de vencer al tractar de portar á la escena assumptos infantils, ja de si reduhits, y que, per tant, poch se prestan á la producció dramática per no serhi naturals y exponents tots los arguments que tenen lloch en la vida de la gent gran. Ademés deu tenirse també en compte'l llenguatge que, com més ingenuo, més ha de resultar en favor de la naturalitat que en lo teatre hi es indispensable. Aixó fa de que'l llenguatge resulti unas voltas vulgar y altrás, si tant se vol, innocent, que'es com deu ser.

"Feta aquesta disculpa, sols nos manca dir que la present obreta ha sigut basada en la que porta per títol *Soberbia y humildad* de D. J. Rancés, modificantla en algunas escenas, com per exemple'l fustigar las *corridas de toros*, en que, la de referencia, apar que inclini als noys á tan bárbara diversió. Així mateix s'han adicionat duas escenas ab las quals s'hi retratan algunas costums infantils propias de la maynada de nostra terra".

²⁵⁹Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC. 31 de maig de 1901, acta 59.

Julià Bohigas(vocals), el qual, després d'algunes gestions, va emetre el següent judici: "En vista del favorable dictamen presentat per dit Consell sobre la proposició feta per la Mestre n'Aurora Torner pera establir son projectat Col·legi Catalá de noyas, baix l'advocació de la Mare de Deu de Montserrat, s'acordá aceptar dita proposició en totas sas parts comunicant á dita senyora l'acort y recomanarli la major activitat pera que al comens del vinent curs tingui obert ja son col·legi"²⁶⁰.

El curs 1899-1900 l'escola de noies ja funcionava i tenim constància documental que el president de l'Agrupació Protectora va assistir, en representació de l'entitat, als exàmens de final de curs.

El desembre de 1901 morí la directora del Col·legi, Aurora Torner, que va ser substituïda per Josepa Llanas i Ribot. El marit de la difunta, el també soci de l'entitat Eduard Torra, va fer donació de tots els objectes d'ensenyança del Col·legi Mare de Déu de Montserrat a l'Agrupació Protectora.

A banda de les d'aquests dos col·legis esmentats, no consten, en el llibre d'actes de l'AgPEC, més ajudes a cap centre escolar. Només hi ha la sol·licitud de l'Agrupació Catalanista de Targa(Tàrrega?), en la qual es demanava el recolzament de l'Agrupació per establir en aquest poble una escola catalana nocturna. El consell directiu, "després de fetas totas las consideracions que son del cas, y d'enterarse d'un document adjunt á dita comunicació en lo que s'exposan lo Programa d'assignaturas y la distribució per cursos, acordá convocar lo Consell Tècnich pera que en ús de las facultats de que vé revestit formuli'l dictamen que cregui convenient(...)"²⁶¹. No hem trobat cap referència posterior sobre aquesta petició i, per tant, no sabem si va ser o no atesa.

²⁶⁰Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC. 7 d'agost de 1899, acta 30.

²⁶¹Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC. 12 d'octubre de 1899, acta 36.

D.6.-Publicació d'obres didàctiques.

Un dels objectius que es va marcar l'AgPEC des dels seus inicis va ser el de subvencionar la publicació d'obres didàctiques escrites en català. Queda reflectit en l'acta tercera: "Se proposan estudiar varis projectes á fi d'impulsar ab vigor la marxa de la Agrupació y pera donar á coneixer sa importancia dintre la nostra terra per lo que correspon á la ciencia pedagógica y al desenrotllament intelectual de la infantesa. Entre'ls propòsits manifestats per la Junta hi ha'l principal de procedir á la publicació d'una biblioteca didáctica á la que creu deu donarse especial preferencia, seguint després la convocació de concursos, certámens, esposicions, festas infantils, etz, tot en consonancia als ingressos que s'esperimentin"²⁶². El Reglament Intern de l'Agrupació, aprovat un parell de mesos més tard, en el seu article segon també deia que es procuraria adquirir exemplars ó bé subvencionar la publicació d'obres didàctiques escrites en català²⁶³.

A la revista *La ilustració llevantina* també hi hem trobat una referència sobre aquest tema. Parlant del Col·legi de Sant Jordi, diu: "Per altra part, y com servint de Patronat á tan magna idea, no poch hi ha de contribuir la agrupació posteriorment creada pera protegir y propagar la ensenyansa catalana[l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana], ja que aquesta ab los elements que compta podrá dur á terme la publicació dels diferents llibres de text, com ja n'ha publicat alguns, completant aixís, lo que en altre país que no sia embrutit per la poliqueria, li donarian la deguda protecció"²⁶⁴.

²⁶²Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC. 19 de gener de 1899, acta 3.

²⁶³Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC. 23 de març de 1899, acta 11. Hem reproduït íntegrament tot el reglament intern a l'apartat d'annexos.

²⁶⁴M.S.: *La ilustració llevantina. Revista artístich-literaria de Catalunya, Valencia, Mallorca y Rosselló*, any 1900, núm. 5. Arxiu Jordi Flos.

Què és el que es va fer, en aquest camp, durant els tres anys de vida de l'Agrupació Protectora? En primer lloc, s'adquiriren alguns exemplars de llibres que es jutjaren útils per a l'ensenyament en català. Alguns d'aquests llibres es repartiren entre els socis i d'altres es regalaren al Col·legi de Sant Jordi i a d'altres institucions que col·laboraren en les tasques de l'AgPEC. En concret, es compraren vint-i-cinc exemplars de la *Història de Catalunya* de Norbert Font i Sagué; dos-cents exemplars d'uns llibrets de rondalles -l'acta que recull l'adquisició²⁶⁵ no especifica de quin llibre es tracta-; dos-cents exemplars d'*Exercicis metòdichs de Aritmètica* d'Àngel Lletjós (cinc quaderns) i cent del solucionari d'aquests quaderns; i, per últim, vint-i-cinc volums d'una obra de Josep M. Valls i Vicens²⁶⁶ sobre l'educació dels fills. Seguint una recomanació de la Unió Catalanista es compraren dotze exemplars de les *Deliberacions de l'Assemblea de Manresa*²⁶⁷ i dotze més del *Discurs inaugural del Centre Català de Sabadell*²⁶⁸ de Manuel Folguera i Duran.

²⁶⁵Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC, 4 de maig de 1899, acta 18.

²⁶⁶Josep M. Valls i Vicens (Barcelona, 1854-1907) col·laborà a moltes publicacions periòdiques, com *Lo Gai Saber*, *La Renaixença*, *La Veu del Montserrat*, etc. Signava molts dels seus articles amb el pseudònim de Josep M. del Bosch Gelabert. Obres seves són les novel·les *Guideta*, *El segador* i *L'exemple*; els drames *Maria de Montpeller* i *La vida moderna*; el recull poètic *Records i llàgrimes*; i l'assaig *Lleuger estudi o petites observacions sobre l'educació dels fills*, entre d'altres.

²⁶⁷UNIÓ CATALANISTA: *Assembleas Catalanistas. Manresa. Deliberacions y acorts*. Impremta "La Renaixensa". Barcelona, 1893.

²⁶⁸FOLGUERA I DURAN, Manuel: *Discurs presidencial llegit en la Sessió Inaugural del Centre Català de Sabadell lo dia 16 d'Octubre de 1898*. Impremta y encuadernacions de Pere Tugas. Sabadell, 1898. En aquest text fa referència a l'ensenyament català i a l'escola de la Colònia Güell: "Baix aquest últim aspecte [l'ensenyança], hem arribat ja fins al punt de crearse instituts docents en la vehina capital, en los quins se dona franca aplicació al principi fonamental de la pedagogia moderna que proceptúa que tots los avensos intel·lectuals deuen basarse en lo cervell dels noys sobre'l perfecte coneixement de la llengua del bressol, com á base de comparació pera l'estudi d'altras llenguas, y com á bon solat pera'l millor assiento de tots los coneixements que's vagin adquirint en lo curs de la vida. Brillant ha de ser, no ho dubtèu, senyors, l'éxits d'aquestos intents, donchs es cosa probada ja en las Escuelas Catalanas instituhidas per l'exemplar patrici Excm. Sr. D. Eussebi Güell en la Colonia de son nom, sita á Santa Coloma de Cerveilló y anexa á la important fábbrica de velluts Güell Parellada y C^a; en ditas Escuelas que bé podém calificar de escolas models, s'hi ha pogut experimentar, y per cert ab deixebles obrers, com fins la mateixa ensenyansa del idioma castellá's fa mes prompta y més efectiva sobre la base del catalá, arribant los noys á parlar y escriurer aquell idioma més correctament de lo que's logra en los rutinaris

D'altra banda, l'AgPEC va fer imprimir, totalment a càrrec seu, cent col·leccions de cartells per a la lectura (12 números) de Francesc Flos i Calcat, el qual va cedir els drets d'autor a l'Agrupació Protectora. L'edició costà 120 pessetes. L'AgPEC també impulsà l'edició d'un llibre d'aritmètica de mossèn Camil Vives²⁶⁹. Aquest autor també edità un altre manual de geometria elemental²⁷⁰ que no sabem si fou subvencionat per l'AgPEC, ja que la portada d'aquest llibre només anuncia Camil Vives com a vocal de la junta tècnica de l'Agrupació Protectora, sense especificar res més.

El llibre d'actes de l'AgPEC recull dues propostes que, segons tots els indicis, no van arribar a fructificar. Una és la publicació d'un llibre de felicitacions per a ús escolar, que havia d'incloure aportacions de poetes contemporanis²⁷¹; i l'altra és la publicació d'una auca amb rodolins "pera instruhir á la maynada en los coneixements històrichs de nostra terra"²⁷².

En aquest punt hem de dir que, l'any 1901, Francesc Flos i Calcat va publicar un petit llibret de trenta-dues pàgines, titulat *Breu resúm de la historia*

establiments que encara prohibeixen del tot á sos deixebles, en las classes, u devegadas fins en las horas de joch, lo llenguatge matern"(pàgs. 25-26).

²⁶⁹VIVES, Camil: *Aritmètica teòrich-pràctica composta expressament pera 'l Col·legi de Sant Jordi y pera servir de text en totas las Escolas catalanas*. Estampa de'n Pere Torrella. Barcelona, 1899. A la portada hi havia la inscripció "Publicada sota los auspícis de la Agrupació Protectora de la Ensenyansa Catalana", amb el segell de l'entitat que havia dissenyat Flos i Calcat.

²⁷⁰VIVES, Camil: *Geometria elemental pera servir de text en totas las escolas catalanas, amb exercicis pràctichs, takimetria y variats problemas aritmèrich-geometrichs*. Estampa de'n Sabater y Clavero. Barcelona, 1900.

²⁷¹La proposta la va fer el tresorer de l'entitat, Francesc Figueras, el 7 d'agost de 1899. Uns mesos més tard, concretament el 19 d'octubre del mateix any, el llibre d'actes reflectia les dificultats que havien sortit per tirar-la endavant: "Haventse acabat lo plás d'admissió de composicions y essent escassas la que per son mérit pujan formar part de dit llibre, s'acorda fer demandas als poetes més celebrats en lo terreno particular á fi de fer l'aplech indispensable pera la publicació"(Llibre d'actes AgPEC, acta 37). Després d'això ja no se'n tornà a parlar més i per això intuïm que la proposta no va arribar a bon port.

²⁷²Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC. 30 de gener de 1901, acta 57. Aquesta proposta la va fer el representant de "Los montanyenchs" en una junta general ordinària.

*de Catalunya*²⁷³, que curiosament no va ser subvencionat per l'Agrupació Protectora. Tampoc consta que aquesta institució n'adquirís cap exemplar, per a repartir entre els associats, com solia fer amb tots els llibres semblants que anaven apareixent.

Per últim, en una ocasió, l'Agrupació es dirigí a la junta permanent de la Unió Catalanista, "instantla pera que emprengui'l donar á la estampa las obretas de text que puguin satisfacer las necessitats de las escolas"²⁷⁴. Els membres de la junta directiva feren aquesta petició perquè constataren que el sector privat no s'atrevia a editar obres d'aquesta mena (no eren rendibles econòmicament) i perquè l'Agrupació tampoc no tenia medis econòmics per a fer-ho.

D.7.-Els concursos i certàmens.

En aquest aspecte l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana va fer poca cosa, malgrat que era un dels aspectes que s'havia proposat de treballar. Tenim constància de la voluntat d'organitzar un concurs de felicitacions amb l'objectiu d'aconseguir poesies per aplegar-les en un llibre. El 30 de maig de 1900 s'acordà publicar un cartell per aquest concurs, "adjudicantse com á primer premi un Diploma sobre pergami á la millor colecció de poesías alusivas al objecte esmentat y qual número que passi de deu"²⁷⁵. No tenim notícia que aquesta iniciativa arribés a materialitzar-se.

L'Agrupació Protectora també va participar en els Jocs Florals de Barcelona oferint, a petició del consistori barceloní, "un objecte d'art á la millor producció dramática en un acte y en vers, de caracter infantil y, per tant, propia

²⁷³FLOS I CALCAT, Francesc: *Breu resum de la historia de Catalunya*, Estampa "La Catalana" de J. Puigventós. Barcelona. 1901.

²⁷⁴Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC, 2 de febrer de 1900, acta 43.

²⁷⁵Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC, 30 de maig de 1900, acta 50.

pera esser representada per noys, y qual argument estiga basat en un fet de la Historia de Catalunya ó bé pose de relleu un fet altament moralisador"²⁷⁶. Aquest concurs el guanyà Antoni Bori i Fontestà amb l'obra versada titulada *Lo Vectigal*²⁷⁷, que tracta de l'incident de l'impost anomenat vectigal, que el 1416 enfrontà el conseller Joan Fiveller amb el rei Ferran I i que adquirí una especial ressonància des de la relació que en va fer l'humanista italià Lorenzo Valla el 1445.

D.8.-Organització d'aplecs i festivals.

Com en l'apartat anterior, en aquest punt poca cosa es va poder fer. A part d'assistir o col·laborar en alguns festivals organitzats pel Col·legi de Sant Jordi -ja n'hem parlat anteriorment- només tenim constància de l'organització d'una funció dramàtica, representada al Teatre Principal de Barcelona, a benefici de l'AgPEC. L'obra de teatre va tenir lloc el 23 de febrer de l'any 1900 i s'hi representà "Lo ferrer de tall" de Frederic Soler. La Societat Coral *Catalunya Nova*, a la qual es va demanar col·laboració, va cantar en els entreactes. També es va comptar amb la col·laboració de l'actor Enric Borràs, que s'oferí a representar, de franc, el monòleg "Mestre Olaguer". S'obtingueren uns guanys de dues-centes vuitanta-sis pessetes i 60 cèntims, vint-i-cinc de les quals foren aportades per la Unió Catalanista.

D.9.-Els cursos.

Una de les activitats que portà a terme l'Agrupació Protectora, a iniciativa de Francesc Flos i Calcat, fou l'organització de cursos de gramàtica

²⁷⁶Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC. 23 de gener de 1901. acta 56.

²⁷⁷BORI I FONTESTÀ, Antoni: *Lo Vectigal, episodi històric en dos quadros y en vers, escrit aposta pera axecar la opinió de xichs y grans en favor dels bons patricis*. Arxiu Jordi Flos.

catalana i de geografia i història de Catalunya. Les classes es feien al Col·legi de Sant Jordi, de 9 a 10 del vespre, d'octubre a juny. L'any 1899 les classes es feren d'abril a juny i només se'n feren de gramàtica. Al finalitzar, es repartí un llibre a cada un dels assistents (dos llibres als que no tenien cap falta d'assistència durant tot el curs).

Els alumnes pagaven la quota del curs directament a Flos i Calcat. La quantitat que faltava fins arribar a cent cinquanta pessetes anava a càrrec de l'AgPEC.

El curs 1899-1900 ja funcionaven classes de gramàtica, de geografia i d'història²⁷⁸. De les dues primeres matèries -gramàtica i geografia- se n'ocupava Francesc Flos i l'última -història- anava a càrrec de Josep Fiter, president de l'AgPEC. Aquest curs 1899-1900 la quota de matrícula va ser de 7'5 pessetes anuals pel curs de gramàtica i de 7'5 pessetes anuals pels altres dos cursos junts. Els socis numeraris només pagaven la meitat d'aquesta quantitat²⁷⁹. Fiter feia les classes de franc i Flos cobrava 75 pessetes al mes. Cobrant aquesta quantitat, ell s'havia de fer càrrec de totes les despeses que ocasionaven els tres cursos; el que li'n restava quedava en benefici seu.

El curs 1900-1901 es continuà amb el mateix ritme de classes però s'abaratiren molt per possibilitar l'accés a més alumnes²⁸⁰. Els socis les tenien de franc i podien presentar dues persones més cada un per assistir també gratis a les classes.

²⁷⁸Les classes de gramàtica eren els dilluns i els dijous de 9 a 10 h del vespre, les d'història els dimecres també de 9 a 10 h del vespre, i les de geografia els dissabtes a la mateixa hora. A meitat de curs (febrer de 1900) s'ampliaren amb un dia més (el divendres) les classes d'història.

²⁷⁹Com que s'hi apuntà poca gent per problemes econòmics, l'octubre de 1899 s'acordà donar facilitats perquè els alumnes poguessin pagar la matrícula a terminis.

²⁸⁰En aquest moment, la matrícula per inscriure's a totes tres assignatures era de 5 pta. anuals.

Les úniques novetats del curs 1901-1902 foren la supressió de la classe d'història de Catalunya que impartia Josep Fiter i, d'altra banda, la gratuïtat total de la resta de classes, impartides per Flos i Calcat. En aquest curs hi assistiren un total de trenta-quatre alumnes.

D.10.-Col·laboració i/o participació en actes i iniciatives d'altres entitats afins.

L'Agrupació Protectora, a banda d'organitzar i patrocinar les activitats pròpies per la qual va ser creada, també va col·laborar en iniciatives d'altres grups que perseguïen objectius complementaris.

L'octubre de 1899 l'Agrupació va contribuir, amb vint-i-cinc pessetes, a pagar la fiança del pres Joan Santamaria, que havia estat privat de llibertat per haver publicat una poesia patriòtica a *La Veu del Vallès*²⁸¹.

El 5 de juliol de 1900 l'Agrupació s'adherí al projecte iniciat per l'Associació Protectora dels Animals i Plantes que pretenia -no sabem si amb èxit o sense- constituir una lliga o entitat per lluitar contra "l'infamant espectacle de las corridas de toros"²⁸².

El 19 de juliol de 1900 es constituí una Societat Dramàtica anomenada *Aplech Catalanista*, que funcionà en el Teatre de Novetats de Barcelona.

²⁸¹La poesia, titulada *S'acosta*, va ser publicada a la secció literària de *La Veu del Vallès*, núm. 146, de 24 de setembre de 1899. Deia així:

"Catalans, catalans/prepareus que arriba l'hora:/catalans, catalans/via-fora els castellans.

"No sentiú quinas ventadas/que'ns arriban de ponent,/boy burxantnos á la orella/las maldats d'aquella gent?/A fé que be baladrejan,/crech que no sercu pas sorts.../quins tals insults no'ls sublevin/han de ser catalans borts.

"Catalans, catalans, etc.

"Catalunya, laboriosa/amiga del sant treball/se veu avuy insultada/com no havia sigut may./Perqué desitja ser lliure/li declaran guerra á mort?/Creume á mi, prepara l'eyna,/preparala segador.

"Catalans, catalans, etc.

"Apa donchs, que'm de fer feyna,/tots som uns, tan grans com xichs,/y tornarém á ser richs./Demaném lo que es ben nostre,/lo que Deu nos va donar/y ab voluntat y coratge/á nostras mans tornaré.

"Catalans, catalans..."

²⁸²Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC, 5 de juliol de 1900, acta 51.

L'Agrupació ajudà a la seva creació aportant-hi un 6 % del capital inicial. Un dels membres del consell directiu, el tresorer Francesc Figueras, va ser el delegat de l'AgPEC en aquesta entitat teatral de nova creació. El 12 d'abril de 1901 -ja s'havien acabat les funcions dramàtiques de la primera temporada- el delegat Figueras comunicà al consell directiu que l'Agrupació Protectora havia obtingut uns guanys de 52'5 pessetes.

També, i a banda d'enviar un bon nombre de felicitacions i comunicacions²⁸³ i d'efectuar un altre grapat de visites i delegacions²⁸⁴, l'Agrupació va col·laborar en una iniciativa de l'entitat *Catalunya y Avant* per tal

²⁸³S'enviaren felicitacions i comunicacions a les següents persones i entitats: a l'alcalde de Barcelona, Bartomeu Robert, "per la energia que ha demostrat al pendre possessió de son nomenament d'Alcalde de Barcelona, prometentse perseguir la immoralitat"(Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 12); a Joaquim Rubió i Ors "en lo mateix sentit de felicitació per son nomenament de Rector de nostra Universitat literaria"(Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 12); al Centre Escolar Catalanista, agraint-li que s'hagués fet soci numerari(Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 15); al prelat Josep Morgades i Gili, a qui es felicità "per son entusiasme y per son desinteressat patriotisme en establir en lo Seminari de la Seu Vigatana la càtedra de Arqueologia cristiana que tant ha de beneficiar al bon gust y conservació de nostres temples"(Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 15); a Josep Torras i Bages i a Josep Morgades i Gili, en ser nomenats bisbes de Vic i de Barcelona, respectivament(Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 16); a Francesc Flos i Calcat, "per son èxit obtingut ab sa Festa infantil que donà ab sos alumnos lo dia 23 exposant en ella los magnífichs resultats que obté ab la ensenyansa"(Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 17); a l'Associació Popular Regionalista, "agrahint sa adhesió y las paraulas encoratjadoras que'ns dedica ab son ofici"(Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 18); a Francesc Romani i Puigdengoles, "felicitantlo per son nomenament de President de la Comissió codificadora catalana, y un altra al mateix senyor per son nomenament de President també de la "Unió Catalanista""(Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 18); a Salvador Genís per "son article altament favorable á la ensenyansa catalana publicat en lo periódich professional "El Clamor del Magisterio" d'aquesta ciutat"(Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 19); al bisbe Josep Morgades, "ab motiu de la publicació de sa patriòtica Pastoral exhortant pera que la predicació del Sant Evangeli y la ensenyansa del Catocisme se fassi en llengua catalana, disposició que ha sigut ben aplaudida per tots los elements sans de Catalunya"(Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 41; entre d'altres.

²⁸⁴Visita al bisbe Josep Morgades, "qui rebé á la Comissió ab gran afabilitat y demostrá desitjos de conèixer la marxa de la Agrupació de la que prometé interessarse"(Llibre d'actes de l'AgPEC, acta 38); i les següents delegacions: festa inaugural de l'Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar(delegat: Francesc Flos); festa inaugural de l'Agrupació Catalanista de Sitges(delegat: Francesc Flos); festa d'aniversari de "Los Montanyencs"(delegat: Josep Fiter); festa inaugural de l'Agrupació Catalanista de Sallent: inauguració de l'Agrupació Catalanista de Targa(Tàrraga?)(delegat: Pere Aldavert); festa inaugural de "Els Segadors" de Sans; obertura del curs de la secció de medicina del Centre Escolar Catalanista: acta inaugural de l'Associació Popular Regionalista(delegat: Francesc Flos); inauguració de l'Agrupació de Crespià(delegat: el soci Julià Bohigas); míting de l'Agrupació Catalanista de Vilassar(delegat: Francesc Flos); assemblea catalanista de Terrassa(delegat: Enric Ciurana); reunió de la Lliga de Catalunya -on es parlà de la conveniència o no d'anar a les eleccions municipals-(delegat: Sr. Uyà); entre d'altres.

d'organitzar i celebrar la festa de l'Onze de Setembre. Aquesta proposta surt reflectida en una acta de l'AgPEC, datada el 6 de juliol de 1899²⁸⁵. Lluís M. de Puig afirma²⁸⁶ que aquesta diada es va celebrar per primera vegada, de manera pública, el 1901, amb una manifestació davant el monument a Rafael Casanova, a Barcelona. Si aquesta afirmació de Lluís M. de Puig és certa, aleshores hem d'imaginar que la iniciativa de *Catalunya y Avant* i la Protectora no va acabar de quallar aquell any 1899. També és possible que aquestes dues entitats fessin una celebració íntima; el cert és que en els llibres d'actes de l'AgPEC no hi apareix cap més referència.

Per últim, cal dir que el president i el tresorer de l'AgPEC -Josep Fiter i Francesc Figueras, respectivament- van assistir a un acte a Lleida, el febrer de 1900, per protestar contra les mesures preses pel governador d'aquella ciutat enfront del catalanisme²⁸⁷. En aquest moment el governador lleidatà era José Martos D'Neale²⁸⁸, el qual havia portat al jutjat els dirigents de la Unió Catalanista de Lleida, de Balaguer, de Tàrraga i de Ponts. Els quatre jutges varen declarar il·legals les associacions que es volien constituir i, a més, varen processar els presidents de les agrupacions catalanistes que pretenien legalitzar. Aquest mateix governador civil, en funció del seu càrrec de president de la Junta Provincial d'Instrucció Pública, el 27 de març d'aquell mateix any 1900 va signar una circular on es prohibia d'utilitzar a l'escola cap llengua que no fos el castellà i

²⁸⁵Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC, 6 de juliol de 1899, acta 25.

²⁸⁶DE PUIG I OLIVER, Lluís M.: El catalanisme polític durant la Restauració. Dels orígens a la Mancomunitat a *Història de Catalunya del segle XVII fins als nostres dies*(dirigida per Jaume Sobrequés), Edit. La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao, 1981, pàg. 322.

²⁸⁷Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC, 10 de febrer de 1900, acta 44.

²⁸⁸L'anticatalanisme de Martos O'Neale arribava, segons Francesc Ferrer, a extrems intolerables. Destil·lava un odi terrible contra la llengua catalana i titllava els catalans de "neurasténicos hispanófobos".

s'amenaçava d'incoar un expedient governatiu a tots els mestres que fessin servir el català a l'ensenyament²⁸⁹.

D.11.-D'Agrupació a Associació.

Al cap d'un any just del seu funcionament, va aparèixer la idea de convertir l'AgPEC en una Associació. Concretament fou el 26 de gener de 1900: "S'acorda després proposar al Consell general la conveniència de transformar la Agrupació en Associació, Patronat, ó'l títol que se li vulgui aplicar ab lo ben entés de que en endevant pugui tenir altra representació y girar en una esfera més amplia sense deixar de permaneixen adherida á la "Unió Catalanista"²⁹⁰. Dos dies més tard, el 28 de gener, en el consell general de l'entitat, es nomenà Joaquim Gómez²⁹¹ i Francesc Flos perquè, juntament amb els membres del consell directiu, treballassin per portar a terme aquesta transformació. El 2 de febrer de 1900 s'encarregà a Josep Fiter que redactés les noves bases per les quals s'havia de regir l'Associació en projecte.

El 30 de gener de 1901 se celebrà una junta general ordinària de l'AgPEC i, d'entre altres aspectes, es parlà d'aquesta transformació i de les dificultats per a portar-la a terme a causa de la suspensió de garanties constitucionals decretada pel govern que hi havia en aquell moment.

El 30 de desembre de 1901 s'aprovà el reglament²⁹² de l'Associació en un consell general extraordinari, que fou redactat per Flos i Calcat, Puig i Sais i

²⁸⁹Circular núm. 667 del Govern Civil de Lleida, 27 de març de 1900. Es pot consultar el text íntegre d'aquesta circular en el llibre de Francesc Ferrer *La persecució política de la llengua catalana*, pàgs. 87-88.

²⁹⁰Arxiu Jordi Verrié. Llibre d'actes de l'AgPEC, 26 de gener de 1900, acta 41.

²⁹¹En morir aquest, l'estiu d'aquest mateix any 1900, fou substituït per Josep M. Valls i Vicens.

²⁹²Hem inclòs aquest reglament en l'apartat d'annexos.

Valls i Vicens, amb l'ajuda de la junta directiva d'aquell moment²⁹³. El 9 de febrer de 1902 s'envià una butlleta a tots els socis, convocant-los a la junta general, per oficialitzar el canvi: "En virtut del article 19 del Reglament, se'l convoca á V., com á soci de la mateixa, á la *Junta general ordinaria* que tindrà lloch lo dissapte dia 15 del corrent á dos quarts de deu de la nit, en lo Col·legi de Sant Jordi, carrer de Sant Honorat, 9, celebrantse seguidament la Junta extraordinaria pera la constitució d'aquesta entitat en Associació, segons acort y Estatuts aprobats convenientment á tal objecte.

"Barcelona 9 de Febrer de 1902.

"Lo secretari, Joseph Roig y Puñed"²⁹⁴.

²⁹³A la junta general extraordinària del 22 de juny de 1901 s'elegí el nou consell directiu de l'entitat, després de la dimissió del primer consell format per Fiter, Figueras i Ciurana. El nou consell estava format per: Gil Saltor i Lavall(president), Fredenc d'Uyà i Solernou(tresorer), Josep Roig i Punyed(secretari).

²⁹⁴Arxiu Jordi Verrié.

E.-ELS PRIMERS ANYS DEL COL·LEGI DE SANT JORDI(1898-1902).

E.1.-La inauguració.

Tal com hem dit en la introducció d'aquest treball, el 1898 va ser un any clau en la revifalla de l'ensenyament en català, ja que fou l'any en què obrí les portes el Col·legi de Sant Jordi, fundat per Francesc Flos i Calcat. Diu Josep Parunella: "Flos, home d'acció, no en tenia prou amb les prèdiques: necessitava actuar; per això, el mateix any, sense deixar les tasques de cal·lígraf, fundava el Col·legi de Sant Jordi al carrer de Sant Honorat, col·legi que sostenia amb el producte del seu treball de dibuixant i que fou l'obra definitiva de la seva vocació de mestre"²⁹⁵.

Tal com afirma Alexandre Galí, la bandera catalana que Flos i Calcat va hissar a la façana de l'escola no va escandalitzar ningú: "Al contrari, Barcelona, desitjosa de novetats, ho va considerar una curiositat i fins ho veia amb cert goig, com quan contemplava els estudiants cofats amb la barretina. Potser això era el símptoma més greu. Volia dir simplement que el problema que en Flos plantejava no interessava de debò i més aviat es prenia com una pensada innocua"²⁹⁶.

El 15 de setembre de 1898 Flos i Calcat va treure un prospecte al carrer, anunciant la creació del seu col·legi i l'obertura del període de matriculació²⁹⁷. L'imprès explicava els avantatges que reportava l'ensenyament en

²⁹⁵PARUNELLA, Josep: *Francesc Flos i Calcat. Notes biogràfiques i selecta de fragments*, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Barcelona, 1932, pàg. 8.

²⁹⁶GALÍ, Alexandre: *Historia de les institucions...*, llibre II, Ensenyament Primari. primera part, pàg. 24.

²⁹⁷Alexandre Galí(a *Historia de les institucions...*, llibre II. Ensenyament Primari. primera part, pàg. 27) diu que Flos i Calcat va batejar el nou centre escolar com a Col·legi i no com a Escola perquè "vestia

català, el tipus d'ensenyança que s'oferia i el quadre de professors, format per sis persones: Francesc Flos(dibuix industrial, cal·ligrafia i guarniment), Francesc Millet(idiomes), Francesc X. Tobella(agrimensura i indústries rurals), Josep M. Comella(solfeig i piano), Joan Salvat(solfeig i piano) i Antoni Utrillo(dibuix al natural). També anunciava classes de lectura, escriptura, reforma de la lletra i comptabilitat, pensades pels obrers i dependents de comerç. Estava programat de fer aquestes sessions de 8 a 10 h del vespre.

Aquest primer prospecte de l'escola deia el que segueix: "A tots los pares de familia y al públich català en general que s'interessi per l'avens de la instrucció y, en termes més concrets, per la cultura intel·lectual de nostre poble, va endressat aquest prospecte, en la seguretat de que després d'enterats d'ell reconeixeràn las nombrosas ventatjas que han de reportar en la educació dels noys lo sistema d'ensenyansa que'hem resolt portar á la pràctica ab l'establiment de nostre Col·legi, qual inauguració, si á Déu plau, tindrà lloch lo dia 1er. d'Octubre prop-vingent en son espayós local á dalt esmentat.

"Dit sistema és menester fer sapiguer que ve á cumplir senzillament ab un deber professional que rigurosament imposa la Ciencia, y al que sols poden oposarshi las miras absorvents y centralisadoras en un desgraciat Estat com lo nostre. Es lo sistema que tant de temps fa que's ve pregonant com lo més llògich y útil tant en Academias com en Congressos, y ho diu, en fi, lo sentit comú de tots los païssos del món civilisat de que "als noys deu ensenyársels pera son millor aprofitament ab la base de la llengua materna", ja que aixís, sense penosos esforços per part del Mestre y dels noys, se passa gradualment DE LO FÁCIL Á LO DIFÍCIL, DE LO SENZILL Á LO COMPLICAT, establintse per tant, perfectament, la beneficiosa pràctica de comparació per anar adquirint sempre

més, de la mateixa manera que ell es titulava professor i no mestre". Això últim no és cert, ja que precisament en aquest primer prospecte hi escriu, sota del seu nom, "mestre titular".

novas y progressivas ideas, com també una franca corrent de simpatia entre'l Professor y'l deixeble, qu'és lo més essencial.

"O, si no, cal respondre á la següent pregunta: ¿Quins resultats profitosos obtindria de la ensenyança un mestre castellà, per exemple, qu'en escoles de Castella ensenyés de bonas á primeras en una llengua que no fos la castellana? La resposta favorable á la nostra idea salta tot seguit al magí de tothom, per poch il·lustrat que sia.

"Donchs, tal aberració és la que passa á la nostra afanyosa Catalunya per inícuca imposició, y que molts mestres, ja sia per rutina ó bé per ignorancia, ajudan á aquesta obra destructora de tendras inteligencias. Perquè cal observar seguidament que'l Mestre ab los deixebles estàn sempre en lluyta oberta, estrellantse tot sovint lo judici y'l raciocini d'aquestos en los esculls que per forsa se'ls obliga á navegar, sinó embestir, per vergonyosa ignominia del nostre poble, semblant mentida que atès lo prácticich qu'és en altres rams, en aquest tant important s'hi hagi adormit ab sa passivitat y indiferencia.

"A salvar d'una vegada tals entrebanchs que s'oposan á la lliure y espontànea comprensió dels alumnes y, per tant, al felís desenrotllament de sas facultats, tendeixen nostres fervents propòsits, resoltos com estèm a treballar ab lo convenciment propi qu'en la pràctica de la ensenyansa ja tenim adquirida, y ab l'amor y entusiasme d'humil però fervent patrici anem á la lluyta altament esperansats de que á cada fi de curs Déu ajudarà la nostra empresa ab senyalats triomfs y de que dintre del Magisteri català no pocas personalitats de reconeguda competencia seguiràn la nostra afalagadora via.

"Dit això, y al objecte de desvaneixer certas preocupacions de molts pares, és de rigor fer constar que'en nostre Col·legi s'hi ensenyaràn totas las materias compresas en lo ram de la ensenyansa en sas tres seccions de PÁRVULS, ELEMENTAL Y SUPERIOR en la llengua de nostre país, y per mediació d'aquesta, se cursarà obligatoriament per tots los alumnes la llengua

castellana, fins a deixarlos ben imposats, segons la capacitat de cada hu, pera que puguin emprendre estudis de facultat major, o sia'ls de 2a. ensenyansa, com també pera dedicarse al comerç o altres rams²⁹⁸".

A la tercera pàgina d'aquest programa hi ha diferents notes sobre aspectes organitzatius de l'escola: matriculació, període d'exàmens públics, festa de Sant Jordi, etcètera.

El primer d'octubre del mateix any 1898 començaren les classes a la seu del col·legi, al primer pis del número 9 del carrer de Sant Honorat de Barcelona, amb set alumnes inscrits, dos dels quals eren fills del fundador: Ignasi Balil, Josep M. Blasi, Josep Mateu, Cristòfor Mateu, Ramon Cortada, Frederic Flos i Josep Flos²⁹⁹. De totes maneres, el curs s'acabà amb quinze alumnes, la qual cosa vol dir que de començament a final de curs havia doblat la seva matrícula.

E.2.-Descripció de l'escola.

Tota la premsa de l'època es va fer ressò de la fundació del Col·legi de Sant Jordi, que fou rebuda amb interès, i algunes publicacions escriviren cròniques de la visita que hi havien efectuat. Aquestes narracions són importants per a conèixer com eren els locals-escola, quina era la decoració imperant, quin ambient s'hi respirava, quins eren els objectes didàctics que hi havia, etcètera. En seleccionarem alguns fragments, per tal d'il·lustrar l'aspecte del col·legi en aquests primers anys:

²⁹⁸Primer prospecte del Col·legi de Sant Jordi, 1898. Arxiu Jordi Flos.

²⁹⁹Aplec d'alumnes que foren del Col·legi de Sant Jordi, fundat i dirigit per En Francisco Flos i Calcat (1898-1928), pàg. 1. A la primera pàgina d'aquest llistat d'alumnes i professors diu: "Degudes les calamitats sofertes que ja son sabudes, s'ha fet fonedis el "Libre d'entrades" no trobant altres dades per a refer-lo que unes poques llistes anyals i fotografies de fi de curs, havent de fer valdre la memòria, per a refer el mentat "Aplec" que si no és complet ho és tant com s'ha pogut obtenir". Arxiu Jordi Flos.

"Tal com va anunciar en lo nombre passat, se efectuà lo dia 1er. del corrent la obertura de classes d'aquêt Colegi que ha fundat y dirigeix nostre amich y company de causa l'entussiasta propagador de la ensenyansa catalana En Francisco Flos y Calcat, qui no n'ha tingut prou ab la publicació d'obras instructivas, sinò que també ab no poch afanys y sacrificis ha volgut portar a la pràctica l'ideal que fa deu anys perseguia, de crear la escola verament catalana en atenció als avensos pedagògichs més especialisats a l'estranger.

"Y a fê, no ho duptem, que lograrà lo seu objecte; puis per la que poguèrem observar en nostra visita al mentat establiment, s'hi veu tot seguit una disposició tan perfecta y acabada pera la ensenyansa intuitiva tan adoptada en Alemanyà, ab lo sistema Froebel, que un no pot menys al contemplar los objectes y útils distribuïts per las parets, que depositar tota la confiança en l'èxit que ha d'obtenirse en los noys ab l'ausili de las lliçons del mestre. Sobre tot hem de fer esment d'un aparell ideat per lo senyor Flos y Calcat de lo qual tinguèrem ocasió de véuren algunas probas. Consisteix en un quadro de regulars midas ahont s'hi destacan infinitat de lletras unas fixas y otras, en més número, de movibles que's colocan a la voluntat del deixeble produhint la doble ventatja de que'l alumne llegeix y aprèn d'escriure a la vegada ab las diferentas combinacions que pera la composició de sílabas, paraulas y fins frases, se presta, de manera que ab éll, se té ademés la condició favorable pera la ensenyansa de la gramàtica pràctica en cada una de sas quatre parts y desterra per complert los rutinaris cartells ab los que'l noy més aviat s'hi ensepeix.

"Es digne de dirse, també, las rotulacions que en forma de frisos adornan las salas, contenint en caràcters gòtichs varias màximas, unas morals y otras patrióticas(...). La iluminació pera las classes de nit es per demés esplèndida y ben distribuïda, al efecte de poguer donar de tant en tant vetlladas infantils com a probas eloqüents dels avensos que a no duptar s'hi han d'experimentar ab un sistema tan llògich d'ensenyansa. En tots los mobles com

taulas, banchs y demás utensilis, treballats ab correcte y sever dibuix las quatre barras y la creu de Sant Jordi"³⁰⁰.

Algunes de les informacions aparegudes a la premsa del moment deixen clar que a l'escola del mestre Flos no hi havia la intenció d'arraconar el castellà³⁰¹. També destaquen la importància que es volia donar a la música: "L'esperit de novetat que's nota en el planteix del programa, és bonich de debó, donchs s'hi fa constar que á tot noy se l'hi ensenyará solfeig sense cap recarrech en lo preu estipulat de l'ensenyansa ordinaria á fi y efecte de desterrar las monótonas cantarellas que's practican en moltas escolas(...)"³⁰². També ho explica, amb d'altres paraules, Josep Parunella: "Un altre aspecte constitueix també una innovació; la importància donada a la música: per a Flos la música és quelcom més que una assignatura d'adornament, i ha d'incloure's dintre el programa com a element bàsic per a la formació d'esperits equilibrats"³⁰³.

Mossèn Cinto Verdaguer va escriure expressament la lletra de les oracions que es cantaven a l'entrada i a la sortida del col·legi. Aquestes composicions foren musicades per Lluís Millet, que el 1891 havia fundat, juntament amb Amadeu Vives, l'Orfeó Català. L'oració d'entrada feia així:

"Oh, Senyor Omnipotent,
"oh, sol, que tot ho il·lumnia,
"il·luminau nostra ment

³⁰⁰VIDAL, V.: Una visita al Colegi de St. Jordi, a *La Nació Catalana*, s/d. Arxiu Jordi Flos.

³⁰¹"El senyor Flós te'l propòsit de que dita escola siga'l patró ahont se pogan mirar en un tot, els que segurament secundarán la nobilissima tasca que dit senyor s'ha emprés. L'ensenyansa que en el col·legi de Sant Jordi ha de donarse, habents'en d'encarregar el noble patrici y ferm aymant de la patria senyor Flós no s'ha de dubtar que será profitosa. Fem avinent á qui pugués interessarli que també s'hi ensenyará el castellá tan be com se puga fer en una altra escola(SERRA I BOLDÚ, Valeri: Una escola ideal, a *Teatre Regional*, s/d. Arxiu Jordi Flos).

³⁰²SERRA I BOLDÚ, Valeri: Nova institució catalana, a *Teatre Regional*, s/d. Arxiu Jordi Flos.

³⁰³PARUNELLA, Josep: *Francesc Flos i Calcat...*, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, 1932, pàgs. 8-9.

"ab la vostra llum divina.
 "Sols per aprendre hem vingut
 "humils á vostra presencia:
 "ensenyauos la ciencia.
 "Oirém ab atenció
 "del mestre'ls preceptes savis,
 "com si fos una llissó
 "sortida de vostres llavis".
 La cançó de sortida deia el que segueix:
 "Vos donem gracies, bon Déu,
 "per la llissó que'ns heu dada;
 "en nostra memoria feu
 "que hi quedi sempre gravada,
 "perquè'ns pugui aprofitar
 "en la vida tranzitoria
 "i ajudarnos á guanyar
 "el reialme de la gloria"³⁰⁴.

Per il·lustrar una mica quin aire respirava la decoració de l'escola³⁰⁵,
 reproduïm un article publicat a *La Renaixensa*: "En la camiseria dels senyors
 Comas y companyia, establerta al carrer de Fernando, havém tingut lo gust
 d'admirar una ben combinada alegoria, destinada á la sala de classes del col·legi de
 Sant Jordi, establert per nostre bon amic don Francisco Flos y Calcat. Campeja
 en ella un estil propi de la terra y combinat l'escut de Catalunya, ab lo lema:

³⁰⁴Jordi Flos, en el seu llibre *Flos i Calcat i el Col·legi de Sant Jordi*(pàgs. 33-34), explica l'anècdota de com el seu avi va aconseguir aquestes oracions.

³⁰⁵Alexandre Galí diu que "tota la decoració de la seva escola traslluïa la vida catalana, retrats, vistes, cartells, reproduccions, objectes...Les parets n'eren farcides"(*Història de les institucions...*, llibre II, Ensenyament Primari, primera part, pàg. 25).

Alabéu á Deu y á la Patria, sostingut per apropiat fullatje decoratiu. Forma un conjunt harmoniós aixís en los relleus com en la justa entonació adoptada, demostrant una vegada més la merescuda reputació dels artistes que han intervingut en combinar aquell plafó que aixís sintetisa las aspiracions de la educació catalanista. Lo projecte es degut al mateix senyor Flos y Calcat, lo modelat acredita la competència de don Joan Riera y la decoració es una de las bellas obras de son autor don Antoni Oliva"³⁰⁶.

E.3.-Primera vetllada infantil.

Tres mesos més tard de l'obertura del col·legi, concretament el 31 de desembre de 1898, es va celebrar una vetllada infantil per a celebrar el cap d'any. La festa era una nota força comuna en les escoles d'assaig del primer terç de segle, i estava revestida de molta solemnitat. Anunciada com "de despedida y entrada d'any"³⁰⁷, va començar a dos quarts de 9 del vespre i va constar de trenta petits actes, molt variats: "En efecte, dins dels 30 números del programa, n'hi havian que figuravan com exercicis práctichs de la instrucció que's reb en lo Colegi, y aquests consistiren en la lectura de diferentas composicions en prosa y vers, en algunas lliçons de moral per medi d'un sistema completament nou, las quals ab dificultat s'esborran de la memoria del noy y en algunas de Geografia descriptiva de Catalunya, essent de notar la concisió en respondre'ls alumnos los més petits detalls dels límits de nostra terra, aixís com la descripció més completa de las comarcas catalanas.

"Lo cant hi abundá bastant en lo que's refereix als que s'executan en los actes del Colegi, compostos la major part pel mestre Millet, y altres pel mestre Rodoreda. Las cançons populars ocuparen una bona part al final del

³⁰⁶Arxiu Jordi Flos.

³⁰⁷Invitació de la vetllada. Arxiu Jordi Flos.

programa, recordant, com aplicació especial que n'ha fet lo senyor Flos, la titulada *Isabel*, que cantan los noys ab delicada y fina entonació ab lletra exprofés que marcan los *Debers dels noys*. Se doná fi ab la patriótica cansó *Los Segadors* de la que'ls noys esplican punt per punt lo significat de la lletra"³⁰⁸.

En acabar la vesprada es va servir un refresc a tots els alumnes i la societat coral *La Barretina Catalana* va cantar una peça des del carrer.

E.4.-El Museu Escolar.

Tal com afirma Josep Parunella, "El Col·legi de Sant Jordi esdevé poc a poc el centre d'una reforma pedagògica i en Flos, portat pel seu ideal i esperonat per la bona rebuda entre els elements catalanistes de la ciutat, perfecciona constantment l'obra escolar"³⁰⁹. En aquesta línia, l'any 1899 inaugurarà un museu escolar referit a aspectes de Catalunya, juntament amb una exposició de vistes fotogràfiques del nostre país. Per inaugurar aquest museu i l'exposició permanent el col·legi va organitzar una festa infantil, que va tenir lloc el diumenge 23 d'abril, diada de Sant Jordi, a les 9 h del vespre. El programa va constar d'un recital de cançons i de poesies, amb un discurs d'entrada pronunciat per Francesc Flos i un de comiat a càrrec del professor de l'escola Pere Alsina³¹⁰: "Doná fi á l'acte nostre company Pere Alsina y Combas, mestre de càlcul mercantil del Col·legi, ab un discurs de gracias ple de patriotisme y d'atinadas observacions. Al dirigirse als pares, va darlos per tot consell, sos anys de práctica, de experiencia y son exemple d'educarhi á sos fills. A la canalleta els

³⁰⁸*La Renaixensa*, s/d. Arxiu Jordi Flos.

³⁰⁹PARUNELLA, Josep: *Francesc Flos i Calcat...*, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Barcelona, 1932, pág. 9.

³¹⁰Hi ha una còpia d'aquest programa a l'Arxiu Jordi Flos.

recomaná ne treguessin honra y profit, procurant que ja may fossin fills pródichs ni mereixessin l'anatema de Catalunya, nostra amorosa Mare.

"A la Agrupació Protectora de la Ensenyansa, li suplicà el Sr. Alsina, que no desdigués de son nom, y per últim encoratjà al Sr. Flos pera no desmayar en sa gran obra comensada, y que ja donava fruyts"³¹¹.

Això és el que deia d'aquest museu escolar el diari *La Renaixensa*: "[Es tracta] d'un *Museu escolar* de caràcter enciclopédich, ab la especialitat de reunir principalment tot lo més important en exemplars referents á la producció minera i forestal de Catalunya, ab los resultats que's produhirian ab los mateixos, en sas diversas aplicacions á las ciencias, arts y á las industrias, á fi de que ab tal estudi comparatiu ne treguin los alumnos profitosas instruccions per las aficions ó carreras á que més tart s'hagin de dedicar. Aixís mateix hi constarán també tots los exemplars possibles d'Historia Natural que tenen relació ab la *flora y fauna* de nostra terra, especialisant las comarcas de més producció.

"Com formant secció adjunta al susdit Museu hi haurá també una colecció de vistas fotogràficas de las diferentas encontradas catalanas, ab las preciositats artísticas ó arqueològicas que contenen, pera'l complert coneixement geogràfich-històrich de Catalunya"³¹².

Aquest museu es nodria, a part del que devia adquirir Flos i Calcat i del que es devia aconseguir amb l'ajuda dels pares i dels alumnes, de les donacions que anaven fent els simpatitzants del Col·legi de Sant Jordi³¹³.

³¹¹LL.R.S.: Col·legi de Sant Jordi, s/p i s/d. Arxiu Jordi Flos.

³¹²*La Renaixensa*, s/d. Arxiu Jordi Flos.

³¹³En dues notes de premsa de les quals no sabem la procedència ni la datació exacta, conservades a l'Arxiu Jordi Flos, s'enumeren les últimes donacions fetes al museu. A la primera diu: "De don Joseph Massip, una colecció d'algas marinas; dels Hereus de don Jaume Arús, un aplech de diferents minerals; de don Joan Portals, exemplars notables d'estalactites procedents de la cova del Pirata(Mallorca); de don Salvador Dotres, curiosos mareschs y fòssils y de don Vicens Tort, dos crànis pera l'estudi de la osteologia". A la segona notícia hi llegim: "Dels Excms. Duchs de Denia, una completa y variada colecció, composta de vint exemplars de diferentas sals de Cardona. á quin més curios.

Paral·lelament a la formació d'aquest museu escolar, la classe superior de l'escola va fer la seva primera sortida de curs i va anar a visitar el museu del Centre Excursionista de Catalunya, "(...) rebent en presència dels objectes las explicacions necessaries del seu significat á fi d'inculcárloshi una verdadera afició á las cosas de nostra patria inclinantlos de passada al estudi á investigació dels coneixements geográfich-histórichs, tot lo qual, fet en sa propia llengua, per forsa ha de ser d'innegables resultats en contra de la rutina ignominiosa que impera avuy dia"³¹⁴.

E.5.-Els primers exàmens públics.

A diferència del que passa en l'actualitat, en aquella època eren molt habituals els exàmens públics, amb presència del director de l'escola, els professors, així com també algun representant d'associacions vinculades amb el centre. En el capítol dedicat a l'AgPEC hem vist com un representant d'aquesta entitat assistia sempre als exàmens del Col·legi de Sant Jordi.

Les primeres proves públiques que va celebrar el Col·legi foren les del final del primer curs(1898-99), que tingueren lloc durant tot el dissabte 17 de juny. El tribunal examinador estava format per mossèn Camil Vives, Francesc Flos, Josep Fiter(representant de l'AgPEC) i per tots els professors de l'escola. Per tal de poder veure, amb detall, com eren aquests tipus d'exàmens, transcrivim part d'un article que en va fer la ressenya: "Comensaren los alumnos ab los ejercicios de lectura en catalá y acabats aquestos se'n feren en castellá per la secció superior(...). Seguiren després los ejercicios de Relligió y Moral per lo que

"De D. Joseph Massip una colecció de fòssils y una altra de metalls, tot recullir en terrer catalá.

"Del Foment Regional de Sant Martí, varis duplicats de son Museu, consistint en estranys fòssils y mareschs.

"De D. Jaume Arís, de Vilassar de Mar, varis mareschs i minerals".

³¹⁴Arxiu Jordi Flos. Notícia breu, publicada a la premsa de l'època, sense data ni procedència.

toca a Doctrina Cristiana é Historia Sagrada, responent, fins los més petitets, ab una marcada familiaritat y convicció de lo que deyan: ben al revés dels alumnos que aprenen en castellá, que pocas vegadas poden donar *lo perquè* de las cosas.

"A continuació, y com pera donar varietat al acte, cantaren los alumnos composicions de moral educativa y's procedí als exercicis d'aritmética comensant per lo càlcul mental y acabant ab la resolució d'alguns problemas.

"A la tarde's comensá ab exercicis gramaticals de la llengua catalana, los quals, després, eran degudament traduhits y comparats al castellá, fent los anàlisis corresponents que deixaren plenament satisfets á tots los que tingueren lo gust de presenciarlos.(...)

"Seguí a continuació la Geometria, trasantse de totas y cada una de las respostas que, en general, tots los alumnos feren exactament y á temps, las figuras geométricas ab precisió y bastant coneixement de la materia.

"Per últim se passá a la Geografia, que especialment en lo que's refereix á Catalunya en sa part orogràfica é hidrogràfica aixís com en algunas citas històricas, cumpliren tots los alumnos molt bé, ja que alguns dels més avansats describiren nostra terra ab munió de detalls que donava gust de sentir. Se doná fi á aquest exercici fent rápidas excursions per tots los indrets de Catalunya y entonant ab catalanescas melodias una descripció general de totas las comarcas naturals que agradá de debó á tots los concurrents(...)"³¹⁵.

Uns dies més tard, concretament el dijous 29 de juny, diada de sant Pere, es va celebrar la festa infantil de repartició de premis als alumnes que havien obtingut millors resultats en els exàmens finals. L'acte va ser patrocinat per l'AgPEC, que va editar el programa de la festa³¹⁶ i va fer-se càrrec de pagar

³¹⁵M.F.P.: En lo col·legi de Sant Jordi, s/p i s/d. Arxiu Jordi Flos.

³¹⁶El programa deia: "Se'l convida á V. á la Festa infantil que ab motiu de la Repartició de premis als alumnes del Col·legi de Sant Jordi, qual obsequi va á carrech de aquesta agrupació en virtut dels

els premis. L'acte fou presidit pel president de l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana, que fou acompanyat pel secretari del Col·legi de l'Art Major de la Seda, per mossèn Camil Vives i pel secretari de l'AgPEC. Molta gent es va quedar al carrer sense poder entrar a la sala, a causa del nombrós públic que hi acudí³¹⁷.

A part de la repartició de premis i dels dos discursos que es pronunciaren(un al començament de l'acte i un altre al final, com era d'habitud), en el programa hi van tenir cabuda les poesies recitades pels alumnes, les cançons populars i, evidentment, el cant dels Segadors.

E.6.-El segon any de funcionament.

Durant el curs 1899-1900 l'escola va anar creixent, tant en nombre d'alumnes com de professors. Pel que fa a aquests últims, van passar de sis a onze. En concret s'hi van afegir Joan Elias(taquigrafia catalana i castellana), Pere Alsina(càlcul mercantil i tenidoria), mossèn Camil Vives(matemàtiques), Jaume Arquer³¹⁸(primer ensenyament en general), mossèn Tomàs de A. Rigualt(director espiritual) i Josep Roig(idiomes), en substitució, aquest últim, de Francesc Millet.

brillants exàmens verificats, tindrà lloch lo dijous vinent, á las 4 de la tarda, en la espayosa sala del "Col·legi del Art Major de la Seda", carrer Alt de St. Pere, nº 1.

"Barcelona 23 de juny de 1899.

"P.A. DEL C.D.

"Lo Secretari,

"Enrich Ciurana". Arxiu Jordi Flos.

³¹⁷La *Renaixensa*, s/d. Arxiu Jordi Flos.

³¹⁸Quan va plegar del Col·legi de Sant Jordi, el professor Jaume Arquer va fundar una escola catalana a Bellcaire d'Urgell, aprofitant l'experiència adquirida a Barcelona. A l'Arxiu Jordi Verrié es conserven algunes cartes d'aquesta escola de la Noguera, adreçades a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. demanant-li col·laboració.

Pel que respecte al nombre d'alumnes, durant el segon curs s'arribà a cinquanta-un. Així ens ho il·lustra una fotografia d'aquest any 1900 conservada a l'Arxiu Jordi Flos³¹⁹.

En parlar de l'AgPEC hem esmentat una col·laboració que aquesta entitat va fer, l'octubre de 1899, per tal d'ajudar a pagar la fiança judicial de Joan Santamaria. Recordem que aquest soci de l'Agrupació Catalanista de Mollet era a la presó per haver publicat una poesia patriòtica en el periòdic *La Veu del Vallès* de Granollers. Els alumnes i professors del Col·legi de Sant Jordi també van col·laborar en aquesta subscripció popular, aportant diners per a la fiança de 1.500 pessetes que el jutge havia fixat³²⁰. En total, el centre hi va aportar 48'5 pessetes³²¹.

E.7.-L'empenta del curs 1900-1901.

Abans de començar el curs 1900-1901 -el tercer curs en la història del centre- es feren reformes a l'edifici que ocupava el col·legi, al carrer de Sant Honorat, a tocar la plaça de Sant Jaume. Aquestes reformes van ser motivades pel

³¹⁹De tota manera, a l'*Aplec d'alumnes que foren del Col·legi de Sant Jordi...* consta, l'any 1899, la xifra de 36 alumnes. Això ens fa suposar que es començà el curs amb aquest nombre d'alumnes i que, a mesura que el curs va anar avançant, s'hi van anar matriculant més nens fins arribar als 51 de la fotografia, feta durant el segon semestre del curs (abril 1900).

³²⁰Segons *La Veu del Vallès* (núm. 151, 29 d'octubre de 1899) es recaptaren unes 6.000 pta., és a dir, quatre vegades més del que es necessitava.

³²¹El diari *La Renaixensa* va publicar el llistat dels alumnes i professors, amb les aportacions fetes per cadascú. Els alumnes eren: "Alfons Amat, 2 pessetas; Raymont Raset, 1; Joan Castells, 0'25; Joseph Roig, 1; Joan Puig, 1; Lluís Puig, 1; Ignasi Balil, 0'50; Joseph Ma. Blasi, 0'50; Joan Rius, 0'50; Joseph Jordi, 0'25; Joan Surribas, 1; Joan Torner, 1; Pere Torner, 1; Manel Vidal, 0'25; Salvador Millet, 2; Artur Cadena, 0'50; Joseph Monchús, 1; Jordi Jacas, 2; Ramon Cortada, 0'50; Joseph Mateu, 0'50; Cristófol Mateu, 0'50; Frederich Flos, 1; Joseph Flos, 1; Francisco Cortés, 0'25; Joaquim Salvat, 0'25; Joseph Florit, 0'25; Ramon Cisteró, 1; Manel Moncada, 0'25; Joseph Ma. Puig, 1'25; Francesch Puig, 1'25; Joseph Roqueta, 0'25; Joseph Saltor, 2; Antoni Alsina, 0'25; Ramon Alsina, 0'25; Joan Millet y Maristany, 2; Francisco Gimbernat, 0'25; Ignasi Sanpere, 2; Joseph Tort, 0'25; Joan Rafel, 0'25; Joan Raspall, 0'25; Antoni Puig, 2. Professors: Dr. D. Tomás de A. Rigualt, 2; D. Joseph Ma. Comella, 2; D. Pere Alsina y Combas, 2; D. Joseph Roig y Altimira, 2; D. Jaume Arquer, 2; don Camilo Vives, Pbre., 2; D. Francisco Flos y Calcat, 2."

fet d'haver introduït a l'escola els estudis d'ensenyament secundari, així com per l'augment que havia anat experimentant la matrícula dels estudis primaris. Hem de tenir present que, en aquesta època, ja hi havia més d'una cinquantena d'alumnes inscrits³²². Es llogà una nova planta de l'edifici per doblar la capacitat del local i les classes es distribuïren de la següent manera: tot el primer pis es dedicà als pàrvuls i en el tercer s'hi ubicà l'ensenyament elemental, superior i secundari. També en aquest tercer estatge s'hi va instal·lar una sala de dibuix i de cal·ligrafia, i una altra de "(...) *Gimnasia Mèdica Escolar*, (instalada últimament á petició d'alguns pares d'alumnes), ab tots los aparells necessaris construïts exprofés, essent professor de la mateixa D. Andreu Arias, y metje inspector don Hermenegilt Puig y Sais"³²³.

Al primer pis també s'hi instal·laren diferents instruments didàctics "com son un curiós y molt ben classificat Museu Industrial Infantil; un bonich diorama pera la ensenyansa oral de varias assignaturas y'l qual s'illumina ab gradacions de color, produhint en los noys un efecte que'ls captiva la atenció, tan necessaria pera que'l mestre pugui treballar ab profit; tres colossals mapas murals, un d'ells d'uns vint metres quadrats, representan tot lo plá de Barcelona(...), y'l qual s'emplea com á fonament llógich pera la ensenyansa de la Geografia, y'ls altres dos son un del plano de la ciutat destacantse'l carrer ahont se trova situat lo Colegi y l'altre es de Catalunya, aposta pera practicar en ell lo desenrotllo de la vista y fins pera adquirir destresa ab lo modo especial á que venen obligats los noys en senyalar las poblacions del mateix, essent autor de dits mapas lo Director del Colegi, Senyor Flos y Calcat"³²⁴.

³²²En el text mecanoscrit ja citat (*Aplec d'alumnes que foren del Col·legi de Sant Jordi...*) consta que durant el curs 1900-1901 s'arribà a la xifra de 57 alumnes, però en aquest llistat no es comptabilitzaven les baixes. És per aquest motiu que no podem concretar exactament la xifra d'alumnes.

³²³*La Renaixensa*, s/d. Arxiu Jordi Flos.

³²⁴*Ibidem*.

A la classe elemental hi havia un mapa comarcal de Catalunya³²⁵, un d'Espanya i un tercer d'Europa, a més de quatre quadres de fisiologia, de figures geomètriques, de llegendes de catalans il·lustres, etcètera. S'intentava que tot plegat resultés de bon gust artístic "y de perfecta educació perceptiva pera'ls alumnes"³²⁶. Vetllar per la disposició dels elements a l'aula i per la decoració en general -el que ara en diríem educació ambiental en el seu primer estadi més elemental- solia ser una nota destacada d'aquests mestres renovadors de finals del segle XIX.

Ja hem indicat que en aquest tercer curs de funcionament s'afegiren a l'escola els estudis de segona ensenyança. El prospecte que s'editava a començament de curs feia incidència en aquest fet i explicava les motivacions que havien impulsat la decisió: "Al inaugurar enguany la 2a. ensenyança, hem de creure que satisfarà á quantas personas poguessin objectar de las mal suposadas restriccions de la ensenyança catalana, creyentse, sense fonament, de que ab ella'ls alumnes no podian traspasar los llandars del Institut y de la Universitat pera cursar las carreras de facultat major.

³²⁵Hi ha una notícia breu, de la qual no coneixem la datació ni la procedència exacta, conservada a l'arxiu Jordi Flos, que ens parla d'aquest mapa comarcal: "Sa composició está disposada de tal modo que es del tot facilissim l'estudi y comprensió de la nostra terra sense necessitat de las llistons del llibre, puig per lo que toca á las comarcas naturals, están representadas aquestas per uns cercles de fusta, tots ells movibles, que s'aplican en lo lloch corresponent que l'alumno distingeix per las senyals topográficas que hi ha pintadas ab molta pulcritud sobre fondo d'encerat negre, a propósit pera marcarhi ademés ab guix todas las notas ó datos que convinguin.

"Ademés de constarhi tot lo més culminant de nostre sistema orográfich y hidrografía, hi han també marcadas en vermell las vias de ferrocarrils, y ab tallas de diferents grandors, las principals poblacions catalanas. De manera que l'alumne te d'orientarse sempre fent us de las comparacions pera precisar lo nom de cada una d'ellas, puig que no hi consta inscripció de cap mena.

"Está en la convicció de tots quants han vist funcionar dit mapa per los alumnes que es de lo millor que ha sortit pera fer més racional y profitós l'estudi de la Geografía, essent, donchs, un gran avens per la ciencia pedagógica per lo que toca á aquest ram".

³²⁶Ibidem.

"Aixís, donchs, nos toca demostrarho com es un erro lamentable, creant al efecte aquest nou cos instructiu, y pera lo qual compta'l Col·legi ab un quadro de Professors,(...) tots ells competents en las materias á que's dedican"³²⁷.

Els nous professors per l'ensenyament secundari van ser: Pau Valldeneu(director), Francesc Novellas, Josep Soldevila i Jaume Novellas. Tots eren llicenciats en Filosofia i Lletres menys en Francesc Novellas, que ho era en Ciències. També es va incorporar a l'escola, a la secció de primària, el mestre Francesc Ferrer. En canvi, no hi trobem Antoni Utrillo, que havia impartit dibuix al natural, ni mossèn Camil Vives, que el curs anterior havia donat classes de matemàtiques.

Com cada any, durant el curs 1900-1901 també es va celebrar la festa de Sant Jordi, de la qual ja hem parlat en tractar de l'Agrupació Protectora. Al matí es féu una missa solemne i, després d'aquesta celebració, s'inaugurà una exposició de vistes fotogràfiques de Catalunya³²⁸, en la qual hi va poder participar, aportant col·leccions de fotografies, tothom qui va voler³²⁹. Al vespre, al Teatre Olimpo³³⁰, va tenir lloc la vetllada infantil, en la qual s'estrenà el drama en un acte titulat *Contra superbia*, escrit pel mateix Flos i Calcat. També, i a banda de les interpretacions habituals de cançons i himnes³³¹ per part dels

³²⁷Prospecte d'inici del curs 1900-1901. Arxiu Jordi Flos.

³²⁸A més de l'exposició es va fer una "exhibició lluminosa"(avui en diríem una projecció de diapositives) d'aquestes vistes de Catalunya. Com que aquesta projecció va tenir molt d'èxit, uns dies més tard es va tornar a repetir en el "Cinematógrafo X, plassa Catalunya, 14(Casa Girona)". Les plaques fotogràfiques projectades eren de Frederic Bordas. La sessió la va amenitzar amb el piano el mestre de música de l'escola Joan Salvat.

³²⁹Les bases per participar en aquesta Segona Exposició de Vistes Fotogràfiques de Catalunya deien que hi havia dos primers premis(consistents en un diploma d'honor policromat sobre pergami): "un á la més completa, més poch coneguda y ben acondicionada colecció de vistes, y l'altre á la millor y més extensa colecció de placas impresionadas pera la exhibició per medi de projeccions lluminosas".

³³⁰Aquest teatre era al carrer Mercaders, núm. 40, de Barcelona.

³³¹Un dels himnes que s'hi cantà fou el de Sant Jordi, original de Francesc Flos i Calcat: "Gloriós Sant Jordi, patró de nostra terra,

alumnes, s'hi feren uns exercicis de geografia, "ab lo mapa de Catalunya(nou model), en quins los alumnos més distingits tenian d'endevinar desseguida la comarca que se'ls hi deya, y á ulls tapats tenian de senyalarla, exercicis que feren ab una precisió sorprenent(...)"³³². En aquest acte també hi col·laboraren les alumnes del Col·legi de la Mare de Déu de Montserrat³³³, que van cantar diverses cançons.

"Vulláu donarnos la vostra protecció:
"Y així escudats serém per' Catalunya
"L'estol ardit que vol sa redempció.

"Nostra mirada á Vos hem dirigida,
"Y nostre cor reuiu, gloriós Patró,
"Perque un bon seny, ensemps que la honradesa,
"Donguéu joyós á nostra educació.

"Si deslliurareu á una gentil primcesa
"Ab vostra llansa d'un infernal dragó,
"Envers nosaltres aydeu la nostra lluyta
"Honrosa sempre junyintse ab la oració.

"Que ab fè suspira la terra catalana
"Volguent lliurarse del jou de sa opressió:
"Vostra senyera, per sempre venerada,
"Pera nosaltres es Creu de salvació.

"Gloriós Sant Jordi, patró de nostra terra,
"Vulláu donarnos la vostra protecció:
"Y així escudats serém per' Catalunya
"L'estol ardit que vol sa redempció."

³³²Arxiu Jordi Flos. Article sense data ni procedència. Aquest escrit també ens informa que els premis que es repartiren als alumnes més destacats foren un mapa de Catalunya i dos globus terraquüis, a més d'unes "medalles catalanistes".

³³³Aquesta escola estava instal·lada en la mateixa casa que el Col·legi de Sant Jordi. La directora era Aurora Torner. Segons un article aparegut a la premsa d'aquell moment, "En dit Colegi s'hi donan totas las assignaturas propias de la educació é instrucció de la dona, tant per lo que toca á coneixements literaris y científichs com pera lo relatiu als artístichs y confecció de labors ab la ensenyansa teórica y práctica de tall de roba blanca". Arxiu Jordi Flos.

E.8.-Del carrer Sant Honorat al de Santa Anna.

El curs 1901-1902(l'últim que ressenyem en aquest treball) va estar marcat pel canvi de local de l'escola, que va passar del seu antic domicili al carrer de Santa Anna, núm. 27, principal. La inauguració d'aquest nou local va tenir lloc el 30 d'abril de 1902. No sabem si el trasllat es produí el mes d'abril o si es va esperar a iniciar el nou curs 1902-1903.

S'amplià el claustre de professors amb dos auxiliars dedicats a l'ensenyament secundari: Rafel Font i Salvador Balaguer. El mestre Mateu Garreta va entrar en substitució de Josep Soldevila i va plegar Josep Maria Comella, que era un dels dos professors de música. Per últim, va entrar Andreu Àrias com a mestre de gimnàstica.

També es continuaren potenciant les sortides escolars. Concretament se'n féu una al Museu Provincial de Santa Àgata, "en lo qual foren rebuts per lo quefe de dit Museu lo senyor Elías de Molins. Un cop allà, son director los hi esplicá la significació dels Museus y sa importancia y utilitat pera l'estudi de las ciencias y de les arts y molt principalment pera la historia.

"Foren examinadas ab verdadera curiositat las diferentes lápidas y sepulturas aixís com la part estatuaria, fent distingir en cada un dels objectes las épocas y'ls estils á que pertanyen. Se passá després á la secció de numismática rebent algunas nocions sobre la mateixa, com també de la importancia dels retaules que's troban de manifest en l'ábside, acabant de visitar la secció de cerámica instalada en les vitrines del chor"³³⁴. També es féu una altra sortida pels voltants de Barcelona, per tal de poder "rebre coneixements de Geografía, Agricultura, Agrimensura, etc."³³⁵.

³³⁴Arxiu Jordi Flos. Notícia publicada en un periòdic del moment, sense data ni procedència.

³³⁵Ibidem.

F.-RESUM I CONCLUSIONS.

F.1.-De la relació entre l'excursionisme i l'escola catalana.

La importància de l'excursionisme en la formació i expansió de la ideologia catalanista ha estat posada de relleu en nombroses ocasions i en molts estudis. En canvi, ha estat poc divulgat el fet que l'origen de l'escola catalana també està molt vinculat, de diverses maneres, a l'excursionisme. Ho il·lustrarem tot seguit amb uns quants exemples, tenint present que moltes de les persones que es dedicaren a reivindicar un ensenyament basat en la llengua del país i amb continguts catalans eren també membres -uns més destacats que d'altres- del moviment excursionista.

Josep Fiter, que va ser el primer president de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques(A.C.E.C.), va ser també el primer president de l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana(A.P.E.C.). Ramon Arabia, considerat per Joan-Lluís Marfany com un "excursionista de debò" i que formà part de la Societat X(antecedent mínimament organitzat de l'excursionisme), així com de l'A.C.E.C., i que a més a més va ser president de l'Agrupació d'Excursions Catalana(A.E.C.) va defensar l'educació dels infants en llengua catalana en el marc del Primer Congrés Catalanista. Rosend Arús, defensor del català en el Segon Congrés Catalanista, també va ser membre de l'A.C.E.C.. Sebastià Farnés, autor d'un dels primers documents que tracten del problema de la recatalanització escolar des d'un angle globalitzador, va ser vocal de l'A.C.E.C.. El mestre Ignasi Ferrer, que en el Segon Congrés Catalanista va denunciar les dificultats que comportava l'ensenyament en un idioma estrany, va ser també un dirigent del moviment excursionista. Norbert Font, autor d'un dels primers manuals d'història de Catalunya per a escolars, va ser excursionista. Eusebi Güell, fundador de l'escola catalana de la Colònia Güell, va ser soci protector del Centre Excursionista de Catalunya(C.E.C.). Francesc Flos i Calcat,

màxim exponent de l'escola catalana en aquells temps, va ser el soci 435 de l'A.C.E.C.; tenim constància d'una conferència que va donar a la seu d'aquesta entitat. D'altra banda, quan Flos publicà, el 1896, la seva Geografia de Catalunya, la dedicà a les persones que l'havien ajudat a compondre-la i, entre elles, hi havia destacats excursionistes. És simptomàtic que la primera vegada que els alumnes del Col·legi de Sant Jordi sortiren de l'aula, anessin a visitar les col·leccions que hi havia al C.E.C..

La relació entre el moviment excursionista i el de renovació i catalanització escolar és, doncs, innegable. En una ocasió el geògraf Lluís Casassas ja va preguntar-se si era alguna cosa més que una coincidència el fet que l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i la Institución Libre de Enseñanza es fundessin totes dues el mateix any 1876. I responia que, més que una coincidència, potser era la manifestació d'una amplitud del moviment que sacsejava una societat somnolent. Em sembla que també són vàlids els seus raonaments quan parlem d'escola catalana i excursionisme, com hem intentat de demostrar.

D'altra banda, no puc deixar de dir que aquesta relació que descrivim no es va aturar a finals del segle XIX sinó que, al contrari, cada vegada va anar augmentant. Durant el primer terç de segle, hi va haver un lligam molt fort de l'excursionisme i l'escoltisme amb la renovació pedagògica, relació que, com tantes altres iniciatives, la guerra civil va escapar totalment.

F.2.-Catalanització versus renovació pedagògica.

S'ha dit que el canvi educatiu que es va produir a Catalunya a finals del segle XIX i durant el primer terç del segle XX estava marcat per dues tendències diferenciades: una primera que posava molt d'èmfasi en la catalanització de l'escola i una segona que incidia molt més en el vessant pedagògic. No nego l'existència d'aquests dos corrents diferenciats, sobretot en

els inicis, però crec que es van conciliar molt més aviat del que sempre s'ha dit. El fet de catalanitzar l'escola ja portava implícita la renovació de l'ensenyament. Tot i això, és ben cert que el Col·legi de Sant Jordi i les altres escoles catalanes que es crearen posteriorment no nasqueren amb la finalitat de renovar l'ensenyament, sinó només de catalanitzar-lo. I també és cert que, a començaments de segle, moltes de les escoles que assajaren noves maneres d'entendre l'educació es feren en castellà. Però és injusta la valoració que, massa sovint, s'ha fet de Flos i Calcat, titllant-lo de "persona pintoresca", de "mestre amb curiosos mètodes", de professor amb una "formació feta a salt de mata", etcètera. Crec que la figura de Flos hauria de ser valorada amb més equanimitat del que s'ha fet fins ara i, tal com diuen els professors Conrad Vilanou i Josep González-Agàpito, considerar-lo un precursor de la nova pedagogia i no pas un contemporani dels pedagogs noucentistes. Ens convé un estudi que, a partir de l'anàlisi rigorosa de tots els seus escrits -que són molt nombrosos-, i de la seva acció pedagògica, a més d'un esforç de contextualització en la seva època, en destaquï críticament els seus aspectes positius i negatius. Si es fes això es veuria clarament que Francesc Flos va ser, potser sense proposar-s'ho i a remolc de la catalanització, un renovador de l'ensenyament i un precursor de l'escola activa.

F.3.-Del llarg camí per aconseguir una entitat protectora.

La primera vegada que va aparèixer per escrit la idea de crear un patronat protector d'escoles catalanes va ser el 1886, i ho va fer Francesc Flos i Calcat en l'opuscle titulat *Las escuelas catalanas*. Des del llançament de la idea fins a la seva concreció pràctica van passar dotze anys. Entremig, el 1887 es creà un Patronat de l'Ensenyança Catalana, vinculat al Centre Escolar Catalanista que malgrat que va arribar a tenir rang legal i estatuts, sembla que no va arribar a actuar. El 1893, a l'Assemblea de Reus de la Unió Catalanista, es tornà a proposar la creació d'un patronat amb la mateixa funció protectora. El 1897,

Francesc Flos va crear un Patronat de l'Ensenyança Catalana, que va servir només per iniciar un llibre de signatures de persones distingides, que donaren suport a la idea de catalanitzar l'escola. L'àlbum es tancà el 1914, quan Flos l'oferí a Prat de la Ribera, i funcionà paral·lelament a l'A.P.E.C.. Aquest mateix any 1897 hi va haver un parell de reunions amb la intenció de crear un Patronat d'Escoles Catalanes, però no va ser fins a finals de l'any 1898 quan es creà l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana, que el 1902 es convertí en Associació.

Per què els intents anteriors havien fracassat i en canvi l'intent de 1898 va reeixir? És fàcil aventurar la resposta, sense por d'equivocar-nos: l'existència d'una realitat viva com el Col·legi de Sant Jordi va influir poderosament en aquesta creació, ja que l'Agrupació Protectora va tenir almenys una escola per protegir i ajudar i, per tant, va trobar un sentit a la seva existència.

F.4.-Sobre les primeres escoles catalanes.

Fins fa poc sempre s'havia dit que la primera escola catalana va ser el Col·legi de Sant Jordi de Barcelona, fundat per Flos i Calcat. Però en realitat hi va haver dues experiències anteriors que aquest treball ha intentat de monografiar fins on ha estat possible: una de més tímida, al Masnou, el 1878, protagonitzada pel mateix Flos; i una altra, que no ho va ser tant, de tímida, a la Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló, el 1891.

A l'escola que Flos va tenir al Masnou del 1878 al 1887, anomenada *Colegio del Comercio*, s'hi feren els primers assaigs d'escola catalana i és on aquest mestre s'adonà que havia de fer l'ensenyament en la llengua del país. A l'escola de la Colònia Güell hi ha indicis molt clars que s'hi va fer -sinó totalment, almenys en bona part- un ensenyament en català i amb continguts d'aquí. També s'hi va fer un intent de crear una col·lecció de llibres de text, amb un programa molt ambiciós, del qual només s'arribà a materialitzar el primer volum, obra de Josep Pin i Soler.

El Col·legi de Sant Jordi, però, té el mèrit d'haver-se sabut envoltar de tot un aparell "propagandístic" -festes infantils, projeccions públiques, edició de llibres de text-, que va fer possible que la iniciativa s'escampés i sortissin altres imitadors, tant a la ciutat de Barcelona com a la resta de Catalunya. Només per posar un exemple poc conegut: quan el professor Jaume Arquer plegà del Col·legi de Sant Jordi i se'n va anar a Belcaire d'Urgell hi fundà una escola catalana a imitació de la de Barcelona. A més a més el Col·legi de Sant Jordi no es pot deslligar de la figura del seu fundador, Francesc Flos i Calcat, que va ser un treballador incansable a favor de l'escola catalana.

F.5.-Reflexió final.

L'argument més utilitzat pels mestres i pedagogs del segle XIX que volien aconseguir una escola catalana era aquell principi, aprovat en el *Congreso Nacional Pedagógico* de 1888, que afirmava que als nens se'ls havia d'educar en la llengua que coneixien. En aquesta època, quasi tothom deia, en tota mena de fòrums i publicacions, que perquè els alumnes aprenguessin bé se'ls havia d'ensenyar en la seva llengua. Si ho analitzem desapassionadament ens adonarem que aquesta afirmació, tan extesa en aquells moments, entra en franca contradicció amb el mètode d'immersió lingüística utilitzat avui en dia a la majoria de les escoles del nostre país, i que tots procurem defensar amb les dents.

Són les misèries d'una nació sense estat com la nostra, que aspira a ser un país normal, però que encara s'ha de servir d'arguments pretesament pedagògics per amagar la migrada força que té l'aparell polític per a resoldre, d'una vegada per totes, el problema lingüístic que tenim plantejat.

G.-BIBLIOGRAFIA.

G.1.-Llibres.

- AAVV: *Actas del Congreso Nacional Pedagógico iniciado por la Asociación de Maestros públicos de la provincia de Barcelona celebrado en dicha ciudad desde el día 5 al 12 inclusive del mes de Agosto de 1888*, Tipografía de la Casa Provincial de Caridad. Barcelona, 1889.
- AAVV: *Historia de la educación en España y América. La educación en la España Contemporánea(1789-1975)*, volum III, Ediciones sm/Morata. Madrid, 1994.
- AAVV: *Les Bases de Manresa(1892-1992). Cent anys de catalanisme*(Cicle de conferències en commemoració del centenari de les Bases de Manresa), Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1993, 1a. edició.
- AAVV: *L'excursionisme a Catalunya(1876-1976). Cent anys del C.E.C.* Nadala de la Fundació Carulla-Font. Barcelona, 1975, 1a. edició.
- ALBERTÍ(ed.): *Diccionari biogràfic*, Albertí editor. Barcelona, 1966, 1a. edició, 4 vol.
- ALBERTÍ, Santiago: *El republicanisme català i la restauració monàrquica(1875-1923)*, Albertí editor. Barcelona, 1972, 1a. edició.
- ALBESA, Carles: *Ramon Arabia(1850-1902). L'alpinisme a Catalunya, l'excursionisme a l'estranger*, Arxiu Bibliogràfic Excursionista de la Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona, 1995.
- ALMIRALL, Valentí: *Articles literaris publicats en "L'Avenç", 1882-1890*, Biblioteca popular de l'Avenç. Barcelona, 1904.
- ALMIRALL, Valentí: *Lo catalanisme*, Edicions 62 i "La Caixa", Col·lecció Les millors obres de la literatura catalana(núm. 22). Barcelona, 1979, 1a. edició(dins MOLC).

- AMETLLA, Claudi: *Memòries polítiques, 1890-1917*, Editorial Pòrtic. Barcelona, 1963, 1a. edició.
- ARNAL RAMOS, Santiago: *Congreso Nacional Pedagógico de Barcelona, verificado durante el período de la Exposición Universal de 1888*. Establecimiento Tipográfico Editorial de Ginés Susany. Barcelona, 1888.
- ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA CATALANA: *Reglament de la Associació Protectora de la Ensenyansa Catalana*, Imprempta Elzeviriana de Borrás y Mestres. Barcelona, 1902.
- ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA CATALANA: *Breu historial de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, Imp. de Joan Sallent. Sabadell, 1922.
- BALCELLS, Albert: *Història del nacionalisme català, Generalitat de Catalunya*, Col·lecció Textos i Documents, 11. Barcelona, 1992, 1a. edició.
- BORDAS, Lluís: *Colección de temas para ejercitarse en la traducción del catalán al castellano, y practicar las reglas de la Gramática Castellana*, Llibreria de la Sra. Viuda de Mayol, Barcelona, 1857.
- BORI I FONTESTÀ, Antoni: *Lo Vectigal. Episodi històrich en dos quadros y en vers, escrit aposta pera axecar la opinió de xichs y grans en favor dels bons patricis*. Opuscle imprès conservat a l'Arxiu Jordi Flos en el qual només hi apareix la inscripció "Premi de la Agrupació Protectora de la Ensenyança Catalana".
- BORI I FONTESTÀ, Antoni: *Lo trovador catalá. Llibre de lectura en vers destinat als colegis, de noys y noyas, de Catalunya*, Impremta de Henrich y Cia., en comandita. Barcelona, 1901, 9a. edició.
- BROSA I ARNÓ, Marià: *Guía del instructor catalán, ó Método teórico-práctico de Gramática castellana, para uso de las escuelas de Cataluña*, Librería de Bastinos/Librería de Camí y Malet. Barcelona, 1872.

- CAMPS I ARBOIX, Joaquim de: *El Memorial de Greuges*, Rafael Dalmau, editor, Col·lecció Episodis de la Història(núm. 104). Barcelona, 1968, 1a. edició.
- CARULLA I GAREAU, Alexandre: *Francesc Flos i Calcat: Una vida per l'escola catalana*. Publicació interna de la Fundació Educativa Flos i Calcat. Barcelona, 1994.
- CENTRE CATALÀ: *Estatuts del Centre Català*, Estampa de Lluís Tasso y Serra. Barcelona, 1885.
- CENTRE ESCOLAR CATALANISTA: *Manifest del Centre Escolar Catalanista y Estatuts del Patronat de la Ensenyansa Catalana*, Impremta de Víctor Berdós y Feliu. Barcelona, 1887.
- CUCURULL, Fèlix: *El fet nacional a través de la història*, Edicions de la Magrana. Barcelona, 1980, 1a. edició.
- CUCURULL, Fèlix: *Panoràmica del Nacionalisme Català*, Volum III(Del 1875 al 1914), Edicions Catalanes de París. París, 1975.
- CUESTA ESCUDERO, Pedro: *La escuela en la reestructuración de la sociedad española(1900-1923)*, Siglo Veintiuno Editores. Madrid, 1994.
- FAYOS I ANTONY, Francesc: *Eloqüència catalana. Fragments escullits enm prosa y vers dels mes distingits autors catalans, valencians y mallorquins pera exercitar als noys d'estudi en los diferents tons de lectura*. Llibreria de Montserrat, Barcelona, 1900, 4a. edició.
- FERRER I GIRONÈS, Francesc: *La persecució política de la llengua catalana*, Edicions 62, Cultura catalana contemporània, XVII. Barcelona, 1986, 2a. edició.
- FLOS I CALCAT, Francesc: *La ensenyansa en las escolas catalanas*, Estampa de Genis Susany y Novell. Barcelona, 1887, 1a. edició.
- FLOS I CALCAT, Francesc: *Las escolas catalanas, consideradas com á base principal y necessaria pera la propagació de la causa regional*(Memoria premiada en lo certamen del Centre Catalanista Provensalench de 1886),

Impremta La Renaixensa, Barcelona, 1886. Edició facsímil de la Universitat de Barcelona, 1980. Introducció de Josep González-Agàpito i Conrad Vilanou.

-FLOS I CALCAT, Francesc: *Geografía de Catalunya. Ab las definicions propias de las tres parts ab que's divideix la Geografía en general, pera servir de text en las escuelas de Catalunya, y ahont se parli la llengua catalana, y útil pera'ls excursionistas, viatjants de comers, etz.,* Establiment tipogràfic. Barcelona, 1896.

-FLOS I CALCAT, Francesc: *Contra superbia. Obreta dramática infantil en un acte y en vers,* Estampa "La Catalana" de J. Puigventós. Barcelona, 1901.

-FLOS I CALCAT, Francesc: *Primer llibre dels noys,* Estampa de Jaume Jepús. Barcelona, 1898.

-FLOS I CALCAT, Francesc: *Breu resúm de la historia de Catalunya,* Estampa "La Catalana" de J. Puigventós. Barcelona, 1901.

-FLOS I CALCAT, Francesc: *Promptuari de la Escripura Catalana. Método teóric y práctic pera aprendre d'escriure la llengua catalana, ab infinitat d'exercicis graduats pera'l dictat, extrets d'obras dels millors escriptors catalans,* Impremta de Jaume Jepús Roviralta. Barcelona, 1898.

-FLOS I MARGALEF, Jordi: *Flos i Calcat i el Col·legi de Sant Jordi.* Barcelona, 1980.

-FOLGUERA I DURAN, Manuel: *Una flama de la meva vida(Memòries),* Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres, Nova Biblioteca Sabadellenca, 6. Sabadell, 1996. Edició i estudi introductori d'Isidre Carné.

-FONOLL, Ot: *Método práctico pera la enseñanza de la lengua castellana en Cataluña,* Librería La Preceptora. Barcelona, 1862.

-FONT I SAGUÉ, Norbert: *Historia de Catalunya,* Estampa "La Catalana" de J. Puigventós. Barcelona, 1899, 1a. edició.

-GALÍ, Alexandre: Ensenyament a *Un segle de vida catalana(1814-1930)*, 1er. volum, Editorial Alcides. Barcelona, 1961.

- GALÍ, Alexandre: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya(1900-1936)*, Obra Completa, Fundació Alexandre Galí. Barcelona, 1979.
- GALLOFRÉ I ILLAMOLA-SIMAL, Jordi: *El Primer Congrés Catalanista(1880)*, Rafael Dalmau editor, Col·lecció Episodis de la Història(núm. 240). Barcelona, 1979, 1a. edició.
- GENERALITAT DE CATALUNYA: *Bases per a la Constitució Regional Catalana*, març 1892. Edició facsímil, Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1992.
- GENERALITAT DE CATALUNYA: *Cent anys de catalanisme. A propòsit del centenari de les Bases de Manresa*(catàleg de l'exposició homònima),. Barcelona, 1993, 1a. edició.
- GENÍS I BECH, Salvador: *El auxiliar del maestro catalán en la enseñanza de la lengua castellana*, Impremta de la Renaixensa. Barcelona, 1880, 3a. edició.
- GENÍS I BECH, Salvador: *Hores escolars*, Impremta i Litografia de Joaquim Horta. Barcelona, 1915.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep: *Bibliografia de la Renovació Pedagògica i el seu context(1900-1939)*. Universitat de Barcelona. Barcelona, 1978.
- GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.: *Federalisme i autonomia a Catalunya(1868-1938)*, Editorial Curial, Documents de Cultura. Barcelona, 1974, 1a. edició.
- [GÜELL, Eusebi]: *Colonia Güell y fábrica de panas y veludillos de Güell y Cía. Breve reseña histórica escrita con motivo de la visita hecha á dicha Colonia por los Señores Congressistas de la Semana Social*, Imp. Henrich y Cía.. Barcelona, 1910.
- GUIMERÀ, Àngel: *La llengua catalana. Discurs presidencial llegit en la sessió pública celebrada a l'Ateneu Barcelonès lo 30 de Novembre de 1895*, Tipografia "L'Avenç". Barcelona, 1896.

- JOU I OLIÓ, Llorenç: *Calendari pedagògic(1910-1915)*, Impremta Elzeviriana i Llibreria Camí, S.A.. Barcelona, 1930.
- LLAGOSTERA I SALA, Francesc: *Aforística catalana ó sia colecció de refranís populars catalans*, Estampa Espanyola. Barcelona, 1883.
- LLETJÓS, Àngel: *Exercicis metòdichs de aritmética(5 quaderns)*, Llibreria de Montserrat. Barcelona, 1899.
- LLORENS I VILA, Jordi: *La Unió Catalanista*. Rafael Dalmau, editor, Col·lecció Episodis de la Història(núm. 288). Barcelona, 1991, 1a. edició.
- LLORENS I VILA, Jordi: *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliva. Barcelona, 1992, 1a. edició.
- LLORENS I VILA, Jordi(curador): *Sebastià Farnés, articles catalanistes(1888-1891)*, Edicions 62, Col·lecció Antologia Catalana, 99. Barcelona, 1982.
- LOPERENA, Francisco: *Nociones de gramática castellana para las escuelas de 1a. enseñanza*, Tipografía de la Casa Provincial de Caridad. Barcelona, 1889, 5a. edició.
- MAÑÉ I FLAQUER, Joan: *El regionalismo*, Impremta Barcelonesa. Barcelona, 1887, 2a. edició.
- MARFANY, Joan Lluís: *La cultura del catalanisme*. Editorial Empúries. Barcelona, 1995, 1a. edició.
- MESTRAS I MARTÍ, Lluís M.: *L'aportació gironina al desenvolupament de la pedagogia catalana*, Diputació de Girona. Girona, 1981, 1a. edició.
- MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi: *La llengua a l'escola(1714-1939)*, Editorial Barcanova, Sèrie Educadors, Idees, Institucions. Barcelona, 1984.
- MARQUÈS I SUREDA, Salomó: *Pròleg de les Instruccions per a l'ensenyança de minyons(toms I i II) de Baldiri Reixac*, Eumo Editorial/Diputació de Barcelona. Vic, 1992.

- MARTÍ I ARMENGOL, Teresa, i MUT I CARBASSA, Rosa: *La resistència escolar catalana en llibres(1716-1939)*. Bibliografia, Edicions 62. Barcelona, 1981, 1a. edició.
- JLLA I MUNNÉ, Maria Carme: *El Segon Congrés Catalanista. Un congrés inacabat(1883-1983)*, Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1983, 1a. edició.
- MEC: *Historia de la educación en España. De la restauración a la II República. Textos y documentos*. Ministerio de Educación y Ciencia. Madrid, 1989.
- OLLÉ I ROMEU, Josep M.(Dir.): *Homes del catalanisme, Bases de Manresa. Diccionari biogràfic*, Rafael Dalmau, editor, Col·lecció Camí Real, núm. 6. Barcelona, 1995, 1a. edició.
- [PARUNELLA, Josep]: *Francesc Flos i Calcat. Notes biogràfiques i selecta de fragments*. Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Barcelona, 1932.
- PIN I SOLER, Josep: *Reglas morales y de bona criansa*, Estampa de Henrich y Comp. en comandita, Barcelona, 1892, 1a. edició.
- PRAT DE LA RIBA, Enric i MUNTANYOLA, Pere: *Compendi de la doctrina catalanista*. Edicions catalanes de Mèxic, 1953.(Edició facsímil d'Òmnium Cultural).
- PUELLES BENÍTEZ, Manuel de: *Educación e ideología en la España Contemporánea*, Editorial Labor. Barcelona, 1986, 2a. edició.
- RIUS I BORRELL, Agustí: *Tratado de educación escolar. Obra escrita para los maestros y para los padres que desean conocer los principios y las prácticas de la educación*, Tipografía de la Casa Provincial de Caridad. Barcelona, 1888.
- RIUS I BORRELL, Agustí: *Sabadell. Monografia*. Sabadell, 1928.
- SALA, Bartomeu: *Gramática Catalana*, Tipografía de Fernando Aymerich. Sant Martí de Provençals, 1889.

- SALADRIGAS, Robert: *L'Escola del Mar i la Renovació Pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés*, Edicions 62. Barcelona, 1988, 2a. edició.
- SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume(dir.): *Història de Catalunya del segle XVII fins als nostres dies*(vol. 10). Editorial La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao, 1981.
- SOLDEVILA, Ferran: *Història de Catalunya*(3 vol.), Editorial Alpha. Barcelona, 1962, 2a. edició.
- SOLÉ-TURA, Jordi: *Catalanisme i revolució burgesa*, Llibres a l'abast, núm. 47, Edicions 62. Barcelona, 1967, 1a. edició.
- TERMES, Josep: *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil(1868-1939)*, Volum VI de la *Història de Catalunya*, Edicions 62. Barcelona, 1987, 1a. edició.
- TERMES, Josep i COLOMINES, Agustí: *Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del catalanisme*, Generalitat de Catalunya, Col·lecció Textos i Documents, 10. Barcelona, 1992, 1a. edició.
- TORRAS I BAGES, Josep: *La tradició catalana*, Edicions 62 i "La Caixa", Col·lecció Les millors obres de la literatura catalana. Barcelona, 1981, 1a. edició(dins MOLC).
- UNIÓ CATALANISTA: *Assembleas Catalanistas(primera) Manresa. Deliberacions y acorts*, Imprempta "La Renaixensa". Barcelona, 1893.
- UNIÓ CATALANISTA: *Assembleas Catalanistas(segona) Reus. Deliberacions y acorts*, Imprempta "La Renaixensa". Barcelona, 1893.
- VERRIÉ I FAGET, Jordi: *Continuïtat pedagògica catalana durant els segles XVIII i XIX*, Grup Promotor d'Ensenyament i Difusió en Català, Col·lecció EL Tremp, Quaderns d'Escola. Barcelona, 1981, 1a. edició.

-VICENS I VIVES, Jaume i LLORENS, Montserrat: *Industrials i polítics*(segle XIX), Editorial Vicens-Vives, Biografies Catalanes, Sèrie Històrica, núm. XI. Barcelona, 1961, 2a. edició(reimpressió).

-VIVES, Camil: *Aritmètica teòrica-pràctica composta expressament per a l'Col·legi de Sant Jordi y per a servir de text en totes las Escolas catalanas*, Estampa de'n Pere Torrella. Barcelona, 1899.

VIVES, Camil: *Geometria elemental per a servir de text en totes las escolas catalanas ab exercicis pràctics, takimetria y variats problemas aritmètics-geomètrics*, Estampa de'n Sabater y Clavero. Barcelona, 1900.

G.2.-Articles.

-AINAUD DE LASARTE, Josep M.: Les Bases de Manresa i les escoles catalanes, a *Escola Catalana*, núm. 299. Barcelona, abril de 1993, pàgs. 42-43.

-ANGUERA, Pere: El catalanisme en la historiografia catalana, a *Recerques*, núm. 29. Barcelona, 1979, pàgs. 61-83.

-CASASSAS I SIMÓ, Lluís: El valor educatiu de les excursions científiques, a *Revista de Girona*, núm. 134. Girona, maig-juny 1989, pàgs. 30-34.

-COMUNICACIÓ que la Lliga de Catalunya ha dirigit a las Juntas provincials d'instrucció pública de Barcelona, Tarragona, Girona y Lleyda, a *L'Arch de Sant Martí*, núm. 336. 13 de maig de 1888, any V, pàgs. 436-437.

-DEL RINCON IGEA, Benito: Rius i Borrell: Experiència i seny respecte del problema del bilingüisme, a *Actes de les 5enes. Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*, volum 2, Editorial Eumo. Vic, 1984, pàgs. 193-200.

-DURAN I SOLÀ, Lluís: Els orígens de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana(1899-1929), a *El Contemporani*, núm. 6-7, maig-desembre de 1995.

-FLOS I CALCAT, Francisco: ¡Benvingut sí!, a *L'Arch de Sant Martí*, núm. 382, 31 de març de 1889, any VI, pàgs. 1102-1103.

- FOLGUERA I DURAN, Manuel: D'on ve i on va la Renaixença Catalana, a *La Revista*, gener-juny de 1933, pàgs. 74-79.
- FOLGUERA I DURAN, Manuel: N'Eusebi Güell i Bacigalupi, home excepcional, a *L'Estel. Periòdic cultural i catalanista de Publicació Mensual*. Colònia Güell(Santa Coloma de Cervelló), núm. 26, 21 d'abril de 1935, pàg. 2.
- FRANQUESA , Josep: El primer comte Güell i l'escola, a *L'Estel, Periòdic Cultural i Catalanista de Publicació Mensual*. Colònia Güell(Santa Coloma de Cervelló), núm. 26, 21 d'abril de 1935, pàg. 5.
- FRANQUESA, Josep: Eusebi Güell, fundador de la primera escola catalana(I), a *L'Estel. Periòdic Cultural i Catalanista de Publicació Mensual*. Colònia Güell(Santa Coloma de Cervelló), núm. 28, 19 de juny de 1935, pàgs. 1-2.
- FRANQUESA, Josep: Eusebi Güell, fundador de la primera escola catalana(i II), a *L'Estel. Periòdic Cultural i Catalanista de Publicació Mensual*. Colònia Güell(Santa Coloma de Cervelló), núm. 30, 21 de juliol de 1935, pàgs. 1-2.
- GONZÀLEZ-AGÀPITO, Josep: L'Escola Catalana: una ullada retrospectiva, a *Escola Catalana, ahir i avui*, Delegació d'Ensenyament Català d'Òmnium Cultural. Barcelona, 1979, pàgs. 9-16.
- GONZÀLEZ-AGÀPITO, Josep: El Congrés Pedagògic. La reivindicació de la llengua en el marc de l'Exposició, a *L'Exposició del 88 i el Nacionalisme Català*. Nadala de la Fundació Jaume I. Barcelona, 1988, pàgs. 100-106.
- MARQUÈS, Salomó: Excursionisme, escoltisme i renovació pedagògica, a *Revista de Girona*, núm. 134. Girona, maig-juny 1989, pàgs. 35-39.
- M.S.(?): Lo Col·legi de Sant Jordi, a *La il·lustració llewantina. Revista artistich-literaria de Catalunya, Valencia, Mallorca y Rosselló*, any 1900, núm. 5, pàgs. 119-122.
- MONÈS, Jordi: La nostra escola al segle XIX, dins *Escola Catalana*, núm. 315. Barcelona, desembre de 1994, pàgs. 10-14.

-OLIVELLA PRATS, Rosa M.: Bio-bibliografia de Francisco Flos y Calcat, a *Bibliotecomania. Escuela de Bibliotecarias de la Diputación de Barcelona*. Gener-Desembre de 1971. Núms. 73-74, pàgs. 39-62.

-ROCA I FERRERAS, Josep Narcís: L'ensenyament y estudi del català, a *L'Arch de Sant Martí*, núm. 112, 25 de març de 1885, any II, pàgs. 1007-1010.

-SOLÀ, Joan: L'ensenyament del castellà a Catalunya al segle XIX, a *Actes de les Senes. Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*, volum 2, Editorial Eumo. Vic, 1984, pàgs. 175-192.

G.3.-Tesis.

-DURAN I SOLÀ, Lluís Gonçaga: *Catalanisme i societat civil: l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana(1930-1936)*. Tesis doctoral inèdita.

-VERT I ROS, Dolça: *L'aprenentatge de la lectura i l'escriptura a Catalunya a través dels llibres de text(1898-1923)*. Tesis de llicenciatura inèdita.

H.-ANNEXOS.

H.1.-REGLAMENTS I ESTATUTS DE LES ENTITATS DEFENSORES DEL CATALÀ COM A LLENGUA ESCOLAR.

Reproduïm en aquest apartat els diferents reglaments i estatuts de les associacions que treballaren per aconseguir que el català fos la llengua vehicular de l'ensenyament.

En primer lloc hem copiat un opuscle, titulat *Manifest del Centre Escolar Catalanista y Estatuts del Patronat de la Ensenyansa Catalana*, de l'any 1887. Aquest patronat té el valor de ser el primer d'aquesta mena que va arribar a tenir estatuts propis, aprovats i, fins i tot, publicats. És un precedent clar de la futura Agrupació Protectora.

Segonament, recollim el reglament de l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana, del 1899, que va ser reformat el 1902 quan l'Agrupació es convertí en Associació. Precisament el tercer i últim document d'aquest primer apartat és aquest nou reglament de l'Associació Protectora, que va ser vigent fins el 1915 quan, a l'època de Manuel Folguera, s'aprovaren uns nous estatuts.

H.1.1.-Manifest del Centre Escolar Catalanista i Estatuts del Patronat de l'Ensenyança Catalana(1887).

Compatricis:

Lo Centre Escolar Catalanista en representació del estudiós jovent de nostra Universitat y Escolas Especials vos crida avuy á son entorn pera que l'ajudéu ab vostra poderosa empenta á contribuir al gloriós restabliment de la Ensenyansa Catalana.

Convençuts nosaltres de que ja es hora de que comensin á posarse en práctica los justíssims ideals de la causa catalanista vením á oferirvos tot just

naixém á la vida las raquítics forsas de que podém disposar ben segurs de que havéu de robustirlas vosaltres ab la mes entussiasta y desinteressada cooperació.

Fa ja molt temps que aspiravam vagament á la realisació de la magnífica obra que empreném en l'actualitat, fa ja un grapat d'anys que somniavam neguitosos en la sublime creació d'eixos patriótichs temples de l'intel·ligencia ahont hi han d'adquirir los infants sas primeras ideas sobre la religió, la pàtria y la familia; pero las nostras aspiracions, los nostres somnis, los tancavam sens compassió dins del dor adolorit al veurer que nostres superiors de casa mateixa acceptavan com á cosa natural y propia lo que era sols corromput fruyt d'una tirànica absorció.

Ja allavors, ja en nostra mes tendra edat nos deya una intuitiva veu dins de la conciencia que era injust, que era arbitrari que'ns fessin menysprear la llengua ab que jugarem y aquella ab que nos dirigian dolcissims mots las personas estimadas, per una llengua estranya, realment tant melosa com se vullga, pero cap y á la fi rencorosament aborrida per nosaltres cada vegada que pera son ús nos obligavan á mlatractor l'espontánea expressió dels nostres pensaments.

Y si en los primers anys de nostre aprenentatge era una veu intuitiva la que'ns guiava, avuy es ja un esclat de rahó y de rahó justificada per detinguts estudis històrichs filològichs y etnogràfichs la que'ns parla cridant fins á aixordar nostras orelles, de la trista situació á que's vehuen reduhits los nins de nostra terra devent apendrer en llengua forastera lo que llogicament sols poden assimilarse en la primera que barbotejaren sos llabis, y de la mes horrorosa condició á que están subjectes los mestres que han d'ensenyar á sos deixebles lo que ells ni sisquera poden saber bé encara, havent de lluytar pera cumplir sa crudel missió, primer, ab las propias tendencias que han de vencer per forsa costi lo que costi y segon, ab la poca voluntat y reduhida comprensió d'aquells sacrificats sers que no

sempre deixan contrariar ab son avansament las mes rutinarias lleys de la naturalesa.

Vetaquí, donchs, com no es lo despertament d'un dia lo qui'ns fa pendrer avuy una determinació decisiva pera millorar la sort dels catalans respecte á la ensenyansa.

L'acte present no ha estat mes que la natural conseqüència del vital desenrotllo d'un sentiment en lo nostre cor y d'una idea en lo nostre cervell.

Perque volém que'ls nostres germanets avuy, perque volém que'ls nostres fills demá, pugan donar sos primers passos en la ensenyansa ab lo camí desembrassat d'inútils y abrumadors entrebanchs, es perque venim á sollicitar actualment sense recansa y ab la decissió del que defensa una causa justa, la vostre protecció pera l'establiment de las Escolas Catalanas.

No ho duptém, nó, ni un moment tant sols que havéu de acullimos ab fervent entussiasme ¿Y com nó si al cridarvos al entorn nostre vos oferim visiblement la regeneració intelectual y moral de Catalunya? D'ara endavant, realizadas las nostras aspiracions, ja no vos dirán que es impossible l'instrucció de vostres fills perque oposin notable resistencia á la possessió d'un idioma diferent del vostre, ni vos assegurarán tampoch sa inutilitat pera'l seguiment d'una carrera pel sol fet de resistirse sa llengua al *ceceo* de la pronunciació castellana.

Al contrari los fills vostres que aprenguin en las Escolas Catalanas podrán assimilarse desde un principi totas aquellas ideas essencials que se'ls hi han d'oferir sense cap transformació al adquirirlas y mes endavant al mateix temps que s'apoderin dels útils coneixements que avuy en las Escolas Oficials son de lley y costum, podrán fer gala de saber com deu saberlas un bon catalá la Geografia é Historia de Catalunya y la lectura y escritura de la llengua del país. Si aqueixas ventatjas no fossin encara prou notables pera recomanarvos la ensenyansa que vos oferim, fixeuvos bé en que la nostra tasca de catalanisació no es gens exclusivista per mes que aixís se la moteiji. En las nostras Escolas, en las

quals com á llenguatge oficial se declara lo de la terra, no rebutjém lo llenguatge castellá perque'l reconeixém útil y bell, com tampoch rebutjaríam lo francès, anglés, etc., si no'ls consideressim impropis de ser compresos en la Ensenyansa Primaria. Y en aquest concepte podém assegurarvos que l'empenyo dels nostres mestres en que sos deixebles aprengan millor que abans l'idioma de Castella ha de ser tant constant y tant ferm com ferma y constant es la general y fundada opinió de que l'estudi de las llenguas desconegudas ha de basarse en la constant comparació de sa estructura ab l'única que's coneix fonament.

Aquesta es la sola manera de que'ls noys catalans puguin aprendrer bé, tart o dejorn, l'idioma de l'Ebro enllá y no com se vol ferho ara en los Establiments oficials, los quals no pretenen altra cosa que fundar sobre terreno sorrench una feixuga construcció basantla pera mes crudel ironía en ridícols fonaments de cotó fluix.

Nó, no'n duptém gens, precis es repetirho, del felís éxit de la nostra iniciativa. Si'l poble catalá al veurer á un aixám de jovens enamorats de sa Patria, treballant pera retornarli una de sas mes sagradas atribucions, no corre á oferirlosli entussiasmat sa cooperació, haurém de confessar trista pero certament que ja no existeix lo poble catalá.

Ara mes que may, quan son esperit jau abatut baix lo pes de tanta desmoralisació en totas las esferas, quan los polítichs centralisadors no sols l'abandonan á sas forsas sino que descarregan sobre son cor desesperat lo mes sarcástich anatema d'odi y de despreci, quan ni sa desdítixa tan sols veu respectada furtantseli encara ab lo major cinisme al mateix temps que sas úniques fonts de riquesa las tradicionals lleys de son malmés Códich Civil, quan á tan fatal situació se troba reduhit, are mes que may lo poble catalá deu llensarse sense duptes ni vacilacions als nostres brassos pera dirnos ab plena enteresa:

-Si; feu fornada nova y que Deu vos ajudi en vostra tasca com nosaltres vos ajudarém també fins l'alenada de la mort.

Per això, compatricis, venim á pendrer, los estudiants, modesta iniciativa en eix trascendental assumpto que'ns confessém incapassos de realisar per nostre sol desitj: per aixó, 'l Centre Escolar Catalanista sense vacilacions y ab lo pit descobert vos emplassa á tots á son voltant, y vos crea un "Patronat de Ensenyansa Catalana" dins del qual pugáu protegir com devéu, un dels aspectes del renaixement catalá que ha de donar més gloria y mes profit á nostra Patria.

Y perquè la vostra tasca sia lo mes lleugera possible fins vos havém marcat los Estatuts de la nova Associació, divent constar ben alt que no es per vía d'imposició ni de domini que vos los presentém adjuntament confeccionats, sino que es no mes com un remarcament de fitas gens estretas ab l'objecte de que compregáu tan sols lo camí que creyém de conveniencia se segueixi pera alcansar millor lo bé somniat. Per altre part ¿qui ab sensatés podria calificar jamay de desitj absorvent la presentació d'un programa en lo qual ningú ve obligat á encabirshi cegament essent com es lliure y voluntaria elecció de tots los catalans l'acullirlo com á bó ó com á dolent adherintse ó no á sa norma de conducta?

Aixís com aixís devém fer á saber que en ell nos havém ajustat als mes oposats criteris, no havent estalviat gens detingudas consultas ab personas de totas condicions y de reconeguda experiència que han aplaudit sense reserves la nostra obra ocasionantnos inmensa satisfacció.

Valentnos de preuhadissims datos que havém recullit ab insistència, podríam haver confeccionat també lo Reglament especial de Ensenyansa pel qual aquesta á nostre modo de veurer deuria regirse, pero'l desitj que'ns anima de que jamay se'ns pugan atribuir intents d'exagerada imposició nos ha privat de ferho, preferint que á son temps aquest Reglament se vegi discutit y aprobat en lo mateix sí del Consell Director del Patronat en fundació.

Ja veyéu, donchs, com havém treballat ab incomparable constancia epra que apareixi á vostres ulls lo projecte del "Centre Escolar Catalanista" com

una idea seria y formal que convé portar á la práctica com mes prompte meillor. Just es, en conseqüencia, que si en alguna cosa pogués haver influhit malament en lo vostre ánimo la circumstancia de perteneixer l'iniciativa á una Associació de jovens inexperts, la desterréu d'ell tot seguit y á corre-cuyta, devant dels eloqüents fets que vos han de dir prou alt quan poderós es l'amor patri y l'idolatria d'una causa justa encara que vaigin á fer son niu en los tendres cors d'una generació que tot just en l'ordre natural deuria preocuparse ab las lleugeras ilusions d'altres amors més febles.

¡Avant, compatricis! una vegada convensuts, no ja de la noblesa dels fins que perseguim(pels catalans sempre indiscutibles), sinó de la bona fé que á sa execució presideix, no descanséu ni un moment tan sols sense venir á significar vostra adhesió á Institució tan magnífica, y acudint als llochs que oportunament se hos marcan, anéu á depositarhi ab vostra firma lo sagrat compromís de contribuir ab una almoyna periódica á la que abans havém anomenat sense mossegarnos la llengua regeneració intelectual y moral de Catalunya.

Penséu en la ignominia que pesaria sobre'l vostre front si'l projecte en qüestió fallés per dessidida vostra y mediu las conseqüencias de tan gran desdita fixantvos en la deshonra que inevitablement cauria sobre nostra Patria al veurer tothóm que sos fills borts i desagrahits no han sigut capassos de retornarli tenintlo en sas mans, un dels mes preciosos retalls de sa bandera, malmesa y arrossegada sens consciencia fa mes d'un sigle y mitj.

La nostra obra, que ha de plaurer á tots los que militan mes ó menos avansadament en lo camp del regionalisme desde'ls que son convensudament separatistas fins als que no volen més que una relativa descentralisació, fora criminal deixarla sense amparo morint anémica per falta de elements de vida.

¡A la lluyta! donchs, y sapiguém ser bons catalans. Recordemnos de la fondíssima crísis social y política de la desgavellada nació espanyola y fixemnos

bé en que ab sos desacerts y ab sa desmoralitat administrativa no es altra cosa que un desgovernat edifici que tendeix á enfonsarse á la bufada mes lleugera arrastrant detrás seu totas las riquesas que en son si van contingudas. Nosaltres que á n'aquest edifici hi tenim adossada nostra llar no havém de consolarnos jamay de que fineixi en espantós terratremol. Al contrari, amants de ella y de las sagradas tradicions que representa, mentres los demás derruheixen edifiquém nosaltres y comensém per refer fonaments y robustir parets mestres de la casa nostra.

Y'l dia aquell trist y fatal en que l'impia turbonada ab son gegantí esbufech vingui á aixecar de sa planta l'esquerdada mansió del las vehí pera enfonsarla en un abím de que maymés desgraciadament puga aixecarse, nosaltres los previsors y cuydadosos habitants de la payral masia, no haurém de fer mes que, emocionats y silenciosos, arraulirnos á la vora del foch y resar fervorosament pels desdixats sentidas y espontáneas pregarías.

Lo Concell General.-Lluís Claramunt-Eduard Padrós-Jaume Novellas de Molins-Joseph Manonville-Emili Barril-Narcis Verdaguer Callis-Modest Vidal-Benigne O. Domenech-Adolf Ros-Adolf Damians-Emili Sunyer-Marcelo Riu-Joan Freixa-Antoni Bosomba-Manel Folguera Durán-Lluís Planas de Tawerne-Alfons Arús.

Estatuts del Patronat de l'Ensenyança Catalana.

Objecte del Patronat.

Article 1er. Lo Patronat de la Ensenyansa Catalana té per objecte exclusiu dedicarse á la creació y Foment de Escolas en las quals s'ensenyi á llegir y escriurer correctament la llengua de Catalunya, aixis com també á adquirir per medi d'ella tots los demás coneixements possibles, tant y principalment los que pertanyen á l'Ensenyansa Primaria, com també, quan siga oportú y convenient, los que's refereixen á estudis d'ordre mes avansat.

Art. 2on. L'Associació no s'ocuparà de política ni de religió, seguint referentment á aquest últim punt en las Escolas Catalanas idéntica marxa que la seguida fins ara en las mateixas Escolas Oficials.

Art. 3er. Los medis que ha d'emplear lo Patronat venen involucrats ja en son mateix proposit, podentse valer en tal concepte de la realisació de parcials certámens pera adquirir bonas obras de text, de l'obertura d'oposicions ó concursos pera provehir mellor los establiments creats, y de totas aquellas gestions en una paraula, que á judici del Concell Director puguin contribuir poch ó molt al major éxit de l'Institució.

Dels socis.

Art. 4art. Lo Patronat de la Ensenyansa Catalana tindrà tres classes de Socis, essent lo número d'aquestos indefinit.

Art. 5nt. Serán Socis Protectors los que paguin mensualment una quantitat igual ó major que cinch pessetas.

Art. 6é. Serán Socis Numeraris los que paguin mensualment una quantitat compresa entre una y cinch pessetas.

Art. 7é. Serán Socis Adherits los que sense pagar cap quota, realisin de conformitat ab lo Concell Director y sense retribució ninguna qualsevol treball que equivalgui ó sobrepuji á la quantitat de cinch pessetas mensuals.

Art. 8é. Podrán nombrarse además quan les circumstancias poderosament ho exigeixin Socis Honoraris lliures de tota mena de quotas.

Art. 9é. Podrán també ausiliar al Patronat las Associacions y Periódichs regionals. Tindrán representació en éll lo Presiden de Associació ó Director de Periódich, quals respectivas entitats figurin en la llista de suscripció mensual ab la quota de Socis Protectors.

Art. 10. Pera l'admissió dels Socis deurá presentarse una proposta firmada per un Soci y l'interessat al Consell Director, lo qui en votació secreta

determinarà'l que correspongui. Deurán expressarse en la proposta la professió y domicili del sollicitant, aixís com també la quantitat mensual ab que desitji contribuir al objecte de l'Associació, podentse d'ella deduhir la Secció á que ha de perteneixer.

Art. 11. Los Socis que vullgan pagar acumuladas trimestral, semestral ó anualment las quotas que'ls hi corresponen pagar cada mes, podrán ferho d'acort ab la Comissió Administrativa. En tal cas los pagos deurán ser adelantats.

Art. 12. Lo soci que deixi de pagar un trimestre de sas mensualitats ó perjudiqui á la Associació contravenint son noble fi, podrá ser donat de baixa pel Consell Director.

De las Seccions

Art. 13. Los Socis Protectores y'ls Socis Numeraris vindrán á constituir dos Seccions diferentas dintre del Patronat, perteneixent los adherits á la dels Socis Protectores.

Art. 14. Aqueixas dos Seccions podrán reunir-se solsament en cassos extraordinaris per iniciativa de la Presidencia del Patronat ó á petició formulada al menys per vint Socis de las mateixas.

Organisació del Patronat

Art. 15. Lo Patronat de la Ensenyansa Catalana estará regit per un Concell Director compost de vint individus, dels quals ne pertanyin fixament deu á cada una de las Seccions de Socis Protectores y Socis Numeraris.

Art. 16. Cada una d'aqueixas Seccions nombrará'ls deu individus que li corresponen pera'l Consell Director la primera quinsena de Juliol, devent pendre possessió tots de sos respectius càrrechs vuyt dias després de sa elecció.

Art. 17. Inmediatament elegirán los nous Concellers la Comissió Executiva del Patronat composta de cinch membres, y's dividirán ells en altrás

tres Comissions d'igual número d'individuos, que serán las següents: Comissió Tècnica, Comissió Administrativa y Comissió Inspector.

Comissions Permanents

Art. 18. La Comissió Executiva del Patronat estarà formada d'un President, dos Vice-presidents y dos Secretaris, ab lo ben entés de que'l President deurà formar part precisament de la Secció de Socis Protector.

Art. 19. Las atribucions d'aquesta Comissió deurán concretarse únicament á l'execució de tots los acorts que prengui'l Concell Director, resumint la representació del Patronat al exterior.

Art. 20. Lo President de la Comissió Executiva tindrà la firma de la Associació y presidirà totas las sessions del Concell Director, aixís com també las de las Seccions quan degan reunir.

Art. 21. Lo Secretari de la Comissió Executiva te á son càrrech los llibres y documents del Patronat, redactará y suscriurá las actas de las sessions del Consell Director, portará lo registre de socis y expedirà'ls oficis del Patronat d'acrod ab la Presidencia. A més deurà remetre a la Comissió Administrativa cada primer de mes un estat de las altas y baixas de socis en la mensualitat anterior.

Art. 22. La Comisió Tècnica estarà formada d'un President, dos Vice-presidents y dos Secretaris.

Art. 23. Aquesta Comissió deurà dictaminar en tot quan se refereix al procediment, llibres de text y material apropiat pera l'ensenyansa y en general sobre tot lo que's relacioni ab lo règimen pedagógich de las Escolas.

Art. 24. La Comissió Administrativa constará d'un President, dos Vice-presidents, un Tresorer y un Secretari-Contador.

Art. 25. Aquesta Comissió dirigirá la gestió econòmica del Patronat, devent presentar al final de cada any un estat de comptes al Consell Director,

pera sa aprobació, aixís com també los Pressupostos ab los quals ha de regirse en la següent anyada. Tindrà á més obligació de subjectar al mateix Consell tots los gastos extraordinaris de l'Associació.

Art. 26. Lo Tresorer de la Comissió Administrativa recaudarà y custodiará fondos del Patronat, verificará'ls pagos degudament autorisats pel President de la mateixa Comissió y previa intervenció del Contador y darà una nota á la Comissió pera que aquesta la trasmeti al Consell Director dels socis que deixin de satisfer l'import d'un trimestre.

Art. 27. Lo Secretari-Contador de la Comissió Administrativa pendrà nota dels ingressos y sortidas de fondos, intervindrà en los cobros y pagos anotantlos en lo llibre corresponent y posará sa conformitat als comptes que dugui 'l Tresorer.

Art. 28. La Comissió Inspectorá constará d'un President, dos Vice-presidents y dos Secretaris.

Art. 29. Aquesta Comissió tindrà'l deber d'inspeccionar las Escolas creadas estudiant la regularitat de sa marxa é informant quan convingui al Consell Director sobre'l resultat de sas investigacions.

Concell Director

Art. 30. Lo Concell Director se reunirá sempre que'l convoqui'l President per iniciativa propia ó á petició al menys de cinch concellers.

Art. 31. Los individuos del Concell Director venen obligats á assistir á las reunions d'aquest y á desempenyar los cárrechs y comissions que'l mateix los hi confihi.

Art. 32. Tots los concellers tenen lo dret d'iniciativa podent presentar las proposicions y fer las preguntas que creguin convenients.

Art. 33. Lo Concell Director resoldrà tots aquells assumptos que se li presentin informats per las Comissions y passarà á n'aquestas tots los que estigan dintre l'acció de cada una d'ellas, sempre que no sia en cas d'urgencia.

Art. 34. A las sessions del Concell Director podrán assistirhi, teninhi veu, pero no vot, los representants d'entitats que figurin en la llista de suscripció mensual ab la quota de Socis Protectors.

Art. 35. Lo Concell Director deurá tenir un reglament interior que li serveixi de guía pera sa marxa regular.

De la Ensenyansa.

Art. 36. Lo Concell Director determinarà quan ho crega convenient l'obertura d'Escolas Primarias en las diversas localitats de Catalunya, aixís com també la creació de cátedras superiors y de classes gratuhtas pera obrers, subjectantse sempre á un Reglament Especial que sobre l'organissació de la Ensenyansa Catalana deurá posar en vigor.

Actes importants.

Art. 37. Cada any lo dia primer de Setembre celebrarà'l Patronat l'inauguració del Curs entrant pera las Escolas de la ciutat de Barcelona ab tota la solemnitat possible, verificantse en aqueixa festa la repartició de premis als alumnos que'ls meresquen en lo curs rader y llegintse en ella pel senyor President de la Comissió Executiva un Discurs doctrinal y pel senyor Secretari de la mateixa una Memoria de tots los avansaments de l'Associació desde l'anterior anyada.

Art. 38. A las inauguracions del Curs en las demás Escolas Catalanas de fora de Barcelona deurán assistirhi autorissadas Comissions del Patronat pera presidirlas y dirigirlas convenienment. Aqueixas festivitats deurán celebrarse també ab grant solemnitat proporcional á la importancia de las corresponents

poblacions, deventse seguir en ellas una marxa parescuda á la que indica l'anterior article. Lo dia d'inauguració deurá caurer sempre en la primera setmana de Setembre.

Art. 39. Després de la Inauguració oficial del Curs se repartirá cada any imprés á tots los sócis un exemplar que continga lo Discurs Presidencial y la Memoria del Secretari, llegits en dita festa de Barcelona y la llista dels alumnos premiats en todas las Escuelas de dintre y fora de aquesta ciutat que perteneixin á l'Associació. A més deurá contenir aquest llibre en últim terme un complet Estat de comptes dels fondos del Patronat.

Art. 40. Lo Concell Director podrá á més acordar la celebració d'altres actes al exterior ab motius extraordinaris, sempre que pugan revestir gran transcendencia en profit dels ideals que persegueix lo Patronat.

Disposicions Generals.

Art. 41. Per ser del tot innecessari pera son objecte prescindirá aqueixa Associació de possehir local propi, tenint solsament una oficina de Secretaría y Administració á fi de que serveixi com á centre, ahont los socis y personas interessadas puguin esposar las noticias, preguntas ó reclamacions que cregan de conveniencia y oportunitat.

Art. 42. Lo Concell Director tindrà'ls dependents que necessiti y pugui pagar lo Patronat.

Art. 43. La Comissió Administrativa podrá nombrar corresponsals en las poblacions que majors rendiments dongan á l'Associació, prévia consulta y aprobació del Concell Director.

Disolució del Patronat

Art. 44. Podrá disoldrers lo Patronat de la Ensenyansa Catalana quan aixis ho acordin las dos Seccions del matix reunidas en sessió extraordinaria y refermi aqueix acort ab son consentiment lo Concell Director.

Art. 45. A la reunió de cada una de las Seccions convocadas pera tractar de la disolució del Patronat, deurán assistirhi al menys la meytat mes ún dels socis que respectivament las forman, y á la consegüent del Concell Director, 15 de sos membres.

Art. 46. Aprobada la disolució del Patronat, deurá repartirse l'existencia de valors en Caixa, cas d'havernhi sense deutes pendants, entre'ls Mestres de l'Associació que continuhin sostenint Escolas Catalanas y en son defecte haurán de ser entregats á Establiments de Beneficencia de Catalunya. Pera realisar aqueixos acorts se nombrará d'entre'l Concell una Comissió liquidadora composta de cinch individus.

Article Transitori

Tota modificació en aquestos Estatuts deurá anar precedida del acord afirmatiu d'una de las Seccions del Patronat en sessió á la qual hi assisteixin al menys la meytat mes ún de sos socis y estar confirmada pel Concell Director per majoria absoluta de vots dels individus que'l composan.

Lo Consell General del Centre Escolar Catalanista, constituhit en Comissió organitzadora del Patronat de la Ensenyansa Catalana, aproba aquestos Estatuts en sessió del dia 13 de Febrer de 1887.

Lo President

Lluís Claramunt

Lo Secretari

Joseph Manonville

Gobierno Civil de la Provincia de Barcelona.

Se aprueba este Reglamento.

Barcelona, 7 de mayo de 1887.

El Gobernador,

Luis Antunez.

H.1.2.-Reglament de l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana(1899).

Objecte

Art. 1er. Acullintse á lo que preceptúa l'article 2on. lletra c dels Estatuts de la Unió Catalanista y per lo tant ab lo concepte de adherida á la esmentada Unió, se constituheix ab residència á Barcelona, una "Agrupació protectora de la ensenyansa catalana" que tindrà per objecte procurar y fomentar l'arrelament é impuls de la ensenyansa intel·lectual, artística y científica, comprenent los diferents aspectes de la elemental fins á la superior.

Art. 2on. Obehint á tal propòsit, la "Agrupació protectora de la ensenyansa catalana" y usant dels medis que li permetin sos recursos, procurarà:

a) Adherirse y protegir los Centres d'ensenyansa establerts ó que s'estableixin de caracter verament pedagógich-catalá y responguin á las tradicions religioses y patrióticas de la nostra terra.

b) Adquirir exemplars ó bé subvencionar la publicació de las obras didácticas escrites en catalá.

c) Obrir concursos pera premiar aixís los avensos que fassin las Escolas Catalanas, com las obras literarias y'ls métodos apropiats á la ensenyansa.

d) Organisar aplechs y festivals pera evidenciar los progressos de las escoles esmentadas en la part a.

e) Gestionar los medis que's creguin oportuns pera garantir lo foment de la ensenyansa catalana.

f) Contribuhir als Certámens de las entitats que responenent á la general cultura posin en estudi assumptos relacionats ab los fins de la agrupació.

g) Coadjuvar als fins generals de la Unió Catalanista á la qual esta adherida la Agrupació.

Dels socis

Art. 3er. Podran ingressar com á socis de la Agrupació tots aquells que suscribint la fulla d'adhessió á la mateixa sian admesos per lo Consell Directiu.

Art. 4t. Hi haurán duas calitats de socis:

Los *protectors*, que contribuirán ab una quota anyal inferior á 12 pessetas. Tindrán veu en las discussions mes no tindrán vot y no podrán esser elegits pera'ls cárrechs del Consell Directiu.

Los *numeraris*, que contribuirán als gastos de la Agrupació ab una quota anyal que excedeixi de 12 pessetas, tenint veu y vot en las Juntas generals que's celebrin y'l dret d'esser elegits pera formar part del Consell Directiu y de las diversas Comissions que's creguin necessarias.

Art. 5nt. De todas las obras que subvencioni la Agrupació, bé sian adquiridas ó ja per recompensa ne será entregat un exemplar a cada un dels socis numeraris, entenentse per obra tota mena de llibres y quaderns.

Art. 6e. En tots los actes privats y oficials de la Agrupació sols podrá usarse la llengua catalana.

Del Consell Directiu

Art. 7e. Lo règimen de la Agrupació queda encomanat al Consell Directiu que's compondrá, per are, d'un President, un Tresorer y un Secretari, sens perjudici de que segons las necessitats que puguin presentarse mes endevant s'aumentí'l numero de vocals.

Art. 8e. Las atribucions d'aquestos càrrechs serán las reconegudas per punt general en la vida corporativa.

Art.9e. Lo President, ó qui ell designi representará ademés la Agrupació en lo Consell general a la Unió Catalanista segons l'article 4rt. dels Estatuts per que aquella's regeix.

Art. 10e. Mentres sian tres los individuos que composin lo Consell Directiu, será trienal la duració dels càrrechs, poguent esser reelegits si la reelecció fos per las quatre quintas parts de vots dels assistents á la Junta General ó bé quan per dimissió ó altra causa hi hagi vacant se procedirá á la renovació d'un dels càrrechs seguint l'ordre de President, Tresorer y Secretari.

Art. 12. Lo nou Consell elegit, pendrá possessió vuyt dias després de celebrada la sessió esmentada en l'article anterior.

Art. 13. Pera'l major impuls dels fins de la Agrupació, lo Consell Directiu podrá designar y assessorarse de las Comissions técnicas que cregui convenient.

Art. 14. Ademés lo Consell Directiu vé obligat y facultat á innovar tot lo que estimi convenient al foment de la Institució.

Art. 15e. Pera modificar lo present Reglament será precis l'acort unánim dels individus que forman lo Consell directiu.

De las sessions

Art. 16. Las sessions serán particulars y generals, essent las primeras las que una volta per setmana celebri'l Consell Directiu y las segonas las que per acort del esmentat Consell ó bé per instancia suscripta per la tercera part dels socis numeraris se convoquin.

Art. 17. Pera donar per constituída la Junta de Consell Directiu mentres sian tres los individuos, será precisa la asistencia de dos d'ells y en defecte del President, presidirá'l Tresorer. En quant á las Juntas generals se

donarán per constituhidas sia'l que vulga'l número dels concurrents al cap de mitj-hora de la designada en la convocatoria.

Art. 18. Exceptuant los cassos esmentats en los articles 11 y 15, aixís en las Juntas particulars com en las generals, tots los acorts se pendran sempre per majoria absoluta de vots.

Art. 19. En la sessió general d'elecció de cárrechs que deu convocarse en la segona quinzena de Janer lo Consell Directiu donará compte de sa gestió que's someterá á la Aprobació de la Junta general, llegirá'l Secretari la Memoria dels trevalls portats á terme, y'l Tresorer donará comptes del estat de Caixa.

Art. 20. Pera declarar disolta la Agrupació será precís l'acort unánim dels socis numeraris convocats al efecte per instancia presentada. En aquest cas lo Consell Directiu, constituhit en Comissió liquidadora cuidarà d'invertir los fondos que formin los cabals socials adquirint llibres y efectes d'ensenyansa que's repartirán entre las escolas de que parla l'article tercer".

H.1.3.-Reglament de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana(1902).

Objecte de la Associació

Article 1er. La *Associació* tindrà per principal objecte procurar l'arrelament y fomentar lo desenrotllo de la ensenyansa catalana desde la elemental á la superior.

Article 2ón. La *Associació Protectora de la Ensenyansa Catalana*, dintre dels medis que li permetin sos recursos, procurarà:

a) Fundar Centres d'ensenyansa y protegir los establerts ó que s'estableixin de carácter verament pedagógich catalá y respongán á las tradicions religiosas y patrióticas de la nostra terra.

b) Adquirir exemplars ó bé subvencionar la publicació d'obras didàcticas que's considerin apropiadas á la ensenyansa catalana.

c) Celebrar certámens y obrir concursos pera fomentar la publicació de las obras literarias, premiant las que's considerin dignas de tal distinció.

d) Organisar festas, vetlladas ó altres actes semblants pera evidenciar los progressos de la ensenyansa y estrényer los llassos d'unió entre'ls alumnes de las escolas catalanas.

e) Ajudar als fins de la *Unió Catalanista* á la qual está adherida la *Associació*.

Art. 3er. La llengua oficial de la *Associació*, será sempre y en tota ocasió, la catalana. Lo Concell Directiu, no obstant, podrá autorisar l'us d'una altra llengua sempre que ho cregui convenient.

Art. 4t. Los fondos de la *Associació* consistirán:

1er. En las quotas dels socis numeraris y protectors.

2ón. En los donatius que la *Associació* puga rébrer; y

3er. En los que'l Concell Directiu puga arbitrar d'una manera decorosa.

Dels socis

Art. 5nt. Pera ingressar á la *Associació* será necessari la proposta firmada per dos socis y'l sollicitant, y además, la aprobació del Concell Directiu.

Art. 6é. Los socis serán: *Numeraris* ó *Protectors*. Los numeraris, contribuirán als gastos de la *Associació*, ab una quota anyal que podrá variar desde dotze á seixanta pessetas.

Serán considerats protectors los que paguin més d'aquesta última quota.

Podrán haverhi *Socis honoraris*, quin títol será concedit pel Concell General, á proposta del Concell Directiu ó de deu socis numeraris ó protectors. Los socis honoraris no venen obligats a pago de cap quota.

Art. 7é. Los *Socis numeraris* y'ls protectors tindrán veu y vot en los Concells Generals que's celebrin. Podrán ésser elegits com á membres del Concell Directiu y formar part de las comisiones que's cregan necessarias.

Art. 8é. Perdrán la qualitat de soci:

a) Los que deixin de pagar una anualitat vensuda.

b) Los que contrarihin obertament l'esperit y objecte de la *Associació* á judici del Concell Directiu, el qual donará compte del seu acort en lo més pròxim Concell General pera que ell resolgui en definitiva.

Del Concell Directiu

Art. 9é. Lo Govern de la *Associació* queda encomanat á un Concell Directiu que's compondrá dels següents càrrechs: *President*, *Vis-President*, *Tresorer*, *Comptador* *Arxiver*, *Secretari* i *Vis-Secretari*, tenint cada un las atribucions reconegudas per punt general en la vida corporativa.

Art. 10. Los càrrechs del Concell Directiu durarán dos anys. No obstant, á fi y efecte de poguerse fer la renovació de càrrechs per meytat, passat lo primer any de la constitució d'aquesta *Associació*, deixarán de formar part del Concell Directiu los que ocupin los càrrechs de *Vis-President*, *Comptador* y *Secretari*.

Art. 11. Tots los càrrechs serán honorífichs y obligatoris, y podrán ser reelegits, sempre que obtingan las quantre quintas parts de vots dels assistents al Concell General. De no ésser aixís deurá ocupar lo càrrech'l qui segueixi elegit per primera vegada, en major número de vots. En cas de reelecció, deixa de ser obligatori'l càrrech.

Art. 12. Sempre que per dimissió ó altre causa fossin dos ó més los càrrechs vacants en lo Concell Directiu, convocará aquest, Concell General extraordinari pera omplir las vacants. En cas d'ésser no més una, los individuos de la Junta se sustituhirán per afinitat de càrrechs.

Art. 13. Lo Concell Directiu deurá reunir-se sempre que'l convoqui'l President ó bé ho sollicitin á aquest, tres individus del mateix.

Art. 14. Lo Concell Directiu sempre que ho cregui convenient, está facultat pera nombrar los Jurats ó Comissions técnicas necessarias y ab caràcter tranzitori, á fi d'assessorarse dels assumptos pertinents á sa comanda. Lo President, ó bé qui aquest delegui del Concell Directiu, formarà part dels Jurats ó Comissions técnicas que's nombrin.

Art. 15. Todas las sessions tindrán efecte sempre que's reuneixi la majoría de sos individus, menys quan sían de segona convocatoria que en aquest cas podrán pendrer acorts, sían los que sían los concurrents.

Dels Concells Generals

Art. 16. Los Concells Generals podrán ser ordinaris ó bé extraordinaris. Los Concells ordinaris tindrán lloch en la primera quinzena del mes de Janer y tindrán per objecte:
1er. Lectura del acta del Concell anterior.

2ón. Lectura de la Memoria del Secretari sobre las gestions y actes portats á terme per la *Associació* durant l'any.

3er. Lo Tresorer donará compte del estat de Caixa.

4t. Renovació dels càrrechs que en virtut dels articles 9 y 10 resultin vacants.

5t. Deliberació de las proposicions que's presentin y sían presas en consideració per la majoría dels socis presents.

Los Concells extraordinaris tindrán lloch sempre que'ls convoqui'l Concell Directiu ó bé que'l demanin á aquest, la tercera part dels associats.

Art. 17. Tant los Concells ordinaris com los extraordinaris, tindrán efecte, sia'l quin sia'l número dels que hi assisteixin, pera lo qual s'avisará á

domicili per medi de papeletas repartidas ab vintiquatre horas d'anticipació al menys.

Los Concells se donarán per constituïts al cap de mitj' hora de la designada en la convocatoria y'ls acorts se pendrán sempre per majoria absoluta de vots, no essent válidas las representacions individuals.

Las Corporacions que figurin com á socis podrán ser representadas per son respectiu President ó per la persona delegada per aquest.

Art. 18. Pera tractar de la reforma del present Reglament deurá convocarse Concell extraordinari y'ls acorts deurán pènders per las duas terceras parts dels socis presents al Concell.

Art. 19. En los Concells, tant Directius com Generals, serán secretas las votacions pera'l nomenament de cárrechs y pera qüestions personals. En los demés cassos pera ésser secretas será precis la voluntat manifesta de la meytat més un dels assistents.

Art. 20. Pera declarar disolta la *Associació* será menester no haverhi lo número de vint associats que's prestin á continuarla ab lo mateix esperit de miras que prevé l'article segón del present Reglament. En cas d'acordarse la dissolució, lo Concell Directiu se constituïrà en Comissió liquidadora y lo que resulti sobrant s'invertirà en llibres y efectes d'ensenyansa que's repartiran entre las escoles de que parla l'article segón y en son defecte entre las que tingan més afinitat d'ensenyansa.

Art. 21. Lo Concell Directiu está autorisat pera interpretar los cassos dubtosos que pugan presentarse en lo present Reglament.

Barcelona, 20 de Janer de 1902.

Lo President de la Comissió Organisadora,

Gil Saltor Lavall

H.2.-DOCUMENTS INÈDITS.

En aquest segon apartat reproduïm tres documents inèdits conservats a l'arxiu Jordi Flos. El primer de tots és una ressenya d'alguns aspectes de la vida de Francesc Flos i Calcat, titulada *Efemérides principals, y otras notas*, escrita per ell mateix l'any 1891.

El segon document és el text íntegre de la primera conferència donada en català a la Universitat de Barcelona, per Francesc Flos i Calcat, amb el títol *Rahonaments pedagògichs pera que la ensenyansa en nostra terra sia donada en llengua catalana y perjudicis que causa'l donarla en llengua forastera*. Està datada el 16 d'abril de 1899.

Per últim, hem inclòs en aquest apartat un currículum vitae de Francesc Flos, titulat *Mèrits pedagògics que té l'honor d'acreditar en Francisco Flos i Calcat, fundador i director del primer col·legi català amb el títol de Col·legi de Sant Jordi*, datat l'any 1920.

H.2.1.-*Efemérides principals, y otras notas.*

Francisco Flos y Calcat nascut en Arenys de Mar lo dia 13 de Novembre de 1856.

Feu sos estudis de primeras lletras en una escola de la mateixa vila fins á la edat de tretze anys.

Passá á Barcelona als catorze anys ó sia en l'any 1870.

Fou col·locat per dependent en una ferreteria ahont passá tres anys, y vegent que ab dita professió no satisfeya son desitj ni sas aficions passá per dependent en lo despaigf de una fàbrica de farinas qual col·locació li permetia poguer assistir á la nit á la escola de Belles-Arts situada en lo segon pis de Llotja. Se matriculá en las classes de lineal y estampats. Arribada las vacaciones y

careixent de medis pecuniaris y d'apoyo necessari pera posarse en situació convenient pera exercir lo cultiu de las arts divagá algun temps per las contrarietats que tot sovint se li presentavan fins que á primers d'Octubre(1875), fou sollicitat pera desempenyar la classe de dibuix y caligrafia en un Colegi del Masnou.

Molt aviat adquirí relacions entre'ls masnouhencs y aquestas feren de que als tres anys ó sia l'any 78 adquirís un Colegi pe'l seu compte y direcció. Cursá tot seguit los dos anys reglamentaris y la reválida pera obtenir lo títol de Mestre lo que conseguí ab bones notas. En 25 d'Agost de 1880 verificá exámens públichs de sos alumnos en lo teatro de dita vila. En 10 de setembre de 1881 contragué matrimoni ab Josepha Gibernau y Just, filla del Masnou. Ab aquesta unió fou mes motivada sa residencia en aquesta vila prosseguint sas tasques en la ensenyansa y especialment en la de dibuix de la que contava molts deixebles alguns d'ells bastant aprofitats.

Durant l'any 1886 se li presentá ocasió pera concórrer en diferents certamens guanyant lo primer premi en lo de Vilanova y Geltrú per son cuadro Patria, Fides Amor, treball á la ploma ab lo qual guanyá també mes tart Medalla de Plata en la Exposició Universal de Barcelona de 1888. En lo Certámen de Vilanova, qu'era artístich y literari, li fou premiada al mateix temps una poesia titulada "Lo mas del Admetiler". En lo Certámen de St. Martí de Provensals obtingué premi per una Memoria "Las escolas catalanas", treball en lo qual se posa de relleu la rutina que per imposició del Govern central impera en las escolas de Catalunya citant al efecte varias prescripcions pedagógicas contra la mala disposició de ensenyar als noys catalans en una llengua que no es la seva propia.

Dita Memoria que fou mes tart publicada y repartida entre'l Professorat catalá y la premsa tota meresqué importants elogis, y especialment

per la catalanista, qu'hi dedicà alguns articles tots ells altament favorables á la t  ssis general desenrollada en dita Memoria.

En lo mateix any de 1886, guany  altre premi en lo Certamen d'Arenys de Mar per sa poesia de costums "Las enramadas".

L'estat sempre decadent de la marina mercant afect  de una manera visible la població del Masnou de manera que'n l'any 1887 se contavan per centenars los individus que emigraren   Am rica en busca de millor sort, deduhintse que'l cens baix  considerablement.

Aix  feu que moltes families reduhian també sos gastos portant sos noys   la escola pública que per m dica   insignificant retribució los admetia. No tard , donchs, en coneixers en lo Col·legi, que era titulat del Comers, títol que era degut   son antecessor D. Joan Ribera y Prat, un bon número de baixas.

Aquesta circumstancia motiv l que anunci s son trasp s quedant dit Col·legi en Juliol de 1887 propietat de D. Francisco Masferrer que l'adquiri per la quantitat de cinch centas pessetas sense'ls mobles y dem s material, preu igual que quan ell lo compr  al sobre dit Joan Ribera.

En 1er. d'Agost del mateix any   sian pochs dias després de efectuada la venta fou nombrat Cal grafo de la Exposició Universal de Barcelona quan principal treball que execut  fou l'acta de la inauguració de dit Cert men extesa sobre pergamí y en policromia y que firmaren los principals personatjes que   ell concorregueren.

Dit document se trova avuy custodiat en l'Arxiu Municipal.

Son domicili en la ciutat fou en lo carrer de Milans n  3 entresol, ahont en 23 de Febrer de 1888 veg  exhalar lo darrer badall   sa bona mare després de curta malaltia(q. en p. d.).

En Abril del mateix any fou nombrat Auxiliar dels Jurats de Bellas Arts de la Exposició Universal dita havent corregut de c rrech la administració y demes treballs referents   las seccions de Pintura y Esculptura en lo Palau

corresponent, quedant cessant á la clausura que's verificá en Desembre del mateix de 1888.

En aquest mes fou elegit vocal de la Junta Directiva de la "Associació Catalanista d'excursions científicas" cárrech per dos anys, després dels quals fou reelegit.

Circunstancias poch saludables de la habitació del carrer de Milans l'obligá a trasladarse al carrer de Clarís n· 65 pis 4t. 1a. mes notant que tal vegada l'estar massa allunyat del casco antich de la ciutat feya de que no tingués lo treball necessari pera sa subsistencia y la de la familia determiná passar en Novembre de 1889 al carrer de la Primpcesa n· 56 pis 4t 1a. lloch ben céntrich y habitació de bonas condicions higiénicas.

Fixar de nou son domicili y tenir sempre travalls pera executar fou cosa igual.

Entre'ls principals travalls se contan los següents:

33 Diplomas policromats pe'ls membres del Consell de la Exposició.

1 Diploma en pergami per Dn Francisco de P. Rius y Taulet President.

2 Diplomas Monument á Colon.

1 Id. per D. Fco. X. Tobella.

3 Portadas-álbums: Municipi de Génova, Rey d'Italia y President dels Estats Units.

8 Pergamins pe'ls Primpceps que visitaren la Exposició Universal.

1 Pergami pe'l Duch d'Aosta.

1 Id. pe'l Rey d'Italia Umberto II

1 Id. pe'l Gobernador Ll. Antunez.

1 Id. per D. Joseph Gassó.

1 Id. per la Sra. de Arnús.

1 Id. per la Marquesa de Montroig.

2 Id. pe'l Centre Catalá de Buenos Aires(2 socis honoraris que nombrá).

1 Pergamí per la Duquesa de Medinaceli.

Aquest fou l'últim treball de l'any 1890, tenint encarregats ja d'altras los quals no essent menos importants s'anotarán a mida que s'acabin; puig que la present ressenya es feta als primers dias de 1891, any que Deu vullga sia de salut, benestar y progrés per tots nosaltres y de bon auguri pera arribar aviat á la reivindicació de la personalitat de Catalunya qu'es lo que deurian desitjar tots los bons catalans amants de las glorias de sos avis y de la regeneració social del nostre poble.

Amen.

H.2.2.-Rahonaments pedagógichs pera que la ensenyansa en nostra terra sia donada en llengua catalana y perjudicis que causa'l donarla en llengua forastera(Conferencia pública donada en la Universitat lo dia 16 d'Abril de 1899).

Senyors:

No espereu pas de mí un discurs académich, rublert d'aquellas fantasias ab que modernament solen vestirse los parlaments per poca que sia la competencia de sos autors. Lo que sí, vos prometo, com podrán apreciar principalmente los que s'hagin preocupat de las cosas pedagógicas, es á dir, aquells que no hagin emprés la carrera del Magisteri á faysó d'industria sino com un verdader sacerdocí, una munió de veritats totas ellas ben certas y probadas que han de ser la garantia més ferma y segura del éxit que espero de ma empresa al defensar com defenso y defensaré sempre en que sia á costa de grans sacrificis, la ensenyansa llógica y racional que's deuria donar sense excepció en totas las escolas de la nostra Catalunya, la nostra patria, y posar de relleu ensempls los

greus mals y perjudicis que ve causant lo Professorat catalá anant contra las corrents que més afavurien lo desenrotllo intel·lectual de la tendra infantesa, com contribuhint, si's vol inconscientment, á una degeneració que, per lo que toca á la nostra terra, per la nostra personalitat propia y característica (puig que bé se distingeix prou de la dels demás pobles ibéricchs) tenim la estricta obligació d'obehir als principis inmutables de la ciencia pedagógica, y may, may, sino volem sentar plassa de rutinaris y apátichs al devant de las demás nacions europeas, secundar per por d'un mal entés oficialisme que, dit sia de pas, te la dèria de malmetreho tot mentres pugui imperar lo domini d'una centralisació tiránica, secundar, com dich, la més injusta y la més exagerada de todas las injusticias que portan en sí fins á la degradació y al enviliment de la nostra històrica y gloriosa rassa.

Som y devem vanagloriarnos d'esser catalans; y ho som, grat sia á Deu, per rahó de naturalesa que no poden trencar ni abatre tots los homes en pès del món; mentres que las protestas d'espanyolisme nascudas d'un artificialisme corromput, inclinadas las unas per una educació falsa que s'ha rebut al fer entendre maliciosament lo concepte de patria y las otras per un interessat mercantilisme, han quedat aygualidas sino desfetas á la mes petita empenta d'un Cavite y d'un Santiago.

Deixemnos, donchs, de preocupacions per cosas que son secundarias y solzament accidentals y saludem tots los que's considerin bons pedagochs ab ciencia pero ab lo cor ben obert y ab lo cap ben alt que's lo modo mes expressiu de com se té la consciencia recta per lo ben obrar y fugim de miserias mundanals que tot ho perverteixen y enrunan.

Si'l resto d'Espanya vol viure com s'ha dit un sigle atrassat esperant que tot se li porti ben amanit per no tenir temps que l'ha d'esmersar concurrent al espectacle barbra dels toros y quan no en las disbauxas que ha engendrat una funesta política. mirem, nosaltres, los catalans, que la nostra terra tant en lo moral

com en lo intelectual vagi aparellada ab la ciencia moderna, que'ns pregonan d'enllá del Pirineu y's referá de son ensopiment lo geni potent de nous almogavers.

Deixem, deixemlos á aquells que are se n'adonan de que han de ser bons minyons després que han causat ab sas entramaliaduras lo malversament de grans cabals, la pèrdua de milers de joves ignocents y l'ensorrament de las més ricas colonias. No s'hi pot anar de brasset ab ells perque'ns farán caure sovint. Sia sempre á una honesta distancia y encare vigilant á tota hora, perque es molt fàcil que ab alló de que are su misión está en Africa avui ja s'han atrevit á dir, no fos cas que'ns possessin una altra volta per un nou jou. Deixemlos que al Africa se'n vagin quan lo nou Quijote estiga refet de sas ridículas aventuras, y nosaltres aqui, á casa nostra, á Catalunya, ja tenim prou feyna y una de las principals no cal dirho: es la ensenyansa.

Tal vegada algú atacarà mon preàmbul de fora de tò y'l censurarà per lo agre de mas frases; mes, senyors, son tal com las sento y además son veritats evidents que no las dono á torse y que, per tant podria plenament justificar sino ho fes la experiencia per endavant.

Podrán trobarse descarnadas, si's vol; pero son exactas. Tot lo qual vol dir, y aixís conto ho haureu comprès, que además d'enormullirme de parlar la llengua única que més pot expressar y sentir tot bon catalá, ho faré ab la concissió adequada al nostre caracter que sempre'ns ha distingit, ja desde l'antigor y que Deu vulgui que per sempre mes no'ns manqui aquesta qualitat, may defecte, que tan contribuheix á estampar la nostra fesomia bastant emparentava, per cert, ab la dels pobles europeus que van á la vanguardia dels avensos científichs més moderns, y'ns separa, com honrosa distinció, feta pel Dr. Robert en la cátedra del Ateneu, dels pobles d'enllá del Ebro. Aquests pobles que may Catalunya en cas de constituhirse senyora de son propi patrimoni y per mes que fos son poderiu, sempre'ls deixaria ben lliures com llibertat vol per ella mateixa

per medi d'una autonomia com tenim dret no á suplicar sino á exigir, autonomia que'ns prengueren, pera poguerse aprofitar millor de nostras fonts de riquesa, de nostre enginy y de nostre treball. I are, tallant de cop aquest llarch preambul vaig a comensar.

Y al emprendre tasca, he cregut convenient formular avants la següent pregunta:

¿Perqué no s'ensenya en catalá en las escolas de Catalunya?

La resposta no pot esser mes contundent y categórica de la que vaig a donar:

Per la viciosa rutina que, á cópia d'anys, han anat imposant en tots los centres docents de la nostra terra los governs que s'han vingut succehint en l'Estat espanyol, l'un darrera l'altre, ab l'afany sempre de centralisarho y absorvirho tot á son gust y arbitri.

Sentat aquest precedent, queda declarada, ja en principi, la falsetat del sistema d'ensenyansa que regeix en las nostras escolas de Catalunya, rebutjant la llengua del país, y adoptant com á oficial un altra, per demes estranya, com ho es la castellana.

Son tantas las consideracions á que's presta semblant procedir, que la mes insignificant, la mes lleugera, es suficient pera embestir aquesta qüestió y de cop, lo basament migrat en que descansa dit sistema, forsosament cedirá tot plegat de son lloch.

Que ho diga sino l'Assamblea Nacional de Mestres que's celebrá l'any 1888, si fou precisa molta discussió pera arribar á aprobar la conclusió de "que'n las escolas que resideixen en punts ahont no's parla la llengua oficial, la castellana, deu ensenyarse als noys ab la llengua del país".

I com s'havia d'aprobar lo contrari en aquell acte de tanta transcendencia pera'ls interessos del Magisteri si tots los congregats pera exposar de un modo clar sas opinions, tocan diariament las conseqüencies de tan

arbitraria forma d'instruhir ab una llengua que no es assequible á la inteligencia del noy, tant perque sa exposició no pot esser clara, ni senzilla, ni metódica, com per no tenir immediata aplicació, á falta dels exemples intuitius que's tenen tot seguit ab la llengua nadiua.

Y los Mestres castellans ó be aquells que sols coneix en la llengua que's diu oficial, indispensablement tenian que donar, com donaren sa aprobació, per la senzilla rahó de que com s'ho arreglarian ells si'ls obliguessen á emplear en la escola una llengua estranya?

Y no hi ha dupte, que arguments de tanta válua com son los que apoyan l'us de la llengua materna pera la ensenyansa dels noys, de sobras han d'esser coneguts de totas las personas acreditadas de ilustració, y fins dels mateixos que disposan del ram d'instrucció pública de tot l'Estat. Mes, semblants preocupacions apar que no prenen estada en las tascas del càrrech que ocupan, sempre lograt per xafarderies políticas, y, lo mateix que'n altres rams, malgrat los perjudicis que sas disposicions absurdas y arbitrarias causin al país, tenen ferm lo sant-y-senya de no cedir á rahons, per mes que sian convincents, si han de fer trontollar un sol instant la taula en que projectan sos maquiavélichs plans centralisadors.

S'ha dit en tots los tons, lo qu'es funestísima la política que anys há ve imperant en la desdixada. Espanya, tant per lo que afecta á la industria, al comers y á altrás branca de l'activitat humana; pero en cap pot censurarse tant, com pera la que correspon á la ensenyansa.

Es innegable que de ella provenen la munió de coneixements que'l home ha d'utilisar en diferentas ocasions de la vida, pera contribuir al progrés y civilisació de la societat en general. Fent, donchs, que aquells coneixements no sian ben concrets y determinats per la deficiencia y falsetat de la ensenyansa, lo progrés y la civilisació esmentadas, han de resultar, com es natural, deficientes y falsejadas, y las conseqüencias que'n sí arrastra una tara com l'assenyalada, son

del tot temibles y perjudicials, ja que á son pas, deixan conegudas senyals de fer camí envers la degradació, l vilipendi y la miseria.

Falsejant la instrucció, los judicis deixan d'esser verdaders y complets, ja que la instrucció forma, naturalment, lo judici; no obstant, en las escolas de Catalunya, ab la imposició de una llengua que no es la materna y de mes á mes ab l'exclusió d'aquesta, se dona'l cas sensible y llastimós á la vegada de que molts Mestres se cuidan poch de que'ls noys compregan bé lo que's tracta d'ensenyarlos y's donan per satisfets de que ho aprengan de memoria, ja sia tan sols pera estalviarse un penós treball, lo qual no tindrian, empleant la llengua catalana com á oficial en sas escolas.

"Los consells propis pera formar lo judici venen compresos en lo precepte de procurar que'l noy entenga clarament lo que ha de judicar". Quin dupte hi há, donchs, que'ls noys catalans, ab la ensenyansa que se'ls hi dona, passen per viaranyes en los que se'ls hi malmet son judici?

Diu un célebre autor pedagogh, que deu cuidar-se que'l noy no emplehi paraules sino en son propi significat y que las ideas deuen expressarse del tot claras y entesas. Ab la direcció del Mestre deu aprendre de donar á las cosas son lligítim valor. Obrantse aixís, á cada instant se presentarà ocasió oportuna si distingeix bé'l noy lo que se li explica. y aixó sols pot lograse per medi d'una ensenyansa racional y pràctica com ho fora fentho en catalá, y aixis y tot, es necessari que pedagógicament se subjecti'l Mestre á observar una per una las prescripcions que son objecte del graduat desenrotllo de las facultats intelctuals, aixó es, de procurar de donar á cada una la cultura convenient.

Perque es de notar que no n'hi hauria prou ab que s'ensenyés als noys de Catalunya en catalá; seria ademés convenient que dins de la mateixa parla del noy, se tornés á un aprenentatge de la llengua materna, perque'ls noys, segons sembla la coneixen quan entran á la escola, y no obstant l'han apresca, com qui diu, perque sí. Ja de petits s'han donat pressa á repetir paraulas y mes paraulas

que han sentit, y moltes, per ells, no representen cap idea, y son molt pocas las que'ls hi representin son verdader valor.

¡Qué tal será, donchs, del desenrotllo intelectual del noy catalá, si presentantse certs entorpiments, ja ab lo sol ús de la llengua propia, tingan de cop y volta apendrer ideas en una de completament estranya!

Som moltes las personas que han passat molts anys en la escola, que, si bé saben llegir y escriurer, pot dirse correctament, y además s'han fet forts en contabilitat, n'hi han d'altras, en cambi, y cuidado que son las mes, que ab lo mateix temps d'estudis, ni arriban á escriurer mitjanament pera la redacció de una senzilla carta, y en quan á la Aritmética, ab prou feynas coneixer las quatre reglas fonamentals.

Y lo qu'es mes, encare, que's trovan, al sortir de la escola, molts de tenir qu'empendrer un ofici ja porque sa edat es apropósit, y al cap de un ó dos anys, tot lo mes, ja han perdut molta part de lo que sabian.

Algú dirá que aixó es degut á la falta de vocació y al descuit; mes, aquesta resposta es un efecte y no una causa, com es necessari demostrar y pera lo qual, vaig á ferho tot seguit.

Hi han homes de geni superior; de profonds coneixements, que no encertan á dirigir una escola, mentres que altres, ab instrucció menos brillant, pero ab un recte judici y una gran forsa de carácter, natural ó adquirida, que gobernan é instruheixen perfectament un nombrós conjunt de deixebles obligantlos á esser atents y á interessarse en l'estudi. Hi ha Mestres instruhits que's deixan portar ó enganyar dels deixebles mes totxos, los quins, á pesar de sa ignorancia, se mofan dels esforços empleats pera ordenarlos. Aixis mateix, homes de ferm caracter, aptes pera dirigir á altres homes, som impotents pera dominar als noys capritxosos, irreflexius, mandrosos ó discols disposats sempre á destruir las bonas disposicions que han rebut de la naturalesa.

Seguint aquesta qüestió, donchs, tenim que'ls noys se diferencian entre sí, pe'l seu temperament, pe'l seu caràcter, per sas disposicions que no solament son diferentas, sino de vegadas oposadas.

Se'n deduheix de lo exposat, que la professió del Mestre vol un talent especial, que, si bé s'ha concedit á tots los homes, sols se logra sa adquisició per medi del estudi y de la experiència y estar ben possehit(pera exercir dignament lo magisteri) de la instrucció general en los ramns que enclou la primera ensenyansa, y com á condició indispensable tenir un perfeccionat coneixement de las diversas facultats del home y dels medis mes ventatjosos y á propòsit pera desenrotllarlas.

Diu Mr. De-Gerand, autor pedagogh de molta competència: "Lo talent d'ensenyar no consisteix solament en la facilitat d'exposar lo que un sab: suposa també l'art de presentar las cosas baix son aspecte natural; la habilitat de prepararlos de la manera mes conforme á las necessitats dels deixebles; la intel·ligència dels bons métodos, l'hàbit d'aplicarlos; l'us de las formas mes apropòsit pera fer penetrar la llum en l'esperit; la claretat en las ideas y la claretat del llenguatge.

Quan menos avansats son los deixebles, es necessari descendir mes fins á ells. Lo talent d'ensenyar als noys, es un dó molt particular que's va adquirint vivint entre ells pero que exigeix ademés que'l Mestre sápigam posarse á son nivell, despertar sa intel·ligència, simplificar las nocions, si tant convé, y ferlas, sobre tot, ben familiars".

Donadas per conegudas las prescripcions pedagógicas de tan respectable autor, y tenint en compte que'n podrian citar á molts y molts d'altres dient lo mateix y cap en sentit contrari, ¿qué diria si visités las escolars de Catalunya ahont s'ha postergat l'element de més válua d'una manera arbitraria y maliciosa, com ho es l'us de la llengua catalana, que satisfaria millor la

comprensió dels deixebles; penetraria mes la llum en son esperit y per tant hi hauria mes claretat en las ideas y en lo llenguatge?

De segur que no podria menys d'esclamar que'ls Mestres cometen un delictes de lesa inteligencia! I qui sab si son també coautors de las faltas que alguns de sos deixebles hagin comés quan ja grans? Aixís, com ningú ve obligat á exercir lo que préviament no ha practicat com cal, de la mateixa manera un home no pot donar mes de sí que lo que materialment ha après. ¿Com se vol que una persona obri bé en sos tractes socials y particulars, si ha sigut defectuosa y falsa la ensenyansa que se li ha donat pera obrar com se desitja?

¿Podrá algú negar que'ls mals que flajellan la societat actual, se deuen principalment á las viciosas y dolentas instruccions que'n la escola s'han donat? Se'ns dirá que molts subjectes han freqüentat poch la escola ó gens y no obstant son honradíssimas á tot serho, y que altres ab una instrucció fins notable han comés delictes que la societat y la lley condemnan; mes aixó no fa pas caure desfeta la nostra premisa. Lo únich que demostra es solament la diferencia del carácter del individu ja sia per lo enorme ó per lo feble; pero que are ni may sia argument pera contrarestar las nostras apreciacions; puig ni com á escepció de la regla podem acceptarho; perque si escepció degué admeters, seria tan sols aquella qual causa provingués de una fidel observancia á las reglas y prescripcions fixas y concretas en la marxa de una perfecta ensenyansa. Valgui aquesta manifestació ingénuu pera que no's crega que pretenim demostrar vanament que donant una instrucció basada en las rahons pedagógicas qu'hem apuntat, los resultats serian unánims profitosos. En aquest cas, sí que admeterém la escepció, com, naturalment, no existeix regla sense ella, y encare sens dupte trovarem, enfondint mes la qüestió, que dita escepció provindria d'altres defectes y concausas inherents á la voluntat per ferma y ben disposada que sia del encarregat de difundir la rasonada instrucció. I are volem fins descendir á que'l carácter y'l temperament del individu sian en un tot lo que motivi que apesar de

la bona instrucció rebuda s'inclini aquell á obrar á cometre actes que desdigan de la llei y de la moral. ¿Que per ventura'l Mestre qu'está ben imbuhit dels seus debers professionals y'ls compleix no té medis factibles pera lograr decantar al noy desde petit cap á la perfecció de son desenrotllo intel·lectual y moral? Ha de naixer ja monstre'l noy que tenint un sabi é intel·ligent preceptor, disposat á guiarlo en tots sos primers passos, no's puga adressar cap al bon camí y dubto que'n nostre pais, prodigantse la instrucció en sentit racional y complet, atemperantla, per lo primer al modo d'esser de Catalunya, aixó es, ab l'ús de la llengua que li es propia y aplicació de tots los consells educatius de la Pedagogia de referencia general, com també particular de la nostra terra; y per lo segón fentla tot lo obligatoria possible, com s'observa en los pahissos que s'han preocupat mes del avens intel·lectual y moral que'n la desgabellada Espanya; y donats aquestos importants factors, una insignificancia resultaria en contra de la cultura y benestar general de la nostra Catalunya.

Perqué entenguis bé, com ho diu molt encertadament un autor, "los noys son com la toba cera que sempre está disposada pera rebre totas las formas que se li dongan".

Los noys, donchs, dirigits tal com es de rigor que ho sian, ab rara escepció s'inclinarán á que'n sa tendra inteligencia hi prengan estada tendencias pervertidas ó mal sanas; los noys no fan altra cosa que manifestar sempre sa innata ingenuhitat y al devant de certas manifestacions que'l Mestre expert é intel·ligent, creu que poden esser perjudicials, deu prevenirlas y atacarlas ab constancia y fins á voltas ab sa especial táctica y relativa energia; per lo contrari, aquellas manifestacions, fillas de una puresa de tendres sentiments y de delicats afectes, deu no sols aplaudirlas si que també fomentarlas y ferlas mereixedoras de una honrosa distinció de una manera ben vistosa, pera que sia un llovable exemple y un verdader estímulo. Los noys, ja se sab, que no tots están dotats d'igual y elevat talent; que no tots tenen las mateixas disposicions y facultats pera

aprender ab verdader profit todas las materias d'ensenyansa propias de una escola de primeras letras, y per aquest motiu, es, doncs, que's considera tan dificil la tasca de un Mestre: fer passar als noys per un mateix arrasador, no sols es passar lo temps en vá, si que també, en aquest cas, es com prenen peu certs vicis y rutinas que fan del tot infructifera tota idea d'instrucció; es d'ahont provenen després tots los mals de que s'acusen al individuo que no sab ni pot fer degudament los actes ó manifestacions de una bona educació é instrucció.

Y no se'ns diga que'n las escolas ja's gradúa la ensenyansa per medi de seccions: no es aixó precisament á lo que anem; puig que'n una mateixa secció s'hi trovan quasi sempre diversitats d'aptituts y tendencias oposadas. L'estudi del Mestre y la observació seguida que del noy fassi, bastará pera reconeixer sols aixís, los mals que deguin corretjirse, no sempre fácils d'encertar, si'l tal Mestre, com ja hem dit, á tots los noys considera per un igual. I no es menester per aixó que tinga que subjectar tota sa escola á una ensenyansa individual no; porque considerem que seria imposible ó sino prou dificil, donat lo crescut número de deixebles y'l temps de que pot disposar. S'ha d'entendre dit exámen ó bé observació, per la que diariament salta á la vista de un bon coneixedor de las diferentas qualitats dels noys pera sapiguersen valer com cal y fer la deguda aplicació. ¿Qué'n diriam del metje que dins de un mateix género de malalties, pero que'n si todas ellas de diferenta manifestació ó causa, adoptés lo mateix remey é igual dossificació?

Hi há que fer principal esment, com diu molt bé la Pedagogia d'Avendanyo y Cardedera, que'l desenrotllo físich en un noy predomina sobre l'intellectual y moral. Altre, per lo contrari, ab una constitució orgánica delicada y ab una debilitat exterior, tindrà un carácter vigorós y fort, una sensibilitat exquisita y una inteligencia aixerida. ¿Será fácil sometrer aquestos dos noys tan diferents en temperament y tan oposats en carácter, á un régimen comú y disposarlos á rebre una mateixa ensenyansa? ¿Los medis propis pera exaltar al

un no serán inútils y devegadas funestos pera mourer al altre? ¿Las lliçons fàcils de comprendre pera'l segon no serán infructuosas pera'l primer, ó per lo menos no estarán llarch temps fora de son alcans?

No tenint en compte, donchs, aquestos cassos tan predominants en las escolas ahont s'hi congregan tants y tants noys ¿no ha de resultar indefectiblement perillosa la conseqüència de no haver atés amb rigurositat l'encarregat de la instrucció, las prescripcions especials y apropiadas pera'l desenrotllo de las facultats intelctuals y morals que á cada noy li son necessarias?

¿Pot preveure un Mestre poch expert y descuidat de la tasca sagrada que se li confia, lo tom que pendrán las facultats d'aquell noy no dirigint com es convenient sa tendra inteligencia? Se diu de molts y molts noys que surten de la escola pera emprendre un ofici, no carrera, que no han tingut prou cap, porque's trovan en relació á sa edat, ignorants de molts cosas, que altres, ab menos, son del tot coneixedors de quant los hi han inculcat los Mestres. Mes qui'ns contradirà que aquestos han pujat los mes per son natural talent y que'ls altres s'han estacionat ó no han fet relatiu progressos en la ensenyansa per no serloshi aplicats á son degut temps los remeys que'ls corresponian?

Es una verdadera llástima en nostre país que s'hagin de veurer á tantas y tantas personas manifestant en sovintejadadas ocasions sa ignorancia fins de cosas y assumptos de gran importancia. No's mira, no, 'l causant de tal mal; sols se veu al individuo qui tal estat manifesta, al qui's comensá á calificar quan de noy, de tonto ó peresós per l'estudi. ¡Ah, que serian insignificants las escepcions, com ja s'ha dit no fa molt, si á tots aquestos noys s'haguessin encaminat ab destresa envers lo camí que devian seguir! ¡Quants y quants ne veyem avuy de personatjes que gosan per la sort ó fortuna que se'ls hi há esdevingut de sos prop-passats; puig de no esser aixís, tindrian que lamentarse tal vegada de las fadigas propias de la vida que'ls hi atiaría sa ignorancia!

I entre aquella classe menesterosa y fins de pobrissalla en extrem, quants ne trovariam qu'están patint, sens dubte, las conseqüencias de una mala ensenyansa! ¡Oh! sí; es incalculable'l número dels molts de dita classe que ab tot y haver assistit á la escola mes ó menos se vehuen en la més baixa degradació. La societat actual sembla que'ls miri ab menyspreu, quan hauria d'esser ab compassió; puig que la culpa, per lo general, no es d'ells, sino dels que devian difundir la llum del saber per son esperit d'un modo gradual y no en termes forsosos y arbitraris, portanli una perturbació en sa inteligencia que contribuí poderosament á ofuscarli soptadas ideas y rahonaments profitosos.

Vegis, donchs, si tractantse de una ensenyansa donada en escolas sian las que sian, fins deixant apart la qüestió del us de la llengua dels deixebles pe'ls Mestres, aixó es, considerant la instrucció com la que's dona en la mateixa Castella, ó en las regions que exclusivament parlan sa llengua, com pot resultar perjudicial pe'ls noys la inexactitut ó descuit en las prácticas pedagógicas pera'l desenrotllo de la inteligencia; com pot venir fácilmente á parar un noy en la degradació y en lo rebaixament qu'hem esmentat!

Y si aixó ho considerem á Catalunya, en nostra terra, que a pesar de totas las malvestats pera esborrarli sa llengua desde prop de dos sigles, encare ha prèns més volada ab son triomfant renaixement, quant mes ha d'esser perillós y fatal ab la imposició en las escolas d'una llengua estranya que jamay pot ni será tan afectuosa ni expressiva com la en que havem rebut nostras primeras emocions y en la que sols pensem y sentim en tots los actes desde que vegerem la llum de nostra estimada patria catalana?

Fetas las consideracions que deviam fer pera probar las conseqüencias tan evidents com fatals que'n resultan pera'l nostre poble catalá ab una ensenyansa exòtica y rutinaria, passarem á exposar un per un los medis que son indispensables pera lograr la perfecta y ordenada marxa en lo desenrotllo de las

facultats intel·lectuals, esbrinant de passada, tots aquells punts quals preceptes aprobin de un modo clar, positiu y categòric que la llengua catalana deu esser oficial en las escolas de Catalunya, ab la intel·ligencia, que cap d'aquells medis s'oposa á la nostra pretensió.

En primer lloch tenim la percepció exterior. Sia quina's vulga la opinió adoptada aprop del origen de las ideas, fixant la atenció en nosaltres mateixos advertim, per de prompte, qu'es infinit lo número de las que adquirim per medi de la percepció exterior, y per consegüent que aquesta facultat forma una de las bases de la veritat y de la seguretat del judici. I diu un autor no poch entés en materia d'aixó, que la percepció es lo medi principal y casi exclusiu d'enriquir nostre enteniment en los primers anys de la vida. I es natural; perquè fundantse dita facultat purament en los sentits, aquestos dehuen funcionar ab la llibertat necessaria pera apropiarse totas aquelles ideas que's comunican per mediació de cada un d'ells. Aixís, per exemple, referent al sentit de la vista, sols podrém apreciar lo que realment veyem sense destorbs ni ofuscacions pera formarnos en una verdadera idea, y aixís coneixerem un objecte qualsevol si es gran ó petit, si es ample ó estret, si es alt ó baix, etz.; un cego, si ho te á má, no te altre remey que valguerse del tacte y al cap y á la fi també ho aprecia y's posseheix d'aquelles qualitats en defecte de la vista, mes no de bon tros tant, com si d'ella'n pogués afortunadament fer un lliure ús.

Als noys catalans, en las escolas; ab la ensenyansa en castellá imposada, han de fer com lo cego: han de valguerse de certs recursos y encare aquestos no bastan pera apreciar degudament las ideas: la intuició, per ells tan necessaria, se'ls presenta enfosquida y errònea. Per lo que toca al sentit del ohir encare resulta mes exacte y mes directe lo que anem á provar com d'aquesta facultat també se'n perjudica á la infantesa de Catalunya. Un noy compendrà una idea molt mes bé si lo que se li expressa se li fá ab una forma per ell coneguda y

no ab una d'estranya per la que te de fer inimaginaris esforços y al cap d'avall per com lo sórt, que, no entenentho, se mostra indiferent á tota audició.

Ab lo que acabem de dir respecte dels dos mes importants sentits, se veu clar com l'activitat del esperit no obra en los noys catalans de la manera qu'es deguda, essent, per tant, falsa la percepció exterior com á medi primer y principal pera'l desenrotllo de sa inteligencia: es a dir que ab la ensenyansa castellana tenen d'obrar á aprendrer com si fossen cegos y sorts, y grat dia Deu no'n som ni'n volem ser.

Passem a l'altre medi, ó sia l'atenció. La atenció es lo primer que revela al exterior la activitat de nostra inteligencia y'l comensament de totas las operacions del enteniment humá. Quan mes enérgica y sostinguda sia aquesta facultat, tant mes profitós será l'exercici de las altrás y'l treball ulterior del pensament.

La ensenyansa es, donchs, completament infructuosa, quan no's logra ab un verdader y agradós atractiu captivar l'atenció dels deixebles; de consegüent tant per la instrucció com per lo desenrotllo intel·lectual, es un deber importantíssim excitar, sostenir, dirigir y enfortir la atenció.

No hi ha objecte, ni acció ni paraula que no's presti á despertar la curiositat del noy, essent d'advertir que'ls objectes y accions mes comuns y familiars, aixó es, las que están en relació mes ab ell, son las que promouhen ab mes forsa lo desitj de coneixels y l'obligan á preguntar ab mes forsa encare, ab mes interés, y ab mes gust las qualitats que vol distingir.

Observis, sino, un noy quan al comunicarli una idea qualsevulga, la cara riatltera que tot seguit posa en justa manifestació de que ha comprés perfectament lo que se li ha exposat. Per lo contrari, aquella mateixa idea, exposada en una forma de sí poch concreta y en termes que no sian á son alcans, especialment per lo que's refereix al llenguatge, y observareu que, agotats los seus

esforsos va decaient sa atenció y's manifesta distret é indiferent perque no li es possible penetrar la idea aquella que se li volia inculcar.

Exemples práctichs hem probat de lo que acabem d'indicar y un d'ells fou lo següent:

En una escola composta de vuitanta alumnos, férem nostra explicació de moral en castellá com feyam tots los dias(avui, Deu no en guard). Al comensar aquesta, sí per lo rigorisme y per la disciplina escolar que teniam establertal los noys permaneixian quietos y en apariencia atents; mes, al cap de poca estona, ja ho sabiam, lo cansament y la impaciencia havia d'apoderarse del esperit dels deixebles, tenint sols sa pensa en l'hora desitjada pera sortir d'aquell amohino de paraulas y mes paraulas qu'enfarfegavan sos cervells sense pendrehi sentada cap de las benéficas ideas que eran exposadas; noys hi havian que atesa sa actitud quieta y reposada, sa vista semblava demostrar que estava en son verdader estat no sols d'atenció sí que també de comprensió, y no obstant, al fer la probatura, gran fou la nostra desilusió; puig que al preguntarlosi sobre'l punt que s'explicava mudejaren per complet, descubrintse, donchs, lo aparent y ficticia d'aquella atenció que nosaltres suposavam. En virtut d'aixó, torsarem de camí, y soptadament emprenguerem la resolució de comensar altra volta la explicació pero en clar catalá. Fora menester veureho pera fersen verdader cárrech del efecte que aquest canvi operá en tots los noys sense excepció; com si una corrent eléctrica s'hagués apoderat de tots ells, permaneixeren molt diferents de sa habitual ó anterior actitud; allavors sí que brillava en sos ulls una vera satisfacció y un goig inexplicable; no veyan, no, al mestre com á un home estrany á que se'ls obliga vulgas que no á obehir durant las penosas horas d'estudi per disposició de sos pares, que, creyentse que ab l'aplicació de un llenguatge estrany los seus fills han d'esser més sabis: rutinaria preocupació que caldria desvaneixer ja que aquestos son los que mes impulsan á obrar d'un modo tan antipedagógich als molts mestres d'abdós sexes. Lluny de considerar al Mestre(aquell dia ab la

explicació catalana) fins ab certa prevensió u mal mirament, se vegeren tot seguit manifestarse espontáneament los mes tendres afectes propis de sa ingenuhitat, y no vegeren sino en tal ocasió al Mestre com un pare atent y carinyós que ab lo tó mes familiar y expressiu los inculca las máximas y advertencias mes sanitasas y de profit evident pera son futur benestar y son desenrotllo intelectual.

Desde aqueil dia, donchs, vegerem del tot clar lo medi mes expedit y natural pera lograr una vera atenció y per tant un perfecte y profitós resultat en la ensenyansa de las nostras escolas. I al reconeixeho no poguerem menys que clamar interiorment contra aquest odiós centralisme castellá, que ab sas miras impostoras va extenent com peste devastadora una viciosa rutina que'ns priva á la gent catalana de conreuhar nostre avens intelectual y moral com y de la manera que's de recta y rigurosa justícia. ¿Que n'ha de resultar ab semblants procediments del jovent que puja sino una generació decandida y en general inepte, propensa tan sols á embarcarse per los viaranyas ab que son més tart brindats per actes y costums forasteras, algunas d'ellas atractivas per lo que tenien en si de superficiais, bullangueras y fins luxuriosas? Cal sobretot que la gent de bon tremp de Catalunya se'n preocupi molt y molt d'aquesta qüestió que apar á primera vista tan trivial y d'escassa importancia. Hi há que desenganyarse, que ab lo procediment irritant de no ensenyar en catalá en las nostras escolas, la cultura de Catalunya ne val de menos, y tant ab lo temps pot anar mimvant, que res dificil fora que arribés á tal grau de rebaixament y degradació com los pobles que'n relació veyem avuy mes endarrerits y supeditats.

Demostrada la manera com dehuen tractarse aquestas duas facultats pera son convenient y profitós desenrotllo, ja n'hi hauria prou pera deixar ben convensut, fins al mes escéptich, de la imprscindible necessitat que hi ha á Catalunya d'ensenyar als noys ab sa llengua nadiua; pero seguirem com nos hem

proposat, examinant las demás facultats que'ns restan, encare que haguem de pecar per excés de demostracions. Nos toca, donchs, tractar de la memoria.

Es opinió de molts, que un noy dotat de molta memoria suposa, en cambi, falta de judici, ó mes ben dit de comprensió. Mes aixó depent del modo d'esser exercitada aquesta facultat. Essent instintiva més bé que voluntaria en son origen, se manifesta aviat en la infantesa, y es desenrotlla facilment. Generalment pren molta consistencia la memoria de fets impresionables ja per sa sensació produhida, ja per sa estranyesa ó per sa originalitat. Per exemple, un noy que reb per primera vegada la impressió del foch ja se'n prevé sempre que'n veu y se'n aparta. Aixís també, en l'ordre de paraulas, recull y reté facilment aqueellas qual significat per intuició las comprén del tot bé: aquestas ja no se li esborran per un may mes. Cal sols citar les paraules pare, mare, y demás que son de sa familia, com també los objectes y prendas que son de ús particular seu. Passant d'aquestas á las que representan objectes no tan comuns per ell, son las paraulas que te d'aprendrer á la escola y aquí es ahont se trova en lo perillós y dificilissim moment de donar cap á un sens fi, que pot extraviarlo llastimosament.

Comensan per sentir enfilalls de mots sense'l seu significat propi, donanthi en moltas d'ellas una interpretació diferenta y fins de vegadas oposada á la que realment tenen. Si en lo sí de sa familia feyan via comprenent moltas ideas ignoradas, en la escola's trovan estranys del tot veyentse ab la dificultat que no tenian en sa casa. ¿En la escola se li parla en llengua que ell no pot capir? Donchs, com li ha d'esser possible fer una exacta imaginació pera que'n deduheixi després lo corresponent judici? Heus aquí com se pertorba y's desvia de una manera fatal la facultat de la memoria y per consegüent la del judici. I per aixó es lo que hem dit fa poch que noys hi han que tenen desenrotllada sa memoria pero en cambi están faltats de judici, porque lo que recordan son sols paraulas que mecánicament han anat adquirint y que per ells es ignorada sa

significació: mal podrán, essent aixís, judicar lo que no comprenen, convertintse sols y permeteume la frase vulgar, en petits Noys de Tona.

Los pares se complauehen en sentir als seus fills recitar relacions mes o menys llargas, qual estudi es de sobras notat los agrada als noys per lo fácil, y mes si son versos, valguentlosi per molts una habilitat y fins un talent que res te d'extraordinari ni sorprenent per aquell que coneix las lleys del enteniment humá. Per aixó, nosaltres sempre hem fet poch cas de molts exámens de escolas, ahont los Mestres ab molt poch treball han conseguit notables progressos y logran un lluhiment aparent, pero enlluhernador, abusant de la memoria dels seus deixebles en greu perjudici de sa inteligencia. S'han donat molts cassos que per lluhir un Mestre sos exámens públichs no s'ha cuidat d'altra cosa que de tenir uns quants deixebles préviament triats, entafurantlosi á son cervell frases y mes frases retumbants que lligadas forman lo discurs, que, al noy, després de pronunciarlo li val lo títol de distinció que'l públich ignorant li otorga y al Mestre un crédit y una fama que prou se'n cuidan los mateixos pares, un cop passat son embadaliment per las sabiesas de son fill, d'esbombar per tot arreu.

Aquesta mena de memoria, que com ja hem dit no te res d'estrany en la generalitat dels noys, no fa altra cosa que habituarlos á que no's dongan compte després de lo que aprenen. Quan més gran es lo desenrotllo que alçansi, més inferior es l'exercici de las demás facultats; de consegüent, tant més difícil es ferne ús d'ellas. Una veritat de sentiment ó de raciocini confiada á la memoria avants de sométre-la á las facultats que naturalment deuen apreciarla, es invertir l'ordre de las cosas; puig que'ls signes no tenen cap valor quan no representan ideas y sols quan se comprenen las ideas, deuen retenirse'ls signes que serveixen pera expressarlas: per lo contrari es avesar als noys á que's paguin vanitosament de paraulas.

"Los principis recomanats actualment pera la educació y ensenyansa dels noys, exclohuen l'estudi de paraulas desprovehidas de sentit". Aixó ho diu

ben clar la Pedagogia d'Avendanyo y Cardedera, que la gran majoria de Mestres catalans han hagut de cursar ab ella sa carrera. Y no obstant los veyem encare avuy ensenyant, fent cas omís de un precepte de tanta importancia. Ells son los que comensan pera infringirlo comunicant als deixebles paraulas que, pe'l sol fet d'esser expressadas en llengua que no posseheixen, deixan per tant de tenir sentit.

Molt y molt podria dirse d'aquest punt; tant, que'l present treball resultaria triplicat, sino mes; per aquest motiu y desitjant entrar tot seguit á la conclusió resultant, diré: que'l millor medi pera desenrotllar la facultat de la memoria pera'ls ulteriors efectes d'ús progressin en l'exercici de la imaginació y del judici, es donant á coneixer als noys de las escolas sols aquellas paraulas que, de un modo gradual, van representant successivament ideas agermanadas y explícitas. D'aquesta manera'l noy, sense adonarsen, anirá fent aplech ordenat en munió cada dia mes gran y ascendent enfortint sa inteligencia. Pero deu tenirse en compte que pera lograr aquest medi, es condició del tot indispensable una atenció forta y sostinguda, no confiant res á la memoria sense avants haverho comprés bé.

Y heus aquí, com lo qu'hem deixat sentat al parlar de l'atenció queda del tot lligat ab lo que acabem d'exposar respecte de la memoria, y per tant es de rigor que'ns refermem una vegada mes en que si pera lograr una verdadera atenció en los noys, se fa precís emplear pe'l Mestre sols y exclusivament un llenguatge clar, familiar y comprensiu com ho es usant la llengua catalana en las Escolas de Catalunya, no menys profitós aixís també ho seria pera'l desenrotllo y estabilitat de la memoria: no la memoria mecánica de paraulas sino aquella que enfortida per ideas compresas ja may mes s'esborra y qu'es la única pera entrar rahunadament en la difícil é intrincada práctica del judici, de qual facultat n'anem are á tractar pera deixar complert y termenat tan interessant estudi.

Segons ja hem dit molt avants, la instrucció forma naturalment lo judici y no obstant poch se té en compte en las escolas de Catalunya en que de

grat ó per forsa s'ensenyà als noys en una llengua per ells estranya y per tant poch ó gens assequible pera després formar los judicis com cal. Hem demostrat ben clarament al tractar de las anteriors facultats, la condemna fatal que pesa sobre'l noy al entrar en la escola no donantli lo que's deu pera enriqueir sa naixenta inteligencia. A copia d'esforsos y de repeticions del mestre, quan se trova instigat en una tasca diària, te de anar aprenent rutinariament un sens fi d'idees totes ellas vagas qu'en lloch d'esserli un plaer com deuria, son per ell un fatal suplici las horas que per aixó se l'obliga. Sense que'l Mestre se'n vullga donar compte d'una manera exacta y detinguda(y encare que aixó conega poch podria ferhi no canviant en rodó lo método d'ensenyar en castellá ab la llengua propia del deixeble) se converteix sa expressió en un verdader cotorreig; de tot lo que respón poch es lo que perfectament comprega per mes qu'el Mestre passi temps y mes temps lluytant ab aquell ser que's resisteix, com es natural, á satisfèr de un modo clar, expedit y espontani las preguntas formuladas. Si ho fá, las mes de las ocasions, respon com qui diu al atzar, ja que aixís, si tant se l'apura, te'l recurs de sortir del pas endevinantho. Quan ho logra, se mostra satisfet de sa sort y la prova mes cada dia, y heus aquí, com facilment aquest noy va inclinantse ab sos incomplets judicis á respondrer sense solta ni volta. Si aquella sort, pe'l contrari, li resulta fatal, aixó es, de que no encerti las preguntas, y l'apuran las reprensions del Mestre y la riota de sos companys, allavors se tanca en un verdader mutisme y retraiment, féntseli tot seguit en son interior odiós tota mena d'estudi y son esperit decau en la mes sensible indiferencia.

Aquest noy, ab tal procedir, ve per lo regular subjecte á privacions y certs cástichs escolars, y com sa inteligencia es del tot aixuta pera manifestar la causa del seu procediment, s'enfurisma de debó, y fins podem dir ab justicia las mes de las vegadas, y protesta tot ploriquejant al arribar á sa casa de que no vol anar may mes á la escola. Los noys que aixís protestan y refusan de tal cosa, cal á molts d'ells estudiarlos ab deteniment necessari y la major part, de tal exámen vos

donarán á compendrer una important revelació que no pot fallar: tenen los fonaments d'ensenyansa deficientes y falsos y per tant no'ls hi es possible formular y emettrer los judicis exactes que'ls hi son exigits.

A propòsit d'aixó devem fer constar la valenta opinió de'n Baldiri Rexach, pedagog catalá de primers del sigle passat, que'n sa obra La ensenyansa dels minyons diu com segueix:¹ "...es menester que los Mestres se contentian de proposar als Deixebles las cosas mes fáciles y naturals, porque lo sperit y llums dels minyons es molt dèbil; y així facilmente se ofuscan, y se perturban, y quant ells cauhen en aquest ofuscament y perturbació, es grana locura forsejarlos y obligarlos á que acertian á dir lo que se ha de dir, porque quant mes lo Mestre insta, é importuna, que responga lo que deu responder, tant mes se perturba, á hix de tino, y mes desllisa en repondrer disbarats. Per lo que deuen los Mestres, en la práctica y ensenyansa que fan á sos Deixebles, proceder y ensenyar ab un modo clar y proporcionat á sa capacitat, esperant que després, en lo degut temps, los principis clars y generals, y las conseqüencias que immediatament se infereix destos principis, donaran lo degut fruyt en son sperit."

Hem copiat al peu de la lletra lo que prescriu aquella obra verament catalana, respecte del punt per nosaltres exposat, pera major abundament y ademés ab l'objecte d'acreditar com á la nostra terra, ja d'antich, no han mancat pedagochs il·lustres, tal vegada tant ó més bons que molts de fora d'ella dintre d'Espanya.

Lo qu'hem transcrit del mentat Reixach ho trovem avuy consignat en totas las Pedagogias que'n podriam dir modernes d'autors estrangers y sobre tot en las alemanyas, quals progressos en la ensenyansa de primeras lletres son las primeras que han donat á coneixer, ab los procediments y métodos que han posat en planta ab satisfactori éxit.

¹ Se deu la troballa d'aquesta obra d'ensenyansa y per tant lo venir en coneixement d'haver existit en dita época aquell sabi autor, á D. Agustí Rius, zelós e inteligent Professor de una de las escolas públicas de Barcelona.

Totas las naciones europeas pot dirse que han après d'Alemanya l'art d'instruhir y educar á la infantesa. La Fransa, preocupantse de tan útil matèria, no tardá, allissonada per aquell imperi, en produhir ja á principis del present sigle á conciensuts autors que llarch fora'l nomenarlos. I veyem seguint á aquestos, als que aquí mes coneixem en nostre estat com son Avendaño, Montesinos, Cardedera, etz, tots ells argumentant sas obras mes capdals d'ensenyansa en la pura essencia que'ns ha valgut pera desenrotllar lo tema de la "Necessitat de que la llengua catalana sia oficial en las escolas de Catalunya".

Prou desitjariam extendrens en moltes d'altras consideracions á que's presta semblant tema, com foren las que's refereixen á la adopció de métodos y sistemas d'ensenyansa, l'ús que d'ells se'n fá u'l que deuria fersen pera millor aprofitament dels noys de las escolas de Catalunya; mes com resultaria un treball llarch en excés y per altra part l'objecte proposat queda plenament demostrat ab los medis mes importants que son de lley pera la bona instrucció, los quals no deixan dupte que de sa aplicació estricte y rigurosa se'n beneficiaria la ensenyansa en nostre país; per lo tant, tenint en compte aquestos motius, anirem á posar terme á nostra tasca, sempre agradosa per lo que te de justa, racional, llògica y per sobre de tot aminentment patriòtica.

Aixís, donchs, y com á via de resúm, nos caldrá refermar lo concepte sobre'l foment y desenrotllo del judici, qu'es en nostre modo de veurer la principal facultat que guia tots los bons actes del ser humá, cap al camí del avens y de la perfecció en tots rams de la cultura intelectual.

Diu, com ja s'ha manifestat, En Rexach: "procehir y ensenyar ab un modo clar y proporcionat á sa capacitat, esperant que después, en lo degut temps los principis clars y generals, y las conseqüencias que immediatament se infereix destos principis, donarán lo degut fruyt á son sperit".

Sapigut com es, que la facultat del bon judicar dependeix de la manera rahunada com hagin sigut desenrotlladas las facultats que li son anteriors com la

percepció exterior, l'atenció, la memoria y'l raciocini, d'aquí, prové, donchs, la negativa en lo perfet exercici de lo qu'es ulterior y mes principal.

Unidas com son totas las ideas ó coneixements primerenchs que's deuen inculcar á la jovenalla y que ab rigor no es propi passar d'un d'ordre fácil á un altre de mes complicat sense avants estar ben possehit del anterior, es tant com natural, que no obrant aixís, en un punt ó varis ha de flaquejar aquell lligam ab lo que vol lo Mestre que'l noy subjecti las ideas del judici que li exigeix. ¿I que'n resulta de tal exigencia? Ab rahó clara y molt natural la resistencia del noy en no volguer ni poguer lligar una cosa quals medis de que disposa no son prou forts y consistents. ¿Quin te d'aixó la culpa? Principalment lo mateix Mestre que á aquell esfors sense consideració l'obliga. Aquell Mestre que comensá á ensenyarlo d'un modo fictici ab una llengua que no li era al noy la mes assequible pera fonamentar los primers y rudimentaris coneixements; aquell Mestre, sí, que fentse'l sort á la veu de la rahó pedagógica y del patriotisme nega, de un modo vergonyós, á son deixeble, l'medi mes clar y comprensiu pera que entri la llum en son esperit, assedegat, ó sugestionat mes ben dit, per una rutina castellanista en mal hora introduhida é imposada á Catalunya per gent del tot ambiciosa y estranya á la que li está sempre al aguayt y domini mentres treballi y produheixi mal s'enfonzi la seva cultura y'l seu benestar social y'ls seus mes sagrats interessos.

Ab lo que passa en la ensenyansa á Catalunya privantla d'usar lo seu lligitim llenguatge pera'l desenrotllo intelectual pot dirse aixó y molt més qu'encare no seria prou pera anatematizar tan arbitraria imposició que la ciencia condemna y la civilització actual detesta energicament ab sos clams de verdadera y ben entesa llibertat.

I en un poble com Catalunya, que dintre d'aquesta península ibérica, la primera sempre en tots los avensos ha estat y es encare; que te una historia brillant, que ha donat patricis immortals, sabis en legislació, venerables en

santetat, inteligents en arts, enginyosos en invents, actius en comers y feynadors en variadas industrias, en un poble com Catalunya, repetim, se'l té baix un jou y domini ignominiós de una gent que res ne podem aprendrer com no sian las funestas ensenyansas de xerramecas inútils, de sas costums bullangueras, de sas aficions de pura flamenqueria y de sas esbojarradas y gens humanas corridas de toros, qu'es ahont se manifesta y vessa tot l'entussiasme que Deu los hi ha donat.

Pera acabar, cal que repetim la prescripció del comensament: "Los consells propis pera formar lo judici estan compresos en aquesta regla: procurar que'l noy concebeixi clarament lo que ha de judicar".

I aquest precepte, reconegut com de lley epr tot lo mon civilisat ¿qui'n duptará qu'enclou ell sol la mes gran de las protestas contra la viciosa rutina d'ensenyar en llengua que no sia la del mateix pais?

Lo mes llech en materia d'ensenyansa com lo mes instruhit en la ciencia educativa han de convenir forsosament en la aprobació d'aquella regla fonamental los primers, y'ls segons en sa adopció per tots los medis possibles que may ne mancan com alguns volen suposar.

De no ferse aixís, lluny de no cenyir la ensenyansa á las prescripcions de la ciencia ó art d'instruhir, la Pedagogia, es fer via cap al retrocés per lo que toca á la cultura intelectual y moral del poble catalá y fer ensemps que insensiblement se vagi avesant á un vergonyós servilisme que per l'origen de sa rassa y las bellas qualitats que ja hern anomenat, no pot consentir ab semblant humillació y si, pe'l contrari, trencant motllos vells, tornar per sa dignitat vilment ofesa pera esplayarse mes y millor ab son lema tradicional de "avant y sempre avant".

Obrim, donchs, tots los bons catalans, pas ben franch y expedit pera que la ensenyansa á Catalunya sia donada en llengua catalana, rebutxant resoltament tota influencia estranya que la malmeti y prostituheixi, y veurem

pujar un jovent en general mes instruït y moralisat lo que vindrà á esser un gran pas donat en benefici de la tan desitjada com necessaria regeneració de la nostra benvolguda Patria Catalana.

H.2.3.-Mèrits pedagògics que té l'honor d'acreditar en Francisco Flos i Calcat, fundador i director del primer col·legi català amb el títol de Col·legi de Sant Jordi(1920).

1880 En sos primers temps d'exercir el Magisteri, lluità per a establir la ensenyansa catalana en son Col·legi del Masnou, no trobant l'aculliment necessari.

1885 Portat per son entusiasme, publicà una memoria sobre Les Escoles Catalanes, que li fou premiada.

1887 No poguent implantar son ideal patriòtic deixà la carrera, acceptant el carrec de Caligraf de l'Ajuntament de Barcelona tot esperant temps millors. Aixis mateix fou nomenat Auxiliar de Belles Arts en la Exposició Universal del 1888.

1888 Fou qui executa munió de pergamins per encarrec de l'Ajuntament, entre ells els títols de fill adoptiu a favor del Marquès d'Olerdula, la Duquesa de Medinaceli, i especials "vots de gracies" per als personatges importants que visitaren el mundial certamen.

1892 Dona una conferencia pública en la Escola Normal de Mestres,(la primera en català) sobre la necessitat de l'us de la nostra llengua en les nostres escoles, conferencia que publica a ses despeses el Centre Escolar Catalanista.

1898 Dimiteix del càrrec de Caligraf de l'Ajuntament per a fundar son Col·legi de Sant Jordi, en el modest carrer de Sant Honorat, 9.

1899 Fundà la Associació Protectora de la Ensenyansa Catalana, que tanta volada ha pres fins per Amèrica, sense necessitar de la seva protecció i si cooperant al fi de la seva obra.

1902 Per exigir-ho l'augment de matrícula, fa el trasllat del Col·legi al carrer de Santa Anna, 27, fundant, a més, el Novell Planter per estendre la propaganda per tot Catalunya.

1904 Fundà una Granja Escolar Educativa per a us especial del Col·legi, practicant-s'hi, entre l'esbargiment i a ple aire, variats exercicis educatius(dels que adjunt va un gravat dels mateixos) i que se'n publicaren diferents articles a La Veu de Catalunya. Contribueix directament a la fundació de les Escoles Mossèn Cinto i les del Districte II.

1906 Pren part com a Congressista en el Congrés Internacional de la Llengua Catalana, exposant en mètode pedagògic a seguir en la ensenyança de la nostra Gramàtica en les escoles.

1908 El Col·legi pren part en els Congressos celebrats a Manresa i a Tarragona, fent exercicis sobre la divisió comarcal de Catalunya, convocats pel Centre Excursionista.

1910 Es fa el trasllat del Col·legi al carrer de Roger de Llúria amb el qual s'obtenen millors avantatges higiènics i pedagògiques.

1914 Fa entrega a l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans de un interessant àlbum on hi consten més de 500 firmes i entre elles les de personalitats més prestigioses en la literatura i en les ciències formant un important i curós "plebiscit" en favor de la ensenyança catalana.

1916 Ha assessorat a varies institucions escolars per a la introducció del català en llurs aules i entre elles de caràcter religiós, havent portat la direcció per a constituir l'Institut Feminal, Col·legi per a senyoretetes.

1918 Llurs antics alumnes, constituïts en Joventut Jordiana, li rendeixen un afectuós homenatge en el Palau de la Música Catalana amb motiu del XX aniversari de la fundació del Col·legi.

1919 Data ben sensible. Degut a exigències inconsiderades, per les moltes que ha passat la propietat urbana, es veu obligat forçosament, malgrat tota la

resistència, a desallotjar l'estança del Col·legi, i hauria hagut de plegar definitivament si el "Centre Autonomista de Dependents del Comerç, i de la Indústria" no li hagués facilitat ses aules per a seguir provisionalment sa tasca educativa.

No cal dir que la llunyania on se troba dita entitat, ha fet que minvés considerablement la matrícula, en termes de tenir que arrossegar un dèficit que fa penosa i difícil la vida del Col·legi si les Corporacions Provincials o Municipal, o les persones particulars afectes als ideals autonomistes que tenen sobradament per fer-ho, no hi posen la seva decidida protecció.

1920 El Consell Superior de Protecció a la Infancia, concedeix de R.O. Diploma de Merit, pels treballs realitzats en favor dels infants i els quals s'acaben d'esmentar.

H.3.-OPUSCLES, ARTICLES I CAPÍTOLS DE LLIBRES.

En aquest últim apartat d'annexos reproduïm un total de nou documents diferents, ordenats cronològicament. El primer és un article de Valentí Almirall titulat *Una qüestió important*, publicat el 1882. És dels primers textos que tractaren el tema de la llengua escolar d'una manera rigorosa.

El segon document és un article de Josep Narcís Roca titulat *L'ensenyansa y estudi del catalá*, publicat el 1885 a la revista *L'Arch de Sant Martí*.

En tercer lloc recollim diversos articles sobre l'ensenyança catalana, escrits per Francesc Flos i Calcat, publicats des de l'any 1886 en diferents periòdics, d'entre ells *La Renaixensa*. Es conserven retallats a l'arxiu Jordi Flos.

El quart document és un altre article de Francesc Flos titulat *Una altra vergassada del centralisme*, també conservat retallat a l'arxiu Jordi Flos. No en coneixem la data exacta.

Tot seguit publiquem un article de Josep Narcís Roca, titulat *Las escuelas catalanas en l'organización de la causa regional*, publicat el 1887 a la revista *L'Arch de Sant Martí*. És un comentari de l'obra de Flos i Calcat *Las escuelas catalanas*.

En sisè lloc reproduïm l'opuscle de Francesc Flos i Calcat *La ensenyansa en las escuelas catalanas*, publicat el 1887 pel Centre Escolar Catalanista. En aquest llibret Flos amplià el que havia editat un any abans i que no reproduïm per haver-ho estat recentment -en facsimil- per la Universitat de Barcelona.

El setè document d'aquest capítol és la crònica que fa Santiago Arnal de la cinquena sessió del Congrés Pedagògic de 1888, en el llibre *Congreso Nacional Pedagógico de Barcelona verificado durante el periodo de la Exposición Universal de 1888. Crónica de las sesiones celebradas en el*

Paraninfo de la Universidad. Detalle de las conclusiones votadas y aprobadas. Juicio crítico del Congreso y de las resoluciones del mismo. L'hi hem inclòs pel fet que és poc conegut.

A continuació extractem un capítol del llibre d'Agustí Rius *Tratado de educación escolar* titulat *La lengua oficial en las provincias no castellanas*, que fou publicat el 1888.

Per acabar hi ha l'article de Lluís Duran i Ventosa, titulat *La ensenyansa catalana*, aparegut a *Lo Catalanista*, núm. 543, el 30 de desembre de l'any 1897.

H.3.1.-Una qüestió important, de Valentí Almirall(1882).

El catalanisme ha arribat a un punt de vida que li permet exhibir-la en manifestacions de tota mena, per lo qual creiem que ha arribat ja l'hora de plantejar una de les qüestions més transcendents pera l pervindre de la nostra terra: hem de parlar ja d'introduir el catalanisme en les escoles.

Que ls catalans som refractaris a la llengua castellana, es evident. Els que hem passat tota la joventut en universitats i instituts, aprenent-ho tot en castellà i adquirint en aquesta llengua desde ls rudiments fins als sistemes més abstractes, no arribem mai a pensar en castellà, ni tant sols quan meditem sobre les mateixes ciències apreses, així com el qui ha viscut molts anys a Madrid no arriba mai a parlar de manera que no descobreixi son origen a les poques paraules. I noti-s que hi som refractaris per temperament, no per voluntat ni per desviament. Tant es així, que fins aquells que fan tots els esforços imaginables pera esser tinguts per oradors o parlistes(permeti-sem el barbarisme), fins aquells que, renegant de sa llengua, parlen el castellà a tot'hora i el fan obligatori dintre de casa seva, no conseqüeixen pas millors resultats que l qui no s'hi fixa.

Si això passa en els homes de lletres, en els que tenen per obligació l'estudi, ¿què ha de succeir amb els que no llegeixen sinó per afició? Estem segurs de no equivocar-nos: el noranta per cent dels catalans que saben llegir, sols entenen a mitjes lo que llegeixen en llengua que no usen, i el cinquanta per cent lo menos no entenen ni lo suficient pera formarse carrec del sentit d'un llibre, per poc que son istil sigui elevat i se separi del llenguatge corrent. Molts i molts són els que no arriben a enterar-se exactament dels successos del dia am tot i llegir les gacettes dels diaris.

D'això n resulta una situació anomala, molt perjudicial pera l'avenç i cultura del país. Sens ensenya a llegir en castellá, i sols podem aprofitar-nos en part de la lectura, perquè en general no coneixem prou la llengua, i en cambi no podem llegir en l'unica que entenem bé, perquè no sens ensenya a llegir en català. Havent d'optar entre llegir bé lo que entenem imperfectament o llegir imperfectament lo que entenem bé, els resultats són sempre incomplets pera l'individu i fatals pera la generalitat del país.

Es ben sabut que la generalitat dels homes sols aprenen bé una llengua, que es la que senten desde que naixen i am la qual val donant forma a les seves idees a mida que s van desenrotllant ses facultats intellectuals, i fins els més grans filolecs tenen una llengua com a propria i les demás com a extranyes. La llengua en que hem rebut les primeres impressions s'encarna de tal manera en nosaltres, que sempre més pensem en ella, i jamai arribem a oblidar-la, per més que l'accidentació de la vida ns porti a no usar-la en molts anys. L'adquisició de la llengua propria s fa d'una manera lenta i pausada. En el breçol encara, n'adquirim les primeres paraules am les que empressem les idees més simples; l'anem complicant a la falda de la mare, a l'arribar a estudi la metodisem, i sols en l'ensenyança superior la deixem completada. Sols per aquests passos llargs i pausats arribem a fer-nos amos de la llengua propria.

¿Què ha de succeir, doncs, als catalans, que a l'arribar a estudi hem d'oblidar la llengua del breçol i de la mare, i que al sortir d'estudi hem de tornar a la llengya de casa? Ha de succeir irremisiblement que no arribem a fer-nos llengua propia, perquè ni hem adquirit las idees en castellá, ni hem metodisat ni completat el català.

Vegi-s, doncs, si es trascendental la qüestió, que no intentem avui sinó deixar plantejada.

No tenint llengua propia, ens trobem en males condicions pera tota mena d'estudis, i les nostres facultats intellectuals arriben a ressentir-sen, i pera tenir llengua propia no hi ha més que dos camins: adoptar per complet la castellana, fent de manera que desde l breçol no n sentim d'altra, o conservar la catalana, introduintla en les escoles, metodisant-la i completant-la en elles.

Al nostre entendre, dels dos camins sols un es acceptable, perquè ja hem dit que som refractaris al castellà, i, encara que no ho fossim, no deuriem renegar del català, perquè mai ha renegat de sa propia llengua cap poble que s'estimi.

H.3.2.-*L'Ensenyansa y estudi del catalá, de Josep Narcís Roca(1885).*

Es cómodo, mes també antipátich y femení, estarse sens fer tot quan se pot, limitarse á queixas y presentarse com lligats, quant una legislació, per absurda, tiránica é iniqua que sia, no'ns priva de fer molt contra lo mal fi que's proposa. Es com axiomátich, qu'un decret molt antich prohibeix l'ensenyansa oficial del catalá y es un fet de cada dia, que'ls cent mil disbarats qu'en lo desdixat idioma oficial castellá surten de las oficinas d'aquest Estat ignorant y gandul dels unitaris, impossan lo castellá, ben digne de millor sort y d'altra mena de gent, á las regions que tenen altres idiomas, com Catalunya ab Valencia y las Balears, com las Vascongadas y fins Galicia.

Mes no hi ha cap ley, decret, ni ordre que privi als particulars de Catalunya, á las associacions no oficials de Catalunya, fundar y sostenir cátedras de llengua y literatura catalanas, desde la gramática elemental á la retórica y poética, desde la analogía á la filosofia de la llengua. No hi ha ley ni decret dels castellans que privi de fundar á Catalunya ensenyansas del catalá més extensas, més complertas y filosóficas que las ensenyansas del castellá, ni establir academias y altres societats de la llengua catalana, ni obrir cátedras lliures d'idioma catalá.

Lo mateix dihem del dret, aixís polítich, com civil ó privat de Catalunya. En las Universitats, en las Facultats de Dret, casi no s'ensenyen los drets forals; en la de Barcelona tenim entes que no hi ha cátedras de Dret públich ó polítich, ni de Dret particular ó civil catalá. Cap ley ni decret prohibeix ni s'atrevirá á prohibir, que las associacions d'advocats, Academias, Societats, etc., establescan cátedras de un y altre Dret per ilustració del jovent que segueix los estudis de Jurisprudencia. Y'ls catedrátichs del Dret anomenat espanyol ó sia castellá, poden molt bé ensenyar lo foral, aixís públich com privat, tot ensenyant l'altre, fent comparacions entre lo castellá y lo catalá, aragonés, valenciá, etc., fent l'història paralela d'un y altre. Aixís en ciencias físicas tot ensenyant botánica general, química general, poden ensenyarse botánica médica, química médica sens sortirse del programa oficial.

En la Facultat de Lletres, en las asignaturas de retórica y literatura dels Instituts de segona ensenyansa, pot ferse lo mateix ab lo catalá quant s'ensenya lo castellá: comparacions, estudis sobre l'història de l'un y de l'altre, analogias, etc.

A primeras lletres lo mateix: res priva de que tot ensenyant lo castellá, se vagi ensenyant lo catalá comparant, traduhint per millor intel·ligencia. Habem vist per aquest procediment ensenyar llatí y castellá axís al mateix temps, ab tot y ser més diferents que'l castellá y'l catalá, y lo llatí bon xich menys familiar que'ls altres dos.

A les escoles primàries pot comensar ja aquesta preparació. Ateneos, Circles, Casinos, Associacions poden fundar càtedres lliures de gramàtica, llengua y literatura catalana.

Cap llei ni decret dels castellans nos priva d'estudiar nostra llengua ab lo método qu'estudiem las estrangeras, ab gramàtica, diccionari, classichs, etc., fins á tractarlo bé; cap llei ni decret del Estat unitari 'ns obliga á escriure malament lo catalá, á escriurehi lo que'n dihem patotxadas y cosas per fer riurer sia com sia; cap llei ni decret dels castellans prohibeix apendrer, escriure y parlar correctament lo catalá, lo francés, lo llatí, lo grech, mentres s'aprenge y ensenyi oficialment lo castellá.

En altre article parlarém del paper ridicol que representan los castellans y son Estat aislats en lo castellá; diguém "en son castellá", puig entre "flamench, bárbiá, chulo" y francés, l'idioma de Jovellanos, d'En Capmany y altres classichs está desconegut, no te figura: tal l'han posat una gent indigne de parlarlo. Mal aguanyat idioma per tal Estat y tal gent.

Tant per lo que 's refereix á l'ensenyansa, estudi, coneixement dels drets politich y civil de Catalunya, com per lo relatiu al estudi, ensenyansa y conreu de l'idioma, pot ferse molt y molt al amparo de la llibertat general, per més qu'una legislació injusta prohibeixi sa ensenyansa oficial. Fóra de l'esfera oficial qu' inspira ja desdeny y fástich á tothom, sia en l'assumpto que sia, pot ferse molt per l'ensenyansa y'l conreu del dret y del idioma de la patria. En las escoles, instituts y universitats, los mestres y'ls catedràtics poden fer molt. Més encara las associacions d'advocats, d'homes de lletras y d'aficionats.

Las Diputacions provincials y'ls Ajuntaments de las ciutats y vilas grans, molt poden contribuir ab càtedras y ab premis y lo que poden fer los particulars, nos ho diuhen los poetas y'ls prosistas catalans, que d'uns vint y tants anys ensá conrean, purifican y enalteixen nostra llengua.

Voldriam abrogar l'injusta legislació qu'imposa á un país un idioma foraster, per molt que li convinga al país conèixer y manejar molt y bé aquesta llengua. Voldriam que'l catalá s'ensenyés com s'ensenyava 'l castellá y millor encara, voldriam que mentres no tirém á terra aquella legislació, dins d'ella y á despich de sas intencions, s'ensenyés y conreés lo catalá mes y millor de lo que 's va fent. Semblant legislació proscriptora de la llengua catalana en l'oficial, no priva, no prohibeix, ni impedeix l'ensenyansa, l'estudi ni'l conreu de nostre idioma.

Y'ls catalans tenen fama d'aptitud per las llenguas.

Nostres ideals arriban fins á que un dia nostras barras catalanas resplandissen solas, sens lleons, castells, cadenas ni magranas, sobre las portas d'embaixadas catalanas á Madrid, Lisboa, Paris, Roma, Lóndres, Berlin, Viena, Washington, Lima, Quito, etc., y sobre'ls portals de cents consulats catalans; que'l pendó de nostras barras, quatre, no duas, se desplegués al vent sobre casas d'embaixadors y cónsuls de Catalunya per tot arreu. Aquestas aspiracions nacionals, com deyan los italians fa més de vint anys, pertanyen á la consciencia ja del ciudadá ja del poble, y res hi tenen que veurer las lleys, ni l'Estat.

Ab aquestos ideals, nostres desitjos, nostras aspiracions, per lo que mira á la llengua catalana, son que s'ensenyi y s'aprenja castissa, reyal, de veritat, y que 'ls catalans la conegan bé y al mateix temps á altres idiomas, principalment lo francés, llengua mitj universal y lo castellá, llengua interregional ó internacional d'Espanya y de l'América espanyola. Nostre idioma no'n priva d'altres, com nostre dret no priva de conèixerne d'altres, ni nostra historia la dels demás pobles. Lo que hi ha es que la llengua catalana vol més detingut estudi, més treball, més atenció y profunditat de lo que molts se pensan, més que'l castellá y aixís surt la desgraciada de las plomas y dels llavis de la major part dels que l'employem, y aixís una legislació facilíssima de burlar, serveix moltes vegadas de motiu, excusa y pretest á la peresa é indolencia.

H.3.3.-Diversos articles sobre ensenyança catalana, de Francesc

Flos i Calcat(1886).

UN PAS MES

I

Per fi acaba d'esser un fet lo regoneixement de la imperiosa necessitat d'ensenyar als noys que concorren á nostras escolas ab lo llenguatge propi que usan en lo sí de la familia, en lo joch y en tots los cassos particulars de sa infantesa.

Lo Congrés Pedagógich celebrat ab motiu de la Exposició Universal de Barcelona en lo Paraninf de nostra Universitat, ha votat entre altrás las conclusions següents: "La Ciencia pedagógica reclama que s'instruheixi als noys en la llengua que coneixen". "Qué'ls procediments pera ensenyar al noy consisteixen en la práctica de la comparació".-Veus aquí duas conclusions que tenim la inmensa satisfacció en consignar que son la verdadera essencia de quant deixàrem exposat en la Memoria que, sobre *Las escolas catalanas* ferem pública no fa molt temps al objecte de propagar entre'l Professorat en particular la gran conveniencia d'establir la ensenyansa avuy acordada per lo referit Congrés, lo que no haviam may desconfiat de la decisió que prengueren los congressistas ja que tots han tingut mil y una ocasions de sufrir los penosos esforços á que está subjecte'l Magisteri catalá, ab la adopció d'un sistema d'ensenyar anti-pedagógich, y en cap lloch mes apropósit se podia solventar ó demostrarse una cuestió de tan vital interés que tan afecta la dignitat de nostres comprofessors al desenrotllo intelectual dels noys catalans y'ls interessos morals y materials de nostra Catalunya en general.

Donchs, be; ab la votació casi unánim en favor de la adopció del catalá pera la ensenyansa en nostras escolas, inútil es dir que quedá permanent per part del professorat de Catalunya en especial, una viva é ingénua protesta per

lo que correspón al modo y forma en que se'ls hi exigeix emplear l'actual método d'ensenyansa, método que si produheix resultats profitosos pera Castella y altres pobles similars, es anti-pedagógich y una de las imprudencias mes manifestas lo volguer á tota costa, perque aixís deu convenir als que sols poden viurer ab la confusió de la unitat que tant alardejan, imposarlo sens fonament, rahó ni justicia.

La manera clara y contundent ab que'ls diferents disertants exposaren sas ideas en pró de la ensenyansa que'ns es propia en nostre pais, n'hi havia prou pera fer enrogir las galdas de vergonya als que, oposicionistas per sistema quan se tracta d'assumptos semblants mes tart tingueren prou desprendiment pera donar son vot en contra. Y no es sols aixó; sino que proba la aberració mes faltada de sentit comú, en que incorregueren al votar contra la conclusió; puig que no acceptant lo *instruhir als noys en la llengua que coneixen*, queda plenament demostrat que ells son partidaris de que, per exemple, als noys castellans se'ls instruheixi, no ab l'idioma de Castella sino ab altre desconegut. A quant arriba la obcecació, ó mes ben dit, las miras especials que tendeixen á una unificació del tot absurda, forjadas, per dirho aixís, en entreteniments mesquins que be podríam calificar d'altra cosa pitjor!

Per llech que sia'l que fullegi per primera vegada lo llibre de la Pedagogia, y gosi d'imparcial criteri, en lo capítul que fa referencia á las condicions que deu reunir un bon método d'ensenyansa estará completament d'acort ab nosaltres, no poguen menos de manifestar ab franquesa lo fals y rutinari que es lo que avuy, mentida sembla, tingui defensors, aixó es, usarlo baix lo domini é imposició de la llengua castellana que, per mes que sia aquesta la oficial deuen acatarse avans que tot los principis pedagógichs que son la base abont deuen estrellarshi totas las imposicions ó tendencias unitarias y arbitrarias dels que's volen enlayrar sense cap mérit, ni dret, ni altra condició que d'aixó'ls fassi dignes.

No sembla sino, y repetirém lo mateix que diguerem en altra ocasió, que guiatz nostres legisladors ab l'incessant afany d'unificar, no reparablen en medis ja pacífichs, ja violents, ja ab justícia ó be sense ella pera lograr son objecte, lo qual nos produheix per lo que correspon á la ensenyansa, igual impressió que aquell ridicul cas, verdadera apología del uniformisme, en que trobantse diferents malalts en una mateixa habitació, se'ls hi suministrava á tots lo mateix remey, á iguals horas y ab idénticas dossis, sense tenir en compte ni la edat, ni'l temperament, ni la malaltia de cada un. Forsós es regoneixer que'ls acérrims partidaris de la unitat que tant pregonan, no ho serían de tal sistema medicinal, sobre tot si's trobessin ells en lloch de un dels pacients perque allavors preferirían, avans que la práctica del sistema, son desitjat modo de viure, y reclamarian una y mil vegadas lo que reclamém sempre nosaltres; vindrían á esser, donchs, entusiastas per lo regionalisme, y en una paraula, apoyarian y protegiran la ensenyansa que'ns es propia y natural, atés lo carácter y modo de ser de nostres pobles.

Dit això, queda ben demostrat que no hi havia de que alarmarse alguns, encare que poch, que's mostraren ressentits al sentir en lo Congrés Pedagógich aplicar per boca de nostre amich Farnés, la paraula *crimen* quan tractá en son discurs dels inconvenients y defectes de ensenyar als deixebles en una llengua igual pera tots los noys de Espanya, de la mateixa manera com ho fora la aplicació dels remeys que ordenés un metje en la ridicul forma que hem esmentat.

En altre article, apropósit de la conclusió votada en lo referit Congrés, procuraréu entrar en altres consideracions, donant també nostre humil parer respecte del plan d'ensenyansa que creyém convindria adoptarse en las escolas que be'n podriam dir catalanas, qual plan lo constituhirían diferents bases, susceptibles per xó de las modificacions que fossin mes oportunas al entrar en estudi i examen de las personas que, per sa competencia son hábils per ferho.

Entre tant, lo Professorat catalá pot estar d'enhorabona, y ab ell tots los que'ns previém d'entussiasas pera la defensa dels interessos de la pàtria catalana.

II

Bé sabém per experiència d'altres fets passats que al presentarse la conclusió votada per lo Congrès Pedagògich sobre la ensenyansa que es de rigor sia donada en la nostra terra, produhirá en los indivíduos ó membres que á allá á Madrid componen lo Consell d'instrucció pública certa sensació, que ni tan sisquera creurán prudent donar-se la molestia de meditar sobre'l referit assumpto, perque de bonas á primeras veurán en ell sens dupte, que de concedir tal reclamació, per mes que estiga fermament apoyada ab las rahons sólidas de la ciencia, desorganisaria sos ideals per complert, y avans que aixó arribi no permeterán que'ls hi sia arrebatat lo mes petit dret que sobre nosaltres á tota costa volen exercir pera'ls efectes de la tan vergonyosa imposició que, gracias al renaixement de la nostra terra, ó sia'l progrés de la idea regionalista, ajudant Deu, tart ó d'hora's logrará esborrar.

Y verdaderament sabém tots que aquest impuls regional es lo que'ls preocupa y com que la nostra defensa particularment sobre la ensenyansa, no pot esser mes lògica y per lo tant justíssima, no deixém de creurer que apesar d'aixó continuaran calificantnos de *boigs* per tota resposta ó bé de *criminals* per considerarnos rebeldes contra la *unitat nacional* de que ells ne son acérrims partidaris per la conveniencia y profit que'ls si reporta.

Y á fé que en las nostras escolas no sería pas qüestió de fixar com á revenja'l flamant lletrero de No's permet parlar en castellá; res d'aixó. Creyém nosaltres que, baix los principis que sustentém y per las probas y arguments presentats en pro del método que deuría adoptarse en la ensenyansa apoyadaa ja per la inmensa majoria del Professorat catalá, no pot haverhi ningú que's cregui

que fós repudiat l'idioma de Castella y que's concretés exclusivament als noys catalans á apèndrer sa llengua materna, per mes que aixís se fassi en los noys castellans; lo que si deu ferse constar es que nosaltres volém que's dongui la instrucció rigurosament en catalá fins y tot quan s'ensenyi la Gramática castellana ó bé qualsevol altra llengua puig que pe'l cas tenint los llibres de text en catalá seria improcedent fer lo contrari. Per altra part ni ara ni may hem cregut que degui lligarse la instrucció quals estrets límits la farian raquíica é incompleta; lo que preteném es ferla mes clara y entesa, y per lo tant mes comprensible, per anarla difundint gradualment ab mes sòlits coneixements que'ls que avuy se donan en las escolas, que, per mes que sian establertas dins de Catalunya usant la llengua de Castella, es natural que serán sempre castellanas, y fixant aixís diferents punts d'apoyo que partint de lo conegut á lo desconegut, de lo fácil á lo difícil, de lo senzill á lo complicat, serveixen com á poderós auxili de comparació pera entrar sovint en nous y arriscats camins, en los quals, lo pas que s'hi dongui, sia ben ferm y ben segú. De lo contrari, ho diu molt be l'ilustrat professor d'idiomas don Lluís Bordas en sa notable colecció de temas: "lo professor se desvetlla y's desviu pero com que edifica damunt de flonja sorra, son treball es en extrém penós, ha d'ensenyar als noys catalans la gramática de una llengua que no es la seva materna faltantli un punt de comparació. Sols qui ho hagi experimentat pot formarse una idea verdadera del treball y paciencia que necessita un Professor de primera ensenyansa á Catalunya".

Moltas altres citas podríam fer de lo que sobre'l particular han dit diferents personas de reconeguda competencia dins del magisteri; mes creyém que seria un treball llarguissim que no's fá del tot necessaria, perque ja está en la consciencia de tothom tot quant puga dirse en defensa de la ensenyansa que'ns peteneix, y'ns cap ademés la satisfacció de que brillantment fou exposat en lo sí del Congrés Pedagógich ab verdader aplauso.

Cal donchs, en vista de la gran necessitat de procedir á la regeneració de la ensenyansa, emplear tots aquells medis que puguin conduhir, ja en molt ja en poch, á lograr que sia un fet la práctica de la nova ensenyansa, y lo mateix perteneix aquesta tasca als Mestres públichs que als privats, si bé aquests últims poden ferho ab mes facilitat ja que no's troban lligats per una superioritat ó inspecció que lluny d'atendre á las reglas lógicas, los obliga á que compleixin estrictament un per un los articles consignats en lo Reglament d'escolas, y en un d'ells hi ha'ls de que no's permet altra llengua que la que parlan sos llegendadors: la castellana. Aixó no obstant, no priva als públichs, que vetllant per sa propia dignitat, pera'l millorament de la ensenyansa que ha de redundar en benefici dels deixebles que se'ls hi confian, y finalment pera deixar ben sentat l'honros títul que posseheixen, com á bons pedagochs, tenen lo deber de treballar d'avuy endavant, ja d'un modo ó d'un altre, pera fer prevaleixer lo que si avuy ja es teoria irrefutable, hi ha la seguritat de que ab la ferma voluntat de que son capassos de sostenir, s'arribará ben segur á la práctica desitjada; puig que de no lograrla, ben nostra será la culpa. ¿Qué hi fá que hi hagin uns quants adversaris á la idea? Adversaris que no poden contrarestarnos ab rahons poderosas y sólidas, adversaris per sistema, que's creuen contreure aixís mérits en las esferas oficials y d'altres que no's volen donar la molestia de sortir de son rutinari y raquílich círcul per lo *fadigós* treball que'ls hi reportaria lo tenir que cursar(vergonya fá'l dirho) sa propia llengua, aquestos adversaris ray, no cal preocuparse'n: la opinió públcia be prou que'ls pendrá pel seu compte. Temps hi haurá de que tothom á la fi pugui jatjar, ab verdader coneixement de causa, los bons y notables resultats que s'obtindrán ab la nostra ensenyansa, essent aixó, mes que'l triomf de tan colossal empresa, la proba mes elocuent que donarse's puga del mal procedir de las escolas d'avuy, interceptant un á un los principals medis de desenrotllar, del modo que convé, las facultats intelctuals dels noys, lo que'ls hi produeix un verdader entorpiment en la marxa reguladora que deu tenir tot bon método.

Teniam lo propòsit d'acabar nostra tasca ab la present article segons indicarem en lo passat; mes desitjan completar nostre humil treball ab altrás ideas no menos interessants, seguirém fentho en articles successius.

III

Sapigut es que'ls principals medis de que deu valer tot Professor pera desenrotllar las facultats intellectuals dels noys son; la precepció exterior, atenció, memoria, imaginació, judici y'l raciocini, quals medis, poderosos per cert, están per rahó natural intimament enllassats l'un ab l'altre, de tal modo, que sense'l cumpliment del primer ja no es possible fer ús dels demés ab verdader profit, y's comprén molt bé, ja que la *precepció exterior* obra com á primer y principal móvil pera entrar per medi dels sentits en lo coneixement de las cosas. De la impressió que reb lo deixeble al usarse aquest medi, naix indispensablement la *atenció*; quant mes sia aquesta voluntariament lograda (no forsosament exigida, sinó motivada per lo desitj de saber y fins per curiositat molt sovint notada en los noys) se desenrotlla la *memoria* retenint totas las ideas exposadas, ab tal de que la claretató la exposició de las mateixas s'hagi fet ab lo degut ordre pera esser del tot compresas, tenint en compte que per aixó es necessari que la expressió ó bé'l llenguatge que s'emplehi estiga al alcans dels deixebles; puig que subjectarlos á una parla nova y estranya es aufegar la activitat intelectual, arribant fins al extrém de que aborreixin l'estudi á causa de la aversió inspirada per un procediment que lluny de sérloshi agradable, es per ells de repugnancia tal, que tenen per verdader suplici las horas que deuenh concórrer á la escola. Y que no se'ns diga que aixó son raras escepcions; es menester experimentar als noys pera que's notin desseguida ja d'un modo ó d'un altre los efectes exposats en casi tots los noys, y dihém casi, que podríam suprimirlo, si no fos l'alt grau de docilitat que la naturalesa ha dotat en los pochos.

Demostrat queda, donchs, com la precepció exterior es necessari que funcioni, per lo que respecta á la audició de las lliçons de viva veu que diariament ve obligat á donar lo Mestre, baix lo rahoament lògich que nosaltres defensém.

Ademés, salta á la vista del mes inepte en la materia, que essent lo fi que's proposa'l professor, al empendrer la ja de sí tan difícil tasca de la ensenyansa, l'inculcar als noys lo major número de coneixements importants ab l'objecte de que puguin aplicarlos en los diferents casos que poden presentarse durant la seva existencia y esser per lo tant útils a la familia y á la societat, no es possible, donchs, que guiantse l'encarregat de difundir la instrucció per lo método que reprobém ab totes nostras forsas, puga lograr una verdadera y general atenció, la qual exigeix tants mes esforços quantas mes sian las dificultats que ofereixi l'estudi. Per aixó no es estrany lo veurer sortir de las escolas á molts noys que han acabat sos estudis, després d'anys y mes anys sense haver adquirit una intrucció del tot flaca. ¿Y com no esser aixís, si's tanca per endavant(ab la precepció exterior) las portas á la atenció y per consegüent á la memoria? ¿Cóm es possible després fer treballar en la inteligencia del noy la imaginació, l'judici y raciocini sense ocasionarli penosos esforços que conduheixen com ja hem manifestat, á la repulsió y al odi per alló que hauria d'esser considerat fins com un recreo?

Pas, donchs, á la instrucció; que s'obrin de bat á bat las portas que tancadas per una centralisació funestíssima, principalment baix aquest concepte, obstruixen per complert la marxa ordenada y progressiva del primer element de civilissació y cultura d'un país; fora destorbs y entrebanchs que servint pera encubrir avassalladoras miras, queda menys preuhada la importancia que entranya en sí la educació en general que, com la Pedagogia, consisteix en disposar al home á fer bon ús dels dons que ha rebut del Creador, que son la llibertat y la rahó, bases en que's funda la felicitat del individu y de la societat.

Heus aquí com per lo sol motiu de veurer rebaixar la importància de la educació, deuria'l Professorat d'avuy endavant girar de tan escabrós camí, ja que està convençut que de seguirlo se li fa mes penós lo trànzit no arribant com desitjaria al terme de sa empresa: si ensopega y cau diferents vegadas en lo transcurs de la via fins ara marcada per una imposició absurda, ja sab lo remey: variar de direcció y empendrer lo camí ahont lo pas es mes expedit y's pot sense dificultat avansar notablement pera'l fi que's proposá.

Y no hi hagi qui volgient fer gala de sos propis esforços ab lo método de ensenyansa castellana, ha lograt instruhir á molts de sos deixebles ab verdader profit, que son avuy reputats en la literatura y consumats en la ciencia. Aquestos son los pochos y encara perque en gran part han sigut protegits per la naturalesa, fentlos hi mercé dels dons que'ls han servit pera desenrotllar son privilegiat talent. Lo merit real y positiu de la ensenyansa, consisteix en treurer profit lo Mestre, ja en poch ha en molt, de tots los alumnos que te baix son cuidado, que es com si diguessim correuhar las terras ermas pera que dongan tart ó d'hora'ls fruits que son de esperar; obtenir aquestos de terras fértils no es gens estrany ni meritori: n'hi ha prou ab una bona direcció.

Per altra par, seria negar en absolut la veritat qui pretengués demostrar que'ls noys catalans en las escolas *castellanas* de Catalunya segueixen lo curs natural de la ensenyansa y que s'aprofitan de las llisons que ja de viva veu ó per medi dels llibres se'ls hi fa aprendre de memoria. Lo que si succeheix, en realitat, es que passen los anys mes preciosos de son estudi en un rutinari cotorreig sense poguer apreciar degudament ni donarse compte de la munió de paraulas estranyas á la llengua materna que recita diariament y que's creu no tenen cap significat, ja perque's deixa de explicarlos hi, lo que's fa prou dificil, ó be perque es superior á son desenrotllo intel·lectual.

Y no obstant, al pensar que dona gust als pares sentir recitar als seus fills relacions mes ó menos llargas que'ls hi val una habilitat que res te de

extraordinari ni sorprenent pera'l que coneix las lleys del enteniment humá. Es lo mateix que en los exámens públichs d'una escola en que'l mestre ab poch treball consegueix dels deixebles un lluhiment del tot aparent y fictici, pero enlluernador, abusant de sa memoria, ja que'ls obliga durant los días que s'anomenan de preparació á que aprenguin de correguda lliçons de historia, geografia, gramática, etc., ab gran perjudici dels mateixos noys¹.

S'ha de tenir en compte que quant mes se fa treballar aquesta memoria, mes inferior, pero molt mes, resultar esser l'exercici de las demás facultats que ja hem anomenat, fentse del tot impossible usar després de ellas tal com correspon.

Queda probat, donchs com aquest procedir, lluny de ser realment un avens com se suposa, es un marcat retrocés, es perdre'l temps en va, es, en una paraula y no'ns cansarém de repetirho, un verdader cotorreig. Y lo que es mes sensible, que aquestos noys(que no comprenen ni poden materialment comprendre'l significat del sens fi de paraulas que ignocentment surten de sa boca) son qualificats de *sabis*, y mes está en la convicció mal fundada de las débils mares que si sos fills no arriban á recitar algún tros en castellá, ja no tenen la *sabiduría* per ellas imaginada². En son mal forjat concepte, 's creuhen que son ineducats y grossers si s'expressan justament en la mateixa llengua que'ls hi comensá á ensenyar. Que pares castellans, á quals fills, á còpia de relacionarse ab noys catalans, han arribat á parlar bé nostra llengua, se'ls prohibeixi com fan molts de hablar en catalanote porque es feo, se comprén fácilmente, puig que entran aixís al predomini de son caràcter impostor y per altra part be han de demostrar que son ells los verdaders separatistas, per mes que aparentment no sentan aquesta plassa.

¹No fem mes que presentar la opinió que sempre 'l [sic] particular ve consignada en lo notable Tractat de Pedagogia dels reputats pedagochs senyors Avendaño y Cardedera en lo capítol corresponent á la *memoria*.

²A propòsit d'aixó, no podém menos que fer recomanable la lectura d'un article titulat *L'inspector* que conté la importan novela Jaume, que acaba de publicar don Joseph Pin y Soler.

Cal, en vist d'aixó, desvaneixer ab tot rigor aquestas miserables y malentesas preocupacions d'alguns pares catalans per medi d'una premsa que apoya en un tot nostras ideas, y per aquella també que's creu defensar tot lo just y rehonable pera'l be comú de la regió en que's troba.

Com argument de primera forsa en apoy de nostra téssis, debém reproduhir lo que sobre aquest mateix fi diu un célebre autor pedagógich Mar. De-Gerando, al objecte de que'n prenguin patró las personas que acabém d'aludir: "Los consells propis pera formar lo judici, están compresos en aquesta regla: procurar que concebeixi clarament lo noy lo que ha de judicar".

Y segueix dihent: "Deu cuidar-se, avans que tot, que'l noy no emplehi las paraulas sino en son propi sentit. L'abús de las paraulas es lo major escull dels noys, y es mes fácil y necessari prevenirlo que reprimirlo. Lo verdader medi d'exitarho consisteix en cuydar que desde un principi no s'admetin ni emplehin las paraulas sino en una significació clara y exacta.

Aprenent mal nostra *llengua materna*, comensa á falsejar nostres judicis sense adonárnosen.

"Sembla que'ls noys coneixen la llengua materna quan arriba á la escola, y no obstant l'han apresada com qui diu al etzar. S'han donat pressa á repetir paraulas que han sentit, y moltas no representan pera ells cap idea, y son molt pocas las que'ls hi representan son valor verdader: de consegüent, es menester comensar de cap y de nou aquest aprenentatge de la llengua materna en las escolas".

Segueix després en altrs importants consideracions que, no essent tan necessarias d'esmentar, las passarém per alt per no allargar massa'l present article.

VI

De la propaganda y organisació de las escolas catalanas

Després de lo que deixém exposat en nostres articles anteriors, quedant refermada la teoria en que científicament s'apoya Catalunya, y qui diu Catalunya diu las demás regions, pera adoptar la ensenyansa ab la base de la llengua nadiua, cvreyém del cas entrar tot seguit en lo plantejament d'algunas ideas necessarias que, á nostre entendre, poden esser del tot útils pera'l noble fi que'ns proposém.

Consti abans, que no preteném, baix aquest concepte, més que presentar nostra humil opinió, susceptible com puga serho qualsevol altra de refutació ó reforma per part de nostres digníssims companys de professió que están d'acort ab nosaltres respecte de la gran conveniencia de *que als noys se'ls instruheixi ab la llengua que coneixen*. Si nostre humil parer fa que haguém contribuït á la realisació de tan important projecte, sancionat per lo Congrés Nacional Pedagógich, nos considerarém, además d'honrats per tal motiu, haver complert ab lo sagrat deber que s'imposa tot professor al obtenir lo títul, de procurar no sols pels beneficis materials y morals per lo que correspon á sa personalitat, si que també per lo que puga afectar al prevenir dels deixebles pera'ls quals té'l deber de vetllar desde'l día que'ls posan baix son especial cuydado y direcció.

Lo Mestre's constituheix en segon pare de sos deixebles, y per cap concepte deu consentir que la seva educació sofreixi entorpiment, procurant proporcionárloshi tots aquells medis, que, deguts ja á sa iniciativa ben fundada, ó ja aconsellats per la rahó que's desprén de las lleys naturals y lógicas, puga portarlos pel verdader camí de la ciencia, á fi de ferlos ciutadans inteligents, honrats y laboriosos y pugan per lo tant, arribar á ser útils á la societat.

En aixó estriba, donchs, tot lo mérit del Professor de primera ensenyansa y ho repetim, inspirarse sempre en tot lo que pot y deu produhir un bon resultat que'ls encamini en temps á venir á gosar d'una vida exempta de vicis, á que professin amor entranyable á la familia pera que sian després models de

pares y bons i lleals defensors de la pàtria que'ls ha vist naixer y tenen d'ella totas sas afeccions.

De la indiferencia ó del cumpliment poch fidel del precepte que hem esmentat, no hi ha que dubtar que'ls resultats serán sempre negatius y del tot contraris al saludable objecte que pot proporcionar una bona educació.

Y aixó es verament sensible á tot serho, quan per causa de conveniencia particular ó per motius que poguent esser del domini y poder del Professor pera contrarrestarlos, se deixan d'evitar los efectes d'un mal método d'ensenyansa que comensa per presentar confús y del tot gens expressiu, aixís com los primers rudiments de qualsevol ram d'instrucció, las máximas mes essencials que fassin concebir als noys las bellesas incontrastables del honor, de la virtut y de la gloria.

Per aquest motiu creyém just y oportú, pero oportuníssim, que donadas las simpatias ab que ha sigut acullida per part del Professorat la idea d'implantar la ensenyansa catalana, del terreno de las teorias se passi tot seguit al de la práctica sense esperar temps y mes temps, que á mes d'esser un perjudici de consideració, desdiria de la activitat de que tantas probas té donadas lo caracter catalá.

¿No queda aprobat que la ensenyansa als noys en llengua estranya es contraproduhent y que, per lo tant, deu instruirselts ab la llengua que coneixen? ¿Per qué, donchs, retardar sense motius poderosos que aixó'ns obliguin? ¿No seriam per ventura, de continuar ab lo mateix método, los verdaders causadors dels mals que nosaltres mateixos hem regonegut? ¿Per qué serho ja mes á gratscient? ¿Es que's espera de Madrid la aprobació de la conclusió de que es objecte nostre treball?

Hora es ja de que quedém del tot desenganyats, que semblants demandas produheixen en los alts poders del Estat la major indiferencia, en que's dona per tota bona resposta. *se procurará(?) estudiar el asunto...* que *pasará a la*

Comisión correspondiente para que dictamine... cubrint després aquestes ab afalagadoras frases de los laboriosos catalanes son dignos de toda atención... que Cataluña, orgullo de la nación española, fuente inagotable del trabajo y de la actividad...etc., etc., paraulas y mes paraulas que saben emplear pera sortir d'apuros y que fan passar las oportunitats sense obtenir cap resultat favorable. D'aixó'n tenim prou bona experiencia.

Tenim molt present que acabadas de votar las conclusions del Congrés, lo senyor don Santos de Robledo que vingué expressament de Madrid pera presidir las sessions, y en son discurs de clausura prometé interessarse vivament aprop de las personas que deuen donar son fallo, puig que era cosa per ell justa y rahonable'l defensar y atendre los interessos generals del magisteri ja que aquest es la base ahont descansan totas las manifestacions del saber humá, ja que sense'l Mestre de primeras lletras no seria possible entrar en lo camp de las grans concepcions, que immortalisan al home y'l guian per lo verdader camí del progrés.

Per bona que sia la intenció y empenyo del senyor Robledo, y disfruti ademés d'una influencia extraordinaria dins de la esfera oficial, podrán resultar aprobadas de 46 conclusions, fins á 43 si's vol; mes las tres que interesan vivament al Professorat tan en lo terreno moral com en lo económic, aquestas, de segur, y no cal formarnos ilusions, que serán tot seguit desatesas. La que tracta d'impedir l'intrussisme en la ensenyansa y la que's refereix al augment de sou dels Professors, pecariam de lleugers si hi tinguessim la mes petita esperansa; encara que ben mirat, no sería estrany que aquesta última fos á la fi atesa ab l'intent d'aufegar la conclusió que per ells revesteix un caràcter mes inconvenient ó sia la de concedirnos la ensenyansa en la llengua que'ls noys coneixen. per mes que estém convensuts de que tal cosa no lograrian, ja que la dignitat de nostres companys de professió, ab tot y esser la posició de la major part modesta y humil, no es susceptible d'esser mercadejada y comprada com se mercadeja y

compra fàcilment la de certs homes polítics per vergonya y deshonra d'aquesta desventurada nació á la qual contribueix cada dia á ferla anar per lo camí de la miseria y á mostrarla ab los papers mes ridiculs al davant de las nacions estrangeras mes civilisadas.

La conclusió que's votá sobre la instrucció de la ensenyansa de la llengua francesa, podém donarla per aprobada, com ho seria aprobada la que'n proposés alguna altra avans que la nostra propia.

Lo *dialecte* catalá, dirán, bé prou increment que pren cada any ab los Jochs Florals y altres manifestacions que deurian reprimirse ab tot rigor... Sense donarse compte de que desitjém saber bé la nostra pera aprendrer després tal com se deu la llengua castellana y després d'aquesta las demés que á un li convingan!

No cal pensar, donchs, en obtenir un resultat satisfactori respecte de la sollicitut sibre la concessió de la ensenyansa catalana: per las rahons que hem exposat y moltes altres que podriam citar.

Refiantnos de nostras propias forsas, y guiantnos una ferma y decidida voluntat podém estar convensuts de que no'ns ha de faltar l'apoyo moral y material que sia necessari de tots los bons catalans, y si al principi's presentan alguns obstacles com se'n presentan á tota idea nova é important, aquestos indispensablement se desvaneixerán ab lo calor de nostra constancia y á mida que's vagi progagant com se deu que nostres propósitos están inspirats en l'esperit d'avens que guia als pobles per lo camí de la verdadera perfecció de la inteligencia humana.

A la Associació de Mestres li toca per aquest motiu empendrer novament aquesta segona tasca, ja que tants bons resultats obtingué de la primera, creguts que no han de faltarli tota mena d'aculliments per lo bon èxit de tan noble empresa.

A qual fi deuria convocar altre Congrés, pero purament regional, pera tractar exclusivament dels medis necessaris que pugan facilitar la nova

ensenyansa, aixís com també resoldrer tot lo convenient respecte del método ó procediments que en la mateixa deurian emplearse, á fi de que tots los Professors adherits á la idea poguessin ilustrarse sobre'ls diferents punts que convé posarse d'acort, pera la marxa ordenada que's cregui útil adoptar.

Pera'ls efectes indispensables que assegurin la empresa, y sian una garantia palpable del éxit que es d'esperar, se fá precis publicar profusament, ja per medi de la premsa y en particular la professional ó ja per medi de circulars dirigidas als pares de familia, las resolucions presas per lo Professorat, explicant tan clar com breu sia possible, l'objecte que'l mou á reformar la ensenyansa á fi de que cap d'ells pogués interpretar en mal sentit dita reforma, que en veritat sia dit, no es d'estranyar en alguns pares, que no tenen la culpa, si may no han sentit anomenar sisquera la paraula Pedagogia.

Per altra part,(y tením la gran satisfacció en publicarho) una important Corporació de Barcelona, lo *Centre Escolar Catalanista*, qual programa y objecte de la mateixa es precisament lo de propagar en primer lloch que la ensenyansa, tant en la Universitat com en los instituts y escoles d'instrucció primaria de Catalunya, sia donada en la llengua propia de la nostra terra, te entre altres treballs portats á cap, la idea de crear un *Patronat de la ensenyansa catalana*; en proba d'aixó que te en son poder los estatuts que han de regir á tant benéfica Associació, impresos y aprobats per lo Govern civil de la provincia, puig que'ls informa favorablement del tot la Junta provincial.

Dit Patronat, al qual s'hi troban ja inscritas bon número de personas respectables, ja per sa desembrassada posició las unas ó ja per sos mérits literaris y científichs las altres, es de creurer, y cuydado que no volém pecar d'optimistas, que ha de proporcionar ventatjas profitosas pera'l fi proposat ab protecció tant desinteresada en favor del patriotisme y de la filantropía dels que d'un modo tant directe cooperan á la realisació de tant importantíssim projecte.

Una vegada establert y funcionant 'l Patronat tant en lo t cnich com en lo administratiu y económich y's vagin donant probas y mes probas dels beneficis morals   intelctuals que ha de proporcionar aquesta institució, de segur que las Diputacions provincials y la gran majoria de municipis s'unir n   la veu del Patronat, consignant alguna subvenció aplicable   la escola   escoles de cada provincia   lloch respectivament en que's troban establertas.

No podém may creurer que aquestas Corporacions desatenguin tants sagrats debers, tenint en compte la tendencia de que vindrian revestidas las escoles catalanas, d'ensenyar   llegir y escriurer correctament la llengua de Catalunya, y per medi d'ella adquirir també tots los dem s coneixements possibles que son d'incumbencia y propis d'esser ensenyats en tota escola d'instrucció primaria. De manera, que no pot duptar ningú que la ensenyansa fos incomplerta, puig que la llengua castellana seria igualment cursada, sens dupte, ab mes profit que ab lo método actual.

Donats aquestos precedents, sens por de cap mena, podém assegurar que tindrà adictes lo nostre projecte, pera ajudar   aixecar aquest monument, per major gloria de la nostra terra, ja que ab lo Congr s Pedag gich s'hi pos  de fet la primera pedra.

V Y ÚLTIM

PLAN GENERAL D'ENSENYANSA DE LAS ESCOLAS CATALANAS

En nostre primer article prometerem donar nostre humil parer sobre'l plan d'ensenyansa que convindria adoptar en las escoles catalanas y aném   cumplirho, creyent aixis, adem s de completar lo treball que'ns imposarem al principi, presentar d'un modo encara mes clar y concis   la vista de tothom, que la ensenyansa empleada en las tals escoles, pr s son calificatiu al peu de la lletra, no seria defectuosa   incomplerta com l'han donada alguns en suposar.

Que aquesta preocupació sia propia de persones ignorants y que per lo tant no poden veurer mes enllà dels rutinaris coneixements que posseixen, se compren; pero que predomina en l'esperit d'algunes entitats que passen per ilustradas en nostre pays y que nosaltres com á tals regoneixém, nos obliga á creure que son l'extrém del pessimisme baix aquest concepte, perque desconixerán las principals reglas del art d'instruhir, ó be perque, essent amants fanátichs de la política centralisadora, disgustaria en gran manera als seus *ilustres jefes*(que á tota hora están disposats sia com sia á obedir) si apoyavan las nostras rahons, que pera aquells sería destruhir en gran part los seus particulars y especials fins de tenir sempre totas las provincias que forman la desgavellada nació espanyola, baix son imperiós y absorvent domini, sense'l qual no podrian exercir los cárrechs del Estat ab sons tant crescutíssims y molt menos cobrarian las cessantias que tot y son *desinteressat* patriotisme casi ningú ha renunciat.

Per aixó, donchs, també, al davant d'aquesta absorció é imposició que está en contra sentit ab los principis de la verdadera llibertat que tan alardejan, es que'ns sentim ab mes gran entussiasme per eixa reedificació tan temps menyspreuhada per estranys y fins, sembla mentida, per propis; per aixó es que venim avuy resoltos á mostrar nostras fermes conviccions pera deturar en lo que pot la escassa forsa de que disposém, lo rebaixement moral de la nostra terra, animats de la mes íntima seguretat de que'l poble catalá secundará nostres modestos ab igual entussiasme y ab la mes agradable benevolensa.

Baix aquest punt de vista per nosaltres indispensable, no'ns farém may esperar en acudir incondicionalment á la defensa de tan sagrada causa de la ensenyansa, combatent enérgicament contra'ls atachs dels que's mostrin adversaris y que's creuhen defensarse ab alló de que *la letra con sangre entra* essent per lo tant de *llej* parlar una sola llengua: precisament la de ells. ¡Quanta ignominia! ¡Ni mes ni menos com si fossin vils esclaus! ¡Y al pensar que, tenint en compte aquest nominós refrá, quants y quants deixebles han sigut víctimas de

rigorosos cástichs, á conseqüencia de las lliçons donadas en llengua que no entenen! ¿No es per ventura aixó un *crim*? Sí y mil vegadas sí, ja que s'afecta d'un modo directe als deixebles tant en lo físich, com en lo moral y en lo intelectual.

Evitar, donchs, principalment aquestos perjudicis es l'objecte de las escolas catalanas, de las quals, essent ja innecessari entrar en mes consideracions, passarém á exposar diferentas bases que poden, segons nostre humil criteri, cooperar ab las que s'acordin definitivament establir pera formar aixís un plan d'ensenyansa de tot útil y general.

1a. L'objecte de las escolas catalanas es proporcionar als noys tota la instrucció y educació possible per medi de la llengua que coneixen, essent per lo tant lo carácter de las mateixas distint de las demás per lo llenguatge que empleará'l Professor al fer las explicacions als deixebles y en los llibres de text. Aixís la llengua, que podrá anomenarse oficial, será la catalana.

2a. En las escolas catalanas s'hi donará la ensenyansa de totas las materias compresas en lo ram d'instrucció primaria y que abrassant los tres graus de párvuls, elemental y superior, figuran en lo programa dels colegis mes acreditats.

3a. Cada escola tindrà, además, classes especials pera la preparació de diferentas carreras, aixís com s'hi donarán també lliçons de dibuix, idiomas, etc.

4a. Segons lo manifestat en la base primera, las explicacions de qualsevol punt d'ensenyansa serán en catalá, menos en los casos especials de práctica del castellá, per exemple: los noys de la classe superior cursarán la Gramática castellana en tota sa extensió, ab exercicis ó temas que traduhirán durant tres ó mes días de la setmana; y en aquest cas, com es natural, fins se deuria ab reciprocitat parlar lo castellá al igual de lo que's fa en la práctica d'altras llenguas. En altres circumstancias se deixarà lliure al noy de expresar-se ab

lo llenguatge que li es propi pera que pugui manifestar ab millor desinvolvura sos pensaments, producte de sa creixent inteligencia.

5a. Los cartells ó llibres que s'emplehin pera la ensenyansa de párvuls, deurá procurarse que sian exposats ab claretat, de manera que aixís que comensin á confegir sápigán lo significat ja desde las primeras sílabas, com p.e.: en las directas *ma, vi, tu, bo*, etc.; en las inversas, com *os, am, or, un*, etc.; en las mixtas, com *fum, sol, fill, pell*, etcétera, y en las dobles, com *gra, pres, trons*, etc. Seguit d'aixó, y quan lo noy ja s'ha fet apte, comensará á llegir paraulas totas ellas á son alcans, passant després á la lectura d'oracions y frases mes ó menos llargas, compostas de tal modo que despertin naturalment sa atenció, per ser del tot compresas per sa infantil inteligencia.

Lo segon llibre de la lectura podrá versar sobre quentos morals, que serán al mateix temps saludables lliçons que'l noy retindrà ab facilitat. Lo tercer, que ja perteneixerá als noys de la classe elemental, contindrà coneixements generals, del qual n'es una bona mostra'l llibre titulat *Juanito*, puig que traduhit al catalá serviria admirablement, y molt mes quan aquest mateix, tal com es en castellá, produhiria molt bons resultats pera la práctica de dit idioma en la classe superior. Los noys d'aquesta classe poden també usar lo titulat *Eloqüencia catalana*, que conté infinitat de composicions en prosa y en vers dels millors autors de Catalunya, Mallorca y Valencia.

6a. L'altre millor llibre que's fa essencial es la Gramática catalana, y tant mes quan aquesta s'ha cursat de tal manera, que quan s'entri al estudi del castellá no ofereix dificultat lo sapiguer, per exemple, las paraulas que anomeni á quinas parts de la oració perteneixen; puig que sabent analitzar *pare, jo no tinch res*, se sabrá del mateix modo que es una oració composta de substantiu, pronom, adverbi, verb y altre adverbi respectivament que llegeixi, *padre, yo no tengo nada*.

7a. Respecte dels demés llibres de text ó sian la *Historia Sagrada*, *Aritmética y Geometría*, etc., ab la senzilla traducció dels mes bons que s'han publicat ja en castellá ó en francés, se lograría l'objecte.-Mes, la *Historia y Geografía de Catalunya* que en las escuelas d'avuy, particularment las oficials, s'ha privat d'introduhir com si's tractés d'un llibre altament immoral ó perque'ls noys desconexin los fets mes gloriosos y heróichs de sos antepassats y perque's trobin també en lo cas de no sapiguer la situació d'una comarca, los límits d'un riu, etc., de sa propia regió, aquestos llibres, com deyam, podrian fàcilment adquirirse per medi de concursos, lo mateix que la *Gramática catalana* de que hem parlata en la base anterior.

8a. Pera la ensenyansa del castellá, salvant algunas modificacions, segons, segons nostre parer, foren suficients, per lo ben compostos algun dels Tractats que hem tingut ocasió de fullejar, quals autors son don Salvador Genís, don Ramon Torelló y Borrás, don Lluís Bordas y algún altre que de moment no recordém.

9a. En la classe elemental, que generalment sol compendrer de noys de 7 á 10 anys, s'hi donará la ensenyansa de las materias següents:

Gramática catalana(análisis, prosodia y ortografía).

Aritmética(primera part que compren las quatre operacions senzillas, quebrats comuns y decimals y números complexos).

Geografía é Historia de Catalunya, y

Relligió y Moral.

Además per medi d'explicacions podrán donarse tots aquells coneixements que sian útils, ja d'Historia Natural, Higiene, etc.

10. En la classe superior, á la que regularment hi entrarán los noys desde la edat de 10 anys, s'hi donarán las asignaturas següents:

Gramática catalana(Sintáxis).

Idem castellana ab traducció de temas(text catalá).

Aritmética, (2a. part ó sia desde las reglas de proporció).

Geometría, (plana y del espay ab aplicació al dibuix).

Geografía d'Espanya y Universal.

Historia d'Espanya, (los fets mes culminants).

Nocions d'Industria y Comers.

La lectura y escriptura's comprén que seria diaria en todas las clases.

La Geografía é Historia de Catalunya, deurá continuarse en la classe superior, si be extenentse en majors nocions que en la elemental.

Aquestas son, á nostre entendre, las principals y suficientes bases pera donar una idea del plan d'ensenyansa de las escolas catalanas, y dels medis factibles pera arribar á sa complerta organizació³. No n'incluhim d'altras, per estar ja reglamentadas en la totalitat de las escolas ordinarias, y's refereixen á determinats punts, que en res afectan al esperit característich de las nostras.

Inútil es també parlar de sistemas y métodos generals, per quedar aixó confiat á la inteligencia y recte criteri del Professor, pera'l millor éxit del seu tant penós com poch retribuït treball. La práctica, no obstant, farà que s'introduheixin todas aquellas innovacions y reformas que reclami lo especial de la ensenyansa.

Al acabar nostra tasca, no podém menos que manifestar la fermesa de nostras conviccions en lo felis resultat de las escolas catalanas, tal com las acabém d'indicar, y cridar novament la atenció de nostres digníssims companys de professió, pera que d'avuy en avant no's desmayin en portar á cap una empresa ab que s'han d'honrar, com á bons fills de Catalunya.

Ja sabém que la solidés de coneixements que en las tals escolas obtindrían los deixebles, es innegable: aixís ho hem probat, fent que aquestos, al

³Aquestas bases, si be avuy modificadas (y alguns conceptes que emitim en lo present article) foren presentadas al Centre Escolar Catalanista, á instancia del mateix, pera comens dels treballs que son objecte de sa institució.

sortir d'ellas pera emprendre una carrera, ofici ó art, tinguessin una disposició molt mes hábil, molt mes aplicada y mes profitosa; y alcansantse també, ¿perqué no dirho? que fossen allavors los catalans verament catalans, quan ara, ab la ensenyansa que se'ls hi dona, porque's tornin castellans, no son ni una ni altra cosa.

H.3.4.-Una altra vergassada del centralisme, de Francesc Flos i Calcat.

I

Ara'ls toca als nostres mestres d'estudi lo tenir de subjectase á una nova disposició centralisadora, que, no cal dirho, afecta d'una manera irritant los seus interessos y la seva dignitat.

En virtut d'un Real decret aprobant lo Reglament pera la provisió d'escolas públicas de primera ensenyansa, resulta que d'aquí endavant, segons l'article segon del dit Reglament "las escolas públicas se considerarán, pera sa provisió, de tres classes: la primaria, composta de las que tenen dotació inferior á 825 pessetas; la segona, de las que tenen aquesta dotació y no arriba á duas mil pessetas. y la tercera, de las que disfrutan aquesta ó major dotació".

Dintre de la primera classe s'hi ingressará y ascendirá per concurs; en la segona s'hi ingressará per oposició y s'ascendirá per concurs; en la tercera, de cada duas vacants d'igual classe, dintre del mateix districte municipal, una se provehirá per oposició y l'altra per concurs.

Y ara'ns toca transcriurer los articles 14 y 15, que, un cop llegits, quedan los comentaris tallats d'una sola pessa en contra de son esperit per demás funestíssim com ho son totas las disposicions que de Madrid nos venen ab tendencias absorvents y centralisadoras.

Diuhen aixís:

"Art. 14. Las oposicions á Escuelas de dotación de 825 pesetas se verificarán en las capitales de distrito universitario y en las de las Islas Baleares y Canarias.

Art. 15. Las oposiciones á Escuelas de dotación de 2.000 pesetas ó superiores *se verificarán en Madrid* anualmente en las épocas que se anuncien en la Dirección general del ramo".

De manera que ab lo prescrit en aquest article 15, s'obliga als mestres catalans, y dihem catalans com podríam dir gallegos, bascos, balears, navarros, etcétera, á que tots, ab facultats y coratje pera guanyar una plassa si's verificuessin las oposicions en son districte universitari com s'havía fet fins ara, desisteixin del propòsit de presentarse pera obtenir un major benefici en sa carrera, no sols pels inconvenients d'un viatge y estada á la Cort y Vila del ós que ocasiona no pochi gastos, y molt més llastimosos y difícils tenint que fer aquets una classe de si tan modesta y humil com poch atesa y faltada del respecte de que es mereixedora, si que també pel aventurat y dubtós éxit de sa empresa, tractantse de tenir que acudir forsosament á un país ahont sols manan las influencias y las recomanacions més que en lloch, en favor d'aquells que per sa naturalesa viuhem constantment al costat dels que disposan en tots los rams de la desgabellada administració espanyola. Aixó ha de fer, naturalment, que casi totas las plassas vacants recayguin en mestres castellans; y com no, si sens dupte aquest es l'objecte en que s'inspirá lo qui redactá lo mentat article 15 del Reglament.

Todos somos españoles, dirán los que aixís disposan en perjudici de las regions; bon grat se'n senten los que de tal modo mangonejan fent gala d'un fals patriotisme. Encara quem ben mirat, no'ns ve de nou als regionalistas lo que fan y ordenan, porque de temps immemorial han procurat sempre extendrer sa mirada á son entorn pera posar ma barrohera á tot quan los hi ha convingut, malgrat nostre despit y natural indignació. No en va han procurat establirse en un centre d'acció aposta pera las operaciones de fácil domini y absorció.

Prou s'han inventat la manera de deixar contents(?) y enganyats als pobres mestres d'estudi, penjántlosi una medalla al coll y féntlosi ostentar una bandera y escut en las portas de sas escolas á tall de consulat ó embaixada, pera entregarse més tart á ferirlos en sa dignitat ab disposicions depressivas y ominosas. Ja farán també, si alló no basta, que pintin com en los estanchs las portas de las escolas de color *gualdo y rojo*, tal vegada pera contrarestar al color blau de que aném pintats tots los contribuyents ab sos impostos cada dia més crescuts y gabelas de tota mena. No s'inventarán, no, la manera ferma y rigurosa pera que'ls mestres cobrin ab puntualitat sos mesquins salaris, oprobi y vergonya per demés en un Estat que vulgui passar per civilisat com lo primer.

Y lo que es pitjor, es que'ls mateixos mestres ab sa ilustració y reposat criteri no s'hagin arribat á convencer, ab tot y'ls Congressos y Assambleas pedagógicas en que diferents assumptos en interés de la classe professional s'han tractat, que es inútil tot quan fassin mentres no prengan lo determini d'organisar la ensenyansa tal com ho reclama'l carácter de la regió. D'aquí ve tot, per més que molts mestres, dihemne castellanistas, se creguin lo contrari.

Organisada la ensenyanda tal com ho prescriu la bona y sana Pedagogía, aixó es, que *en las provincias del Nort y Est d'Espanya ahont no's parla la llengua oficial, deu rigurosament ensenyarse ab la llengua del país*, qual conclusió s'aprobá casi per unanimitat en lo Congrès Nacional Pedagógich 'any 88, ben segur que'l Professorat de las diferentas regions no's trobaria ara ni may ab disposicions ni decrets que afectessin com lo que'ns ocupa'ls seus interessos més sagrats.

Aixís, donchs, que vagin seguint los mestres consentint en que sia lletra morta una conclusió tan capital com la que hem citat, sino n'hi han alguns que per ignorancia ó rutina privan y fins castigan als tendres deixebles que atreveixen á parlar en catalá, y anirán trobant y recullint los fruyts que son á esperar de sa indiferencia y poca voluntat y fermesa en dur á terme prescripcions

pedagógicas que avuy ja son fins de sentit comú pera'l be moral y material tant del Professorat com del poble catalá en general.

En un segon article acabarem.

II

Lo mestre catalá á Catalunya no hi ha pas dubte que pot exercir son delicat ministeri ab verdader profit de sos esforços, y per tant dels deixebles que se li confian, ab tal de que concreti totas sas miras á inculcar las diferentas materias del saber y que están á son cárrech, de la manera més gráfica y ab expressió acomodada á la inteligencia dels seus educants.

Un mestre castellá en lo territori que aquest llenguatge's parla, també pot obtenir brillants resultats en la ensenyansa. Un y altre si posseheixen, no obstant, la llengua del país en que s'instalan, com lo castellá á Catalunya y'l catalá fora d'ella, obehint als principis pedagógichs fonamentals d'una bona ensenyansa, poden també sortir lluhits en sas explicacions escolars.

Mes, tal com pretén lo centralisme ab sas miras, com hem dit sempre, que son per demés odiosas y denigrants, la ensenyansa ha de resultar falsa, es á dir, de pura apariencia y sense altre resultat que'l de la perniciosa rutina. Aixó afecta, com deuen saber tots los mestres sense excepció, al desenrotllo intelectual dels deixebles; mes, qué hi farem, dirán ells, si á Madrid ho volen aixís? si l'Inspector nos priva de que poguém fer ús dels métodos que deurian emprendre pera regenerar la ensenyansa?...

A totas aquestas y altrs consideracions, devém respondrer que poch volen dir, impositantse per sí mateix com s'imposa la veritat y'l recte procedir en un assumpto tan provehit de sentit lógich, y per tant, res hi hauria que temer si fent causa comú tots los mestres de bon seny emprenduessin aquesta via de regeneració escolar, ab la seguretat de que obrant en tal sentit lo públich sensat y

convenientment possehit de la bondat de tal reforma, l'aplaudiría ab verdader goig y'ls resultats práctichs que s'obtindrian s'encarregarían de tot lo demés.

Al mestre, obrant aixís, no li caldría fer tants esforços pera que'ls noys l'entenguessin parlant un llenguatge que es propi d'ells y que usan en lo sí de la familia, ab sos companys, en lo joch, en una paraula, per tot, menos en la escola.

En aquest santuari del saber, ab los procediments imposats pel Centre, en lloch de ferse agradós l'estudi, á casi tots los noys se'ls hi fa repulsiu lo sentir una llengua que no comprenen sino á cópia de palmetadas, y lo que es més encara, després de passar uns quants anys sentint explicacions exóticas, surten de la escola havent deixat de recullir certs consells que podria molt ben ser que la falta d'aquell lo portessin, quan ja gran, á empendrer vías de perdició cometent actes fatals, deguts á la deficiencia de sa educació per no ésser inculcada aquesta tal com es de rigor y de recta justicia.

¿Y cóm no pot ésser aixó veritat si en la escola ja de petit al noy se l'ensenya ab aquestas miras de renegar de son propi llenguatge?

Y renegant del llenguatge, que es l'element més vital y expressiu d'un poble, que li dona'l sello característich de lo que es, se renega de la patria, y qui renega de la patria, renega de la fé,⁴ y, perduda aquésta, es indispensable que la societat vagi á marxas dobles envers lo camí de la perdició y del retrocés, malgrat los que somnian en un llenguatge universal.

Vegis si las consecuencias son de deplorar, essent indiferents á rahons de tot pés, y just es també per tal motiu, donchs, que'ls mestres ne sofreixen las penas y contrarietats que porta en sí la adopció d'un procediment d'ensenyansa anti-científich y lo que es més trist que ells mateixos forsosament ho regoneixen.

Com á consecuencia natural, es també la disposició que ha motivat nostre escrit en que s'obliga ara per Real decret á que'ls mestres que aspirin á una

⁴Aixó deuria tenir en compte'l clero quals sermons en los iglesias, com per riícula moda, no's fan en la llengua dels fidels, sino en una llengua que fuig de la persuació y del convenciment.

plassa de 2.000 pessetas ó major s'hagin de traslladar á Madrid , y encara no fora res aquest requisit si's tingués probabilitats d'obtindre-la, perque seria compensat.

Lo que hi ha que notar es, donchs, que veurém les millors escolas ocupadas pels mestres no catalans, y si tan estirém, se farán caps y mànegas perque ab tot y la insuficiencia de mérits tinguém com podriam dirne molt be *mestres cuneros*, que si no ho son en realitat, ne tindrán tota la apariencia.

Vegin los mestres catalans que decideixen sobre lo que hem deixat apuntat en nostras consideracions. Si'l verdader patriotisme y'l zel que demostran per la bona ensenyansa'ls mou, hem d'esperar que empendrán nova via ab lo desitj de vetllar per los interessos del Magisteri catalá, reformant al efecte la ensenyansa tal com mana l'art de la bona instrucció, y si ab tot aixó, coneguent com coneixen sa urgent necessitat, se mostren l'un per l'altre indiferents y estacionats en lo modo d'ésser present, no's queixin de cap expoliació centralista, ans bé's resignin sumisos á tots los contratemps que, com lo que'ns ocupa, tendeixen á tirar per terra nostre Professorat. La culpa será ben seva.

La llástima será allavors que la infantesa, aquest planter de ciutadans, que podria entrar en un nou horisó de perfecció intelectual y moral será la qui més ne rebrá, y ab ella los interessos generals de nostra estimada Catalunya.

Aquesta es nostra franca y lleal opinió y sobre la qual insistirém ara y sempre ja que aixís ho reclama la rahó y la dignitat de la patria catalana.

H.3.5.-*Las escuelas catalanas en l'organización de la causa regional,* de Josep Narcís Roca(1887).

La Memoria del professor de primera ensenyansa D. Francisco Flos y Calcat, molt justament premiada aquest any en lo Certámen del Centre catalanista provensalench, s'ha publicat un d'aquestos dias ab molt gust y profit dels lectors y de la causa regionalista.

L'autor demostra plenament y ab l'elocuencia del cor, que las escolas ahont s'ensenyés lo catalá y en catalá, no sols lo idioma, sino l'història, la geografia y las lletres de Catalunya, lo mateix que las demás ciències, aixís com se fá en castellá, donarian un gran profit á la causa de nostra independència; los noys apendrian més perque serian ensenyats en l'idioma que parlan habitualment y sortirian més catalans, més afectes y entusiastas de la patria.

Estudia molt bé l'autor en la secció pedagògica de sa llorejada Memoria 'ls grans inconvenients que té lo ensenyar en una llengua en que no's parla, ni es la del país y'ls que té no ensenyar gramatical, literariament la llengua en que s'enrahona en lo país. Ab los preceptes dels autors de Pedagogia l'Avendaño, en Carderera y l'Odó Fonoll, demostra com l'ensenyansa dels noys de Catalunya en un idioma diferent del catalá es una ensenyansa del tot contrària á las bonas regles pedagògiques ó d'instrucció y educació dels noys, com ho seria ensenyar als castellans en catalá o francès y no ensenyarlos gramaticalment lo castellá ni en castellá. A cada país, l'ensenyansa en sa llengua; després ja's van aprenent las altres llengües que'ls convingan als habitants del país.

Proposa 'l Sr. Flos que s'establissen associacions catalanistas pera fundar y sostenir escolas purament catalanas quan tantas n'hi ha á Catalunya purament castellanas, proposa que las associacions pera establir escolas catalanas oferescan premis pera la redacció y publicació de llibres d'ensenyansa primària, ja de gramàtica, història, geografia, moral, etc. Que lo mateix fassi l'Acadèmia de la llengua catalana.

De las Diputacions provincials y dels Ajuntaments, com de las Diputacions á Corts, poch pot esperar lo catalanisme, ni pera la fundació y'l sosteniment de las escolas catalanas. Fora d'algunes corporacions municipals y d'alguns diputats com particulars, aquestas corporacions, formadas segons los interessos materials dels partits unitaris, son centralistas, adversarias de

l'independència de Catalunya. Res podem esperar de qualsevol cosa que dependeixi dels elements oficials.

Per això aplaudim molt que l'autor de la Memoria digui extensa y elocuentment, que'ls catalans no tenim que acudir mes á las súplicas humils, als prechs despreciats, á las exposicions desatesas é insultadas; sino á nostra iniciativa y decisió, á la reivindicació de nostres drets davant del tribunal de l'opinió pública d'Espanya y de todas las naciones civilizadas.

L'indiferència per aquestos drets es filla de l'ignorancia dels mateixos drets, l'influència de las escolas catalanas pot ser inmensa pera destruir aquesta ignorancia, ensenyant als noys en la llengua de la patria, los drets de la patria. Las escolas catalanas son indispensables fins pedagógicament; sa organització, per associacions catalanistes destinadas á posarlas y sostenirlas ab energia y avens. Aquestas son las tres parts en que's divideix aquesta ben pensada y ben escrita Memoria.

La recomanem als catalans com un treball digne d'atenció y estudi per la gran ideya que porta y per la manera com l'exposa y demostra. Felicitem de tot cor á son autor; son treball sobre las escolas catalanas completa indispensablement tot lo que puga dirse sobre la part política.

Lo catalanisme no se ha de fer sols en catalá, també en provensal, castellá y francés al menys; pero en catalá mes de la meytat y res com las escolas catalanas pera propagarlo desde'ls primers anys y entre'ls ciutadans de Catalunya dels temps á venir.

H.3.6.-*La ensenyansa en las escolas catalanas, de Francesc Flos i Calcat(1887).*

Al Centre Escolar Catalanista de Barcelona

A eixa digníssima Associació pertoca la dedicatòria del present treball, ja que ella mes que cap altre fins avuy, ha demostrat preocuparse del bell ideal que'm guia constantment á donar al públich mas investigacions sobre la justicia y conveniencia de la creació de las Escolas Catalanas.

Accepti donchs lo Centre Escolar Catalanista, junt ab aquesta dedicatòria, l'aplauso que ella enclou en vers sa lloable activitat, podent estar ben segur de que es una noble ambició pera mi l'honor de que aquest estudi li plasqui del tot, contribuint en alguna cosa á reivindicar, tart ó dejorn, la nostra hermosa llengua.

L'Autor.

Lo Concell General del Centre Escolar Catalanista acordá, després de la lectura del present treball y de la dedicatòria que l'acompanya, acceptar aquesta ab gran satisfacció, donar un expressiu vot de gracias á son autor, y fer imprimir La Ensenyansa en las Escolas Catalanas á càrrech de la Associació, pera que sia conegut l'estudi de don Francisco Flos y Calcat de tots los fills de Catalunya.

Lo secretari, Emili Barril.

Lo president, Lluís Claramunt.

La Ensenyansa en las Escolas Catalanas

Després de la Memoria que ab lo titul de *Las Escolas Catalanas* publicàrem l'any passat, y animats per la bona acullida que aquella meresqué en tot lo camp catalanista, feya ja algun temps que estavam frisosos pera tornar á ocuparnos del assumpto que'ns preocupa, quant una ocasió magnífica nos ha vingut á donar una decisiva empena pera determinarnos á dirigir al públich altre vegada las nostras observacions.

En efecte, la important Associació de Barcelona, lo "Centre Escolar Catalanista", desitjosa de recullir cón se deu una de las institucions catalanas que mes anavan per terra, ha acordat fer una crida à tots los bons patricis pera crear d'una vegada y de la manera mellor las Escolas Catalanas.

Nosaltres que sentim tant gran entussiasme per eixa reedificació tant temps menyspreada per propis y estranys, no hem pogut menys que nerviosament agafar la ploma pera defensar y enaltir ab nou dalit y ab mes coratge que may eix principi de dret y de justicia que assisteix al nostre poble de volguer expressar per paraula y per escrit correctament totas las sevas ideas y totas las sevas sensacions..

Per aixó, donchs, venim avuy á portar la escassa llum que pot irradiar de nostra feble inteligencia, á fi de que no siga en la ocasió de la verdadera activitat, la nostra veu la darrera que soni á favor del magnífich projecte del Centre Escolar Catalanista.

Nos anima la mes íntima seguritat de que'l poble catalá ha de rebre ara mes que may nostres modestos esforços ab lo mes espontani entussiasme y ab la mes agradosa benevolencia.

S'ha cregut per molta gent que la ensenyansa donada en las Escolas Catalanas ha d'esser defectuosa per lo que's refereix al carácter que representa, é incomplerta respecte de las que funcionan en l'ordre oficial de la llengua castellana, fixantse no més en que, pres son calificatiu al peu de la lletra, tenen per objecte exclusiu la ensenyansa del nostre idioma que no constituheix per sí sol avuy dia una instrucció prou complerta en la práctica pera poder à tothom recomanarse.

Essent com es aquesta preocupació propia no sols de las personas ignorants, sinó també d'algunas de las entitats que passen per instruidas y entesas en nostre país, nos correspon en aquest lloch desvaneix duptes, á fi de que, fent

totas las aclaracions possibles, quedi posada de relléu la justicia de las nostras aspiracions, basadas en lo projecte d'establir y propagar la verdadera ensenyansa que's déu donar en las escolas de Catalunya, y's vegi ben marcat lo programa á que materialment déu subjectarse la instrucció, servint de sólida garantia als que, animats per bons desitjos, vulguin secundar d'una manera noble y desinteresada los fermos propòsits de contribuir al objecte proposat.

Sobre sa conveniencia, poch podém ara dir que no estigui ja consignat en la Memoria que férem pública temps enrera, ab lo nom de *Las Escuelas Catalanas*, destinada á difundir entre'l Profesorat y Asociacions l'imperiosa necessitat de que la ensenyansa en la nostra terra giri sobre una base enterament oposada á la que per via de imposició regeix oficialment en la actualitat, quals antipedagógichs procediments de tothom son prou reconeguts.

Tota obra, tot projecte, en una paraula, todas las manifestacions que porta á cap la inteligencia humana deuen anar acompanyadas d'un ordre interior que faciliti d'una manera clara y expedita la realisació de sos propòsits y asseguri per endevant lo bon éxit de sas aspiracions; sense aixó no es possible obtenir satisfactoriament l'ideal que's sustenta, entorpintse á cada pas la bona marxa que déu regularisar todas las operacions necessarias pera arribar á un fi determinat. Dificil, sinó impossible, es per lo tant lluytar esforsadament en lo camp de las ideas y de las concepcions sense un régimén meditat y llógich, perque's destruheixen insensiblement aquestas per rahó natural, resultant com ja hem manifestat, la verdadera desorganisació é irreparable pérdua de quants travalls s'hagin posat en planta ab lo fi de lograr un desitjat triompf en la lluyta que sempre s'inspira en lo pensament é ingeni del home.

La indispensable condició que hem esmentat, y que vé coneguda generalment ab lo nom de método, se presenta, donchs, als ulls de tothom, com á medi poderosissim pera conseguir positius y evidents resultats. Mes, es de veure que l' método ha d'esser sempre infructuós quant per miras particulars se fassin

separar del seu apoyo natural algùn de sos procediments, y mes quant son basats en la mes estricta legalitat y justicia: en aquest cas se trovan las actuals escolas de Catalunya.

Un bon método es aquell que, baix formas prudents e indiscutibles conduheix á obtenir un fi proposat, seguint lo camí mes curt y de mes seguretat.

La tant noble com difícil tasca de la ensenyansa necessita, donchs, possehir també un método, fent que sas qualitats garanteixin un felís éxit als supremes esforços dels Professors, y en aquest cas no temém aixecar nostra veu y protestar una y mil vegadas de la ensenyansa que's vé donant en las escolas de Catalunya, tenint com tenen totas adoptada com à llengua oficial la castellana, llengua que's presenta estranya als deixebles com qualsevol altra, rahó per la qual no pot, ni podrá may la Pedagogia aprobar lo método que en las tals escolas s'emplea, seguint ab l'ús d'un idioma en regla contraria als fonaments mes llògichs y científichs. Ben segur que en un principi, ab l'inconsiderat afany d'unificar à tota costa, no's va tenir en compte lo perjudici que aixó ocasiona al bon desenrotllo intelectual y progressiu dels noys catalans, obligantlos á viva forsa à seguir un método d'ensenyansa ab lo qual no sols los hi es incompreensible tot quant se'ls hi ensenya, si que també, com diu lo reputat professor d'idiomas den Lluís Bordas en sa *Colecció de Temes* "lo professor se desvetlla y's desvia, però com que edifica damunt sorra, son treball es en extrém penós; ha d'ensenyar als noys catalans la gramàtica d'una llengua que no es la séva materna, faltantli un punt de comparació. Sols qui ho haigi experimentat pot formarse una idea verdadera del treball y paciencia que necessita un Professor de primera ensenyansa á Catalunya".

Al publicar la nostra Memoria sobre "Las escolas catalanas" fou nostre principal móvil excitar no sols al Professorat, si que també als periódichs professionals, pera que, sobre assumpto de tanta importancia s'obrís una discussió per medi d'articles que setmanalment podian publicarse á fi d'orientar als mestres

que, novicis, entran en la penosa tasca d'ensenyar á la infantesa. A tenir efecte aixó hauria motivat ben segur un Congrés Pedagógich Catalá, en lo qual ab innegable seguritat y molt acertat tacte s'haurian ventilat importantissimas qüestions, tals com las que objectan aquest escrit, deliberant y acordant en conseqüencia, perquè no hi há altra solució, los procediments á que's déu fixar lo método d'ensenyansa en las escolas de Catalunya. *El Clamor del Magisterio*, periódich setmanal, en un solt que sobre aquesta idea publicá, ab motiu d'haver remés un exemplar de nostra Memoria á sa Redacció, feu una crida als seus colegas iniciant un debat, ó mes ben dit, proposantlo, y fins al present ní ún tant sols s'ha presentat en la lluyta, per nosaltres tan desitjada. Darrerament lo setmanari *La Primera Enseñanza*, en dos articles deguts al distingit Professor y ferm regionalista D. Pere Alsina y Combas, posa en evidencia nostres propòsits defensant los punts mes culminants ab que s'apoyan, é invita després á sos comprofessors á la discussió que's presenta ab camí franch y expedit pera que las opinions contrarias (si realment apoyadas per rahons sólidas n'existeixen), no's fassin esperar; mes, fins al present, ningú encara ha prés cartas en tal assumpto y ¡Deu ajut quant será! Diu un conegut adagi castellá que "quien calla otorga", y ab tal motiu nosaltres bé podriam considerarnos ab sufficient dret pera obrar segons nostre intent, sense por d'esser combatuts ni refutats al posar l'esmentat pensament en lo terreno de la práctica. Si las personas que per sa competencia en materia d'instrucció s'han mostrat impassibles quan era hora de donar lo seu veredicté tantas vegadas sollicitat, s'empenyan mes tart en rebutjar los ideals que enérgicament sostením, allavors no demostrarán altra cosa que la intenció maliciosa y estranya de volguer sostenir contra nosaltres una ruda y sistemática oposició.

Y aqueixa oposició sistemática que no es d'esperar en general de la majoria dels Mestres catalans, ha de trobar de segur valents defensors entre'ls Mestres de nostra terra qu'están ja castellanisats. Aquestos que's troban gayre bé

tots lligats al través dels diversos paranys de la política madrilenya, obcecats ab l'unitarisme, atrets per la absorvent centralisació y per lo tant contraris á tota mira que tendeixi al desenrotllo del regionalisme y en conseqüencia á la reivindicació de la personalitat civil y política de Catalunya, no reparan en sacrificar sas conviccions particulars, sian aquestas las que sian, porque aixis ho reclama'l credo polítich que professan.

Al fer aquestas observacions consti que per cap concepte volém desvirtuar en totalitat los actes del Professorat catalá respecte de certs punts particulars d'ensenyansa; nos planyém, sí, de que fins la instrucció surti perjudicada á impuls de las miras políticas de partit, puig de desapareixer aquestas dins dels límits de la nostra hermosa regió catalana, veuríam no sols triomfar de cop lo problema que exposém, si que prompte brillaria de cop lo problema que exposém, si que prompte brillaria de nou com en antichs temps aquell sol vivificador de verdadera llibertat y concordia que contribuí en tant alt grau á que adquirissin los nostres passats l'alt renom y envejable gloria de que la historia 'ns parla.

Vegis, donchs, lo que es causa de la sensible aberració per que atravessa la ensenyansa en Catalunya, consistent en usar un método d'instruir, fals á tot serho, y vegis també lo que ocasiona la inactivitat y trista apatia del nostre Professorat respecte d'aquest punt.

Y no es que pretenguém nosaltres obtenir en absolut y forsosament la opinió favorable del Magisteri en general, però donadas las rahons que hem exposat, desitjaríam que se'ns combatís al menys ab arguments serios, sense que hi hagués cap persona que gosés á calificar nostre projecte d'un ardit de separatisme, ó motejarlo, com á últim recurs, d'acte de rebelió contra l'unitat nacional de que fan gala'ls polítichs de pacotilla.

Jamay nos conformarém ab semblant modo de procedir, perquè prou que'ns son sobradament coneguts aquestos ridiculs atachs que s'usan pera

esporuguir als incauts; mes no'ns pertoca entrar en aquest terreny excessivament relliscós y en lo qual nos allunyariam massa del que tenim marcat. No obstant, respecte d'aixó, deber nostre es consignar solsament, ja que la qüestió ho exigeix, que encara que'ls unitaristas se creguessin afectats en sos ideals polítichs al propagar nosaltres la ensenyansa que defensém, deurian en consciencia regoneixer la veritat de nostres arguments en favor de la instrucció, y si's consideran amichs del progrés de la mateixa en general, cas de negarse inhumanament á protegir-la, tenen lo deber de no oposar á son pas intencionats destorbs que desmereixen sa mes estricta legalitat y bon fonament. Però aixó may ha de resultar, quedant una vegada més confirmadas las exclusivas miras del centralisme, de sacrificar sempre tot lo que tinga tendencia verdadera ó aparent d'arrebassar ó destruir son imperiós y absorvent domini, vinga d'allá ahont vinga, sia ó nó ab rahó fundada. No sembla sinó que guiats sos partidaris per l'incessant afany d'unificar, no repara en medis, ja pacífichs, ja violents, ja ab justicia, ja sense ella pera lograr son objecte, lo qual nos produheix per lo que correspon á la ensenyansa, igual impressió que aquell ridicul cas, verdadera apologia del uniformisme, en que trobantse diferents malalts en una mateixa habitació, se'ls hi ministrava á tots lo mateix remey, á iguals horas y ab idénticas dossis, sense tenir en compte ni la edat ni'l temperament, ni la malaltia de cadasqún. Hem de reconeixer que'ls acérrims partidaris de la unitat no ho serian de tal sistema medicinal, sobre tot si's trobessin ells en lloch d'un dels pacients, perquè allavors preferirian, abans que la práctica del sistema, son desitjat modo de *viure*, y reclamarian una y mil vegadas lo que reclamém sempre nosaltres; vindrian á ser, donchs, regionalistas á *carta cabal* y en una paraula, apoyarian y protegiran la ensenyansa que'ns es propia y natural, atés lo carácter y modo d'esser de nostres pobles.

Y á fé que en la ensenyansa nostra no seria qüestió de fixar com á revenja lo flamant lletrero de *No's permet parlar en castellá*; res de aixó. Creyém nosaltres que, baix los principis que sustentém y per las probas y datos presentats

no pot haverhi ningú que opini que la ensenyansa 's concretés exclusivament á la llengua catalana; ni ara ni may pot lligarse la instrucció, quals estrets límits la farien raquítica é incomplerta. Lo que volém nosaltres es ferla mes clara y entesa, y per lo tant mes comprensible, y com á tal exténdrela ó fonamentarla ab mes sólits coneixements que'ls que avuy s'usan en las escolas castellanas, es á dir partint de lo conegut á lo desconegut, per fixar un punt d'apoyo que servint de comparació serveixi pera entrar en nous camins en los quals lo pas que s'hi dongui sia ben ferm y ben segur.

De manera, donchs, que en las escolas catalanas, després de cursada la gramática de la nostra llengua, que ab molt de profit gayre bé tots los deixebles apendrian, s'hauria de passar seguidament al estudi de la llengua castellana, partint de la mateixa base ó método que tenen adoptadas las escolas estrangeras pera aprendre l'idioma d'un altra nació, xó es, tenint lo llibre de text escrit en la llengua del país nadíu. Baix aquest punt de vista, declarat interessant per lo útil y necessari, també 's comprén que han de ser en tal idioma escrits tots los llibres que s'adoptin en las escolas catalanas pera cursar y doblement aplicarse en tots los rams d'instrucció, ja sia per lo que respecta à literatura, ciencia, arts, etc, etc.

No duptém ni un sol moment de que à això es à lo que aspiran los socis del Centre Escolar Catalanista d'eixa ciutat, à qual corporació dediquém aquest modest treball, per l'iniciativa que han pres en protegir lo plan d'ensenyansa per nosaltres indicat.

En aquesta creencia, donchs, y obligats á portar á cap sens demora l'establiment de las escolas catalanas, per reclamarho sa conveniencia, utilitat é importancia en tots sentits demostrada; y tenint en compte y estimant los treballs ja verificats pera obtenir un felís resultat que assegurí lo sosteniment de las mentadas escolas, essent un d'ells lo de la creació d'un "Patronat de l'ensenyansa catalana", hem cregut útil senyalar un conjunt de disposicions, las quals, segons

nostre humil criteri, poden servir de norma y garantia pera emprendre una tasca tant delicada com honrosa, lligada ab lo plan d'ensenyansa que intentém establir.

Bases d'instrucció pera las escoles catalanas

Ensenyansa primaria

1a. Lo caràcter de las escoles catalanas se distingirà de las demás per lo llenguatge que generalment emplearà'l Professor al fer las explicacions als deixebles y en los llibres que's declarin de text. Aixís, la llengua que podrà anomenarse oficial serà la catalana.

2a. En las escoles catalanas s'hi donarà la ensenyansa de totas las materias compresas en lo ram d'instrucció primaria y de las que vingan figurant en lo catàlech dels colegis mes acreditats.

3a. Cada escola tindrà pera que hi pugan concorre noys de diferentas edats, classe de pàrvuls, classe elemental y classe superior, donantshi à més lliçons especials com son, dibuix, música, idiomas, etc. etc.

4a. Las explicacions de qualsevol punt d'ensenyansa serán en català, menos en los cassos especials de pràctica que s'usarán pera major aplicació dels alumnos en lo llenguatge ó idioma que s'ensenyi, p.e.; los noys de la classe superior cursaràn la Gramàtica castellana en tota sa extensió y tres ó mes dias de la setmana farán exercicis pràctichs, ja orals, ja escrits; y en aquest cas, com es natural, fins se deuría rigurosament ab reciprocitat parlar lo castellà, al igual de lo que's fá en la pràctica d'altras llenguas.

En otras circunstancias se deixarà lliure al noy d'expressarse ab lo llenguatge que mes bé li acomodi y en que pugui manifestar ab mellor desisnoltura sos pensaments, producte de sa creixent inteligencia.

5a. Lo procediment que s'emplearà en la ensenyansa de pàrvuls consistirà, en fer aprendre primer l'alfabet català, confegint després lletras y mes tart paraulas, seguint gradualment fins à llegir oracions y frasses de mes ó menys

extensió. Los cartells ó llibres que pera aixó s'emplehin deurá procurarse que sian exposats ab claretat y al mateix temps comprensibles pera'ls noys tots los graus de lectura, à fi d'inspiràrlos hi sovint afició y cada vegada major interés. La escriptura, per los punts de contacte que té ab lo que acabém de dir, deu subjectarse á lo mateix.

La ensenyansa de la Aritmética, Historia, Geografia y altres nocions que ténen lloch en tota escola de pàrvuls, seguirán, lo mateix método que's ve adoptant en las escolas modernas.

6a. En la classe elemental, que generalment la compondrán noys de 7 á 10 anys, s'hi donarà la ensenyansa de las materias següents:

Gramática catalana, las parts d'anàlisis, prossodia y ortografia.

Aritmética(1a. part)

Geografia é Historia de Catalunya, y

Relligió y Moral,

donantse à mes per medi d'explicacions tots aquells coneixements que sian útils, com p. e.; Historia Natural, Higiene, etc.

7a. En la classe superior, á la que regularment hi entrarán los noys desde la edat de 10 anys, s'hi donarán las assignaturas següents:

Gramática catalana(Sintáxis),

Gramática castellana(Text en catalá).

Geometría.

Geografia de Espanya y Universal.

Nocions d'Industria y Comers.

Relligió y Moral.

La lectura y escriptura se donarán diariament en todas las classes, aixis com la Geografia é Historia de Catalunya se donarán també en la classe superior com á repàs y estenentse en majors nocions que en la classe superior com á repàs y estenentse en majors nocions que en la classe elemental.

8a. Les classes especials se considerarán separadas de la ensenyansa ordinaria y sols tindrán lloch en horas no ocupadas ab aquesta última.

Heus aquí las principals bases que en concepte nostre son suficients pera donar una idea del caràcter de las escolas catalanas y dels medis que s'emplearian pera la ensenyansa en las mateixas. No n'inclohím molts d'altres per estar compresas en la totalitat d'escolas y referirse á determinats punts que en res afectan al esperit característich de las nostras.

Inútil també sería parlar de sistemas y métodos generals, per quedar aixó confiat á la inteligencia y recte criteri del Professor, pera'l mellor éxit del seu tan penós com poch retribuít treball. La práctica, no obstant, farà que s'introduheixin totas aquellas innovacions y reformas que reclami lo especial de la ensenyansa.

Al acabar nostra tasca, no podém menos que manifestar la fermesa de nostra convicció en lo felis resultat de las escolas, tal com las acabém de indicar. La solidés de coneixements que en ellas s'obtindrian es innegable, fent aixó que'ls noys al sortir d'ellas pera emprendre una carrera, ofici ó art, adquiríssin una disposició molt mes hàbil, molt mes aplicada y profitosa; y alcansantse també, ¿perqué no dirho?, que fossen á las horas los catalans verament catalans, quan ara, ab la ensenyansa que se'ls hi dona pera que's tornin castellans, no son ni una ni altra cosa.

H.3.7.-Crònica de la cinquena sessió del Congrés Pedagògic de 1888, per Santiago Arnal

QUINTA SESIÓN ORDINARIA

Tema propuesto: En las provincias del Norte y del Este de España, donde no es la nativa la lengua castellana, ¿qué procedimientos deben emplearse para enseñarla á los niños?

10 Agosto de 1888

Abierta la sesión y después de leída el acta de la anterior, uno de los señores secretarios leyó varias proposiciones presentadas, pidiendo, entre otras cosas, que se exija título profesional para ejercer el magisterio; que se celebren por ley congresos pedagógicos por quinquenios en varios puntos de la península, quedando nombrados en el actual congreso los individuos que los organicen; que se adicione al programa oficial varias asignaturas aumentando un año más para adquirir el título de maestro superior, y otra sobre la forma de proveer las escuelas.

Acto seguido ocupó la tribuna el señor don Ignacio Ferrer y Carrió, maestro de una de las escuelas de Barcelona, ponente del tema propuesto, manifestando desde el principio que hace caso omiso del regionalismo y que mira sólo el tema bajo el punto de vista pedagógico. Dividió las diferentes lenguas que se conocen en España en tres agrupaciones, vasca, gallega, y catalana, incluyendo en la última agrupación los dialectos valenciano y mallorquín.

Al tratar de la manera como se había de aprender una lengua, hizo la distinción de que si se había de aprender para hablarla solamente, bastaba la práctica, el roce y las relaciones comerciales; pero que si se trataba de querer también escribirla, en este caso se hacía preciso el estudio de la misma, con lo cual se adquiriría la doble ventaja, de conocer la lengua y perfeccionarse en ella.

Para hacer el estudio de una lengua desconocida, dijo, debe buscarse un maestro que conozca nuestro idioma, con objeto de establecer la comunicación que debe haber entre maestro y discípulo, dejando sentado que aún cuando eligiéramos para aprender el francés, por ejemplo, á un maestro francés, había de saber este el español para que existiera entre ambos una verdadera inteligencia.

Pasando á la manera de proceder en el estudio de una lengua, dijo, que ni bastaba solo la teoría ni la práctica pura, sino la teoría y la práctica unidas y comparadas con otro idioma que nos fuera conocido; por manera que el método empleado debía ser, para obtener mejores resultados, *teórico-práctico-comparativo*.

Como deducción lógica de sus manifestaciones, propuso que cuando se estudie una lengua sea en el idioma nativo, y que siendo extraño á los hijos de las provincias donde se hablan dialectos el idioma castellano, los maestros en estas regiones deben hablar en las escuelas á los niños en su propio dialecto.

Tal fué la síntesis del discurso del señor Ferrer que expuso con notable lógica y claridad de conceptos.

Don Antonio Bori, se mostró partidario de la lengua regional y dijo sucede en Cataluña que los niños ni aprenden el castellano ni conservan el catalán; y creyó que se podría evitar esto último dando en las Escuelas Normales, una vez á la semana, una lección de literatura catalana.

Don Rafael Sancho, maestro de Barcelona, manifestó que las opiniones se hallan divididas en dos campos al tratar de enseñar el castellano á los niños de las escuelas; unos propendían por la traducción y otros por la intuición con lecciones sobre objetos. Dijo que los niños al entrar en la escuela no hablan ningun idioma y solamente lo balbucean presentándose, por tanto, aptos para que se les enseñe el idioma castellano, mostrándose partidario de que se hable el castellano en dichas escuelas; pero no obstante, indicó la conveniencia de que se cultive la literatura regional á fin de conocer sus hombres, sus glorias y las bellezas del lenguaje.

El señor Farnés, redactor del diario catalanista *La Renaixensa*, principi6 manifestando que, siendo periodista catalán, debía hablar en catalán; pero por un deber de cortesía al público forastero, lo hacia en castellano.

Dijo que si la escuela ha de ser la continuación de la familia, como había oído decir en aquel recinto á diferentes individuos que le habían precedido en la tribuna, era preciso que en la escuela se hablase catalán como se verifica en el hogar doméstico.

Que ni él ni los maestros tienen culpa de la declaración de un lenguaje oficial que no es el suyo, sino el legislador, y pidió que en todas las escuelas de la región se hablara catalán, y solo catalán, dejando que forme parte integrante la lengua oficial en los Institutos y Universidades.

Este señor con su exagerado regionalismo, produjo alguna excitación entre los congresistas, siendo causa de que pidieran la palabra varios individuos.

La sesión se suspendió por algunos minutos.

Reanudada que fué, volvió á hacer uso de la palabra el señor Ferrer y Carrió, rectificando algunos conceptos de los señores que habían hablado despues de él, rebatiendo la exageración del señor Farnés. Dijo que la cuestión era puramente pedagógica, y que se había llevado á terreno distinto.

Manifestó que Cataluña está en España y teniendo España una lengua y un gobierno, y siendo los maestros oficiales del Estado, debían hablar el castellano, que es la lengua de la nación; que de lo que se trataba era solamente de conocer la manera de cómo se había de enseñar el castellano á los que siendo españoles no hablan dicho idioma.

Dijo que todos somos hermanos, y que la fraternidad no se hallaba solamente en la región, sino en el abolengo, porque todos somos hijos de la raza latina. Repitió que la cuestión se había de tratar pedagógicamente, considerada dentro del período constituido, y por lo tanto que estaba vedado entrar en cuestiones de españolismo ó no españolismo.

Aludió al señor Sancho manifestando que en su discurso había encontrado contradicciones, y creía que en la cuestión debatida, lo más oportuno era proceder de la siguiente manera: En las escuelas de párvulos hablar catalán

por vía de preparación, á fin de que en las escuelas elementales puedan entrar con las facultades bien desarrolladas los niños y les sea más fácil el conocimiento del castellano.

Opinó porque esta preparación no perjudica para aprender el castellano y aprenderlo bien, por cuanto los niños hacen el estudio de la lengua más profundo.

Queriendo evitar rivalidades, terminó diciendo que, aunque se llamen catalanes, gallegos ó vascos, somos hijos todos de una madre, que es España.

(Estrepitosos aplausos).

El señor Sancho rectificó, tratando de rechazar el ataque que le había dirigido su antecesor, añadiendo que debía enseñarse ante todo la lengua castellana, sin perjuicio de que luego se perfeccionase el niño en el idioma nativo.

El señor Franquesa y Gomis creyó que pedagógicamente hablando, era conveniente comunicarse con los niños, en catalán, porque de la contrario, se manifiestan cohibidos en sus contestaciones al obligarles á contestar en castellano.

Se condolió de que mientras aquí se prohíbe el catalán en las escuelas, en la culta Alemania se establecen cátedras de catalán en sus universidades. "Venero el idioma castellano, dijo, pero detesto el castellano que se habla por aquí".

Terminó haciendo ver que el tema que se discutía era el mas importante, y formuló su conclusión manifestando que conviene que el estudio se haga en el idioma que se habla en esta región.

El señor don José Soto y Campos, maestro de un pueblo pequeño de Galicia y representante de los maestros de aquella apartada región, con suma sencillez y un lenguaje puramente familiar, empezó confesando su carácter rudo é incorregible. y despertó la hilaridad del público con sus espontaneidades.

Dijo, que habiendo oído hablar en aquel local de Galicia y de sus literatos, esto le había agrandado y era causa de que se decidiera á tomar parte en el debate, aprovechando la ocasión para cumplir con el encargo que le habían dado sus compañeros de saludar al Congreso.

Recomendó la asociación de los señores maestros y las excursiones escolares, que son un excelente procedimiento intuitivo; pero que se necesita un valor á toda prueba para llevarlo á cabo, porque estando este procedimiento fuera de nuestras costumbres, las gentes ridiculizan al maestro que lo emplea.

Entrando en el tema advirtió exageración en las ideas que se habían emitido, y creyó que no se debe desterrar el catalán de las escuelas. Su opinión fué la de que se enseñen las dos lenguas, el catalán y el castellano, con lo cual creía resuelta la cuestión.

Dijo que en las escuelas de Galicia, en las que se habla castellano, no llegan á saber el castellano; y que donde se habla gallego, consiguen enseñar y aprender mejor el castellano.

El señor Castro y Legua que consumió el último turno, dijo que su opinión en el asunto que se debatía no podía ser sospechosa, por cuanto él era valenciano y también había ejercido en su país.

Se condolió de que se habieran salido del tema otros señores y, en su juicio, con los conceptos vertidos parece como si se tratara de imponerse á una ley establecida.

Opinó que el maestro que se hace maestro en una de estas regiones, debiera ejercer antes en las regiones castellanas para infiltrarse en el verdadero conocimiento del idioma y conocer á fondo sus diversos giros, y terminó manifestando, que dentro de la escuela, se prohiba todo lo posible que se hable el dialecto de la región.

Llegando á este punto, el secretario señor Bertomeu subió á la tribuna y leyó una declaración suscrita por varios maestros catalanes, concebida en los siguientes términos:

"Los maestros catalanes que suscriben tienen el honor, en nombre de sus compañeros de Congreso, de protestar ante esta Asamblea contra cualesquiera frase ó palabra vertida en la discusión del tema de hoy, que pueda haber herido la susceptibilidad de sus compañeros de Castilla ó de otra provincia".

La lectura de esta proposición fué acogida por unánimes y prolongados aplausos.

El señor Farnés subió á la tribuna y espontáneamente manifestó que retiraba todas las palabras que hubieran podido herir al Congreso.

El señor Cemborain y España, aplaudió con entusiasmo las rectificaciones hechas, que habían satisfecho por completo á la concurrencia, y concluyó exclamando que todos somos españoles.

El señor Vilas Castells, manifestó que todos somos hermanos, que el público quedaba satisfecho de las manifestaciones verificadas, y por lo tanto que el Congreso debía terminar con el levantado propósito, rectitud y nobleza de miras con que había comenzado.

La sesión terminó con nutridos aplausos.

H.3.8.-*La lengua oficial en las provincias no castellanas, del libro d'Agustí Rius Tratado de educación escolar(1888).*

La lengua oficial de España, y que por lo mismo ha de usarse en las Escuelas públicas, no es la materna en algunas provincias, lo cual, si bien no ofrece un obstáculo insuperable para lo que al idioma se refiere, es una grave dificultad por lo que atañe á la Educación escolar. Distingamos una cosa de otra.

La niñez es la edad de las lenguas; sin reglas gramaticales, solamente por la práctica, un niño aprende dos ó más idiomas á la vez. ¿Qué sucede si un niño se traslada con sus padres á otra provincia? Que al cabo de algún tiempo les sirve de intérprete. Si habla, pues, el Maestro constantemente en castellano y obliga á los niños á hacer otro tanto, en un principio éstos comprenden poco; mas luego se esfuerzan, procuran adquirir y recordar las palabras extrañas, y acaban por expresarse algo, como lo enseña la experiencia á cuantos practican esta regla estrictamente: que no siempre es posible.

De modo que, si bien los niños catalanes, valencianos, mallorquines, vascos y gallegos, no hablarán en castellano con la soltura y acento de los hijos de Castilla, basta, para enseñarles la lengua nacional, comunicarse con ellos de la misma manera que si fuesen castellanos, esto es, hablándoles y haciéndoles hablar y escribir siempre en esta lengua, á fin de que adquieran la práctica necesaria.

Pero esto se entiende, si se toma como objetivo de la Escuela el aprender la lengua de Castilla, porque bajo el punto de vista educativo, este sistema, por más que sea el legal, es altamente inconveniente y absurdo. Para mí no tiene explicación que siendo unaley pedagógica de las más rudimentarias el dirigirse á los niños con palabras y frases vulgares para que nos entiendan, se admita que se les puede hablar é instruir en una lengua que no conocen. Figúrense los Maestros de Castilla que jamás pudiesen hablar á los niños de sus Escuelas en castellano, sino en francés, que franceses fueran los libros que pusiesen en sus manos, y que no les pudieran consentir otras contestaciones que las dadas en la lengua de Francia; y comprenderán el milagro que se exige á los Maestros del norte y noreste de España, donde la mayoría de los niños saben el castellano tanto como los de Castilla conocen el francés. No duden que sus discípulos llegarían á leer, á entender y hablar medianamente la lengua francesa; pero de cuánto estorbo sería ésta para la enseñanza! Porque á cada uno se le ha

de enseñar en la lengua que sabe, y no en otra; porque es muy distinto enseñar una lengua extraña, que enseñar *en* una lengua extraña: así lo entienden en el imperio de Austria, en cuyas Escuelas tienen entrada libre todos los idiomas del país, el alemán, el magiar y el italiano, como el flamenco y el francés en el reino de Bélgica, y el francés, el italiano y el alemán en los cantones de Suiza, según las necesidades de cada localidad.

Decía D. Emilio Castelar en el discurso de contestación á don Víctor Balaguer cuando la recepción de éste en la Academia española: "¿Quién será osado á proponer que desaparezcan lenguas tan primitivas como el vasco, tan tiernas como el gallego, tan dulces como el bable, tan músicas como el valenciano, tan vigorosas y onomatopéyicas como el catalán? La poesía no crece á su arbitrio en las academias y en los palacios; necesita el aura popular. Mientras la oda cadenciosa del erudito se olvida y empolva en el cerrado volumen de las bibliotecas consultivas, el romance volandero cuyo autor es anónimo, porque lo han compuesto cien generaciones, vuela de labio en labio por medio de sus alados asonantes, y llena del espíritu patrio la vital atmósfera. Es indispensable que la gente sencilla pueda componer con la espontaneidad que componen las aves, y oír sus versos y sus poetas con el encanto que oyen al aura y al follaje. Y esto no lo podéis conseguir, si ahogáis las variedades riquísimas de la lengua nacional, porque ningún nacido expresa con felicidad sus sentimientos, sino en palabras no aprendidas, en palabras libadas, como la leche nutritiva del espíritu, en los labios de una madre. ¿Creéis que daña esto á la lengua nacional? Campmany hablaría en catalán cuando nos daba en su Teatro crítico de la elocuencia española tantas provechosas lecciones; y Aribáu acabaría de componer una poesía catalana cuando fundaba la Biblioteca de autores españoles y les ponía en su estilo, por todo extremo elegante, aquellos prólogos, dignos pórticos de nuestras obras clásicas por su corrección y por su pureza. Nadie ignora en este recinto que Aparisi y Guijarro, vuestro inmortal compañero y caro

deudo mío, á quien los venideros consultarán como un oráculo de la sintaxis y analogía española, habló toda su vida en valenciano”.

Sin embargo de esto que se dice en la Academia, y del ejemplo, digno de no ser olvidado, de los citados países, menos de un año antes de la solemnidad académica, en 29 de Mayo de 1882, comunicaba la Dirección de Instrucción pública al Inspector de Primera enseñanza de las Baleares: "Atendiendo á varias consideraciones, esta Dirección general autoriza á V. para que por ahora, y mientras otra cosa no ser resuelva, tolere en las Escuelas de niños de esas Islas, la enseñanza de la Doctrina cristiana en el dialecto del país, con el Catecismo de texto visado y aprobado por el Diocesano". De modo que se llega *hasta á tolerar temporalmente* que se enseñe á los niños á elevar su espíritu á Dios *en su dialecto*, ó en su lengua, si ésta no es la castellana, á pesar de que la materna, solamente la que se liba en los labios de la madre, es la lengua del corazón, la única en que podemos expresar naturalmente nuestros íntimos sentimientos, no ya para la manifestación de nuestras concepciones poéticas sobre la tierra, sino para elevar nuestras fervorosas preces desde la tierra hasta el trono del Eterno.

Que no se oponga que la lengua castellana es de fácil comprensión para los habitantes del norte y noreste de España, cuando el vasco es un idioma primitivo, de raíces tan diferentes y anteriores á las de Castilla; y si bien es cierto que el castellano y el catalán tienen su origen en las mismas fuentes, que el uno ha influido en el otro compenetrándose, que existen muchísimas palabras que se escriben con las mismas letras hasta el punto que rebuscándolas se redactan artículos y poesías que, cambiando el acento y la pronunciación, así se leen en catalán como en castellano, que bien pudo decir el Sr. Balaguer en su discurso de recepción en la Academia española que "los primeros poemas castellanos están llenos de frases y voces lemosinas, infinidad de vocablos castizamente provenzales y catalanes hay en vuestro propio Diccionario de la lengua castellana, y sobre tres centenares de ellos, rápidamente cogidos al vuelo, os

presento aquí por nota"; esto no obstante, el castellano que oye hablar á un catalán en su lengua nativa, puede apreciar el efecto que en el oído de los hijos de Cataluña producen las primeras palabras que oye castellanadas.

No puedo dejar de alegar los perjuicios que á la Educación de la infancia irroga el actual sistema: 1º. Los niños pasan mucho tiempo en la Escuela sin entender al Maestro, de modo que muchos salen de ella antes de aprender el castellano. Tiempo perdido para la Instrucción. 2º. Los niños no pueden entender las palabras y las frases que leen en los libros, porque ven nombrar las cosas, las cualidades y las acciones muy diferentemente que ellos lo hacen. 3º. Cuando llegan á entender al Maestro y á los libros, viene la dificultad de expresión; aunque comprendan una cosa no la explican, en castellano porque se les traba la lengua por falta de palabras y de construcción, y en catalán por falta de hábito. Dudas, vacilaciones y necesidad de decorar las definiciones y las explicaciones en perjuicio de la enseñanza educativa.

En vista de lo cual diré un resumen que á nadie se le ha de hablar en una lengua que no sabe, y que si pedagógicamente se tiene por absurdo dirigirse á los niños en un lenguaje propio de hombres, más absurdo es emplear un idioma que no han oído nunca; por lo cual se ha de instruir á la niñez en su lengua materna, lo que no excluye que se le enseñe otra, la oficial de la nación, antes al contrario, el estudio comparativo de dos lenguas es otro poderoso recurso pedagógico.

Por lo tanto en las Escuelas de las provincias no castellanas debiera emplearse el habla propia, aplicándose á ésta cuanto se ha dicho sobre la Lectura y la Gramática en el anterior capítulo y en el presente, y destinando una lección diaria para el estudio de la lengua castellana, el cual debiera comprender los ejercicios siguientes: Lectura castellana, vocabulario, lenguaje conforme lo expuesto en el párrafo II de este capítulo, Gramática comparada, traducción del

castellano al idioma vulgar, ídem de éste al castellano, escritura al dictado, composición de temas y redacción de cartas y documentos en la lengua oficial.

Quizás esta cuestión tuviese otra solución conveniente imitando lo que se practica en algunos colegios políglotas, donde los niños aprenden por la mañana con un Profesor que habla su lengua, y por la tarde con otro que se expresa y les hace expresar en otra extraña, viendo con ambos las mismas materias. ¿No se podría en las Escuelas públicas no castellanas distribuir los días de la semana de manera que en tres de ellos el Maestro enseñara hablando y haciendo hablar y escribir á los niños en su lengua nativa, y en los otros tres en la oficial?

Que de uno ú otro modo es natural, propio y conveniente para la Educación y para el mismo idioma castellano, introducir esta reforma en varias provincias españolas, no me esforzaré más en demostrarlo; pero mientras así no se disponga, he de atenerme á lo dicho al principio de este párrafo.

H.3.9.-*La ensenyansa catalana, de Lluís Duran i Ventosa(1897).*

Un dels obstacles més cérios ab que topa'l catalanisme pera deixar sentir tota la seva forsa d'influencia en la esfera social es, á no dubtarho la convicció de la superioritat del poble y de la cultura de Castella que produheix en l'ànim de molts, de moltíssims catalans desgraciadaament, la manifesta inferioritat en que's te, devant del Estat, tot lo que constituheix la vida catalana.

La inmensa majoria dels homes viuen en la inconsciencia de lo que més los interessa, de lo que més deurian coneixer. Moltíssims catalans viuen ignorant lo que es la seva terra, lo que representa y val la seva nacionalitat, lo dret que aquesta y ells per lo tant, tenen á ocupar un lloch més alt: á forsa de rebaixar totas las manifestacions de la vida de Catalunya, l'Estat espanyol ha arribat realment, en part, á produhir en los catalans un convenciment de sa propia

inferioritat, especialment en l'ordre intel·lectual, que era lo millor que podia aconseguir pera afirmar son predomini sobre Catalunya. Qui sab si ja es un defecte del caràcter català lo considerarse massa fàcilment inferior: de tots modos, lo convenciment d'una superioritat real del castellà sobre'l català, superioritat social independent de la política, es un dels obstacles més grossos al renaixement de Catalunya.

Per suposat que aquest convenciment va destruhintse, y que d'alguns anys á aquesta part, en algunas esferas especialment, ha passat ja del tot. La superioritat intel·lectual de Madrid en moltas materias ja no es creguda casi per ningú: la superioritat del idioma castellà sobre'l català cada vegada te menos partidaris: la reacció s'efectúa com consecuencia dels molts treballs que s'están fent pera restituhir á Catalunya la consciencia de sa personalitat y'l respecte als drets que d'ella's derivan.

Més pera que aquesta reacció sia tan forta y tan extensa com convindria, hi ha avuy un gran inconvenient, que prové de las condicions en que's dona la ensenyansa als noys catalans. En castellà se'ls ensenya; á la castellana's tracta d'instruhirlos, Tota la ensenyansa oficial sembla portar per fi, l'oblit per los catalans. de que ho sian: la particular, per desgracia, ha seguit y no seria just estranyarho, ni indignarsen, la direcció impresa per aquella. Per aixó'l catalanisme te de comensar, al atraures als catalans que tenen cert grau d'instrucció, per destruhir moltas de las falsas ideas que se'ls hi han inculcat; per contes de poguerse aprofitar del treball d'educació y d'instrucció dels noys te de combátre'l en gran part; y com tot treball d'aquesta naturalesa no deixa de trobar resistencias, que suposan una pérdua inevitable de forsas de propaganda, no hi ha que dir si'n seria de convenient que donantse á Catalunya una ensenyansa verdaderament catalans, se preparés als noys desde petits, al compliment dels debers que ab la seva pátria tenen. Ab lo que ara ja's consegueix, fins havent de topar ab tants inconvenients, se pot calcular lo que allavors obtindriam: en lo fons

de l'ànima de tots hi ha l'esperit catalá: las activas propagandas y'ls estudis sérios lo desenrotllan destruhint los sentiments y coneixement superficials ab que una ensenyansa mal dirigida l'amaga; pero quant temps guanyariam, y quinas majors intensitat y profunditat tindria'l catalanisme si la ensenyansa per contes de realisar aquella labor negativa efectués la positiva de preparació dels esperits?

Es una de las tascas més importants y més trascendentals, donchs pera'l catalanisme la de catalanisar la ensenyansa. Pero es un treball dificilíssim. No ho fora si'l catalanisme comptés ab lo concurs decidit de las corporacions oficials, encara que l'Estat s'hi oposés: no ho fora tant sols si una minoria catalanista, inteligent, activa y unida se pogués imposar en lo Parlament á la manera que ho feren los católichs en lo Reichstag alemany, y obliguessin al Govern á successivas concessions: pero ho es molt avuy, tenint de comptar tant sols ab los esforços individuals que no solzament troban dificultats en la falta d'organisió, sinó més especialment encara, en la resistencia passiva de las masses á tota novetat en l'ordre de la ensenyansa que no porti un benefici positiu immediat.

Aquest es lo principal inconvenient que avuy s'oposa al establiment d'escolas catalanas en que s'hi dongui en catalá, y á la catalana, ab l'esperit catalá, y ab tots los avensos moderns, la ensenyansa que'ls nous necessitan. La resistencia del públich á tot lo que en aquestas materias sia fugir de la rutina, no es invencible, pero es forta: més motiu pera que tots los esforços que en aquest sentit se fassin sian ben dirigits, y's procuri perdre lo menos temps y'ls menors diners possibles en probaturas mal calculadas, quin descrédit pot retrassar considerablement la implantació efectiva y en sério de la mateix que's busca.

Pero entretant y com la cosa urgeix, sense perjudici de realisar tant aviat com se pugui, y com més propte millor aquesta creació d'escolas completament catalanas, la iniciativa individual fins sense necessitat de complicadas organiscions ni de grans gastos pot influhir molt ja en la

catalanisació de las ensenyansas actuals. Bastant comensa á ferse. L'exemple donant ab la creació de las cátedras de Literatura catalana y de Dret catalá en la Universitat de Barcelona, com tot exemple vingut de dalt comensa á influhir en una catalanisació dels estudis: en alguns Instituts s'hi han creat cátedras semblants de Literatura, los colegis particulars obren matrícula pera la ensenyansa del nostre idioma. Aixó deu fomentarse, y'l catalanisme no pot menos d'ajudarho.

Pero no es aixó sol que'l catalanisme hi pot fer molt. No es sols en la instrucció ja superior que pot deixar sentir la seva influencia: per més que sembli difícil, fins sense grans esforços pot influhir la iniciativa particular en la primera instrucció. A Barcelona, y segurament en totas las principals poblacions de Catalunya, mils y mils noys reben la primera instrucció, gratuïtament, en establiments que no depenen directament de cap centre oficial. Aquí hi ha escoles municipals dominicals, allà hi ha escoles nocturnas; aquí, per obra y direcció d'un institut religiós: allà, per haversho emprés alguna persona filantrópica, anant á buscar lo concurs, principalment l'económich, d'uns quants. Aquestas escoles som molt numerosas y per lo tant influheixen molt en la instrucció general: tot lo que's fassi pera catalanisarlas forsa te de ser un resultat positiu é immediat. Y aquesta catalanisació es relativament molt senzilla.

Ben aviat se compendrà com encara que's topi per ara ab dificultats pera la creació d'escoles catalanas, no n'hi ha gayres pera catalanisar las esmentadas. Totas ellas, com gratuïtas que son, viuen de suscripcions: las manté la generositat d'uns quants. Aquestos suscriptors en sa inmensa majoria son catalans: d'aquestos molts son catalanistas, y'ls restants no hi ha motiu pera creure que s'oposin resoltament á lo que sia donar major caràcter catalá á la instrucció. Donchs bé, en moltas d'aquestas institucions n'hi hauria prou ab que uns quants, per poch que fossin dels protectors que'ls hi proporcionan los medis económichs, exigissin per de prompte la ensenyansa de las cosas de la nostra

terre pera que's comensessin á evitar molts dels mals que avuy deplorem. Si'ls que pegan ho exigeixen s'ensenyará als noys á llegir en catalá, se'ls hi ensenyará la geografia catalana; se'ls hi donarán nocions de la Historia de Catalunya; se'ls hi inculcará l'amor á la patria. Si no de moment á no trigar gayre, la constancia d'uns quants pot fer fàcilment que tota la ensenyansa en aquestas escolas sia catalana y's dongui en catalá.

La facilitat de conseguir aixó ab tant petit esforç, sense necessitat de grans gastos nous, solzament ab una natural imposició del esperit catalanista en una de tantas esferas de la vida social, es certament tentadora. Quants catalanistas hi ha que ab majors ó menors cuotas mensuals contribuheixen á mantenir escolas en que s'hi dona una ensenyansa que ells creuen dolenta y anti-patriotica! Donchs los hi es molt fàcil exigir que's reformi en sentit catalá, sense més que la amenassa de deixar de protegírlas.

Y ab uns quants que ho fessid n'hi hauria prou pera donar la primera y més difícil empenta.